fondată în 1895
bpt
serie nouă

odiseea marțiană

maeștrii anticipației clasice

odiseea marțiană

maeștrii anticipației clasice

ANTOLOGIE ALCĂTUITĂ ȘI COMENTATĂ DE
ION HOBANA

BIBLIOTECA PENTRU TOȚI ● 1975
EDITURA MINERVA ● BUCUREȘTI

Disputa în legătură cu geneza și natura anticipației (sau fantasticului-științific, sau science fiction*-ului) e departe de a se fi încheiat odată cu acceptarea cvasigenerală a existenței și importanței specifice a acestui fenomen complex și plurivalent. Cu aproape zece ani în urmă, semnalam tendința de a extinde limitele lui temporale mult dincolo de așezarea lor firească, referindu-ne la invocarea unei povești egiptene din secolul al III-lea î.e.n. și a unui pasaj din* Vechiul Testament *(22)*. Iritat de astfel de procedee, C. M. Kornbluth, unul dintre cei mai incisivi autori americani de* science fiction*, declara într-o conferință ținută la Universitatea din Chicago: „Cîțiva dintre cercetătorii amatori ai* science fiction*-ului se comportă ca niște veritabili Hitleri pentru a-și mări domeniul. Dacă descoperă, să zicem, într-o satiră din secolul al XVI-lea nu știu ce element vag speculativ, ei îl privesc ca pe o minoritate persecutată și terorizată, cer un Anschluss și anexează satira la* science fiction*" (26). E amuzant să con-*

* Pentru a ușura lectura, am indicat sursele doar în bibliografia de la sfîrșitul volumului, operînd trimiterile cu ajutorul unor cifre (între paranteze) corespunzînd numerotării surselor.

statăm că, peste exact patru pagini, Kornbluth se comportă aidoma celor incriminați, anexînd însă nu o satiră anonimă, ci înseși Călătoriile lui Gulliver...

*Partizanii mai noi ai formulei integratoare au depășit stadiul acumulărilor parțiale. Pentru Pierre Versins, „*science fiction*-ul a existat întotdeauna", fiind nu „o formă de expresie", ci „o stare de spirit" (43). Jacques van Herp îl consideră și el „la fel de vechi ca însăși literatura", subliniind că „nu există ca gen literar distinct" (21). Împărtășind această din urmă opinie, Henri Baudin este însă adeptul unei restrîngeri severe a sferei fenomenului:* „Science fiction*-ul a luat ființă cu mai puțin de cincizeci de ani în urmă" (6). El este deci de acord cu Kingsley Amis care, făcînd o paralelă între* science fiction *și jaz, scria: „Aceste două modalități artistice prezintă, dealtfel, asemănări marcante. Amîndouă și-au făcut apariția, ca entități independente, cam în a doua sau a treia decadă a secolului nostru..." (3). Și mai aproape de noi situează originea „ficțiunii științifice" R. M. Albères: 1947 în Statele Unite, 1950 în Franța, lăsînd de-o parte „lista tradițională a precursorilor" (1). Între aceste atitudini extreme, o puzderie de ipotetice pietre de hotar, așezate cu dezinvoltură sau sugerate cu prudență. Am amintit paradoxala aventură a lui C. M. Kornbluth. Dealtfel, utopiile, din a căror mare familie face parte și* Călătoriile lui Gulliver, *au prilejuit nenumărate confuzii, datorită exagerării rolului germenilor de previziune științifică pe care îi conțin. Istoricul american* en-titre *al anticipației, Sam Moskowitz, susține că: „Multe dintre așanumitele utopii... sînt, din punct de vedere tehnic, opere de* science fiction", *Cyrano de Bergerac apărîndu-i, în această optică, drept „cel mai mare scriitor de* science fiction *al secolului său!" (35). Cyrano este și campionul unor cercetători francezi, care îi atribuie chiar paternitatea fenomenului (45), sau a „primului roman veritabil de* science fiction" *(11). Același rol îl joacă, pentru Brian*

Aldiss, celebrul Frankenstein *al lui Mary W. Shelley (cf. 41). Iar Jean Gattégno (19) și Lino Aldani (2) se înscriu pe orbita unor opinii tradiționale, socotindu-l drept întemeietor al „genului" pe H. G. Wells...*

Nu vom continua acest joc al referințelor și citatelor; el amenință să devină obositor, chiar dacă l-am socotit obligatoriu înainte de a propune cititorului un alt punct de vedere despre geneza anticipației. În concepția noastră, fenomenul de care ne ocupăm n-a apărut, nu putea să apară decît în anumite condiții întrunite abia în secolul al XIX-lea. Este vorba, în primul rînd, despre puternica dezvoltare a capitalismului și înflorirea consecutivă a științei și tehnicii, care generează impulsul necesar și publicul receptiv la reflectarea implicațiilor pasionante ale acestui proces. Rămîne să stabilim cînd și cine anume a reușit să cristalizeze tendințele exprimate și în opere anterioare, să organizeze elementele științifico-fantastice în structuri coerente, să formuleze cu limpezime intenții încă nelămurite.

Referindu-se la abordarea de către Jules Verne a unor „probleme care se ridicau în fața științei timpului său: navigația aeriană dirijată, cucerirea polului, enigma lumii subterane, zborul dincolo de limitele gravitației terestre", Kiril Andreev consideră că „introducerea lor în domeniul literaturii reprezintă o inovație îndrăzneață" (4). Criteriul tematic este însă, nu o dată, înșelător. Navigația aeriană dirijată îl preocupa în mod explicit și pe Louis-Sébastien Mercier, care îi dedica un capitol al utopiei sale Anul *2440 (ediția din 1786). Cucerirea polului și enigma lumii subterane constituie și ele subiectul unor lucrări mult mai vechi; le găsim cuplate în* Relatarea unei Călătorii de la polul arctic la polul antarctic prin centrul Pămîntului, *publicată de un anonim în 1721. În sfîrșit, zborul dincolo de limitele gravitației terestre este un loc comun al literaturii conjecturale, începînd, dacă vreți, cu* Istoria adevărată *a lui Lucian din Samosata. Prevăzînd parcă*

această ripostă, Kiril Andreev elogiază extraordinara documentație științifică a lui Jules Verne, ca o manifestare a tendinței realiste „care-l distingea de tot ceea ce fusese creat de înaintașii săi în genul romanului-fantastic". O disociere binevenită, chiar dacă prioritatea nu-i aparține, nici în acest caz, marelui scriitor francez. Rămînînd la temele propuse de Andreev, constatăm că ideea navigației aeriene dirijate apare pentru prima oară, în „Călătoriile extraordinare", în Cinci săptămîni în balon *(1863). Ciudat, Jules Verne se arată sceptic, declarînd prin intermediul eroului său, doctorul Fergusson: „Nu cred că s-ar putea ajunge să se conducă baloanele. Trebuie căutat altceva. De pildă, dacă un balon nu poate fi dirijat, măcar să fie menținut în curenții atmosferici prielnici." Un artificiu ingenios, folosit însă cu cincisprezece ani mai devreme de Edgar Allan Poe în* Mellonta Tauta *și argumentat mai precis: „...posibilitatea zborului în toate direcțiile prin simpla coborîre sau înălțare pînă la atingerea unui curent favorabil..." Iar într-o povestire și mai veche, publicată în numărul din 13 aprilie 1844 al ziarului* The New York Sun, *scriitorul american imaginează o soluție de principiu net superioară, utilizînd o documentație științifică impresionantă, după cum vom vedea imediat.*

ȘTIRI SENZAȚIONALE PRIN EXPRESS, VIA NORFOLK!

ATLANTICUL STRĂBĂTUT ÎN TREI ZILE! STRĂLUCITUL SUCCES AL APARATULUI DE ZBURAT, CONSTRUIT DE DOMNUL MONCK MASON[1]. SOSIREA ÎN INSULA SULLIVAN, LÎNGĂ CHARLESTON, S.C.[2], A DOMNILOR MASON, ROBERT HOLLAND[3], HENSON[4], HARRISON AINSWORTH[5] ȘI ALȚI PATRU, CU BALONUL DIRIJAT „VICTORIA", DUPĂ O TRAVERSARE DE ȘAPTEZECI ȘI CINCI DE ORE DE LA UN ȚĂRM LA ALTUL! AMĂNUNTE COMPLETE ASUPRA CĂLĂTORIEI!!!

Marea problemă a fost în sfîrșit dezlegată! Aerul, ca și pămîntul și oceanul, a fost și el cucerit de știință și va ajunge pentru omenire o cale obișnuită și larg deschisă tuturor. În clipa de față, un balon a trecut peste Atlantic! Și aceasta fără greutate, fără primejdie prea mare în aparență, cu o mașină pe deplin controlată și în răstimpul ne-

[1], [3], [4] Cunoscuți aeronauți englezi ai vremii.

[2] South Carolina (Carolina de Sud).

[5] William Harrison Ainsworth (1805—1882), scriitor englez de mîna a doua; a publicat numeroase romane istorice și de aventuri, care s-au bucurat de oarecare popularitate.

închipuit de scurt de şaptezeci şi cinci de ore de la un ţărm la altul. Mulţumită străduinţelor unui corespondent din Charleston, S.C., sîntem în măsură să prezentăm cei dintîi publicului o dare de seamă amănunţită a acestei călătorii mai mult decît prodigioase, care a început de sîmbătă 6 curent, ora 11 a.m., şi a ţinut pînă marţi 9 curent, ora 2 p.m., şi la care au luat parte : sir Everard Bringhurst, domnul Osborne, nepotul lordului Bentinck, domnul Monck Mason şi domnul Robert Holland, binecunoscuţii aeronauţi, domnul Harrison Ainsworth, autorul romanului *Jack Sheppard* [1] şi al altora, domnul Henson, constructorul maşinii de zburat, care de curînd a înregistrat un eşec, precum şi doi marinari din Woolwich — opt persoane în totul. Amănuntele date mai jos pot fi considerate ca autentice şi exacte din toate punctele de vedere, deoarece, în afară de o mică excepţie, au fost copiate vorbă cu vorbă din jurnalul ţinut de domnii Monck Mason şi Harrison Ainsworth, cărora corespondentul nostru le-a rămas de asemenea îndatorat pentru bunăvoinţa cu care i-au procurat mai multe informaţii verbale, privitoare la balonul însuşi, la construcţia lui şi la alte lucruri interesante. Singurele modificări aduse manuscrisului primit au fost făcute în scopul de a pune darea de seamă scrisă în pripă de către corespondentul nostru, domnul Forsyth, într-o formă definitivă şi mai pe înţelesul tuturor.

BALONUL

De curînd, două insuccese categorice — acela al domnului Henson şi acela al lui sir George Cayley — au slăbit cu mult interesul publicului în ceea ce priveşte navigaţia aeriană. Proiectul domnului Henson (proiect care la început a fost considerat chiar şi de către oamenii de ştiinţă ca fiind realizabil) era întemeiat pe principiul unui plan

[1] Roman despre viaţa lumii interlope londoneze, publicat în 1839.

înclinat, pornind de la o înălțime anumită cu ajutorul unei forțe dinafară, exercitată și continuată prin rotirea unor palete propulsoare, semănînd ca formă și ca număr cu aripile unei mori de vînt. Dar în toate experiențele făcute cu modelele la „Adelaide Gallery", s-a găsit că mișcarea acestor palete nu numai că nu făcea să înainteze mașina, dar chiar o împiedica să zboare. Singura forță propulsoare care a luat naștere a fost impulsul dobîndit din coborîrea pe un plan înclinat, și acest impuls împingea mașina mult mai departe atunci cînd paletele erau nemișcate decît atunci cînd erau în funcțiune, fapt care dovedește cu prisosință inutilitatea lor. Și în lipsa forței propulsoare, care este și forța de sustentație, întregul aparat trebuia să coboare. Faptul acesta l-a îndemnat pe sir George Cayley să se mărginească numai la un propulsor pe care să-l adapteze la un aparat avînd prin el însuși o forță de sustentație, adică la un balon. Totuși, ideea lui sir George Cayley nu era nouă sau originală decît în ce privește aplicația ei practică. El a prezentat la Institutul politehnic un model de invenție proprie. Principiul sau puterea propulsoare era aici de asemenea aplicată la suprafețe decupate sau palete puse în mișcare. Aceste palete, patru la număr, s-a văzut însă că nu erau în stare să miște balonul sau să ajute la forța lui ascendentă. Întregul proiect a dat astfel greș.

Atunci, domnul Monck Mason [1] (a cărui călătorie de la Dover la Weilburg în balonul „Nassau" a stîrnit o atît de mare senzație în 1837) s-a gîndit să întrebuințeze principiul șurubului lui Arhimede, în scopul propulsiunii în aer, punînd, cu drept cuvînt, nereușita proiectului domnului Henson, cît și a celui prezentat de sir George Cayley, în seama discontinuității paletelor separate. El a făcut cea dintîi experiență publică la „Willis's Rooms", dar mai tîrziu și-a mutat modelul la „Adelaide Gallery".

[1] In această călătorie, efectuată de fapt în 1836, Monck Mason și Robert Holland fuseseră însoțitorii lui Charles Greene.

Ca și balonul lui George Cayley, aparatul domnului Monck Mason era tot un elipsoid. Lungimea lui era de treisprezece picioare și șase țoli, iar înălțimea de șase picioare și opt țoli. Conținea cam trei sute douăzeci de picioare cubice de gaz, care, dacă era hidrogen pur, putea susține douăzeci și unu de pfunzi îndată după ce s-a procedat la umflare și mai înainte de a se altera gazul sau de a se pierde. Greutatea întregii mașini și a aparatului era de șaptesprezece pfunzi ; rămînea deci liberă o capacitate de susținere de aproape patru pfunzi. Sub partea centrală a balonului era un cadru de lemn ușor cam de nouă picioare lungime, legat de balon cu un fileu, așa cum se obișnuiește. De acest cadru era atîrnat un coș de răchită sau o nacelă.

Șurubul constă dintr-un ax alcătuit dintr-un tub gol de alamă de optsprezece țoli lungime, prin care, pe o semispirală înclinată la cinsprezece grade, trec mai multe sîrme de oțel, așezate radial, lungi de două picioare și ieșind astfel în afară cu cîte un picior în fiecare parte. Aceste sîrme radiale sînt legate între ele la capetele din afară prin două benzi de sîrmă turtită, totul alcătuind în felul acesta cadrul șurubului, care e completat cu un înveliș de mătase impregnată cu ulei, tăiată în clini și întinsă în așa fel ca să prezinte o suprafață aproape uniformă. La fiecare capăt al axului său, șurubul acesta e susținut de suporți din tuburi goale de alamă, ce coboară din cerc. În partea de jos a acestor tuburi sînt găuri în care se învîrtesc pivoții axului. De la capătul axului, care e mai apropiat de nacelă, pornește o săgeată de oțel, făcînd legătura între șurub și pinionul unei piese de la un mecanism cu resort, instalat în nacelă. Prin remontarea acestui resort, șurubul e învîrtit cu o mare viteză, transmițînd o mișcare de înaintare întregului aparat. Cu ajutorul cîrmei, aparatul putea fi îndreptat cu ușurință în orice direcție. Resortul era foarte puternic față de dimensiunile lui, fiind în stare să ridice patruzeci și cinci de pfunzi, adică era montat pe un tambur

cu diametrul de patru ţoli, după prima rotaţie, şi crescînd treptat pe măsură ce era învîrtit. Cîntărea în total opt pfunzi şi şase uncii. Cîrma era o construcţie uşoară de trestie acoperită cu mătase, avînd oarecum forma unei rachete, şi aproximativ trei picioare lungime şi unul lăţime. Greutatea era cam de două uncii. Putea să stea vertical sau să fie întoarsă în sus sau în jos, la dreapta sau la stînga, şi în felul acesta dădea putinţa aeronautului să mute rezistenţa aerului care se producea într-o poziţie înclinată, trecîndu-l în partea în care voia să acţioneze : astfel dirija balonul în direcţia opusă.

Modelul acesta (pe care din lipsă de timp am fost nevoit să-l descriu în chip sumar) a fost experimentat la „Adelaide Gallery", unde a atins o viteză de cinci mile pe oră ; cu toate că, lucru de neînţeles, a stîrnit prea puţin interes în comparaţie cu aparatul anterior — atît de complicat — al domnului Henson, lumea fiind deprinsă să dispreţuiască orice lucru ce-i pare prea simplu. Se socotea îndeobşte că pentru a înfăptui marele deziderat al navigaţiei aeriene ar trebui să se folosească într-un mod foarte complicat cine ştie ce principii de dinamică, de o profunzime puţin obişnuită.

Cu toate acestea, domnul Mason a fost atît de încîntat de ultimul succes al invenţiei sale, încît s-a hotărît să construiască îndată, dacă-i va fi cu putinţă, un balon de o destul de mare capacitate, pentru a lămuri problema printr-o călătorie de oarecare durată — scopul iniţial fiind să treacă peste Canalul Mînecii, aşa cum făcuse mai înainte cu balonul „Nassau". Pentru a-şi duce la bun sfîrşit planurile, el a cerut şi a obţinut patronajul lui sir Everard Bringhurst şi al domnului Osborne, persoane bine cunoscute pentru cunoştinţele lor ştiinţifice şi mai ales pentru interesul pe care l-au arătat progreselor aerostaticii. La cererea domnului Osborne, proiectul a fost ţinut cît se poate de secret faţă de public, singurele persoane cărora le-a fost încredinţat fiind cele angajate îndată pentru reali-

zarea aparatului, care a fost construit (sub supravegherea domnului Mason, a domnului Holland, a lui sir Everard Bringhurst și a domnului Osborne) la reședința acestuia din urmă, în apropiere de Penstruthal, în Țara Galilor. Domnului Henson, care era însoțit de prietenul său, domnul Ainsworth, i s-a îngăduit să vadă balonul sîmbăta trecută, cînd cei doi au făcut ultimele pregătiri ca să ia și dînșii parte la aventură. Nu sîntem informați din ce pricină au fost angajați și cei doi marinari, dar în decurs de o zi, două, vom fi în măsură să dăm cititorilor noștri cele mai mici amănunte cu privire la călătoria aceasta nemaiauzită.

Balonul este confecționat din mătase și lăcuit cu cauciuc lichid. Dimensiunile lui sînt uriașe, conținînd mai mult decît 40.000 de picioare cubice de gaz ; deoarece în locul hidrogenului, care e mai costisitor și mai greu de mînuit, s-a folosit gazul aerian, forța de sustentație a aparatului, atunci cînd e complet umflat și îndată după ce a fost umflat, nu e mai mare de 2.500 de pfunzi. Gazul aerian nu numai că e mai ieftin, dar e și ușor de procurat și de folosit. Întrebuințarea lui la nevoile navigației aeriene se datorește domnului Charles Greene. Pînă la descoperirea lui, procedeul umflării balonului nu numai că era din cale-afară de scump, dar mai era și nesigur. Adesea au fost pierdute două și chiar trei zile în încercări neizbutite de a procura o cantitate îndestulătoare de hidrogen pentru a umple un balon. Aceasta din pricină că gazul, prin extrema lui subtilitate și prin afinitatea lui cu atmosfera înconjurătoare, are tendința de a ieși prin pereții aerostatului. Într-un balon destul de bine construit ca să rețină conținutul de gaz aerian nealterat, atît în privința calității, cît și a cantității, timp de șase luni, o cantitate egală de hidrogen nu se poate conserva în aceeași stare de puritate nici șase săptămîni.

Forța de sustentație fiind evaluată la 2.500 de pfunzi și greutatea aeronauților ridicîndu-se abia la 1.200, rămî-

nea o diferență de 1.300 pfunzi, din care 1.200 reprezintă lestul, pus în saci de felurite mărimi și avînd pe fiecare din ei însemnată greutatea corespunzătoare și frînghiile, barometrele, telescoapele, lăzile cu provizii pentru două săptămîni, butoaiele cu apă, hainele, valizele și alte lucruri trebuincioase, printre care un ibric de cafea care fierbe în var nestins, pentru a înlocui focul, dacă s-ar fi găsit cu cale să se ia această măsură de prevedere. Toate acestea, cu excepția lestului și a unor mărunțișuri, erau agățate de inelul balonului, sus, deasupra capului. Nacela e cu mult mai mică și mai ușoară față de cea agățată de model. E formată dintr-un coș ușor de răchită și e uimitor de rezistentă pentru un lucru aparent atît de gingaș. Cadrul ei are o adîncime de aproximativ patru picioare. Cîrma e de asemeni mult mai mare decît aceea a modelului. Șurubul elicei e cu mult mai mic. Balonul mai este prevăzut și cu o gheară de pisică și o ghidropă, aceasta din urmă fiind de cea mai mare însemnătate. Cîteva cuvinte ca deslușire vor fi necesare pentru cititorii noștri care nu sînt la curent cu amănuntele aerostaticii.

De îndată ce balonul părăsește pămîntul, el este influențat de anumite împrejurări care tind să creeze o diferență în greutatea lui, sporind sau scăzînd forța sa ascensională. De pildă, se poate întîmpla ca pe învelitoarea de mătase a balonului să se depună o cantitate de rouă care să atingă o greutate de cîteva sute de pfunzi. În cazul acesta trebuie aruncat lest, pentru ca nu cumva aparatul să coboare. După ce lestul a fost azvîrlit și razele calde ale soarelui au uscat roua și au mărit totodată forța de expansiune a gazului în învelitoare, întregul aparat se va înălța din nou cu mare iuțeală. Pentru a încetini această ascensiune, singurul mijloc este (sau mai bine zis era, pînă cînd domnul Greene a inventat ghidropa) să se evacueze gazul printr-o supapă ; dar orice pierdere de gaz înseamnă o pierdere proporțională de forță ascensională ; așadar, cu această metodă, într-un răstimp destul de scurt,

balonul cel mai bine construit își va consuma neapărat toată forța ascensională și va coborî la pămînt. Acesta era marele obstacol la călătoriile de durată.

Ghidropa înlătura piedicile în felul cel mai simplu cu putință. Este vorba de o simplă frînghie foarte lungă, care e lăsată să atîrne din nacelă, ceea ce are drept urmare că împiedică balonul să-și schimbe în mod sensibil nivelul. Dacă, de pildă, s-ar depune umezeală pe mătase, și, prin urmare, aparatul ar începe să coboare, nu va fi nevoie să se arunce lest pentru a face față creșterii în greutate, fiindcă ea este remediată sau compensată într-o măsură corespunzătoare prin lăsarea la pămînt a capătului de frînghie atît cît este nevoie. Dacă, pe de altă parte, unele împrejurări ar pricinui o neprevăzută pierdere de greutate, urmată de o înălțare, această pierdere este imediat compensată de greutatea sporită a frînghiei ridicate de la pămînt. În felul acesta, balonul nu poate nici să coboare, nici să se înalțe decît în limite foarte restrînse și mijloacele sale, atît în ce privește gazul, cît și lestul, rămîn, oarecum, neștirbite. Cînd se trece peste o întindere de apă, e nevoie să se folosească butoiașe de aramă sau de lemn, pline cu un lest lichid mai ușor decît apa. Plutind pe apă, ele fac același serviciu ca și frînghia pe pămînt. Un alt folos însemnat adus de ghidropă este acela de a indica direcția balonului. Frînghia se tîrăște fie pe sol, fie în mare, pe cînd balonul e liber ; prin urmare, de cîte ori e în mișcare, balonul o ia înainte. Comparînd deci, cu ajutorul unei busole, pozițiile relative ale celor două obiecte, se va găsi întotdeauna direcția. Tot astfel, unghiul format de frînghie cu axul vertical al aparatului indică viteza. Cînd nu există nici un unghi, cu alte cuvinte cînd frînghia atîrnă vertical, întregul aparat stă pe loc, dar cu cît unghiul este mai mare, cu alte cuvinte, cu cît balonul merge înaintea capătului de frînghie, cu atît e mai mare viteza ; și invers.

Deoarece scopul inițial a fost de a trece Canalul Mînecii și de a coborî cît se va putea mai aproape de Paris, călătorii au avut grijă să-și facă rost de pașapoarte directe pentru toate țările continentului, arătînd felul expediției, ca și în cazul călătoriei cu balonul „Nassau", și dînd aeronauților dreptul de a fi scutiți de toate formalitățile birocratice. Întîmplări neprevăzute au făcut totuși ca aceste pașapoarte să fie de prisos.

Umflarea balonului a început pe îndelete în zori de zi, sîmbătă, la ora 6 dimineața, într-o curte vastă, la Weal-Vor House, reședința domnului Osborne, la depărtare de o milă de Penstruthal, în nordul Țării Galilor ; și la unsprezece și șapte minute, fiind gata de plecare, i s-a dat drumul. S-a ridicat încet, dar sigur, luînd direcția sudului, nefolosindu-se în prima jumătate de oră nici elicea, nici cîrma. Și acum să trecem la jurnal, așa cum a fost transcris de domnul Forsyth după manuscrisele domnilor Monck Mason și Ainsworth. Jurnalul în sine, așa cum ne e înfățișat, e scris de mîna domnului Mason, dar în fiece zi domnul Ainsworth adăuga cîte un post-scriptum ; domnia-sa pregătește și va da în curînd publicității o dare de seamă mai amănunțită și, fără îndoială, de un interes și mai arzător asupra călătoriei.

JURNALUL

Sîmbătă, 6 aprilie. Toate pregătirile care ne dădeau mult de lucru au luat sfîrșit peste noapte. Am început umflarea balonului azi-dimineață, în zori, dar din pricina unei neguri dese care împovăra cutele învelitorii de mătase și o făcea greu de mînuit, nu am putut porni pînă aproape de ora 11. Abia atunci am tăiat frînghiile și, plini de avînt, ne-am înălțat încet, dar fără întrerupere, mînați de o ușoară briză de la nord, care ne purta spre Canalul Bristol. Am găsit că forța ascensională întrece așteptările noastre ; și atunci cînd ne-am ridicat mai sus și trecînd

peste stînci am ieşit în bătaia razelor de soare. ascensiunea noastră se făcu din ce în ce mai rapidă. Aş fi dorit totuşi să nu pierd gazul încă de la începutul aventurii noastre, astfel că am luat hotărîrea ca deocamdată să ne continuăm ascensiunea. Curînd după aceea începurăm să tragem ghidropa. Dar am mers tot atît de repede mai departe chiar după ce o strînsesem în întregime. Balonul avea o stabilitate puţin obişnuită şi o înfăţişare măreaţă. Cam după zece minute de la plecare, barometrul indica o altitudine de 15.000 de picioare. Vremea era deosebit de frumoasă, şi priveliştea ţinutului ce se desfăşura sub ochii noştri — unul dintre cele mai romantice din toate punctele de vedere — era mai ales acum minunată. Un mare număr de prăpăstii adînci arătau ca nişte lacuri din pricina aburilor deşi în care erau învăluite, iar înspre sud-est, piscurile ascuţite şi stîncile grămădite într-un vălmăşag de nestrăbătut te duceau cu gîndul la cetăţile uriaşe din basmele orientale. Ne apropiam cu iuţeală de munţii de la miazăzi, dar înălţimea la care ne aflam era mai mult decît îndestulătoare ca să putem trece peste ei fără nici o grijă. În cîteva clipe am plutit maiestuos pe deasupra lor, şi domnul Ainsworth, precum şi marinarii au rămas uimiţi văzînd cît păreau de mărunţi munţii priviţi din racelă. Marea înălţime la care pluteşte un balon reduce inegalităţile de sub el la un nivel aproape uniform. La ora unsprezece şi jumătate, îndepărtîndu-ne tot înspre sud, am zărit pentru întîia oară Canalul Bristol. Şi după cincisprezece minute, linia brizanţilor de pe coastă s-a ivit sub noi pe neaşteptate şi ne-am avîntat deasupra mării. Am luat hotărîrea să dăm drumul la gaz, atît cît era nevoie pentru a lăsa frînghia de reglaj cu geamandurile prinse de ea pînă la suprafaţa apei. Zis şi făcut ; încetul cu încetul am început să coborîm. După vreo douăzeci de minute, s-a cufundat prima geamandură, şi nu mult după ce cea de-a doua a atins apa, am rămas la o înălţime neschimbată.

Eram dornici cu toţii să încercăm eficacitatea cîrmei şi a şurubului-elice, şi le-am pus îndată în funcţiune, în scopul de a ne îndrepta mai mult spre răsărit, în direcţia Parisului.

Cu ajutorul cîrmei am făcut fără zăbavă schimbarea de care era nevoie, şi înaintarea noastră a fost adusă aproape în unghi drept cu aceea a direcţiei vîntului ; am pus apoi în mişcare resortul şurubului-elice şi ne-am bucurat văzînd că ne împingea uşor încotro doream noi. Am strigat atunci din toată inima de nouă ori : Ura !" şi am zvîrlit în mare o sticlă ce conţinea o bucată de pergament cu o scurtă dare de seamă a principiului invenţiei. De-abia sfîrşisem cu manifestaţiile de bucurie, că se întîmplă un accident neprevăzut, care ne-a descurajat destul de mult. Varga de oţel care lega propulsorul de resort a sărit deodată de la locul ei tocmai în fundul nacelei (pricina a fost o aplecare a nacelei în urma mişcării făcute de unul dintre marinarii pe care îi luasem cu noi) şi într-o clipă axul a rămas suspendat şi se legăna fără să mai fie în contact cu pivotul axei elicei. În timp ce ne străduiam să punem mîna pe el, atenţia noastră fiind astfel cu totul absorbită, ne-am pomenit năpustiţi de un curent năprasnic de vînt dinspre est, care ne împingea, cu o putere mereu crescîndă, spre Atlantic. În curînd ne-am trezit purtaţi peste mare cu o viteză care desigur nu era mai mică de cincizeci-şaizeci de mile pe oră, astfel că am atins Capul Clear [1], cam la patruzeci de mile spre nord, mai înainte de a fi putut să fixăm axul şi să chibzuim ce e de făcut. În clipa aceea domnul Ainsworth a venit cu o propunere nemaipomenită, care, după părerea mea, nu era nici necugetată, nici fantastică, şi pe care domnul Holland a susţinut-o fără şovăire. Iată : trebuia să profităm de puternica furtună care ne mîna, şi în loc să ne întoarcem spre Paris, să încercăm să ajungem la coasta Americii de Nord. După

[1] Situat la extremitatea de sud-vest a Irlandei.

cîteva clipe de gîndire, mi-am dat și eu, din tot sufletul, încuviințarea la această propunere îndrăzneață, care (ciudat lucru) n-a întîmpinat împotrivire decît din partea celor doi marinari. Dar fiind în majoritate, n-am ținut seama de spaima lor și ne-am văzut cu hotărîre de drum. Ne îndreptam spre vest ; dar cum plutirea butoaielor era o piedică materială la înaintarea noastră și cum eram — și pentru înălțare și pentru coborîre — destul de stăpîni pe balon, am zvîrlit mai întîi cincizeci de pfunzi din lest, și apoi, cu ajutorul unui cabestan, am ridicat nițel frînghia, atît cît s-o scoatem afară din apă. Am simțit îndată efectul acestei manevre printr-o viteză puternic sporită. Și cum vîntul se întărise, zburam cu o iuțeală aproape de necrezut ; ghidropa flutura în urma nacelei ca o dîră lăsată în apă de trecerea unei corăbii. E de prisos să mai spun că în scurtă vreme coasta a dispărut din fața ochilor noștri. Am trecut peste nenumărate vase de tot felul. Unele dintre ele încercau să țină piept vîntului, cele mai multe manevrau cu anevoință. Am dezlănțuit pe bordul lor cel mai mare entuziasm, un entuziasm pe care l-am împărtășit din plin și noi și mai ales cei doi oameni care, acum sub influența unui păhărel de rachiu de ienupăr, păreau gata să-și spulbere în vînt toate grijile și toate temerile. O mare parte din aceste corăbii au tras salve de tun pentru semnalizare ; și toți ne salutau cu urale răsunătoare — pe care le auzeam uimitor de clar — și fluturîndu-și beretele și batistele. Am mers astfel toată ziua fără incidente însemnate și cînd umbrele nopții ne-au învăluit, am făcut o evaluare aproximativă a distanței străbătute. Ea nu putea fi mai mică de cinci sute de mile și era probabil cu mult mai mare. Propulsorul era ținut mereu în funcție și ne ajuta în mod vădit la înaintare. După asfințitul soarelui, vîntul sufla și mai tare, prefăcîndu-se într-un adevărat uragan. Din pricina fosforescenței sale, puteam zări cu ușurință oceanul de sub noi. Vîntul bătu toată noaptea dinspre răsărit dîndu-ne cele mai luminoase prevestiri de

izbîndă. Sufeream destul de rău de frig, iar umezeala atmosferei era cît se poate de neplăcută. Dar aveam loc destul în nacelă ca să ne culcăm și, cu ajutorul mantalelor și al cîtorva pături, am scos-o cu bine la capăt.

Post-scriptum (de domnul Ainsworth). Aceste ultime nouă ore au fost fără doar și poate cele mai minunate din viața mea. Nu-mi pot închipui nimic mai înălțător decît primejdia stranie și noutatea unei asemenea aventuri. Deie domnul să izbutim ! Nu doresc succesul ca să-mi salvez neînsemnata mea persoană, ci spre folosul cunoștințelor omenești și pentru măreția izbînzii. Și în toate astea e atît de neîndoios că isprava asta e totuși cu putință, încît singurul lucru de neînțeles ar fi cum de au șovăit oamenii să facă mai demult încercarea. E de-ajuns un vînt puternic, la fel cu cel care ne duce acum, și o rafală care să împingă balonul timp de patru-cinci zile (furtunile acestea țin uneori și mai mult), și călătorul va fi purtat cu ușurință, în acest răstimp, de la o coastă la alta. Pentru asemenea furtună, nemărginitul Atlantic nu e decît un biet lac. În clipa de față mă tulbură mai mult decît orice adînca tăcere ce domnește pe mare, cu toată frămîntarea ei acolo jos. Apele nu dau glas către ceruri. Nețărmuritul și învăpăiatul ocean se zvîrcolește în chinuri fără să scoată un geamăt. Talazuri cît munții de înalte te duc cu gîndul la niște demoni fără de număr, care s-ar zbuciuma, uriași și muți, într-o neputincioasă agonie. Într-o noapte, așa cum este noaptea asta pentru mine, un om trăiește cu adevărat ; trăiește cît un veac întreg de viață obișnuită. Și n-aș da farmecul acesta care mă încîntă pentru întreg veacul acela de viață obișnuită.

Duminică, 7 (Manuscrisul domnului Mason). În dimineața aceasta, pe la 10, nu mai rămăsese din furtună decît o briză de opt-nouă noduri (socotită la suprafața oceanului, pentru nave) care pe noi ne mînă pare-se cu treizeci de mile pe oră sau mai mult. S-a mutat totuși foarte simțitor mai spre nord. Și acum, la asfințit, ne urmăm drumul

spre vest, mai ales cu ajutorul propulsorului și al cîrmei, care răspund minunat de bine menirii lor. Sînt de părere că încercarea noastră a izbutit pe deplin, și a zbura cu ușurință în orice direcție (dar nu chiar înfruntînd o furtună) nu mi se mai pare o problemă. Desigur, n-am fi putut face față vîntului puternic de ieri, dar, înălțîndu-ne, ne-am fi sustras influenței lui dacă ar fi fost nevoie. Sînt încredințat că împotriva unei brize care suflă cu putere putem merge cu propulsorul. Astăzi la amiază, aruncînd lest, ne-am ridicat la o altitudine de aproape 25.000 de picioare (cam aceasta este înălțimea muntelui Cotopaxi). Am făcut-o pentru a căuta un curent mai direct, dar nu am găsit nici unul mai potrivit decît cel în care ne aflăm acum. Avem atîta belșug de gaz cît să ne treacă peste balta asta de nimic, chiar dacă ar ține călătoria trei săptămîni. Nu am nici cea mai mică temere cu privire la rezultat. Ciudat e că piedicile au fost exagerate și greșit înțelese. Îmi pot alege singur curentul, și chiar dacă toate curentele mi-ar fi potrivnice, tot voi putea destul de bine să-mi continui drumul cu propulsorul. Nu am avut incidente vrednice de a fi amintite. Noaptea se vestește frumoasă.

Post-scriptum (de domnul Ainsworth). N-am altceva de povestit în afară de faptul — care mie mi se pare uimitor — că, aflîndu-mă la înălțimea Cotopaxi-ului, n-am simțit nici frigul pătrunzător, nici durere de cap, nici greutatea de a respira, și pare-se că nici domnul Mason, nici domnul Holland, nici sir Everard n-au avut nimic de suferit. Domnul Osborne se văita că simte o apăsare pe piept, dar în curînd a dispărut și aceasta. Am zburat cu mare viteză toată ziua și trebuie să fi străbătut jumătatea drumului peste Atlantic. Am depășit vreo douăzeci-treizeci de nave de tot soiul, și toată lumea părea uimită și încîntată la vederea noastră. La urma urmei, nu e cine știe ce ispravă să treci în balon peste ocean. *Omne ignotum pro*

magnifico [1]. Notă : La 25.000 de picioare înălțime cerul pare aproape negru și stelele se văd foarte clar ; în timp ce marea nu pare convexă (cum s-ar putea crede), ci, fără nici o îndoială, e cu totul concavă. [2]

Luni, 8 (Manuscrisul domnului Mason). În dimineața de azi, am avut iar oarecare încurcături cu axul propulsorului, care trebuie refăcut în întregime de teama unor accidente serioase. Prin ax înțeleg varga de oțel, nu paletele. Acestea n-ar putea fi îmbunătățite. Un vînt puternic a suflat toată ziua fără întrerupere dinspre nord-est ; norocul pare să fie cu totul de partea noastră. Cu puțin înainte de ivirea zorilor, am fost cu toții oarecum îngrijorați de unele zgomote ciudate și de zdruncinăturile balonului, însoțite de o descreștere simțitoare a vitezei întregului aparat. Fenomenele erau urmarea expansiunii gazului, din pricina creșterii temperaturii atmosferice și a desprinderii bucățelelor mărunte de gheață cu care se încărcase fileul în timpul nopții. Am aruncat cîteva sticle spre corăbiile de sub noi. Am văzut cum una din ele a

---

[1] Tot ce e necunoscut pare minunat (lat.).

[2] Domnul Ainsworth nu a încercat să-și dea seama de fenomenul acesta, care totuși poate fi explicat. O linie trasă de la o înălțime de 25.000 de picioare, perpendicular la suprafața pămîntului (sau a mării) ar fi alcătuit tocmai una dintre cele două laturi perpendiculare ale triunghiului dreptunghi, a cărui bază s-ar întinde de la unghiul drept pînă la orizont, iar ipotenuza, de la orizont și pînă la balon. Dar aceste 25.000 de picioare sînt o nimica toată față de întinderile pe care le cuprindea cu privirea. Cu alte cuvinte, baza sau ipotenuza presupusului triunghi ar fi așa de lungă în comparație cu perpendiculara, încît cele două dintîi ar putea fi considerate ca aproape paralele. În chipul acesta, pentru aeronaut orizontul apare întotdeauna la același nivel cu nacela. Dar, de vreme ce punctul aflat chiar dedesubtul acesteia pare a fi și chiar este la o mare depărtare sub el, se înfățișează, desigur, ca și cum s-ar găsi la o mare distanță de orizont. De aici și impresia de concavitate. Iar această impresie va dăinui pînă în clipa în care înălțimea în raport cu perspectiva se va afla într-o astfel de proporție, încît paralelismul aparent dintre bază și ipotenuză va dispărea, iar convexitatea reală a Pămîntului va deveni aparentă (n.a.).

fost pescuită de un vas mare ce semăna cu un pachebot de pe linia New York. Am încercat să-i aflăm numele, dar nu sîntem siguri că am izbutit. Cu telescopul domnului Osborne am deslușit ceva apropiat de cuvîntul „Atalanta". Este miezul nopții și ne îndreptăm tot înspre vest cu mare iuțeală. Marea este deosebit de fosforescentă.

Post-scriptum (de domnul Ainsworth). Este ora 2 a.m. și atît cît îmi pot da seama, vremea pare mai liniștită, dar e foarte greu să știu cu precizie, deoarece ne mișcăm odată cu aerul. Nu am dormit deloc de cînd am plecat din Weal-Vor, însă nu mai pot rezista și trebuie să aștipesc nițel. Nu putem fi prea departe de Coasta Americii.

Marți, 9. (Manuscrisul domnului Ainsworth). Ora 1 p.m. Se vede lămurit coasta joasă a Carolinei de Sud. Marea problemă e dezlegată. Am trecut Atlanticul, l-am trecut ușor și repede cu balonul! Domnul fie lăudat! Cine-ar mai putea spune, după asta, că vreun lucru ar fi cu neputință?

Jurnalul se sfîrșește aici. Cîteva amănunte asupra coborîrii au fost împărtășite însă domnului Forsyth de domnul Ainsworth. Marea era aproape netedă cînd călătorii văzură prima dată coasta pe care amîndoi marinarii au recunoscut-o îndată, și domnul Osborne, de asemeni. Acest din urmă *gentleman*, avînd oarecare legături la Fort Moultrie, a luat numaidecît hotărîrea să aterizăm în apropiere. Balonul a fost adus deasupra plajei (fiind vremea refluxului și nisipul bine bătut, neted și foarte potrivit pentru o aterizare) și s-a aruncat gheara de pisică, și imediat aceasta s-a înfipt zdravăn. Bineînțeles că locuitorii insulei și ai fortului se înghesuiau să vadă balonul; dar numai cu mare greutate putea fi convinsă lumea că făcuserăm într-adevăr călătoria aceasta: trecerea Atlanticului. Gheara de pisică s-a înfipt în pămînt la ceasul 2 după-amiază, precis; și astfel întreaga călătorie a luat sfîrșit în șaptezeci și cinci de ore, sau chiar mai puțin, dacă socotim tre-

cerea de la o coastă la alta. Nu s-a întîmplat nici un accident serios. Nici o primejdie adevărată nu ne-a amenințat. Balonul a fost dezumflat și pus la păstrare fără nici o greutate ; și cînd manuscrisul după care s-a redactat această povestire a fost trimis la Charleston, aeronauții se găseau încă la Fort Moultrie. Nu se știe ce au ei de gînd de aici înainte. Putem însă făgădui cu siguranță cititorilor noștri informații suplimentare fie pe luni, fie cel mai tîrziu în ziua următoare. Aceasta e fără doar și poate fapta cea mai uluitoare, cea mai interesantă și cea mai plină de promisiuni din cîte a săvîrșit sau măcar a încercat vreodată omul să săvîrșească. Ar fi de prisos să căutăm acum a preciza minunatele ei urmări.

În februarie 1862, într-o scrisoare adresată tatălui său, tînărul Jules Verne făcea aluzie la textul de mai sus, pe care-l cunoștea în versiunea franceză a lui Baudelaire și la o narațiune proprie, aflată încă în lucru (evident, viitorul roman Cinci săptămîni în balon), *conchizînd : „Acest aerostat (al său — n.n.) va trebui să fie prevăzut cu un mecanism ireproșabil" (cf. 31). Iar în aprilie 1864, publicînd în* Musée des Familles *studiul* Edgar Poe și operele sale, *deplîngea faptul că același text nu respectă legile fizicii și ale mecanicii. În ciuda unor amănunte fanteziste, scriitorul american a văzut însă mai limpede soluția problemei navigației dirijate a aparatelor de zbor mai ușoare decît aerul, de vreme ce „domnul Monck Masson... s-a gîndit să întrebuințeze principiul șurubului lui Arhimede, în scopul propulsiunii în aer", construind un fel de elice multiplă. Mecanismul său, nu este, desigur, ireproșabil, dar* ideea *va sta la temelia realizării dirijabilelor de mai tîrziu.*

La apariția povestirii în volum, Poe evoca, într-o notă introductivă, reacția primilor cititori : „Îmbulzeala pentru a pune mîna pe «singurul ziar care publica știrea» a fost ceva care întrece orice minunăție ; și, de fapt, chiar dacă,

așa cum susțin unii, «Victoria» n-a săvîrșit întocmai traversarea oceanului, ar fi greu de găsit motivul care s-o fi împiedicat s-o săvîrșească". Dincolo de atracția senzaționalului, succesul acesta se datora izului de autentic al întîmplării relatate. Era triumful unei concepții novatoare, teoretizate astfel de autor în postfața postumă la mai vechea povestire Hans Pfaall *(1835): „În aceste diferite opuscule (alte călătorii în Lună — n.n.), scopul este totdeauna satiric, tema — o descriere a moravurilor lunare în raport cu ale noastre. Dar în nici un caz nu văd efortul de a face plauzibile amănuntele călătoriei însăși. Toți autorii par absolut ignoranți în materie de astronomie ; în* Hans Pfaall, *intenția este originală în măsura în care reprezintă un efort către verosimilitate în aplicarea principiilor științifice (atît cît o îngăduie natura fantastică a subiectului) la călătoria de la Pămînt la Lună."*

Efortul către verosimilitate — iată expresia concentrată a uneia dintre constantele anticipației. El poate fi depistat, în embrion, la Cyrano de Bergerac (mașina cu rachete și cutia cu icosaedru din Statele și imperiile Lunii) *sau la Swift (sistemul de propulsie al insulei zburătoare din* Călătoriile lui Gulliver). *Dar ceea ce era sumar și episodic devine, la Poe, o preocupare permanentă, esențială. Descrierea balonului domnului Monck Masson, cu accesoriile sale, este menită să creeze climatul de miraculos științific necesar pentru a-l face pe cititor să accepte extrapolarea curajoasă a realizărilor timpului. Concizia și claritatea frazei, gradația, utilizarea inspirată a suspensului conferă detaliilor aerostatice o surprinzătoare noblețe, făcîndu-le să concure plenar la impresia de verosimilitate. Cuvinte ca lest, nacelă, elice, ghidropă dobîndesc valențe poetice, întreținînd mirajul aventurii aeriene.*

Procedeul poate fi identificat și în alte creații ale lui Poe. Relatarea ascensiunii lui Hans Pfaall este literalmente împănată cu noțiuni științifice reale și imaginare. Scurta discuție cu o mumie *este posibilă numai după re-*

aducerea la viață a contelui Allamistakeo printr-o serie de operațiuni cu implicații fizico-anatomico-medicale, descrise cu minuțiozitate. A o mie și doua poveste a Șeherezadei *își are, de fapt, centrul de greutate în enciclopedicele note de subsol. Pînă și enigmatica* Întîlnire din Munții Colțoși *este pusă cumva pe seama experiențelor mesmerice, foarte la modă în acea perioadă (1845), și asimilate obișnuitelor experiențe de laborator. S-ar părea că avem de-a face cu un adevărat cult al științelor mai mult sau mai puțin exacte, scriitorul dovedind un nivel de informare net superior celui al confraților săi. Cum să ne explicăm atunci atitudinea lui față de Știință — protestul romantic din deseori citatul* Sonet, *satira din* Scurtă discuție cu o mumie *și* Omul făcut bucăți, *sarcasmul din* Mellonta Tauta ? *Cum să ne explicăm gustul pentru mistificare, mărturisit în amintita notă introductivă* [1] *și ușor descifrabil în finalul povestirii* Hans Pfaall ?

Contradicția, după opinia noastră doar aparentă, a dat naștere unor generalizări grăbite, privind conservatorismul lui Poe, neîncrederea lui în progres etc. Sînt însă și cercetători care au sondat mai adînc, ajungînd la dezamăgirea ascunsă sub ironie și invectivă. „Ar fi fals și nedemn de un asemenea creier să ni-l închipuim supus rutinei, vrăjmaș al oricărei cuceriri științifice — scria, de pildă, Camille Mauclair. El se temea și își bătea joc de falsul progres... un fel de religie grosieră, prețuind știința doar pentru aplicațiile ei utilitariste, mijloace de negoț și de confort...“ Și, mai departe : „El considera că știința industrială, ale cărei rapide și impresionante cuceriri păreau pe atunci adevărate miracole, va deveni o calamitate dacă progresul ei nu va corespunde unui progres paralel și de egală însemnătate în domeniul evoluției morale“ (32). Sînt observații care surprind cu acuitate o stare de spirit caracteristică nu numai lui Poe, ci și multora din-

[1] Textul din *The New York Sun* este cunoscut mai ales sub titlul *Farsa cu balonul,* atribuit la apariția în volum.

tre contemporanii și urmașii săi. Obsesia consecințelor nefaste ale neconcordanței dintre progresul tehnico-științific și cel moral bîntuie operele unui lung șir de scriitori, atinși definitiv sau pasager de morbul anticipației.

Să nu încheiem însă momentul Poe *în această tonalitate cenușie, de vreme ce scriitorul însuși considera drept cheia de boltă a întregei sale creații „poemul cosmogonic"* Evrika, *un adevărat cîntec de lebădă al geniului său anticipator. Savanți eminenți ca Arthur Eddington și Edmond Bauer au declarat că descoperă în el o anumită previziune a ideilor științifice moderne. În superbul eseu* Despre „Evrika", *Paul Valéry îi atribuie autorului „afirmarea relațiilor* simetrice *și reciproce între materie, timp, spațiu, gravitație și lumină. Am subliniat cuvîntul* simetric : *este, într-adevăr, o simetrie formală care constituie caracterul esențial al reprezentării universului potrivit lui Einstein". Într-un alt pasaj, Valéry adaugă : „Cînd Poe măsoară durata Cosmosului său prin timpul necesar pentru ca toate combinațiile posibile ale elementelor să fi fost efectuate, ne gîndim la ideile lui Boltzmann și la calculele lui de probabilitate aplicate la teoria cinetică a gazelor. Există în* Evrika *un presentiment al principiului lui Carnot și al reprezentării acestui principiu prin mecanismul difuziunii" (42).*

În Evrika *există, poate, și sugerarea unei explicații a acestor previziuni și presimțiri : Poe teoretizează drepturile intuiției, respinse de știința timpului. Abia după cîteva decenii, lucrările lui Henri Poincaré, Bergson etc. au situat ipoteza, imaginația, intuiția la înălțimea pe care le-o atribuie scriitorul. Și dacă acesta se referă la descoperirile lui Kepler, Newton, Laplace, opera lui ne oferă și demonstrații cu un caracter mai limitat, dar nu mai puțin izbitor. Am vorbit despre soluția dată propulsiei și dirijării aparatelor de zbor mai ușoare decît aerul. Intuiția lui Poe aruncă o punte miraculoasă și către alte*

înfăptuiri sau extrapolări certe ale secolului nostru, creind totodată teme, idei și procedee care vor cunoaște o mirifică proliferare: călătoria în timp cu ajutorul anabiozei (Scurtă discuție cu o mumie), *utilizarea pe scară largă a membrelor și organelor artificiale* (Omul făcut bucăți), *posibilitățile hipnozei și telepatiei* (O întîlnire din Munții Colțoși). *Cît ar mai fi extins Poe universul anticipației, dacă n-ar fi murit la patruzeci de ani?...*

Paginile închinate marelui scriitor american urmăresc nu numai să ofere cititorului un cadru pentru textul prezentat, sau să stabilească paternitatea noului fenomen literar. Fiind întrutotul de acord că „Edgar Poe... a creat povestirea de anticipație științifică" (12), trebuie să subliniem totodată influența notabilă pe care a exercitat-o asupra urmașilor săi întru scris de pe ambele țărmuri ale Atlanticului. După cum spunea Arthur Conan-Doyle, „Dacă ar trebui să se perceapă o taxă asupra drepturilor de autor ale tuturor scriitorilor care au o datorie față de Poe, s-ar putea înălța în amintirea maestrului un monument la scara piramidei lui Cheops" (cf. 37). Ceea ce nu înseamnă desigur, că toți fantaștii secolului al XIX-lea ar fi tributari modelului poesc. Unii au simțit chiar nevoia să conteste explicit această înfeudare spirituală, apărîndu-și dreptul la originalitate. Printre ei, J. H. Rosny Aîné, belgian stabilit la Paris, care debutase în 1887 cu nuvela Xipehuzii *și frecventa salonul fraților Goncourt, după cum reiese din cîteva însemnări binevoitoare, ca de pildă:*

„Duminică 19 februarie, 1888.

Astăzi, Rosny mă îngrozește cu ideile lui de cărți în care vrea să-i facă pe orbi să vadă cu ajutorul unui simț frontal, pe surzi să audă cu ajutorul electricității etc. O serie de cărți fantastico-științifico-fono-literare, un pic inspirate de Poe".

„Duminică 29 iulie, 1888

...El (Rosny) îmi vorbește despre pasiunea lui pentru enigmatic, *neagă că l-ar imita pe Poe, pe care-l califică drept Balzac al fantasticului, spunînd că el (Rosny) caută căi noi și că, în* Xipehuzii, *născocirile lui sînt altele decît acelea ale americanului creind în* Gordon Pym *făpturi cu dinți roșii...“ (20).*

Să judecăm în cunoștință de cauză.

XIPEHUZII

CARTEA ÎNTII

I. Formele

Era cu o mie de ani înaintea aglomerării civilizatoare din care au izvorît Ninive, Babilon, Ecbatana.

Tribul nomad Pjehu, cu măgarii, caii și vitele sale, străbătea într-un amurg sălbatica pădure Kzur, prin țesătura de raze piezișe. Cîntecul asfințitului creștea, plutea, cobora în valuri armonioase.

Toți, foarte osteniți, tăceau, în căutarea unui luminiș în care tribul să poată aprinde focul sfînt, să îa cina, să doarmă la adăpost de fiare, îndărătul dublei bariere de jăratic roșu.

Norii căpătară culoarea opalului, ținuturile iluzorii se risipiră în cele patru zări, zeii nocturni își curmară cîntecul legănător, dar tribul mergea mai departe. Un cercetaș sosi în galop, anunțînd luminișul și izvorul curat de apă.

Scoaseră trei strigăte prelungi ; toți grăbiră pasul : rîsete copilărești se revărsară, caii, și chiar măgarii, obișnuiți să recunoască apropierea popasului după întoarcerea iscoadelor și aclamațiile nomazilor, își sumețeau gîturile.

Luminișul apăru. Izvorul fermecat își deschidea drum printre mușchi și arbuști. O nălucire li se arătă nomazilor.

Mai întîi un mare cerc de conuri albăstrii, translucide, cu vîrful în sus, fiecare cam de mărimea unei jumătăți de om. Cîteva dungi luminoase, cîteva circumvoluții întunecate erau presărate pe suprafața lor ; toate aveau la bază o stea orbitoare.

Mai departe, la fel de stranii, se vedeau un fel de straturi verticale, destul de asemănătoare scoarței de mesteacăn și împestrițate cu elipse multicolore. Mai erau încă, ici colo, niște Forme aproape cilindrice, dar diferite între ele, unele subțiri și înalte, altele scunde și groase, toate de culoarea bronzului, punctate cu verde, toate avînd, ca și straturile, punctul de lumină caracteristic.

Tribul privea înmărmurit. O spaimă superstițioasă îi paraliza pe cei mai viteji, crescînd și mai mult atunci cînd Formele începură să unduiască în umbrele cenușii ale luminișului. Și deodată, cu stelele tremurînd, conurile se clătinară și se alungiră, cilindrii și straturile sfîrîiră ca apa aruncată peste jeratic, înaintînd spre nomazi din ce în ce mai repede.

Vrăjit de acest spectacol, tribul nu se clintea, continuînd să privească. Formele sosiră. Ciocnirea fu groaznică. Bărbați, femei, copii se prăbușeau ciorchine la pămînt, tainic loviți parcă de spada fulgerului. Atunci, teroarea tenebroasă le dădu din nou supraviețuitorilor vigoarea, aripile fugii sprintene. Și Formele, grupate la început, așezate în rînduri, se răspîndiră în jurul tribului, urmărindu-i fără milă pe fugari. Înspăimîntătorul atac nu era totuși fără greș ; el îi ucidea pe unii, îi amețea pe alții, nu rănea niciodată. Cîțiva stropi roșii țîșneau din nările, ochii și urechile muribunzilor, dar ceilalți curînd se ridicau nevătămați și își reluau goana fantastică, în paloarea crepusculară.

Oricare ar fi fost natura Formelor, ele acționau ca niște ființe și nu ca elemente, fiind, ca și ființele, nestator-

nice, alegîndu-şi victimele, neconfundîndu-i pe nomazi cu plantele şi nici chiar cu animalele.

Curînd, cei mai iuţi îşi dădură seama că nu mai sînt urmăriţi. Istoviţi, sfîşiaţi, ei cutezară în sfîrşit să privească înapoi spre miracol. Departe, între trunchiurile înecate în umbră, continua urmărirea strălucitoare. Formele îi vînau şi îi masacrau mai ales pe războinici, dispreţuindu-i ades pe cei slabi — femeia, copilul.

Astfel, de la distanţă, în noaptea care se lăsase, scena apărea şi mai supranaturală, şi mai copleşitoare pentru creierii primitivi. Războinicii erau gata să-şi reia goana. O observaţie capitală îi opri : oricine ar fi fost fugarii, *Formele încetau urmărirea dincolo de o limită precisă.* Şi oricît de istovită, oricît de neputincioasă ar fi fost victima, chiar fără cunoştinţă, dacă se afla dincolo de această frontieră închipuită, primejdia dispărea.

Această foarte liniştitoare observaţie, confirmată curînd de nenumărate fapte, potoli frenezia fugarilor. Ei cutezară să-şi aştepte tovarăşii, femeile şi copiii scăpaţi din măcel. Unul dintre ei, Eroul lor paralizat la început, înspăimîntat de supraomenescul întîmplării, îşi recăpătă curajul ce izvora din inima lui mare, aprinse un foc şi duse la gură un corn, ca să-i călăuzească pe fugari.

Se adunară unul cîte unul. Mulţi, schilodiţi, se tîrau în mîini. Femei-mame, însufleţite de neîmblînzita forţă maternă, păziseră, strînseseră la un loc, salvaseră din vălmăşagul sălbatic rodul pîntecelui lor. Şi mulţi măgari, cai, boi reapărură, mai puţin înfricoşaţi decît oamenii.

Noapte lugubră, petrecută în tăcere, fără somn, noapte în care războinicii simţiră mereu cum îi trec fiorii. Dar aurora veni, se strecură pală prin frunzişuri, apoi fanfara de culori şi de păsări zgomotoase ale zorilor îi îndemnă să trăiască, să lepede spaimele Beznei.

Eroul, conducătorul firesc, adunînd mulţimea în grupuri, începu numărătoarea tribului. Jumătate dintre războinici, două sute, lipseau la apel. Pierderile erau mult mai

mici printre femei și aproape inexistente printre copii.

Cînd numărătoarea se sfîrși, cînd vitele de povară fură adunate (lipseau puține, datorită superiorității instinctului asupra rațiunii în timpul dezastrelor), Eroul așeză tribul după rînduiala obișnuită, apoi, poruncind tuturor să-l aștepte, singur, palid, se îndreptă spre luminiș. Nimeni nu îndrăzni să-l urmeze, nici măcar de departe.

El se îndreptă într-acolo unde spațiul dintre copaci era mai mare, depăși limita observată în ajun și privi.

Departe, în transparența proaspătă a dimineții, curgea izvorul cel limpede ; pe malurile lui strălucea, reunită, ceata fantastică a Formelor. Culoarea lor se schimbase. Conurile erau mai numeroase și căpătaseră o nuanță verzuie. Dar, la toate, steaua își revărsa razele, orbitoare chiar și la lumina zilei. Cilindrii erau pătați cu violet, iar straturile semănau cu arama curată.

Metamorfoza acționa și asupra contururilor fantasmagoricelor Entități ; conurile tindeau să se lărgească în cilindri, cilindrii se desfășurau, în vreme ce unele straturi se curbau într-o parte.

Dar, ca și în ajun, deodată Formele unduiră. Stelele lor începură să palpite ; încet, Eroul trecu frontiera Mîntuirii.

II. Expediție hieratică

Tribul Pjehu se opri la ușa marelui Tabernacol nomad, în care intrară numai căpeteniile. În fund, lîngă peretele presărat cu astre, sub imaginea bărbătească a Soarelui, stăteau cei trei mari preoți. Mai jos, pe treptele aurite, cei doisprezece sacrificatori.

Eroul înaintă, povesti pe larg groaznica traversare a pădurii Kzur, în timp ce preoții ascultau, foarte gravi,

uluiți, simțind cum puterea lor scade în fața acestei întîmplări de neînțeles.

Marele preot suprem ceru ca tribul să ofere Soarelui doisprezece tauri, șapte măgari sălbatici, trei armăsari. El proclamă că Formele au o origine divină și, după sacrificii, hotărî o expediție hieratică.

Toți preoții, toate căpeteniile poporului zahelal trebuiau să ia parte la ea.

Și solii străbătură munții și cîmpiile, pînă la o sută de leghe împrejurul locului unde se ridică mai tîrziu Ecbatana magilor. Pretutindeni sumbra întîmplare făcea să se zbîrlească părul oamenilor, pretutindeni căpeteniile se supuseră în grabă chemării sacerdotale.

Într-o dimineață, Bărbatul străpunse norii, inundă Tabernacolul, atinse altarul pe care fumega o inimă sîngerîndă de taur. Marii preoți, sacrificatorii, cincizeci de șefi de triburi scoaseră strigătul triumfal. Afară, o sută de mii de nomazi, călcînd pe roua proaspătă, repetară strigătul prelung, întorcîndu-și chipurile arse de soare către miraculoasa pădure Kzur, care fremăta încet. Era un semn bun.

Atunci, cu preoții în frunte, un întreg popor porni să străbată pădurea. După-amiază, pe la ora trei, Eroul tribului Pjehu opri mulțimea. Marele luminiș ruginit de toamnă, cu mușchiul ascuns sub un val de frunze moarte, se desfășura cu măreție ; preoții zăriră pe malurile izvorului Formele pe care veneau să le adore și să le înduplece. Erau plăcute la privit, sub umbra arborilor, cu nuanțele lor tremurătoare, focul limpede al stelelor, mișcarea lor liniștită pe malul izvorului.

— Aici trebuie să le oferim sacrificiul, spuse marele preot suprem. Să știe că ne supunem puterii lor !

Toți bătrînii se înclinară. O voce se auzi, totuși. Era Yushik din tribul Nim, tînăr numărător de astre, palid veghetor profetic care începuse să-și cîștige renume și care ceru cu îndrăzneală să se apropie mai mult de Forme.

Dar bătrînii, înălbiți în arta cuvintelor înțelepte, triumfară ; altarul fu construit, victima adusă — un strălucitor armăsar, superb servitor al omului. În tăcerea și prosternarea unui popor, cuțitul de bronz găsi nobila inimă a animalului. Un mare vaiet se înălță. Și marele preot spuse :

— Sînteți mulțumiți, o, zei ?

Acolo, printre trunchiurile neclintite, Formele se mișcau încet, strălucind, căutînd locurile unde soarele curgea în valuri mai dese.

— Da, da, strigă entuziastul, sînt mulțumiți !

Și apucînd inima caldă a armăsarului, fără ca marele preot (ciudat !) să pronunțe vreun cuvînt, Yushik țîșni în luminiș. Cîțiva fanatici, urlînd, îl urmară. Formele unduiau încet, îngrămădindu-se, atingînd pămîntul, apoi, precipitîndu-se brusc asupra temerarilor, un jalnic masacru înfricoșă cele cincizeci de triburi.

Cu mari eforturi, urmăriți cu înverșunare, șase sau șapte fugari izbutiră să atingă hotarul. Ceilalți pieriră — și Yushik împreună cu ei.

— Sînt zei neînduplecați ! spuse solemn marele preot suprem.

Apoi se adună un sfat, venerabilul sfat al preoților, bătrînilor, căpeteniilor.

Ei hotărîră să ridice, dincolo de hotarul Mîntuirii, o îngrăditură de țăruși și, pentru a stabili locul acestei îngrădituri, să-i silească pe sclavi să se expună pe rînd atacului Formelor, de jur împrejur, pe toată întinderea.

Așa se făcu. Sub amenințarea cu moartea, sclavii intrară în incintă. Totuși, foarte puțini pieriră, datorită măsurilor luate. Hotarul fu statornicit, vizibil pentru toți dată fiind îngrăditura de țăruși.

Astfel se sfîrși cu bine expediția hieratică și zahelalii se crezură la adăpost de subtilul lor dușman.

III. Tenebrele

Dar sistemul preventiv preconizat de consiliu se dovedi curînd neputincios. În primăvara următoare, trecînd cam în dezordine pe lîngă îngrăditura de țăruși, fără să se aștepte la nimic rău, triburile Hertoth și Nazzum fură asaltate cu cruzime de Forme și decimate.

Căpeteniile care scăpară din masacru relatară marelui consiliu zahelal că Formele erau acum mult mai numeroase decît în toamna trecută. Ca și înainte, ele își limitau urmărirea la o anumită zonă, dar frontierele se lărgiseră.

Aceste știri înspăimîntară poporul : se ținu doliu mare și se făcură mari sacrificii. Apoi, consiliul hotărî să distrugă pădurea Kzur prin foc.

Cu toate eforturile, nu-i putură incendia decît marginile.

Atunci, deznădăjduiți, preoții hotărîră că pădurea e sacră și opriră pe oricine să intre în ea ; mai multe veri se scurseră astfel.

Într-o noapte de octombrie, tabăra adormită a tribului Zulf fu invadată de Forme la zece bătăi de săgeată de pădurea fatală. Încă trei sute de războinici își pierdură viața.

Din ziua aceea, o prevestire sinistră, corupătoare, misterioasă trecu din trib în trib, murmurată la ureche în lungile nopți astrale ale Mesopotamiei. *Omul avea să piară. Celălalt,* întinzîndu-și mereu stăpînirea, în pădure, pe cîmpii, neputînd fi distrus, va devora zi după zi semințiа decăzută. Și destăinuirea temătoare și întunecată chinuia bieții creieri, răpindu-le tuturor puterea de împotrivire, optimismul strălucitor al raselor tinere. Visînd la aceste lucruri, nomadul nu mai îndrăznea să iubească somptuoasele pășuni natale, scruta cerul cu ochi descura-

jați, așteptînd oprirea constelațiilor. Acesta fu anul o mie al copilăriei popoarelor, dangătul funebru al sfîrșitului lumii sau, poate, resemnarea omului roșu din savanele indiene.

Și în această neliniște cumplită, gînditorii ajungeau la un cult amar, un cult al morții, pe care-l predicau profeți palizi, cultul Tenebrelor mai puternice decît Astrele, al Tenebrelor care aveau să înghită, să devoreze sfînta Lumină, focul strălucitor.

Pretutindeni, la hotarele singurătăților, puteau fi întîlnite siluetele nemișcate, subțiate de posturi, ale inspiraților, ale oamenilor tăcerii care se împrăștiau periodic printre triburi și povesteau înfricoșătoarele lor visuri, Crepusculul marii Nopți apropiate, al Soarelui muribund.

IV. Bakhun

În acea epocă trăia un om extraordinar numit Bakhun, fiu al tribului Ptuh și frate al marelui preot suprem al zahelalilor. El părăsise foarte devreme viața nomadă, își alesese un frumos loc izolat, între patru coline, într-o vîlcea îngustă și plină de viață, în care curgea lumina cîntătoare a unui izvor. Bucăți mari de stîncă îi slujeau de cort statornic, de locuință ciclopică. Răbdarea și ajutorul bine cîntărit al boilor sau al cailor îi asiguraseră belșugul, recolte la fiecare soroc. Cele patru soții și cei treizeci de copii ai săi trăiau acolo ca în Eden.

Bakhun răspîndea idei ciudate, care ar fi făcut să fie ucis cu pietre, dacă zahelalii nu l-ar fi respectat pe fratele său mai în vîrstă, marele preot suprem.

În primul rînd, el susținea că viața sedentară era de preferat vieții nomade, cruțînd puterile omului în favoarea spiritului.

În al doilea rînd, el gîndea că Soarele, Luna și Stelele nu erau zei, ci corpuri luminoase.

În al treilea rînd, el spunea că omul nu trebuie să creadă cu adevărat decît în lucrurile dovedite prin Măsură.

Zahelalii îi atribuiau puteri magice și cei mai îndrăzneți cutezau uneori să-l consulte, fără să se căiască niciodată. Se știa că el ajutase deseori cu hrană triburile flămînde.

Or, în ceasul cumplit, cînd se ivi trista alternativă de a părăsi ținuturile rodnice sau de a fi distruse de divinitățile neînduplecate, triburile se gîndiră la Bakhun și preoții înșiși, înfrîngîndu-și orgoliul, trimiseră la el trei dintre cei mai de seamă reprezentanți ai ordinului.

Bakhun îi ascultă cu cea mai mare îngrijorare și-i puse să repete, întrerupîndu-i cu întrebări multe și precise. Le ceru două zile de gîndire. La sfîrșitul lor, anunță, simplu, că avea să se consacre cercetării Formelor.

Triburile fură descumpănite ; se nădăjduise că Bakhun ar putea să elibereze întregul ținut prin vrăjitorie. Totuși, căpeteniile se arătară bucuroase de hotărîrea lui și așteptară lucruri mari de la ea.

Atunci, Bakhun se stabili în marginea pădurii Kzur, retrăgîndu-se doar pentru odihnă, și, întreaga zi, el observa, călărind cel mai iute armăsar din Caldeea. Curînd, convins de superioritatea splendidului animal asupra celor mai rapide Forme el putu să-și înceapă studiul cutezător și minuțios al dușmanilor Omului, acest studiu căruia-i datorăm marea carte antecuneiformă de șaizeci de table, cea mai frumoasă carte de piatră pe care au lăsat-o epocile nomade timpurilor moderne.

În această carte, admirabilă mostră de observație răbdătoare și de sobrietate, se află consemnată existența unui sistem de viață cu totul deosebit de regnul nostru animal

și vegetal, sistem pe care Bakhun mărturisește umil că nu l-a putut analiza decît în aparența lui cea mai grosolană, cea mai exterioară. Nu e cu putință ca Omul să nu se înfioare citind această monografie a ființelor pe care Bakhun le numește Xipehuzi, aceste detalii privite în mod obiectiv, niciodată împinse către supranaturalul sistematic, pe care bătrînul scrib le înregistrează cu privire la actele lor, la modul lor de deplasare, de luptă, de înmulțire și care demonstrează că rasa umană s-a aflat la marginea Neantului, că pămîntul era să fie moștenit de un *Regn* în legătură cu care ne-am pierdut pînă și putința de a ni-l închipui.

Trebuie să citiți minunata traducere a d-lui Dessault, descoperirile sale neașteptate privind lingvistica pre-asiriană, descoperiri prețuite din păcate mai mult peste hotare — în Anglia, în Germania — decît în propria lui țară. Ilustrul savant a binevoit să ne pună la dispoziție pasajele izbitoare ale prețioasei lucrări și aceste pasaje, pe care le oferim în continuare publicului, îi vor inspira poate dorința de a parcurge superbele tălmăciri ale Maestrului [1].

DIN CARTEA LUI BAKHUN

Xipehuzii sînt în mod evident Făpturi însuflețite. Toate mișcările lor dezvăluie voința, capriciul, asociația, independența parțială care disting Făptura animală de plantă sau de lucrul inert. Cu toate că modul lor de deplasare nu poate fi definit prin comparație — este o simplă alunecare pe sol — e ușor de văzut că îl dirijează după cum vor. Pot fi văzuți oprindu-se brusc, întorcîn-

[1] *Les Précurseurs de Ninive (Precursorii Ninivei)* de B. Dessault, ediție în 8, Calmann-Levy. În interesul cititorului, am convertit în limbaj științific modern extrasul din cartea lui Bakhun, care urmează (n.a.).

du-se, pornind unii în urmărirea altora, plimbîndu-se cîte doi, cîte trei, manifestîndu-şi preferinţe care-i vor face să-şi părăsească însoţitorul pentru a merge departe să întîlnească un alt semen. Nu au posibilitatea de a se urca în copaci, dar izbutesc să ucidă păsările *atrăgîndu-le* prin mijloace de nedescoperit. Pot fi văzuţi deseori înconjurînd animale de pădure sau pîndindu-le dindărătul unui tufiş ; le ucid întotdeauna şi apoi le mistuie. Se poate spune, ca o regulă, că ei ucid *toate animalele fără deosebire,* dacă pot să le atragă — şi asta fără motiv aparent, căci nu le mănîncă, ci le prefac pur şi simplu în cenuşă.

Felul lor de a mistui nu cere existenţa unui foc : punctul incandescent pe care-l au la bază ajunge pentru această operaţie. Ei se adună cîte zece, douăzeci, în cerc, împrejurul animalelor mari ucise şi-şi îndreptă razele asupra corpului. Pentru animalele mici — o pasăre, de pildă — razele unui singur Xipehuz sînt suficiente. Trebuie să remarc un lucru : căldura pe care pot s-o producă nu e de loc violentă. Adeseori razele unui Xipehuz m-au atins pe mînă şi pielea nu începea să se încălzească decît după cîtva timp.

Nu ştiu dacă se poate spune că Xipehuzii sînt de diferite forme, căci toţi pot să se prefacă succesiv în conuri, cilindri şi straturi — şi asta într-o singură zi. Culoarea lor se schimbă continuu, fapt pe care cred că trebuie să-l atribui, în general, metamorfozelor luminii de dimineaţă pînă seara şi de seara pînă dimineaţa. Totuşi, cîteva schimbări de nuanţe par să se datoreze capriciului indivizilor şi, în mod special, *pasiunilor* lor, dacă pot spune astfel, constituind veritabile expresii fizionomice, pe care am fost cu totul incapabil să le determin altfel decît printr-o ipoteză, cu tot studiul zelos pe care l-am întreprins. Astfel, n-am putut să disting niciodată o *nuanţă* mînie de

o *nuanță* blîndețe, ceea ce ar fi fost, desigur, prima descoperire în acest domeniu.

Am spus *pasiunile* lor. Mai înainte am remarcat preferințele lor, ceea ce aș numi *prieteniile* lor. Au de asemeni și *urile* lor. Cutare Xipehuz se îndepărtează în mod constant de cutare altul, și reciproc. Furiile lor par violente. Se izbesc cu aceleași mișcări care pot fi observate cînd atacă animalele mari sau oamenii și chiar aceste lupte mi-au arătat că nu sînt deloc nemuritori, cum eram înclinat să cred la început, căci de două sau trei ori am văzut Xipehuzi sucombînd în aceste întîlniri — *căzînd, condensîndu-se, pietrificîndu-se.* Am păstrat cu grijă cîteva din aceste cadavre bizare[1] și poate că mai tîrziu vor sluji la descoperirea naturii Xipehuzilor. Sînt cristale gălbui, dispuse neregulat și striate de firișoare albastre.

Din faptul că Xipehuzii nu erau nemuritori, am dedus că era posibil să fie combătuți și învinși și din acea clipă am început seria experiențelor despre care va fi vorba mai departe.

Cum Xipehuzii radiază totdeauna destul pentru a fi văzuți prin desișuri și chiar îndărătul trunchiurilor groase — o mare aureolă emană din ei în toate direcțiile și le trădează apropierea — am putut să mă aventurez deseori în pădure, încrezîndu-mă în iuțeala armăsarului meu.

Acolo am încercat să descopăr dacă își construiau adăposturi, dar mărturisesc că am dat greș. Ei nu mișcă nici pietrele, nici plantele și par străini de orice fel de meserie *tangibilă* și *vizibilă,* singura pe care o poate înregistra omul. Prin urmare, ei n-au arme, în sensul pe

[1] Muzeul Kensington din Londra și dl. Dessault însuși posedă cîteva rămășițe minerale, întru totul asemănătoare celor descrise de Bakhun, pe care analiza chimică a fost incapabilă să le descompună și să le combine cu alte substanțe și care nu pot să intre, drept urmare, în nici o nomenclatură a corpurilor cunoscute (n.a.).

care-l dăm noi acestui cuvînt. E sigur că nu pot să ucidă la distanță : orice animal care a putut să fugă fără să sufere contactul nemijlocit al unui Xipehuz scapă în mod sigur, lucru la care am fost deseori martor.

După cum remarcase mai întîi nefericitul trib Pjehu, ei nu pot să treacă peste anumite bariere nevăzute ; în felul acesta, acțiunea lor este limitată. Dar aceste frontiere au crescut an de an, lună de lună. A trebuit să aflu cauza.

Or, această cauză nu pare să fie alta decît un fenomen de *creștere colectivă* și, asemeni celor mai multe dintre lucrurile xipehuze, este de neînțeles pentru inteligența umană. Iată legea pe scurt : limitele acțiunii xipehuze se lărgesc proporțional cu numărul indivizilor, ceea ce înseamnă că îndată ce se nasc noi indivizi, se extind și frontierele ; dar atîta timp cît numărul rămîne neschimbat, orice individ este cu totul incapabil să depășească spațiul atribuit — prin forța lucrurilor(?) — întregii rase. Această regulă lasă să se întrevadă o corelație mai intimă între masă și individ decît corelația similară observată la oameni și animale. Mai tîrziu s-a putut vedea reciproca acestei reguli, căci îndată ce Xipehuzii au început să se împuțineze, frontierele lor s-au restrîns proporțional.

Despre fenomenul procreației însăși, am puțin de spus; dar acest puțin e caracteristic. Mai întîi, procreația se produce de patru ori pe an, chiar înaintea echinocțiilor și a solstițiilor, și numai în nopțile foarte senine. Xipehuzii se adună în grupe de trei și aceste grupe, încet, încet, sfîrșesc prin a forma una singură, strîns amalgamată și dispusă în elipsă foarte alungită. Ei rămîn așa toată noaptea și dimineața, pînă cînd soarele se ridică sus pe cer. Cînd se separă, se văd urcînd în văzduh forme vagi, vaporoase și *enorme*.

Aceste forme se condensează încet, se micșorează și, după zece zile, se prefac în conuri ambrate, mult mai mari

însă decît Xipehuzii adulți. Le trebuie două luni și cîteva zile ca să atingă maximum de dezvoltare, adică de micșorare. La capătul acestei perioade ele devin, asemenea celorlalte făpturi din regnul lor, de culori și forme schimbătoare după oră, timp și capriciu individual. Cîteva zile după dezvoltarea sau micșorarea lor integrală, limitele de acțiune se lărgesc. Desigur că puțin înaintea acestui moment de temut strîngeam coastele bunului meu Kuath, pentru a merge să-mi stabilesc locul de observație mai departe.

Nu e posibil să afirmăm că Xipehuzii au simțuri. Ei posedă cu siguranță organe care le înlocuiesc.

Ușurința cu care percep de la mari distanțe prezența animalelor, dar mai ales pe cea a omului, dovedește evident că organele lor de investigație valorează cel puțin cît ochii noștri. Nu i-am văzut niciodată confundînd un vegetal și un animal, chiar în împrejurări în care eu aș fi putut foarte bine să săvîrșesc această greșeală, înșelat de lumina de sub copaci, de culoarea și poziția obiectului. Faptul că se adună cîte douăzeci ca să mistuie un animal mare, în vreme ce unul singur se ocupă de calcinarea unei păsări, dovedește o înțelegere corectă a proporțiilor și această înțelegere pare și mai perfectă dacă observăm că se strîng zece, doisprezece, cincisprezece, ținînd mereu seama de mărimea relativă a corpului. Un și mai bun argument în favoarea fie a existenței unor organe analoage simțurilor noastre fie a inteligenței lor este modul în care acționează atacîndu-ne triburile, căci întotdeauna s-au oprit puțin sau deloc la femei și copii, urmărindu-i în schimb fără milă pe războinici.

Acum, problema cea mai importantă : au ei un limbaj ? Pot să răspund fără cea mai mică ezitare : „Da, au un limbaj". Și acest limbaj se compune din semne, dintre care am putut chiar să descifrez cîteva.

Să presupunem, de exemplu, că un Xipehuz vrea să discute cu altul. Pentru asta, ajunge să-și îndrepte razele stelei către celălalt, care le percepe aproape instantaneu. Cel chemat, dacă merge, se oprește, așteaptă. Vorbitorul trasează atunci rapid, chiar pe suprafața interlocutorului său — și n-are importanță în ce loc anume — o serie de scurte caractere luminoase, printr-un joc de raze emanînd mereu de la bază ; aceste caractere persistă o clipă, apoi se șterg.

După o scurtă pauză, interlocutorul răspunde.

Înaintea oricărei acțiuni de luptă sau de ambuscadă, i-am văzut pe Xipehuzi folosind următoarele caractere :

Cînd era vorba de mine — și era vorba des, pentru că au făcut totul ca să ne extermine, pe bravul meu Kuath și pe mine — semnele au fost invariabil schimbate între ei, — printre altele, ca fraza sau cuvîntul

amintit mai sus. Semnul obișnuit de apel era

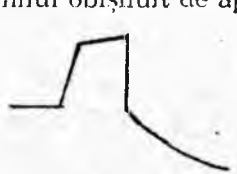

și-l făcea să vină în goană pe individul care-l primea. Cînd Xipehuzii erau chemați la o întrunire generală, am observat întotdeauna un semnal de forma aceasta

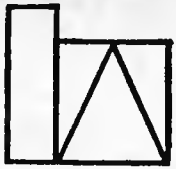

reprezentînd tripla aparență a acestor făpturi.

Xipehuzii au dealtfel și semne mai complicate, raportîndu-se nu la acțiuni similare cu ale noastre, ci la o rînduială a lucrurilor complet extraumană, din care n-am putut să descifrez nimic. Nu poate exista cea mai mică îndoială cu privire la capacitatea lor de a schimba *idei* abstracte, probabil echivalente ideilor omenești, căci pot să rămînă mult timp nemișcați, conversînd, ceea ce denotă adevărate acumulări de gînduri.

Îndelunga mea prezență în vecinătatea lor sfîrșise, în ciuda metamorfozelor (ale căror legi variază pentru fiecare, puțin desigur, dar cu caracteristici suficiente pentru un spion încăpățînat), prin a mă face să cunosc mai mulți Xipehuzi destul de intim, prin a-mi revela particularități ale diferențelor individuale... să le spun caractere ? Am cunoscut taciturni care nu trasau aproape niciodată vreun cuvînt ; expansivi care scriau adevărate discursuri ; atenți, fleacari care vorbeau în același timp întrerupîndu-se. Erau unii cărora le plăcea să se retragă, să trăiască solitari ; alții căutau în mod evident societatea ; ferocii vînau continuu fiarele, păsările, iar milosii cruțau deseori animalele, lăsîndu-le să trăiască în pace. Nu deschid oare toate acestea un gigantic cîmp de acțiune imaginației ? Nu ne fac ele să ne închipuim diversități de aptitudini, de inteligențe, de forțe, analoage celor ale rasei umane ?

Xipehuzii practică și educația. De cîte ori am urmărit cîte un bătrîn așezat în mijlocul a numeroși tineri, radiindu-le semne pe care aceștia le repetau unul după altul și

pe care el îi punea să le reînceapă dacă repetiția era imperfectă !

Aceste lecții erau cu adevărat uimitoare pentru mine, și, din tot ceea ce-i privește pe Xipehuzi, nimic nu m-a ținut încordat atît de des, nu m-a preocupat mai mult în nopțile de insomnie. Mi se părea că acolo, în această aurore a rasei, vălul misterului putea să se întredeschidă, că acolo o idee simplă, primitivă va țîșni poate, luminînd pentru mine un ungher al acestor profunde întunecimi. Nu, nimic nu m-a descurajat ; ani de zile am asistat la această educație, am căutat nenumărate interpretări. De cîte ori n-am crezut că surprind o lumină fugară a esenței naturii Xipehuzilor, o lumină extrasensibilă, o pură abstracție pe care, vai !, sărmanele mele aptitudini, înlănțuite de plumbul cărnii, n-au fost niciodată în stare s-o urmărească !

Am spus mai sus că i-am crezut multă vreme pe Xipehuzi nemuritori. Această credință spulberîndu-se la vederea morților violente care urmară cîtorva întîlniri între Xipehuzi, am început firește să caut punctul lor vulnerabil și mi-am dat silința în fiecare zi, de atunci, să găsesc mijloace destructive, căci Xipehuzii se înmulțeau într-atît încît, după ce depășiseră pădurea Knur la sud, la nord, la vest, începeau să se întindă peste cîmpii și înspre răsărit. Vai, în puțin cicluri l-ar fi izgonit pe om din locuința sa terestră.

M-am înarmat deci cu o praștie și, îndată ce un Xipehuz ieșea din pădure în bătaia mea, îl ocheam și-i aruncam piatra. N-am obținut nici un rezultat, cu toate că-i atinsesem pe indivizii ochiți în toate punctele suprafeței lor, chiar și în steaua luminoasă. Păreau cu desăvîrșire insensibili și nici unul dintre ei nu s-a ferit vreodată din calea proiectilelor mele. După o lună de încercări, a trebuit să-mi mărturisesc că praștia mea nu era bună de nimic împotriva lor și am părăsit această armă.

Am luat arcul. La primele săgeți pe care le-am lansat, am descoperit la Xipehuzi un foarte viu sentiment de teamă, căci se feriră, se ținură în afara bătăii arcului, mă evitară pe cît le fu cu putință. Timp de opt zile am încercat zadarnic să ating unul. În ziua a opta, un grup de Xipehuzi, purtat cred de ardoarea lui vînătorească, trecu destul de aproape de mine, urmărind o gazelă. Am lansat repede cîteva săgeți, fără nici un efect vizibil și grupul se împrăștie, în timp ce eu îi urmăream și-mi risipeam munițiile. Abia trăsesem ultima săgeată, că se întoarseră în mare viteză, mă împresurară pe trei sferturi și mi-aș fi perdut viața fără uimitoarea iuțeală a viteazului Kuath.

Această întîmplare mă lăsă plin de incertitudini și speranțe ; mi-am petrecut toată săptămîna în inerție, pierdut în golul și profunzimea meditațiilor mele, într-o problemă excesiv de pasionantă, subtilă, capabilă să gonească somnul și care mă umplea de suferință și de bucurie, totodată. De ce se temeau Xipehuzii de săgețile mele ? De ce, pe de altă parte, nici unul dintre numeroasele proiectile cu care-i atinsesem pe cei din grupul de vînători nu produsese vreun efect ? Ceea ce știam despre inteligența dușmanilor mei nu îngăduia ipoteza unei terori fără motiv. Totul, dimpotrivă, mă obliga să presupun că *săgeata*, lansată în anumite condiții, trebuia să fie o armă redutabilă împotriva lor. Dar care erau aceste condiții ? Care era punctul vulnerabil al Xipehuzilor ? Și brusc mi-a venit ideea că trebuie atinsă *steaua*. Un minut am avut această certitudine, o certitudine pasionată, oarbă. Apoi m-a cuprins îndoiala.

Oare nu ochisem eu acest punct cu praștia ? De ce ar fi săgeata mai norocoasă decît piatra ?

Era noapte, nemăsuratul abis cu minunatele sale lămpi risipite deasupra Pămîntului. Și eu, cu capul în mîini, visam, cu inima mai întunecată decît noaptea.

Un leu începu să ragă, șacalii trecură pe cîmpie și din nou mă fulgeră luminița speranței. Mă gîndisem că piatra

praştiei era relativ mare şi steaua Xipehuzilor atît de mică ! Poate că, pentru a avea efect, trebuia să mergi în adînc, să străpungi cu un vîrf ascuţit şi atunci teroarea lor în faţa săgeţii se explica !

Vega se rotea încet deasupra polului, zorii erau aproape şi, pentru cîteva ore, oboseala adormi în creierul meu lumea spiritului.

În zilele următoare, înarmat cu arcul, i-am urmărit fără răgaz pe Xipehuzi, atît de departe în incinta lor pe cît îmi permitea înţelepciunea. Dar toţi îmi evitară atacul, ţinîndu-se departe, în afara bătăii. Nu mai puteam să stau la pîndă, modul lor de percepţie îngăduindu-le să-mi constate prezenţa şi prin obstacole.

Către sfîrşitul celei de-a cincea zi se produse un eveniment care, el singur, ar fi dovedit că Xipehuzii sînt făpturi pasibile de greşeală şi în acelaşi timp de perfecţionare, ca şi omul. În amurgul acelei seri, un Xipehuz se apropie în mod deliberat de mine, cu acea viteză mereu accelerată cu care obişnuiesc ei să atace. Surprins, cu inima bătînd, am încordat arcul. El, continuînd să înainteze, asemeni unei coloane de peruzea în înserarea născîndă, ajunsese aproape în bătaia săgeţii. Apoi, cum mă pregăteam s-o slobozesc, îl văzui cu uimire schimbîndu-şi poziţia, ascunzîndu-şi steaua, fără a înceta să înainteze. N-am avut decît timpul să-l pornesc pe Kuath în galop şi să mă feresc de atacul acestui adversar redutabil.

Or, această simplă manevră, la care nici un Xipehuz nu părea să se fi gîndit mai înainte, pe lîngă faptul că demonstra, o dată mai mult, puterea de invenţie personală, individualitatea inamicului, sugera două idei : prima, că aveam norocul să fi raţionat corect cu privire la vulnerabilitatea stelei Xipehuzé ; a doua, mai puţin încurajatoare, că aceeaşi tactică, dacă era aplicată de toţi, avea să-mi facă sarcina extrem de dificilă, poate chiar imposibilă.

Totuși, după ce făcusem atîtea ca să ajung să cunosc adevărul, am simțit cum îmi crește curajul în fața piedicii și am îndrăznit să nădăjduiesc că spiritul meu va avea agerimea necesară pentru a o înlătura [1].

A DOUA PERIOADĂ A CĂRȚII LUI BAKHUN

M-am întors în vîlceaua mea. Anahr, al treilea fiu al soției mele Tepai, era un mare făuritor de arme. I-am poruncit să-mi facă un arc cu o bătaie extraordinară. El luă o ramură a copacului Waham, tare ca fierul, și arcul pe care-l făcu din ea era de patru ori mai tare decît al păstorului Zankann, cel mai puternic arcaș din o mie de triburi. Nici un om n-ar fi putut să-l întindă. Dar născocisem un meșteșug și, cum Anahr lucrase după gîndul meu, arcul imens putea fi întins și destins chiar și de o femeie.

Fusesem totdeauna priceput în lansarea dardei și a săgeții și în cîteva zile am învățat să cunosc atît de bine arma făurită de fiul meu Anahr, încît nu greșeam nici o țintă, fie ea măruntă ca o muscă sau iute ca șoimul în zbor.

Isprăvind acestea, m-am întors spre Kzur, călărind pe Kuath cel cu ochi de flacără și am reînceput să dau tîrcoale dușmanilor omului.

Pentru a le inspira încredere, am tras multe săgeți cu arcul meu obișnuit, de fiecare dată cînd un grup se apropia de frontieră și săgețile cădeau mult mai încoace de ei. Învățară astfel să cunoască bătaia exactă a armei și să se creadă deci în afară de pericol la anumite distanțe. Totuși, le rămînea o neîncredere care-i făcea mobili, capricioși,

[1] În capitolele următoare, scrise la modul general narativ, urmăresc îndeaproape traducerea literală a d-lui Dessault, fără a respecta totuși obositoarea împărțire în versete și repetițiile inutile (n.a.).

cită vreme nu se aflau la adăpostul pădurii, și-i determina să-și ferească stelele la vederea mea.

Cu răbdare, le-am obosit neîncrederea și, în a șasea dimineață, un grup se postă în fața mea, sub un mare castan, la trei bătăi de arc obișnuit.

Imediat am trimis un nor de săgeți inutile. Atunci vigilența lor adormi din ce în ce mai mult și începură să se poarte la fel de liber ca în prima perioadă a ședерii mele.

Era ceasul hotărîtor. Inima îmi bătea atît de tare încît, la început, m-am simțit lipsit de puteri. Am așteptat, căci de o singură săgeată depindea formidabilul viitor. Dacă greșeam ținta, poate că Xipehuzii n-aveau să se mai supună niciodată experimentului meu și cum să știu, atunci, dacă sînt sau nu accesibili loviturilor omului ?

Puțin cîte puțin, voința mea triumfă, mi-am făcut inima să tacă, mi-am făcut membrele suple și puternice și ochiul limpede. Încet, am ridicat arcul lui Anahr. Acolo, departe, un mare con de smarald stătea nemișcat în umbra copacului ; coarda se întinse ; săgeata porni, șuierînd, în spațiu... și Xipehuzul, atins, *căzu, se condensă, se pietrifică.*

Strigătul sonor al triumfului țîșni din pieptul meu. Întinzînd brațele în extaz, am mulțumit Unicului.

Astfel deci, acești înfricoșători Xipehuzi erau vulnerabili la armele omenești ! Puteam spera să-i distrugem !

Acum, fără teamă, am lăsat inima să-mi bată, să-mi cînte de bucurie, eu, care privisem cu atîta deznădejde viitorul rasei mele, eu care, sub rotirea constelațiilor, sub cristalul albastru al abisului, calculasem atît de des că în două secole lumea își va simți hotarele trosnind sub invazia xipehuză.

Și totuși, cînd ea reveni, Noaptea îndrăgită, Noaptea gînditoare, o umbră căzu peste beatitudinea mea, mihnirea că Omul și Xipehuzul nu pot să coexiste, că viața unuia trebuia să fie condiția sălbatică a nimicirii celuilalt.

A TREIA PERIOADA
A CĂRȚII LUI BAKHUN

I. Lum învingător

Preoții, bătrînii și căpeteniile mi-au ascultat povestea minunîndu-se ; solii s-au dus pînă în adîncul singurătății să repete vestea cea bună. Marele Consiliu a poruncit războinicilor să se adune în luna a șasea a anului douăzeci și două de mii șase sute patruzeci și nouă pe cîmpia Mahur-Asar și profeții au predicat războiul sfînt. Au venit mai mult de o sută de mii de războinici zahelali ; un mare număr de luptători ai raselor străine, Ozumi, Sahri, Kaldei, atrași de faimă, au venit să-și ofere brațele marelui popor.

Kzur a fost împresurată de zece rînduri de arcași, dar săgețile au fost neputincioase în fața tacticii xipehuze și un mare număr de războinici imprudenți au pierit.

Atunci, timp de mai multe săptămîni, o mare spaimă a domnit printre oameni...

În a treia zi a celei de-a opta luni, înarmat cu un cuțit cu vîrful bine ascuțit, am dat de veste seminților nenumărate că voi merge să lupt singur cu Xipehuzii, în speranța de a spulbera neîncrederea născîndă în adevărul povestirii mele.

Dar fiii mei Lum, Demja, Anahr s-au împotrivit cu tărie acestui gînd și au vrut să-mi ia locul. Și Lum a spus : „Tu nu poți să mergi căci, dacă mori, toți ar crede că Xipehuzii sînt invulnerabili și rasa umană ar pieri".

Demja, Anahr, și multe căpetenii spunînd aceleași cuvinte, am găsit motivele lor întemeiate și m-am retras.

Atunci, Lum, luînd cuțitul meu cu mîner de corn, trecu frontiera morții și Xipehuzii veniră în grabă... Unul dintre ei, mult mai iute decît ceilalți, era gata să-l atingă, dar Lum, mai ager decît leopardul, se feri, îl înconjură și, dintr-un salt uriaș, îl ajunse și-l străpunse cu vîrful ascuțit.

Seminţiile nemişcate văzură *căzînd, condensîndu-se, pietrificîndu-se* vrăjmaşul. O sută de mii de glasuri urcară în dimineaţa albastră şi Lum se şi întorcea, trecea frontiera. Numele său glorios străbătu armatele.

II. Prima bătălie

Anul de la facerea lumii 22649, a şaptea zi a celei de a opta luni.

În zori, trîmbiţele au sunat, ciocanele grele au lovit clopotele de bronz, vestind marea bătălie. O sută de bivoli negri, două sute de armăsari au fost sacrificaţi de preoţi şi cei cincizeci de fii ai mei s-au închinat împreună cu mine Unicului.

Planeta soarelui s-a topit în aurora sîngerie, căpeteniile au galopat prin faţa armatelor, vuietul atacului a crescut o dată cu goana impetuoasă a celor o sută de mii de luptători.

Tribul Nazzum a atacat cel dintîi duşmanul şi lupta a fost cumplită. Neputincioşi la început, seceraţi de loviturile misterioase, războinicii au învăţat curînd arta de a-i lovi pe Xipehuzi şi de a-i ucide. Atunci, toate seminţiile, Zahelali, Ozumi, Sahri, Kaldei, Xisoaştri, Pjarvahi, vuind ca oceanele, au invadat cîmpia şi pădurea, înconjurîndu-i pretutindeni pe tăcuţii adversari.

Multă vreme bătălia a fost un haos ; mesagerii veneau mereu să-i înştiinţeze pe preoţi că oamenii piereau cu sutele, dar că moartea lor era răzbunată.

În ceasul arzător, fiul meu Surdar cel cu picioare iuţi, trimis de Lum, veni să-mi spună că, pentru fiecare Xipehuz nimicit, piereau doisprezece dintre ai noştri. Sufletul mi se întunecă şi inima îmi slăbi, apoi buzele mele şoptiră :

— Să fie aşa cum vrea singurul Părinte.

Şi amintindu-mi numărătoarea războinicilor, care dăduse cifra de o sută patruzeci de mii, ştiind că Xipehuzii erau cam patru mii, mi-am spus că mai mult de o treime din uriaşa armată va pieri, dar Pămîntul va fi al omului. Or, s-ar fi putut ca armata să nu ajungă...

— E deci o victorie ! am murmurat eu cu tristeţe.

Dar cum mă gîndeam la aceste lucruri, iată că vuietul bătăliei făcu să se cutremure mai tare pădurea, apoi, în grămezi mari, războinicii reapărură şi toţi, cu strigăte de primejdie, fugeau spre frontiera Mîntuirii.

Atunci i-am văzut pe Xipehuzi ieşind în marginea pădurii nu despărţiţi unii de alţii, ca dimineaţa, ci uniţi cîte douăzeci, în cerc, cu stelele întoarse către interiorul grupurilor. În această poziţie, invulnerabili, ei înaintau asupra războinicilor neputincioşi şi îi măcelăreau fără milă.

Era dezastrul.

Cei mai îndrăzneţi luptători nu se gîndeau decît la fugă. Totuşi, cu tot doliul care se întindea peste sufletul meu, observam răbdător peripeţiile fatale, în speranţa de a găsi un leac chiar în adîncul nenorocirii, căci deseori veninul şi antidotul lui se află unul lîngă altul.

Pentru încrederea mea în puterea raţiunii, destinul mă răsplăti cu două descoperiri. Am remarcat, în primul rînd, în locurile unde triburile noastre erau în număr mare şi Xipehuzii puţin numeroşi, că măcelul, la început total, *se domolea,* că loviturile duşmanului aveau *din ce în ce mai puţin* efect, mulţi dintre cei loviţi ridicîndu-se după o scurtă ameţeală. Cei mai robuşti sfîrşeau prin a rezista complet la şoc, continuînd să fugă după atingeri repetate. Fenomenul producîndu-se în diverse puncte ale cîmpului de bătaie, am îndrăznit să conchid că Xipehuzii oboseau, că puterea lor de distrugere nu depăşea o anumită limită.

A doua remarcă, completînd-o în mod fericit pe prima, îmi fu prilejuită de un grup de Kaldei. Aceşti sărmani oameni, înconjuraţi din toate părţile de duşmani, pierzîn-

du-şi încrederea în cuţitele lor scurte, smulseră arbuşti şi-şi făcură din ei ghioage cu care încercară să-şi croiască drum. Spre marea mea surprindere, tentativa lor izbuti. Îi văzui pe Xipehuzi, cu duzinele, pierzîndu-şi echilibrul sub lovituri. Aproape jumătate dintre Kaldei scăpară prin spărtura astfel făcută dar, lucru ciudat, cei care se slujiră de instrumente de bronz (aşa cum se întîmplă cu cîteva căpetenii) se omorîră ei înşişi lovind duşmanul. Trebuie să adaug că loviturile de ghioagă nu făcură vreun rău vizibil Xipehuzilor, căci cei care căzuseră se ridicară imediat şi reluară urmărirea. N-am socotit totuşi mai puţin dubla mea descoperire ca avînd o însemnătate hotărîtoare pentru viitoarele bătălii.

În acest timp, dezastrul continua. Pămîntul răsuna de tropotul fugii celor învinşi ; înainte de căderea nopţii, în teritoriul xipehuz nu mai rămăseseră decît morţii noştri şi cîteva sute de luptători urcaţi în copaci. Soarta acestora fu înfricoşătoare : Xipehuzii îi arseră de vii, îndreptînd mii de raze spre rămurişul care-i adăpostea. Ţipetele lor groaznice răsunară ore întregi sub marele firmament.

III. Bakhun ales

A doua zi, seminţiile îşi numărară supravieţuitorii. Se stabili că bătălia ne costa cam nouă mii de oameni ; o socoteală cumpătată aprecie pierderile Xipehuzilor la şase sute. Moartea fiecărui duşman costase astfel cincisprezece existenţe umane.

Disperarea pătrunse în inimi, mulţi strigau împotriva căpeteniilor şi voiau să renunţe la înspăimîntătoarea încercare. Atunci, primit cu murmure, am înaintat în mijlocul taberei şi am început să-i dojenesc cu voce tare pe războinici pentru bicisnicia lor. I-am întrebat dacă era mai bine să piară toată omenirea sau să sacrificăm o parte a ei ; le-am demonstrat că în zece ani tot ţinutul zahelal avea

să fie cotropit de Forme, iar în douăzeci, ţara Kaldeilor, a Sahrilor, a Pjarvanilor şi a Xisoaştrilor ; apoi, trezindu-le astfel conştiinţa, i-am făcut să-şi dea seama că o şesime din temutul teritoriu revenise oamenilor, că duşmanul fusese împins înapoi din trei părţi în pădure. În sfîrşit, le-am comunicat observaţiile mele, i-am făcut să înţeleagă că Xipehuzii nu erau neobosiţi, că ghioage de lemn puteau să-i răstoarne şi să-i oblige să-şi descopere punctul vulnerabil.

O mare tăcere domnea pe cîmpie, speranţa revenea în inima nenumăraţilor războinici care mă ascultau. Şi pentru a le mări încrederea, am descris aparatele de lemn pe care le născocisem, potrivite pentru atac şi pentru apărare totodată. Entuziasmul renăscu, semnţiile mă aclamară şi căpeteniile depuseră comanda la picioarele mele.

IV. Prefacerile armamentului

În zilele următoare, am pus să se taie un mare număr de copaci şi am dat tiparul uşoarelor bariere portative a căror descriere sumară iat-o : un cadru lung de şase coţi şi larg de doi, legat cu drugi de un cadru interior, avînd o lărgime de un cot şi o lungime de cinci. Şase oameni (doi purtători ; doi războinici înarmaţi cu lănci mari de lemn, boante, alţi doi, şi ei înarmaţi cu lănci de lemn dar prevăzute cu vîrfuri metalice foarte subţiri şi, pe deasupra, cu arcuri şi săgeţi) puteau să stea în ele în voie şi să meargă prin pădure, la adăpost de atacul imediat al Xipehuzilor. Ajunşi lîngă duşman, războinicii înarmaţi cu lănci boante trebuiau să-l lovească, să-l răstoarne, să-l oblige să se descopere si arcaşii-lăncieri trebuiau să ţintească stelele, fie cu lancea, fie cu arcul, după caz. Cum statura medie a Xipehuzilor era cu puţin mai mare de un cot şi jumătate, am aşezat barierele astfel încît cadrul ex-

terior să nu depășească, în timpul mersului, o înălțime deasupra pămîntului de mai mult de un cot și un sfert; pentru asta era de ajuns să se încline puțin suporturile care-l legau de cadrul interior, purtat de oameni. Cum, dealtfel, Xipehuzii nu știu să treacă peste obstacolele abrupte și nu pot să se deplaseze decît în poziție verticală, bariera astfel concepută oferea o ocrotire suficientă împotriva atacurilor lor imediate. Desigur, ei aveau să se străduiască să ardă noile arme și, în mai mult de un caz, aveau să izbutească, dar cum focurile lor nu erau eficace dincolo de bătaia săgeților, trebuiau să se descopere pentru a săvîrși această calcinare. Pe deasupra, ea nefiind instantanee, exista posibilitatea de a o evita, prin manevre rapide.

V. A doua bătălie

Anul de la facerea lumii 22649, a unsprezecea zi a celei de-a opta luni. În ziua aceea s-a dat a doua bătălie împotriva Xipehuzilor și căpeteniile mi-au încredințat comanda supremă. Atunci, am împărțit semințiile în trei armate. Puțin înaintea zorilor, am trimis împotriva pădurii Kzur patruzeci de mii de războinici înarmați după sistemul barierelor. Atacul a fost mai puțin învălmășit decît cel din ziua a șaptea. Triburile au intrat încet în pădure, împărțite în mici trupe dispuse în bună rînduială, și lupta a început. Ea ne-a fost cu totul prielnică timp de un ceas. Xipehuzii fiind cu totul derutați de noua tactică, mai mult de o sută de Forme au pierit, abia răzbunate prin moartea a zece războinici. Dar după ce surpriza a trecut, Xipehuzii au început să ardă barierele. În cîteva cazuri ei au izbutit. Către al patrulea ceas al zilei, au adoptat o manevră mai primejdioasă : profitînd de iuțeala lor, grupuri de Xipehuzi, lipiți unii de alții, se năpusteau asupra barierelor, reușind să le răstoarne. A pierit astfel un

mare număr de oameni așa că, dușmanul reciștigîndu-și avantajul, o parte a armatei noastre își pierdu nădejdea.

Către ora cinci, triburile zahelale Hemar, Djoh și o parte a Xisoaștrilor și Sahrilor începură retragerea. Vrînd să preîntîmpin o catastrofă, am trimis curieri apărați de bariere puternice să anunțe sosirea de întăriri. În același timp, am pregătit a doua armată pentru atac ; dar, mai înainte, am dat noi instrucțiuni : purtătorii de bariere trebuiau să se mențină în grupuri atît de dese cît îngăduia mersul prin pădure și să se așeze în careuri compacte, îndată ce se apropia o trupă mai numeroasă de Xipehuzi, fără să renunțe totuși la ofensivă.

Spunînd acestea, am dat semnalul ; în puțină vreme, am avut fericirea să constat că victoria se întorcea de partea semințiilor coalizate. În sfîrșit, către mijlocul zilei, o numărătoare aproximativă, socotind pierderile armatei noastre la două mii de oameni și acelea ale Xipehuzilor la trei sute, făcu să se vadă în mod hotărît progresele înregistrate și umplu din nou toate inimile de încredere.

Totuși, proporția se schimbă ușor în dezavantajul nostru către al patrusprezecelea ceas, noi pierzînd patru mii de indivizi, iar Xipehuzii cinci sute.

Atunci am lansat al treilea corp ; bătălia atinse cea mai mare intensitate, entuziasmul războinicilor crescînd din minut în minut, pînă în ceasul în care soarele fu gata să cadă spre apus.

În momentul acela, Xipehuzii reluară ofensiva în nordul pădurii Kzur ; o dare înapoi a Ozumilor și Pjarvanilor mă neliniști. Socotind, pe deasupra, că întunericul ar fi mai prielnic dușmanului, am sunat sfîrșitul bătăliei. Întoarcerea trupelor se făcu în liniște, în mod victorios ; o mare parte din noapte ne sărbătorirăm succesele. Erau mari : opt sute de Xipehuzi sucombaseră, sfera lor de acțiune se redusese la două treimi din Kzur. E adevărat că lăsasem șapte mii dintre ai noștri în pădure ; dar aceste pierderi erau, proporțional cu rezultatul, mult inferioare

celor din prima bătălie. Plin de speranţă, am cutezat atunci să concep planul unui atac hotăritor împotriva celor două mii şase sute de Xipehuzi rămaşi.

VI. Exterminarea

Anul de la facerea lumii 22649, a cincisprezecea zi a celei de-a opta luni.

Cînd astrul roşu se ivi pe colinele răsăritene, semnţiile erau aşezate în linie de bătaie în faţa pădurii Kzur.

Cu sufletul înălţat de speranţă, am sfîrşit de vorbit cu căpeteniile, trîmbiţele au sunat, bronzul a vuit sub ciocanele grele şi prima armată a intrat în pădure.

Or barierele erau mai puternice, puţin mai mari şi cuprindeau doisprezece oameni în loc de şase — în afară de cam o treime construite tot după vechiul plan.

Astfel, ele erau mai greu de ars şi de răsturnat.

Primele momente ale bătăliei au fost norocoase ; după al treilea ceas, pieriseră patru sute de Xipehuzi şi numai două mii dintre ai noştri. Încurajat de aceste veşti bune, am lansat al doilea corp. Înverşunarea de o parte şi de alta deveni atunci înspăimîntătoare, luptătorii noştri obişnuindu-se cu triumful, adversarii apărîndu se cu îndărătnicia unui Regn nobil. Din al patrulea pînă în al optulea ceas, pierdurăm nu mai puţin de zece mii de vieţi, dar Xipehuzii le plătiră cu o mie dintr-ale lor, astfel că nu mai rămîneau decît o mie în adîncurile pădurii Kzur.

Din clipa aceea, am înţeles că Omul va stăpîni lumea : ultimele mele nelinişti se potoliră.

Totuşi, în al nouălea ceas, o mare umbră pluti asupra victoriei noastre. Xipehuzii nu se mai arătau decît în grămezi enorme în luminişuri, ascunzîndu-şi stelele, şi era aproape cu neputinţă să fie răsturnaţi. Însufleţiţi de bătălie, mulţi dintre ai noştri se năpusteau împotriva acestor grămezi. Atunci, cu o mişcare rapidă, un grup de

Xipehuzi se desprindea, răsturnîndu-i şi masacrîndu-i pe temerari.

O mie pieriră astfel, fără vreo pierdere pentru duşman ; văzînd asta, Pjarvanii strigară că totul se sfîrşise ; panica puse pe goană mai mult de zece mii de oameni, un mare număr aruncîndu-şi barierele ca să fugă mai repede. Plătiră scump. O sută de Xipehuzi, pornind pe urmele lor, uciseră peste două mii de Pjarvani şi Zahelali : groaza începu să se răspîndească în toate liniile noastre.

Cînd mesagerii mi-au adus această ştire funestă, am înţeles că ziua va fi pierdută dacă nu voi reuşi, printr-o manevră rapidă, să recuceresc poziţiile părăsite. Imediat, am dat ordin şefilor celei de-a treia armate să atace şi am anunţat că voi lua eu însumi comanda. Apoi am pornit repede cu aceste rezerve în direcţia din care veneau fugarii. Ne-am aflat curînd faţă în faţă cu Xipehuzii urmăritori. Tîrîţi de ardoarea măcelului, ei nu se regrupară destul de repede şi, în cîteva clipe, i-am învăluit ; foarte puţini scăpară ; strigătul imens al victoriei dădu din nou curaj alor noştri.

Din momentul acela nu mi-a fost greu să reiau atacul ; manevra noastră se mărgini la desprinderea unor părţi din grupurile duşmane, la învăluirea şi nimicirea lor.

Curînd, înţelegînd cît de neprielnică le era această tactică, Xipehuzii reîncepură să lupte în grupuri mici şi măcelul celor două Regnuri, dintre care unul nu putea să existe decît prin nimicirea celuilalt, să înteţi înfricoşător. Dar orice îndoială în legătură cu rezultatul final dispărea pînă şi din inimile cele mai slabe. Către al patrusprezecelea ceas, abia dacă mai rămăseseră cinci sute de Xipehuzi împotriva a mai mult de o sută de mii de oameni — şi acest mic număr de duşmani era închis din ce în ce mai mult într-un spaţiu strîmt, cam o şesime din pădurea Kzur, ceea ce ne uşura într-o foarte mare măsură manevrele.

În timpul acesta, lumina roșie a amurgului șiroia printre ramuri și, temîndu-mă de capcanele umbrei, am întrerupt bătălia.

Imensitatea victoriei făcea să crească toate inimile, căpeteniile îmi oferiră domnia asupra semințiilor. I-am sfătuit să nu încredințeze niciodată destinele atîtor oameni unei sărmane creaturi supuse greșelii, ci să-l adore pe Unicul și să-și aleagă drept șef terestru *Înțelepciunea*.

ULTIMA PERIOADĂ
A CARȚII LUI BAKHUN

Pămîntul aparține oamenilor. Două zile de luptă i-au nimicit pe Xipehuzi ; tot ținutul ocupat de cei din urmă două sute a fost purificat, fiecare copac, fiecare plantă, fiecare fir de iarbă au fost rase de pe suprafața pămîntului. Ajutat de fiii meu Lum, Azah și Simho, am sfîrșit să înscriu istoria lor pe table de granit, pentru cunoștința secolelor viitoare.

Și iată-mă singur, la marginea pădurii Kzur, în noaptea palidă. O semilună de aramă atîrnă la apus. Leii rag la stele. Fluviul rătăcește lin printre sălcii ; glasul lui veșnic povestește timpul care trece, melancolia lucrurilor pieritoare. Și eu mi-am îngropat fruntea în palme și un vaiet se înalță din inima mea. Căci, acum cînd Xipehuzii nu mai sînt, sufletul meu îi regretă și eu îl întreb pe Unic ce Fatalitate a vrut ca splendoarea Vieții să fie mînjită de Tenebrele Crimei !

Nuvela justifică vehemența cu care afirma Rosny Aîné noutatea viziunii sale. Și nu ne miră interpretările eronate din vremea primei apariții, cînd întîlnim mult mai aproape de noi, într-o epocă familiarizată cu temele, subiectele și simbolurile anticipației, asemenea afirmații

hilare : „supraoameni fantastici se ciocnesc cu o omenire primitivă" (nota lui Robert Ricatte la a doua însemnare din Jurnalul *fraților Goncourt), sau „civilizațiile trecute în fața unei intruziuni a extratereștrilor" (19).*

Ce sînt, de fapt, Xipehuzii ?

Cititorul atent intuiește din text explicația pe care o dă Rosny Aîné mai tîrziu, într-un „Avertisment" la romanul Moartea Pămîntului : *„...eu imaginez cu plăcere creaturi fie minerale, ca în* Xipehuzii, *fie alcătuite dintr-o altă substanță decît substanța noastră, fie încă trăind într-o lume guvernată de alte energii decît ale noastre : Feromagnetalii, care apar episodic în* Moartea Pămîntului, *aparțin uneia dintre aceste trei categorii" (39). Așadar, creaturi minerale — ca și feromagnetalii, dealtfel, de vreme ce alcătuirea acestor aglomerări de corpusculi feromagnetici de culoare violetă „nu admite decît o singură substanță : fierul". În zorii civilizației și în amurgul ei, Rosny Aîné o confruntă cu aceste regnuri a căror existență se dovedește a fi incompatibilă cu aceea a oamenilor. Și dacă Xipehuzii dispar în încleștarea cu reprezentanții unei rase tinere și viguroase, feromagnetalii asistă, evoluînd și înmulțindu-se, la stingerea ultimelor comunități izolate, atinse de morbul fatalismului în urma cataclismelor naturale care au dus la pierderea surselor de apă în măruntaiele globului.*

Moartea Pămîntului *a apărut în 1912. Exact peste un deceniu* Uimitoarea călătorie a lui Hareton Ironcastle *avea să propună cititorilor lui Rosny Aîné o nouă aventură a cunoașterii altor forme insolite de viață. E adevărat că Oamenii-Solzoși constituie o asamblare de elemente aparținînd unor viețuitoare cunoscute. Dar ținuturile neexplorate din Africa în care ajunge eroul împreună cu însoțitorii săi adăpostesc și o veritabilă împărăție a plantelor, unde mimoze de talia arborilor sequoia dispun de o energie ale cărei efecte seamănă cu cele ale accelerației și știu să-și coordoneze eforturile, să se apere*

și să atace de la distanță. Înseamnă oare asta inteligență? „Poate că da... și poate că nu", răspunde botanistul Samuel Darnley, unul dintre personajele cărții. „Acțiunile vegetalelor sînt în mod sigur logice, dar logica aceasta corespunde atît de limitat împrejurărilor, e atît de identică sie însăși, calitativ și cantitativ, cînd trebuie să facă față unor primejdii identice, în sfîrșit, e atît de puțin capricioasă, încît n-o pot compara în sine cu inteligența umană!... Într-un sens, reacția vegetală seamănă cu un fenomen mineral, dar cu o spontaneitate și o varietate care aduc cu inteligența... Este deci un fenomen inclasabil."

Evident, ideea apariției pe Pămînt a unor specii raționale neumane este discutabilă. Ea nu constituie însă un exercițiu de ingeniozitate, sau instrumentul unei neliniști calculate și sterile. Rosny Ainé este sincer preocupat de soarta omenirii, de primejdiile pe care aceasta ar putea fi nevoită să le înfrunte, de „continuitatea fericită a speciei noastre" (9). Că este așa ne-o demonstrează și mai limpede romanul Navigatorii infinitului *(1925). Ajunși pe Marte, membrii echipajului cosmonavei „Stellarium" întîlnesc, pe lîngă marțieni tripezi, vechii stăpînitori ai planetei, regnul invadator al zoomorfilor, „structuri confuze și turtite", cu „prelungiri în formă de curele, labe sau pseudo-labe, pe care păreau că mai curînd alunecă, decît merg". Marțienii se retrag din fața zoomorfilor, convinși că sfîrșitul le e aproape. Navigatorii îi ajută însă să creeze arme eficace și, cu ajutorul eteralilor, făpturi radiante asemănătoare unor rețele fosforescente, stăvilesc invazia — alegorie a posibilităților de a rezista naturii dezlănțuite aici, pe Pămînt.*

Scriitorul și-a lăsat imaginația să exploreze și tărîmul de dincolo de hotarele lumii vizibile. Într-o povestire intitulată chiar O altă lume *(1895), eroul discerne, din copilărie, prezența unui alt regn: „Pe solul cafeniu-închis, iată cîteva forme împrăștiate; se mișcă, se opresc, palpită la*

mică înălțime. Sînt de mai multe feluri, diferite prin contur, prin mișcare, mai ales prin așezarea, desenul și nuanțele liniilor care le traversează. Aceste linii constituie, în definitiv, esența făpturii lor... Ele alcătuiesc rețele foarte complicate, emană din centre, iradiază, pînă ce se pierd, devin imprecise". Mai tîrziu, împreună cu un savant deschis tuturor miracolelor lumii, el trece de la contemplare la descifrarea universului moedigenilor, cum a botezat formele invizibile. Cu un an înaintea morții, Rosny Aîné reia ideea nebănuitei coexistențe. In lumea variaților *(1939), ne înfățișează un personaj care aparține în același timp vieții umane și celei variante, pendulînd între cele două regnuri pînă ce, treptele evoluției biologice fiind decalate în timp, continuă să fiinţeze doar în universul nevăzut.*

Înrudirea dintre cele două povestiri nu este incidentală și nu constituie o excepție în opera lui Rosny Aîné. Preocuparea constantă de a construi ființe inedite duce la repetări și reveniri menite să precizeze și să adîncească intențiile autorului. Zoomorfii derivă din feromagnetali, fiind, ca și ei, anhidri și alcătuiți în virtutea principiului imparității, extrăgîndu-și energia necesară din sol, extinzîndu-și dominația cu o irezistibilă lentoare. Eteralii sînt o versiune vizibilă a moedigenilor. Ciocnirile dintre aceștia din urmă le amintesc pe cele dintre xipehuzi, iar modul lor de a se hrăni cu forța vitală a semenilor mai slabi, fără a-i ucide, este cvasi-identic cu comportamentul zoomorfilor. Efortul de a asigura continuitatea și coerența acestui univers imaginar nu trebuie înțeles doar ca un act demiurgic superb și gratuit. Ceea ce-l obsedează cu adevărat pe Rosny Aîné este ideea contactului cu alte făpturi raționale. La început, acest contact apare ca o tragedie a incompatibilității : oamenii și xipehuzii nu pot coexista, viața unora înseamnă dispariția brutală a celorlalți. Feromagnetalii sînt mai puțin grăbiți să cucerească Pămîntul, dar proliferarea lor implacabilă, asociată convulsiilor planetei, duce la în-

staurarea dominației regnului mineral. Un proces similar este oprit pe Marte prin colaborarea navigatorilor infinitului cu tripezii și eteralii. Cu totul remarcabilă ni se pare și, în toate aceste ipostaze posibile ale confruntării, lipsa de ostilitate față de ceea ce ne este străin, sau chiar potrivnic. Cosmonauții nu vor să nimicească „un regn relativ tînăr și poate în drum spre realizări grandioase", mulțumindu-se să-i ajute pe tripezi „să continuie să trăiască, fără teama unei nimiciri premature". Targ înțelege că, de fapt, moartea omenirii nu înseamnă moartea Pămîntului și se întinde în mijlocul feromagnetalilor însetați de hemoglobină, reprezentanți ai unui regn în plină evoluție, În sfîrșit, Bakhun, eroul semințiilor nomade, meditează după sîngeroasa victorie din pădurea Kzur : „...mi-am îngropat fruntea în palme și un vaiet se înalță din inima mea. Căci acum, cînd xipehuzii nu mai sînt, sufletul meu îi regretă și eu îl întreb pe Unic ce Fatalitate a vrut ca splendoarea Vieții să fie mînjită de Tenebrele Crimei !".

Rosny Aîné este unul dintre foarte puținii autori de anticipații care s-au bucurat de aprecierile pozitive ale contemporanilor, fiind chiar nevoit, uneori, să le tempereze entuziasmul. Pierre Benoit declara, de pildă, că „întreaga operă a lui Wells se află în germen în primele lucrări ale lui J. H. Rosny... mai ales în acești minunați Xipehuzi *și în* Vamireh, pe care *Wells nu le-a egalat niciodată..."* (cf. 16, vol. III). *Iar Léon Daudet supralicita: „Nu cunoaștem nici o povestire științifică reușită în afara* Xipehuzilor.... *Nenumărați autori au rescris* Xipehuzii *lui Rosny Aîné și se poate spune că întreaga operă a lui Wells se trage de acolo"* (16, vol. VIII). *Astfel de afirmații au văzut probabil lumina tiparului și înainte de 1924, de vreme ce scriitorul se simțea obligat să precizeze, în amintitul „Avertisment" : „S-a scris uneori că aș fi precursorul lui Wells. Cîțiva critici au ajuns chiar să spună că Wells s-a inspirat în parte din unele scrieri ale mele cum ar fi* Xipehuzii, Cataclismul, Legenda sceptică *și alte cîteva,*

care au apărut înaintea frumoaselor povestiri ale scriitorului englez. Cred că nu e adevărat, înclin chiar să cred că Wells n-a citit nici una din operele mele. Desigur, el nu împărtășește monstruoasa ignoranță a compatrioților săi în materie de literatură continentală, dar notorietatea Xipehuzilor, a Cataclismului, a Legendei sceptice etc., etc. era neglijabilă în momentul în care a început el să scrie. Și chiar dacă ar fi citit modestele mele cărți, aș nega totuși că a fost influențat de ele: Războiul lumilor și Insula doctorului Moreau *sînt opere* originale, *care trebuie admirate fără rezerve.*" *Iată o punere la punct care sună ca un admirabil ecou al propriului său protest din tinerețe împotriva etichetării drept epigon al lui Poe!*

Adevărul este că, dincolo de similitudinile inevitabile unui fond comun de teme și idei științifico-fantastice, Rosny Aîné și Wells diferă sensibil — și nu numai ca maeștri ai unor modalități artistice distincte. Enumerînd cîteva deosebiri esențiale, Jean-Jacques Bridenne se referă și la faptul că scriitorul englez „nu dă senzația că ar vrea să imagineze cu orice preț ființe radical diferite de cele cunoscute pe Pămînt: marțienii săi sînt niște caracatițe inteligente, seleniții nu sînt în definitiv decît niște furnici monstruoase..." (9). O dovadă elocventă în acest sens o constituie și povestirea care urmează, publicată în anul 1897.

OUL DE CRISTAL

Pînă acum un an exista o prăvălie mică foarte murdară lîngă Seven Dials, deasupra căreia era înscris cu litere galbene, șterse de vreme, numele lui „C. Cave, Naturalist și Negustor de Antichități". Conținutul vitrinelor sale era ciudat de variat: cîțiva colți de elefant, un joc de șah in-

complet, mătănii și arme, o cutie cu ochi, două cranii de tigru, și unul omenesc, cîteva maimuțe împăiate mîncate de molii (una cu o lampă în mînă), un scrin demodat, un ou de struț sau așa ceva, pătat de muște, niște unelte de pescuit și un acvariu de sticlă gol, extraordinar de murdar. Exista de asemenea, în momentul cînd începe această povestire, un bloc de cristal lucrat în forma unui ou și șlefuit ca un briliant. La el priveau doi oameni care stăteau afară, în fața vitrinei : unul dintre ei, un pastor înalt și subțire, celălalt un tînăr cu barba neagră, oacheș la față, îmbrăcat într-un costum modest. Tînărul cel oacheș vorbea cu gesturi vii și părea nerăbdător ca tovarășul său să cumpere obiectul.

Stăteau încă uitîndu-se la vitrină cînd domnul Cave intră în prăvălie, cu barba tresăltînd, căci tocmai își luase ceaiul și termina de mestecat pîinea cu unt. Cînd îi văzu pe cei doi oameni și obiectul atenției lor, își pierdu cumpătul. Aruncă o privire vinovată peste umăr și închise încet ușa. Era un bătrînel cu fața palidă și ochi albaștri, deosebit de umezi ; avea părul cenușiu murdar și purta o redingotă albastră, jerpelită, un joben vechi și niște papuci de pîslă cu tocurile foarte scîlciate. Rămase cu ochii țintă la cei doi bărbați care discutau. Pastorul își băgă mîna adînc în buzunarul pantalonului, cercetă un pumn de bani și un zîmbet plăcut îi dezgoli dinții. Domnul Cave păru și mai deprimat cînd intrară în prăvălie.

Pastorul, fără nici un fel de introducere, întrebă care era prețul oului de cristal. Domnul Cave aruncă nervos o privire spre ușa care dădea în salon și spuse : „cinci lire". Pastorul, adresîndu-se în același timp tovarășului său și domnului Cave, obiectă că prețul e prea mare — domnul Cave ceruse fără îndoială mult mai mult decît intenționase cînd a achiziționat obiectul — apoi urmă o încercare de tocmeală. Domnul Cave se îndreptă spre ușă, o deschise și spuse : „Prețul este cinci lire", ca și cînd ar fi vrut să fie scutit de deranjul unei discuții inutile. În acest timp, par-

tea superioară a unei fețe de femeie răsări la geamul de deasupra panelului de sus al ușii care dădea în salon și ochii erau îndreptați, plini de curiozitate, spre cei doi clienți.

— Prețul este cinci lire, repetă domnul Cave, cu un tremur în voce.

Tînărul cel oacheș, care tăcuse pînă atunci, observîndu-l doar cu atenție pe domnul Cave spuse, în sfîrșit :

— Dă-i cinci lire.

Pastorul îi aruncă o privire, să vadă dacă vorbește serios, apoi, cînd se îndreptă din nou spre domnul Cave, constată că fața acestuia era albă.

— E o grămadă de bani, spuse pastorul și, scotocindu-se prin buzunare, începu să-și numere banii.

Avea doar vreo treizeci de șilingi și ceva, așa că făcu apel la tovarășul său cu care părea să fie prieten intim. Acest fapt îi dădu domnului Cave posibilitatea să se reculeagă și începu să explice agitat că de fapt nu avea dreptul să vîndă cristalul.

Cei doi clienți fură, firește, surprinși și îl întrebară de ce nu se gîndise la aceasta înainte de a începe să se tocmească. Domnul Cave se zăpăci, dar își menținu spusele, declarînd că în după-amiaza aceea cristalul nu era de vînzare, deoarece se prezentase înaintea lor un cumpărător probabil al cristalului. Cei doi clienți, considerînd aceasta ca o încercare de a ridica prețul, se prefăcură că părăsesc prăvălia. În momentul acela însă ușa salonului se deschise și apăru posesoarea bretonului de culoare închisă și a perechii de ochi mici.

Era o femeie corpolentă, cu trăsături grosolane, mai tînără și mult mai voluminoasă decît domnul Cave ; se mișca greoi și se înroșise la față.

— Cristalul acesta e de vînzare, spuse ea. Iar cinci lire este un preț destul de bun. Nu înțeleg ce intenții ai, Cave, de nu vrei să accepți oferta domnului !

Domnul Cave, foarte tulburat de această irumpție, o privi furios pe deasupra ochelarilor și, fără prea multă siguranță, își revendică dreptul de a-și conduce afacerile după voia sa. Începu o ceartă. Cei doi clienți urmăreau scena cu interes și cu oarecare amuzament, ajutînd-o din cînd în cînd pe doamna Cave cu unele sugestii. Domnul Cave, încolțit, persistă în povestirea aceea confuză și imposibil de crezut despre cineva care se interesase chiar atunci, dimineața, de cristal ; agitația sa deveni penibilă. Totuși se menținu pe poziție cu o stăruință extraordinară. Cel care puse capăt acestei discuții neobișnuite fu tînărul oriental. Propuse să revină în cursul următoarelor două zile, pentru ca interesele amatorului menționat să nu fie lezate.

— Dar apoi vom insista, adăugă preotul. Cinci lire, nu mai mult !

Doamna Cave luă asupra sa sarcina de a cere scuze în numele domnului Cave, explicînd că uneori este „puțin ciudat", iar după plecarea clienților, perechea începu să discute deschis incidentul, sub toate raporturile.

Doamna Cave îi vorbea soțului său cu o sinceritate deosebită. Bietul omuleț, tremurînd de emoție, se încurcă singur în poveștile sale, susținînd pe de o parte că avea în vedere un alt client și pe de alta afirmînd că cristalul valora, la drept vorbind, zece lire.

— Atunci de ce i-ai cerut cinci ? întrebă soția.

— Să mă lași să-mi administrez afacerile așa cum cred eu ! răspunse domnul Cave.

Domnul Cave locuia împreună cu o fiică și un fiu, amîndoi vitregi, și în seara aceea, la cină, discuția a fost reluată. Nici unul dintre ei nu avea o impresie prea bună despre metodele domnului Cave în afaceri, dar ultima sa acțiune părea culmea neghiobiei.

— Părerea mea este că a mai refuzat și înainte oferte pentru cristalul acesta, spuse fiul cel vitreg, un mitocan lung și bleg în vîrstă de optsprezece ani.

— Dar cînd i s-au oferit cinci lire ! strigă fiica vitregă, o tînără vorbăreață, în vîrstă de douăzeci și șase de ani.

Răspunsurile domnului Cave erau dureros de inconsistente ; bombănea numai slab că își cunoștea mai bine decît oricine propriile sale afaceri. Pînă la urmă l-au făcut să-și părăsească cina numai pe jumătate mîncată și să se retragă, cu urechile roșii, și cu lacrimi de jignire în ochi, lunecînd pe după ochelari, să închidă prăvălia pe timpul nopții. De ce lăsase atît de mult cristalul în vitrină ? Ce nebunie ! Asta-i tulbura cel mai mult gîndurile. Pentru moment nu vedea vreun mijloc de a evita vînzarea.

După cină, fiica și fiul său vitreg se gătiră și ieșiră în oraș, iar soția se retrase sus să reflecteze asupra aspectelor comerciale ale cristalului, ajutată de o ceașcă cu apă fierbinte, puțin zahăr, lămîie și încă un ingredient. Domnul Cave s-a dus în prăvălie și a rămas acolo pînă tîrziu sub pretext că ornamentează cu pietre interioarele unor acvarii pentru pești aurii, în realitate însă în cu totul alt scop, care va fi explicat pe larg mai tîrziu. A doua zi doamna Cave descoperi că cristalul fusese luat din vitrină și așezat în spatele unor cărți vechi, într-un colț. Îl puse la loc vizibil. Dar nu mai discută despre el, deoarece o durere de cap nervoasă o făcea să n-aibă dispoziție pentru discuție. În ceea ce-l privește pe domnul Cave, n-avea niciodată dispoziție să discute cu soția sa. Ziua trecu neplăcut. Domnul Cave era chiar mai distrat decît de obicei și în afară de asta neobișnuit de iritat. După masă, cînd soția era ocupată cu somnul obișnuit, scoase din nou cristalul din vitrină.

A doua zi domnul Cave trebuia să livreze o cantitate de cîini-de-mare unei clinici unde erau utilizați pentru lucrările de anatomie. În lipsa sa, gîndurile doamnei Cave reveniră la chestiunea cristalului și la modul cel mai potrivit de a cheltui o pleașcă de cinci lire. Și născocise cîteva modalități foarte plăcute, printre care cumpărarea unei rochii de mătase verde pentru ea și o călătorie la

Richmond, cînd zăngănitul clopotului de la intrare o chemă în prăvălie. Clientul era un laborant de la clinică, venit să se plîngă că nu i se livraseră niște broaște comandate în ziua precedentă. Doamna Cave nu aproba acest sector special al afacerilor domnului Cave și domnul care intrase într-o dispoziție cam agresivă se retrase după un scurt schimb de cuvinte — cu totul politicos, în măsura în care depindea de el. Ochii doamnei Cave se îndreptară apoi, firește, spre vitrină : căci vederea cristalului însemna garanția celor cinci lire și realizarea visurilor ei. Mare-i fu surpriza cînd descoperi că dispăruse !

Se duse la locul din spatele tejghelei unde îl descoperise în ziua precedentă. Nu era acolo ; imediat începu să caute cu înfrigurare prin prăvălie.

Cînd domnul Cave se întoarse de la treburile cu ciinii-de-mare, pe la două fără un sfert după-amiază, găsi oarecare dezordine în prăvălie și pe soția sa exasperată, stînd în genunchi, după tejghea, și răscolind prin materialele de împăiat. Femeia, înfierbîntată și furioasă, ridică fața deasupra tejghelei, cînd zăngănitul clopotului îi anunță întoarcerea soțului și îl acuză imediat că „l-a ascuns".

— Ce anume ? întrebă domnul Cave.

— Cristalul !

La aceasta, domnul Cave, în aparență foarte surprins, se repezi la vitrină.

— Nu este aici ? strigă el. Dumnezeule mare ! Ce s-o fi întîmplat cu el ?

Chiar atunci fiul vitreg al domnului Cave intră în prăvălie venind din camera din fund — sosise acasă cu vreun minut înaintea domnului Cave — blestemînd în gura mare. Era ucenic la un negustor de mobile vechi, în josul străzii, dar lua mesele acasă și era enervat că nu găsise prînzul gata.

Dar, cînd auzi de pierderea cristalului, uită de masă și supărarea împotriva mamei și-o abătu asupra tatălui vitreg. Firește, prima lor idee a fost că l-a ascuns. Dar

domnul Cave negă cu hotărîre că ar ști ceva despre soarta cristalului. Își însoți asigurările, cam îndoielnice, cu jurăminte repetate și, în cele din urmă, ajunse să-și acuze mai întîi soția și apoi fiul vitreg de a-l fi luat pentru a-l vinde pe ascuns. Astfel începu o discuție foarte caustică și aprinsă, care sfîrși pentru doamna Cave cu o stare specială a nervilor, între isterie și amoc, și-l făcu pe fiul cel vitreg să întîrzie în după-amiaza aceea o jumătate de oră de la prăvălia de mobile. Domnul Cave se adăposti de nervii soției sale în prăvălie.

Seara chestiunea fu reluată cu mai puțină patimă, sub conducerea fiicei vitrege și semănă mai mult cu o anchetă judecătorească. Cina fu neplăcută și culmină cu o scenă penibilă. Domnul Cave se lăsă în cele din urmă pradă unei exasperări exagerate și ieși trîntind cu violență ușa din față.

Restul familiei, după ce-l forfecă în voie, profitînd de absența lui, scotoci prin casă, din pod pînă în pivniță, sperînd să descopere cristalul.

În ziua următoare cei doi clienți veniră din nou. Fură primiți de doamna Cave aproape în lacrimi. Aflară că nimeni nu și-ar putea imagina tot ce suferise ea din partea domnului Cave în diferite ocazii în timpul calvarului căsniciei... Dădu și o versiune denaturată despre dispariția cristalului. Pastorul și orientalul rîseră în tăcere unul la altul și spuseră că este ceva extraordinar. Deoarece doamna Cave părea dispusă să le istorisească povestea completă a vieții sale, se îndreptară spre ușă, gata să părăsească prăvălia. Atunci, doamna Cave, agățîndu-se de o ultimă speranță, ceru adresa pastorului ca să-l poată informa în cazul cînd va putea obține ceva de la domnul Cave. Adresa i-a fost dată prompt, dar se pare că ulterior a fost rătăcită. Doamna Cave nu-și poate aminti nimic despre ea!

În seara acelei zile familia Cave părea să-și fi epuizat emoțiile, iar domnul Cave, care fusese plecat de acasă

după-amiaza, cină într-o singurătate deplină ce contrasta plăcut cu polemica pasionată din zilele precedente. Pentru cîtva timp atmosfera rămase foarte încordată în gospodăria Cave, dar nici cristalul, nici clientul nu reapărură.

Acum, spunînd lucrurilor pe nume, trebuie să recunoaștem că domnul Cave era un mincinos. Știa perfect de bine unde se află cristalul. În apartamentul domnul Jacob Wace, asistent-preparator la spitalul St. Catherine din Westbourne Street. Era pe bufet, acoperit parțial cu o catifea neagră, lîngă o garafă de whisky american. De fapt, amănuntele acestei expuneri au fost obținute de la domnul Wace. Cave dusese obiectul la spital, ascuns în sacul cu cîinii-de-mare, și acolo insistase ca tînărul cercetător să i-l păstreze. La început domnul Wace a șovăit puțin. Legăturile sale cu domnul Cave erau ciudate. Cum avea predilecție pentru personaje originale, îl invitase de mai multe ori pe bătrîn la el să fumeze, să bea un pahar împreună și să-și exprime vederile destul de amuzante asupra vieții în general și asupra soției sale în particular. Domnul Wace o văzuse pe doamna Cave cu diferite prilejuri, cînd domnul Cave nu era acasă ca să-l servească. Știa că familia se amesteca necontenit în treburile sale, așa că, după ce cîntări chestiunea cu grijă, hotărî să-i pună la adăpost cristalul. Domnul Cave a promis să-i explice mai pe larg cauzele slăbiciunii sale pentru acest cristal, cu altă ocazie, dar a spus lămurit că vede în el anumite imagini. În aceeași seară i-a făcut domnului Wace o vizită.

I-a povestit o istorie complicată. Cristalul, după cum spunea, intrase în posesia sa împreună cu alte lucruri disparate rămase de la o licitație impusă unui alt negustor de curiozități și, necunoscînd ce valoare avea, îl etichetase la zece șilingi. I-a zăcut în prăvălie la acest preț cîteva luni și tocmai se gîndea să-i „reducă prețul", cînd a făcut o descoperire neobișnuită.

În această perioadă starea sănătății sale era foarte proastă și trebuie să se țină seama că de-a lungul tuturor

acestor întîmplări se înrăutățea. Apoi, era foarte nefericit din cauza neglijenței, ba chiar a unei proaste comportări intenționate a soției sale și a copiilor vitregi față de el. Soția sa era vanitoasă, risipitoare, fără inimă și cu o înclinare crescîndă spre beție ; fiica vitregă era meschină și arogantă, iar fiul său vitreg nutrea o antipatie violentă față de el și nu pierdea nici o ocazie ca să i-o arate. Treburile prăvăliei îl copleșeau din greu și domnul Wace credea că se mai întîmpla să și bea din cînd în cînd. În tinerețe avusese o situație bună, era un om destul de instruit și acum, din cauza vieții nefericite, suferea cîteodată săptămîni întregi de melancolie și insomnie. Speriat ca nu cumva să-și deranjeze familia, cînd gîndurile deveneau de nesuportat, se strecura în liniște de lîngă soție și rătăcea prin casă. Într-o dimineață, la orele trei, cam pe la sfîrșitul lui august, întîmplarea făcu să se ducă în prăvălie.

În cămăruța murdară era întuneric de nepătruns, cu excepția unui loc unde zări o strălucire neobișnuită. Apropiindu-se, descoperi că era oul de cristal care se găsea în colțul tejghelei, lîngă fereastră. O rază subțire străbătea printr-o crăpătură a oblonului, căzînd pe obiectul de cristal și părea că îl umple în întregime de lumină.

Domnului Cave îi trecu prin minte că aceasta contravenea legilor opticii, așa cum le cunoscuse el în tinerețe. Putea înțelege că razele erau refractate în cristal și că se strîngeau într-un focar interior, dar iradiația aceasta venea în dezacord cu noțiunile sale de fizică. Se apropie mai mult de cristal, cercetîndu-i cu atenție interiorul și suprafața. Curiozitatea sa științifică care-l determinase în tinerețe să-și aleagă profesiunea i se redeșteptă pentru scurt timp. Fu surprins să descopere că lumina nu rămînea fixă, ci se răsucea în interiorul cristalului ca și cînd obiectul ar fi fost o sferă scobită, conținînd un gaz luminos. Învîrtindu-se în jurul lui pentru a-l vedea din diferite poziții, descoperi deodată că ajunsese între cristal și rază, și că totuși cristalul rămînea luminos. Foarte mirat, îl luă

din calea razei luminoase și îl duse în colțul cel mai întunecat al prăvăliei. Rămase strălucitor patru sau cinci minute, apoi păli încet și se stinse. Îl așeză din nou în dreptul razei și luminozitatea fu restabilită imediat.

Pînă aici, cel puțin, domnul Wace a fost în stare să verifice această povestire remarcabilă a domnului Cave. El însuși a ținut în repetate rînduri cristalul în drumul unui fascicul de raze (care trebuia să aibă un diametru mai mic de un milimetru). Și apoi în întunericul perfect, care se putea obține învelindu-l în catifea neagră, cristalul apărea neîndoielnic foarte slab fosforescent. Se părea, totuși, că luminozitatea sa era de un fel neobișnuit și nu o puteau percepe în egală măsură toți ochii ; așa, de exemplu, domnul Harbiger — nume cunoscut tuturor cititorilor de literatură științifică interesați de activitatea Institutului Pasteur — era complet incapabil să vadă vreo lumină. Iar capacitatea domnului Wace însuși de a o aprecia era comparativ mai mică decît cea a domnului Cave. Chiar la domnul Cave puterea de percepere varia considerabil, fiind mai puternică în timpul stărilor de slăbiciune extremă și de oboseală.

De la început, lumina aceasta din cristal a stîrnit o curiozitate fascinantă domnului Cave. Faptul că nu a povestit nici unei ființe omenești despre observațiile sale neobișnuite dovedește izolarea sa spirituală mai mult decît ar putea-o face un volum întreg de descrieri patetice. Se pare că trăia într-o asemenea atmosferă de răutate meschină, încît, dacă ar fi recunoscut existența unei plăceri, ar fi riscat s-o piardă. Descoperi că pe măsură ce lumina zilei și cantitatea de lumină difuză creștea, cristalul devenea, după toate aparențele, neluminos. Cîtva timp n-a putut să-și facă observațiile decît în timpul nopții, în colțurile întunecoase ale prăvăliei.

Dar îi trecu prin minte să utilizeze catifeaua veche pe care o întrebuința ca fundal pentru o colecție de minerale. Punînd-o deasupra capului și mîinilor reuși să capete o

imagine a mișcării luminoase din cristal chiar în timpul zilei. Era foarte precaut ca nu cumva să fie descoperit de soție și își vedea de cercetări numai după-amiezele, cînd ea dormea, la etaj, și chiar și atunci cu prudență, într-un colț, sub tejghea. Într-o zi, învîrtind cristalul în mîini, zări ceva. Apăru și dispăru ca o licărire. Totuși avu impresia că i se dezvăluise pentru un moment imaginea unui ținut întins și ciudat: rotindu-l, văzu din nou, tocmai cînd lumina pălea, aceeași apariție.

Ar fi plictisitor și inutil de înșirat acum toate fazele descoperirii domnului Cave. Este de ajuns să comunicăm rezultatul : privind cu atenție cristalul sub un unghi de aproape 137° cu direcția razei luminoase, se obținea o imagine clară și persistentă a unui ținut vast și bizar. Nu era deloc ca în vis : producea o impresie precisă de realitate și cu cît lumina era mai bună, cu atît imaginea părea mai reală și mai persistentă. Era un tablou mișcător : adică anumite obiecte se mișcau, dar încet și ordonat, ca în realitate, iar imaginea se schimba potrivit direcției luminii și a unghiului sub care era privită. Trebuie să fi fost ca atunci cînd privești o vedere printr-o oglindă convexă și rotești oglinda pentru a prinde diferite aspecte.

După cum m-a asigurat domnul Wace, descrierile domnului Cave erau foarte amănunțite și complet lipsite de trăsătura emotivă care colorează halucinațiile. Dar trebuie amintit că toate eforturile domnului Wace de a vedea ceva în opalescența clară a cristalului au rămas fără succes. Senzațiile celor doi oameni se deosebeau mult în privința intensității și este cu totul de înțeles că ceea ce pentru domnul Cave era o priveliște, pentru domnul Wace rămînea doar o pată neclară.

După descripția domnului Cave, priveliștea rămînea mereu o cîmpie întinsă și părea totdeauna văzută de la o înălțime considerabilă, ca dintr-un turn sau de pe un catarg. La răsărit și la apus cîmpia era mărginită în depărtare de niște stînci roșietice, care-i aminteau de o pictură

văzută cîndva ; dar ce pictură anume, domnul Cave nu putea stabili. Aceste stînci se îndreptau spre nord și sud (putea recunoaște punctele cardinale după stelele vizibile cîteodată noaptea), îndepărtîndu-se parcă spre infinit și ștergîndu-se în negura depărtărilor înainte de a se întîlni. El se afla mai aproape de șirul de stînci răsăritean ; cînd avu loc prima sa observație, văzu o mulțime de forme care se avîntau în zbor, negre, pe cerul luminat de soarele ce se înălța deasupra stîncilor lucind pe fundalul umbrei lor. Domnul Cave le luă drept păsări. Sub el se întindea un șir întins de clădiri, pe care părea că le privește de sus și care, pe măsură ce se apropiau de marginea neclară și refractată a imaginii, deveneau șterse. Se vedeau, de asemenea, lîngă un canal larg și strălucitor, niște copaci neobișnuiți ca formă și colorit — cînd de un verde-închis ca al mușchiului de pădure, cînd de un cenușiu minunat. Prima dată aceste imagini i-au apărut domnului Cave numai ca niște licăriri. Mîinile îi tremurau, a început să i se învîrtă capul, imaginea a apărut și a dispărut înnegurîndu-se și devenind neclară. La început i-a fost foarte greu să regăsească unghiul sub care trebuia să privească pentru a putea vedea din nou imaginea.

Cam după o săptămînă, după ce în acest interval de timp se părea că speranțele sale sînt înșelate, căci nu obținuse altceva decît unele licăriri și o oarecare experiență utilă în mînuirea cristalului, avu din nou succes. De data aceasta apăru o vedere a văii în lungul ei. Vederea era diferită, dar Cave avea convingerea ciudată, confirmată din plin de observațiile sale ulterioare, că privea lumea aceea neobișnuită din exact același loc, deși într-altă direcție. Fațada întinsă a clădirii impunătoare de pe al cărei acoperiș privise în jos înainte se îndepărtase acum în perspectivă. Cave o recunoscu după acoperiș. În fața clădirii era o terasă solidă, de o lungime neobișnuită, în mijlocul căreia, la anumite intervale, se înălțau niște catarge uriașe, dar foarte grațioase, cu niște obiecte mici, strălucitoare,

care reflectau soarele pe cale să apună. Domnul Cave n-a înțeles însemnătatea acestor mici obiecte decît ceva mai tîrziu, în timp ce-i descria domnului Wace scena. Terasa era situată deasupra unui desiș cu o vegetație extrem de abundentă și delicată, iar dincolo de ea se afla o poiană verde, întinsă, unde se odihneau niște vietăți late, asemănătoare ca formă cu niște cărăbuși, dar incomparabil mai mari. Dincolo de poiană se întindea un trotuar bogat decorat, din piatră roșiatică deschisă, iar mai departe, mărginită de niște buruieni dese, roșii, și străbătînd valea paralel cu stîncile îndepărtate, se vedea o întindere mare de apă, ca o oglindă. Aerul părea plin de stoluri de păsări uriașe, care zburau în ocoluri falnice ; dincolo de rîu, printre copacii ca niște mușchi și licheni giganți, se întindeau o mulțime de clădiri splendide, bogat colorate, care sclipeau în soare din cauza ornamentelor și fațetelor metalice. Deodată ceva flutură de cîteva ori prin fața lui Cave, ca un evantai împodobit cu pietre prețioase sau ca bătaia unei aripi, și o față, sau mai curînd partea superioară a unei fețe cu niște ochi foarte mari apăru lîngă obrazul său ca și cînd ar fi fost de cealaltă parte a cristalului. Domnul Cave fu atît de speriat și impresionat de aspectul categoric de realitate al acestor ochi, încît își trase capul înapoi și se uită în spatele cristalului. Ajunsese atît de absorbit de observațiile sale, încît fu foarte surprins să se regăsească în întunericul rece al prăvălioarei cu mirosul obișnuit de metil, mucegai și putregai. Și, în timp ce-și roti ochii în jur, cristalul strălucitor păli și se stinse.

Acestea erau primele impresii generale ale domnului Cave. Relatările sale sînt deosebit de clare și amănunțite. De la început, valea aceea care-i fulgeră pentru o clipă prin fața ochilor avu un efect straniu asupra imaginației sale și cînd începu să înțeleagă amănuntele scenei pe care o vedea, mirarea îi crescu, devenind o adevărată pasiune. Își vedea de negoț la întîmplare, distrat, gîndindu-se tot timpul cum să se întoarcă la observațiile sale. Și iată că,

la cîteva săptămîni după ce zărise pentru prima dată valea, apărură cei doi clienți cu oferta lor și, așa cum v-am povestit, de-abia reuși cu multă greutate și emoție să evite vînzarea cristalului.

Cît timp domnul Cave păstră în secret descoperirea, ea rămase numai un fel de minunăție pe care trebuia s-o privească pe furiș, așa cum privește un copil într-o grădină străină. Dar domnul Wace, deși este un cercetător științific încă tînăr, are o minte deosebit de lucidă și metodică. De îndată ce cristalul ajunse la el și se convinse, văzînd cu proprii săi ochi fosforescența, că există într-adevăr anumite dovezi în sprijinul afirmațiilor domnului Cave, începu să cerceteze chestiunea în mod sistematic. Domnul Cave era plin de dorința de a-și desfăta ochii cu priveliștea ținutului acela minunat pe care-l vedea și venea în fiecare seară de la opt și jumătate pînă la zece și jumătate, uneori chiar și în timpul zilei, cînd domnul Wace nu era acasă. Nu lipsea nici duminicile după-amiază. De la început domnul Wace a luat note amănunțite și, mulțumită metodei sale științifice, a putut dovedi legătura dintre direcția din care pătrundea în cristal raza de lumină și orientarea imaginii. De asemenea, el a îmbunătățit mult condițiile de observație, închizînd cristalul într-o cutie cu o mică deschizatură prin care intra raza de lumină și înlocuind storurile sale gălbui cu olandă neagră, așa că, după puțin timp, putură contempla valea în orice direcție doreau.

Acum, după ce lucrurile au fost clarificate, putem da o scurtă descriere a lumii care se vedea în cristal. Totdeauna domnul Cave era acela care vedea imaginile și metoda de lucru rămînea neschimbată ; el observa cristalul și raporta cele văzute, în timp ce domnul Wace (care învățase să scrie pe întuneric în timpul studenției) scria o notă scurtă asupra celor raportate. Cînd cristalul pălea, era așezat în cutia sa în poziția cuvenită și se aprindea lumina. Domnul Wace punea întrebări și sugera obser-

vații pentru a clarifica punctele dificile. Desigur că această activitate nu avea nimic fantastic, păstrînd un caracter științific.

Domnul Wace îndreptă curînd atenția domnului Cave spre ființele asemănătoare cu niște păsări, prezente în număr atît de mare cu ocazia fiecăreia dintre observațiile anterioare. Prima sa impresie a fost corectată în curînd și cîtva timp a considerat că ar fi o specie diurnă de lilieci. Apoi se gîndi, oricît ar părea de grotesc, că ar putea fi heruvimi. Capetele lor erau rotunde și ciudat de umane, iar ochii, care îl înspăimîntaseră atît de mult cu ocazia celei de-a doua observații, aparțineau uneia dintre aceste ființe. Aveau niște aripi late, argintii, fără pene, dar sclipind aproape tot atît de strălucitor ca peștele abia scos din apă, și cu un joc de culori tot atît de fin. După cum a aflat domnul Wace, aceste aripi nu erau ca aripile de pasăre sau de liliac, ci se sprijineau pe niște coaste curbate, care se resfirau din corp. (Un fel de aripă de fluture cu niște nervuri curbe pare să redea cel mai bine aspectul lor.) Corpul era mic, dar dispunea de două mănunchiuri de organe de apucat, ca niște tentacule lungi, situate imediat sub gură. Oricît de necrezut îi păru domnului Wace, totuși în cele din urmă fu obligat să admită că acestor creaturi le aparțineau clădirile acelea mari, asemănătoare celor omenești, și grădinile grandioase care împodobeau valea aceea. Domnul Cave a observat că printre alte particularități, clădirile nu aveau uși, iar locuitorii lor ieșeau și intrau prin niște ferestre mari, circulare, deschise. Coborau pe tentacule, își strîngeau aripile pînă ce le reduceau aproape la dimensiunile unei nuiele și săreau înăuntru. Mai erau o mulțime de ființe înaripate mai mici, ca niște libelule uriașe, molii și gîndaci zburători, iar pe pajiști se tîrau leneș încoace și încolo niște cărăbuși gigantici, cu culori strălucitoare. Pe trotuare și pe terase se vedeau niște creaturi cu ca-

pete mari, asemănătoare unor libelule, dar fără aripi, care ţopăiau aferate pe tentaculele lor încîlcite.

Au mai fost menţionate obiectele strălucitoare de pe catargele situate pe terasa clădirii celei mai apropiate. După ce a privit foarte intens unul dintre aceste catarge, într-o zi deosebit de luminoasă, domnului Cave i-a trecut prin minte că obiectul strălucitor de acolo era un cristal la fel ca acela pe care-l scruta cu privirea. Iar o examinare şi mai atentă l-a convins că fiecare dintre cele aproape douăzeci de catarge purta cîte un obiect asemănător.

Din cînd în cînd una dintre marile zburătoare filfiia spre cîte un catarg, îşi strîngea aripile, îşi încolăcea tentaculele în jurul catargului şi privea intens cristalul cîtva timp — uneori pînă la cinsprezece minute. Iar cît priveşte cristalul prin care Cave cerceta lumea aceea neobişnuită, o serie de observaţii făcute la propunerea domnului Wace i-au convins pe amîndoi că se afla de fapt în vîrful catargului situat la extremitatea terasei şi cel puţin odată unul dintre locuitorii celeilalte lumi îl privise în faţă pe domnul Cave în timp ce făcea aceste observaţii.

Iată elementele esenţiale ale acestei povestiri foarte ciudate. În afară de cazul că am respinge-o în întregime, ca fiind o născocire a domnului Wace, trebuie să credem una din două : ori cristalul domnului Cave era în acelaşi timp în două lumi şi, pe cînd era deplasat într-una, rămînea fix într-alta, ceea ce pare cu desăvîrşire absurd ; ori erau două cristale într-o anumită legătură specială unul cu altul, astfel încît ceea ce se vedea în interiorul unuia era, în anumite condiţii, vizibil în cristalul corespunzător pentru un observator din lumea cealaltă ; şi viceversa. În prezent, desigur, nu cunoaştem vreun mijloc prin care două cristale ar putea să se găsească într-o astfel de legătură, dar în zilele noastre ştim suficient de mult ca să înţelegem că aşa ceva nu este pe deplin imposibil. Această concepţie asupra cristalelor, ca fiind în legătură,

este presupunerea făcută de domnul Wace, și mie cel puțin mi se pare extrem de plauzibilă...

Dar unde se află cealaltă lume? Și asupra acestui lucru inteligența vie a domnului Wace aruncă repede lumină. După apusul soarelui cerul se întuneca rapid — desigur că era și un foarte scurt amurg — și stelele începeau să strălucească. Erau aceleași cu cele pe care le vedem și noi, aranjate în aceleași constelații. Domnul Cave a identificat Ursele, Pleiadele, Aldebaran și Sirius; așa că cealaltă lume trebuia să fie undeva în sistemul nostru solar și cel mult la cîteva sute de milioane de mile de lumea noastră. Urmărind acest fir, domnul Wace a stabilit că cerul era la miezul nopții de un albastru mai închis chiar decît cerul nostru la solstițiul de iarnă și că soarele părea puțin mai mic. Iar pe cer mai erau două luni mici! „Ca propria noastră lună, dar mai mici și de aspect cu totul diferit". Una dintre ele se mișca atît de rapid, încît mișcarea ei era vizibilă cu ochiul liber. Lunile nu se vedeau niciodată în înaltul cerului, ci dispăreau îndată ce răsăreau. Aceasta se explică prin faptul că, fiind foarte aproape de planeta lor, erau curînd eclipsate din cauza rotației. Toate acestea corespund în întregime, deși domnul Cave nu o știa, condițiilor ce se presupun a fi pe Marte.

Într-adevăr, de ce să nu admitem că domnul Cave privind atent în interiorul cristalului, vedea în realitate planeta Marte și pe locuitorii săi? Și, dacă era așa, atunci steaua care lucea atît de strălucitor noaptea pe cerul acelei apariții îndepărtate nu putea fi altceva decît Pămîntul nostru.

Cîtva timp marțienii — dacă într-adevăr erau marțieni — nu și-au dat se pare seama că sînt supravegheați de domnul Cave. O dată sau de două ori s-a întîmplat ca unul să vină să se uite și apoi să se îndepărteze după scurt timp spre alt catarg, ca și cînd imaginea nu era mulțumitoare. În tot acest timp, domnul Cave a putut să

observe ce se întîmplă cu ființele înaripate, fără să fie tulburat de atenția lor și, cu toate că descrierea sa ne pare vagă și fragmentară, este totuși foarte sugestivă. Imaginați-vă impresia pe care și-ar face-o despre omenire un observator de pe Marte, care, după o pregătire dificilă și obosindu-și mult ochii, ar fi fost în stare să privească Londra, din clopotnița bisericii St. Martin, cel mult patru minute fără întrerupere! Domnul Cave nu era în stare să precizeze dacă marțienii înaripați erau aceiași cu marțienii care țopăiau pe trotuare și terase și dacă aceștia din urmă își puteau pune aripi după dorință. Văzu de cîteva ori niște bipezi greoi, evocînd vag chipul unor maimuțe albe, în parte transparenți, hrănindu-se printre un fel de copaci acoperiți cu licheni, și cum o dată cîțiva dintre aceștia o luară la fugă din fața unuia dintre marțienii cu cap rotund care țopăia. Acesta îl prinse pe unul în tentacule, apoi imaginea păli brusc și domnul Cave rămase în întuneric într-o așteptare foarte chinuitoare. Altă dată ceva mare, pe care domnul Cave l-a luat la început drept vreo insectă gigantică, apăru înaintînd extraordinar de rapid de-a lungul trotuarului de lîngă canal. Cînd se apropie mai mult, domnul Cave își dădu seama că era un mecanism din metale sclipitoare și extraordinar de complex. Apoi, cînd se uită din nou, dispăruse din vedere.

După cîtva timp domnul Wace dori să atragă atenția marțienilor și cînd ochii ciudați ai unuia dintre ei apărură în cristal, domnul Cave începu să strige, să sară în lături și imediat aprinse lumina, începînd să semnalizeze prin gesturi. Dar cînd în cele din urmă, examină din nou cristalul, marțianul dispăruse.

Pînă aici progresaseră aceste observații la începutul lui noiembrie, cînd domnul Cave, dîndu-și seama că bănuielile familiei sale în legătură cu cristalul se domoliseră, hotărî să-l ia cu el acasă, ca să se poată consola cînd

avea ocazie, ziua sau noaptea, cu ceea ce devenise repede lucrul cel mai real în viața sa.

În decembrie, munca domnului Wace în legătură cu un nou examen se intensifică, ședințele lor fură fără voie suspendate și zece sau unsprezece zile, nu se știe precis, nu l-a mai văzut deloc pe domnul Cave. Dorința de a relua cercetările puse însă stăpînire pe el și, cum sesiunea de examene nu mai cerea eforturi prea mari, se duse la Seven Dials. În colț observă un oblon ridicat la vitrina unui negustor de păsări, apoi un altul la cea a unui cizmar. Prăvălia domnului Cave era închisă.

Bătu, și ușa îi fu deschisă de către fiul vitreg, îmbrăcat în negru. Acesta o chemă îndată pe doamna Cave, și domnul Wace nu putu să nu observe veșmintele sale de doliu ieftine, dar abundente și foarte impunătoare. Fără a fi prea surprins, domnul Wace află că domnul Cave murise și fusese îngropat. Doamna Cave lăcrima și vocea ei era puțin îngroșată. Tocmai se întorsese de la cimitirul Highgate. Era în întregime preocupată de planurile sale de viitor și de înmormîntarea onorabilă pe care i-o făcuse. Totuși, în cele din urmă, domnul Wace reuși să afle amănuntele morții domnului Cave. Fusese găsit mort în zori, în prăvălie, a doua zi după ultima sa vizită la domnul Wace, cu cristalul strîns în mîinile reci ca piatra și cu fața surîzătoare. Catifeaua cutiei cu minerale era pe podea, la picioarele sale. Trebuie să fi murit cu cinci sau șase ore înainte de a fi fost găsit.

Fu o lovitură puternică pentru domnul Wace care începu să-și facă reproșuri amare că nu dăduse atenție simptomelor clare ale bolii bătrînului. Totuși, primul său gînd se îndreptă spre cristal. Abordă acest subiect cu foarte mare prudență, căci cunoștea ciudățeniile doamnei Cave. Amuți cînd află că fusese vîndut.

Primul impuls al doamnei Cave, de îndată ce corpul domnului Cave fusese ridicat, a fost să-i scrie zăpăcitului aceluia de pastor care oferise cinci lire pentru cristal

și să-l informeze că îl găsiseră ; dar după o vînătoare intensă, împreună cu fiica ei, se convinseră că adresa se pierduse. Neavînd mijloacele necesare pentru a putea ține doliul și a-l înmormînta pe domnul Cave cu toată pompa pe care o cerea demnitatea unui vechi locuitor de pe Seven Dials, apelaseră la un coleg de branșă prieten, din Great Portland Street. Acesta fusese foarte amabil și preluase o parte din obiecte cu un preț pe care el însuși îl stabilise, iar oul de cristal se găsea printre ele. Domnul Wace, după condoleanțele de rigoare exprimate poate cu prea multă dezinvoltură, se grăbi să se ducă în Great Portland Street. Acolo află că oul de cristal fusese vîndut unui bărbat înalt, oacheș, îmbrăcat în gri. Și cu asta se și termină, abrupt, elementele mai importante ale acestei povestiri ciudate și, după mine, foarte interesante prin ipotezele pe care le sugerează. Negustorul din Great Portland Street nu știa cine era bărbatul înalt și oacheș îmbrăcat în gri și nici nu-l observase cu suficientă atenție pentru a-l putea descrie în amănunțime. Nu știa nici măcar în ce direcție o luase, după ce părăsise prăvălia. Domnul Wace rămase cîtva timp în prăvălie, punînd la încercare răbdarea negustorului cu întrebări deșarte, prin care își revărsa propria sa supărare. În cele din urmă, dîndu-și brusc seama că întreaga chestiune i-a scăpat din mîini, dispăru ca o nălucă, se reîntoarse acasă și fu puțin mirat să-și regăsească notele pe care le făcuse, palpabile și vizibile încă, pe masa în dezordine.

Enervarea și dezamăgirea sa erau desigur foarte mari. Făcu o a doua vizită (tot atît de zadarnică) negustorului din Great Portland Street și recurse la anunțuri în periodice care ar fi putut să cadă în mîinile unui colecționar de bibelouri. Scrise de asemenea scrisori la *Daily Chronicle* și *Nature*, dar amîndouă aceste periodice, suspectînd o farsă, îi cerură să se mai gîndească o dată înainte de a le da publicității și îi atraseră atenția că o poveste atît de neobișnuită, din nefericire atît de lipsită

de dovezi, ar putea să-i pericliteze reputația de cercetător. În afară de asta, era foarte ocupat cu propriile sale treburi. Așa că, după vreo lună, cu excepția unor vizite întîmplătoare pe la unii negustori de antichități, ca să le reamintească rugămintea lui, abandonă căutarea oului de cristal, care a rămas pînă astăzi nedescoperit. Din cînd în cînd, îmi spuse el — și îl cred în întregime — pasiunea îl cuprinde din nou și își lasă ocupațiile urgente ca să reia cercetările.

Dacă cristalul va rămîne sau nu pierdut pentru totdeauna, dacă se va cunoaște sau nu materia din care era făcut și originea sa, sînt probleme asupra cărora în prezent nu se pot face decît supoziții. Presupunînd că posesorul lui actual este un colecționar era de așteptat să afle de cercetările domnului Wace prin intermediul negustorilor. Domnul Wace reuși să descopere că pastorul și „orientalul" domnului Cave nu erau alții decît pastorul James Parker și tînărul prinț de Bosso-Kuni din Java. Le este dealtfel recunoscător pentru unele amănunte. Prințul fusese mînat de curiozitate și extravaganță. Dorea atît de mult să cumpere cristalul, deoarece domnul Cave dovedea o bizară dorință de a nu-l vinde. Este foarte posibil că cel de al doilea cumpărător să-l fi luat din întîmplare, fără să fie deloc colecționar. N-ar fi de mirare ca oul de cristal să se găsească în prezent la mai puțin de o milă depărtare de locul unde mă aflu, împodobind vreun salon sau servind drept presse-papier, fără să i se cunoască însușirile excepționale. Tocmai acest gînd m-a îndemnat într-o oarecare măsură să dau istoriei oului de cristal forma unei povestiri, dimpreună cu dorința de a o aduce și la cunoștința amatorului obișnuit de literatură.

Părerea mea asupra acestei chestiuni e efectiv aceeași cu a domnului Wace. Cred că între cristalul de pe catargul din Marte și oul de cristal al domnului Cave există o legătură fizică oarecare, în prezent cu totul inexpli-

cabilă. Amîndoi credem, de asemenea, că oul de cristal de pe pămînt trebuie să fi fost trimis aici de pe planeta Marte — poate într-un trecut îndepărtat, pentru a da marțienilor o imagine clară a vieții noastre. Se poate ca perechile cristalelor de pe celelalte catarge să fie de asemenea pe globul nostru. Oricum, faptele de mai sus nu se pot explica îndeajuns numai prin admiterea unui caz de halucinație.

Pierre Versins rezumă astfel povestirea pe care ați citit-o : „Oul de cristal este un straniu aparat de televiziune interplanetară inventat pe Marte și descoperit pe Pămînt, cu ajutorul căruia un anticar poate observa, pe planeta roșie, evoluțiile de neînțeles a două specii de ființe, fluturi minunați care par să fie stăpînii globului și scarabei mari și greoi" (44). De fapt, domnul Cave observă mai multe specii de ființe înaripate și chiar „niște bipezi greoi, evocînd vag chipul unor maimuțe albe, în parte transparenți" — dar ceea ce ne interesează este mai ales că Jean-Jacques Bridenne are dreptate : nici acești marțieni ai lui Wells nu sînt mai radical diferiți de făpturile terestre decît cei din Războiul lumilor *(1898). Nu e un reproș, ci o constatare. În definitiv, cei mai mulți dintre extratereștrii care populează paginile cărților științifico-fantastice „nu sînt altceva decît rezultatul unei combinații de elemente disparate ale diferitelor animale, inclusiv omul" (18). Mai rămîne să vedem dacă, în cazul lui Wells, e vorba de o lene a imaginației, sau de o concepție bine definită.*

În 1893, scriitorul publicase în The Pall Mall Budget *povestirea* Omul în anul un milion. *Pe un ton glumeț, el demonstra că proliferarea și perfecționarea automobilului va duce la atrofierea și dispariția membrelor inferioare ; descoperirile chimiei vor transforma radical modul de alimentație, simplificînd pînă la ultima expresie*

procesul complicat al digestiei; dinții, partea exterioară a nasului, urechile, bărbia, părul își vor pierde rolul funcțional. În schimb, se vor dezvolta creierul și mîna, „învățătorul și agentul creierului". Marțienii constituie ilustrarea acestei supoziții întemeiate pe evoluționismul biologic al lui Wells. Ei nu au picioare, aparat digestiv, dinți, nas, bărbie. În locul urechilor, o membrană situată în partea din spate a capului imens — de fapt, întregul trup se reduce la cap! — iar în locul mîinilor, șaisprezece tentacule subțiri dispuse în jurul pliscului cărnos... Putem să fim sau nu de acord cu supoziția scriitorului. Instinctul de conservare a înfățișării speciei și simțul nostru estetic se pot revolta împotriva unei asemenea afirmații: „Pentru mine este foarte plauzibil că marțienii pot să descindă din ființe asemănătoare nouă, printr-o treptată dezvoltare a creierului și a mîinilor în detrimentul celorlalte părți ale corpului". Avem însă de-a face cu prima încercare serioasă de a înlocui reprezentările mai mult sau mai puțin antropomorfe de pînă atunci ale altor făpturi raționale cu o imagine, întemeiată pe argumente discutabile dar nu ilogice, a unei alcătuiri fiziologice diferite. Și nu numai atît. „Fără trup, creierul lor a devenit, desigur, o simplă inteligență egoistă, fără nimic din substratul emoțional al ființei umane" scrie Wells despre marțieni. Așa se explică și cruzimea rece, calculată cu care nimicesc totul în jurul lor, pentru a sugruma orice împotrivire. Dar „înainte de a-i judeca prea aspru, trebuie să ne amintim cîte distrugeri nemiloase și totale a înfăptuit specia noastră, nu numai asupra animalelor... Tasmanienii au fost cu totul șterși de pe fața pămîntului, cu toată înfățișarea lor omenească, într-un război de exterminare dus de emigranții europeni, într-un interval de numai cincizeci de ani. Oare sîntem noi niște apostoli, ca să ne plîngem de faptul că marțienii s-au războit cu noi în același spirit?"

Lucrurile par limpezi — dar nu pentru toată lumea. În studiul citat, Kingsley Amis susține că, printre altele, „marțienii și armele lor ciudate și invincibile din Războiul lumilor*... sînt folosite doar pentru a stîrni uimirea sau teroarea și nu în scopuri alegorice sau satirice". Aceeași stranie opacitate se manifestă și în legătură cu primul roman al celebrului său compatriot : „Cînd Exploratorul Timpului constată că omenirea s-a separat în două rase, Eloii cei blînzi și ineficienți și Morlocii cei sălbatici, ideea că aceștia descind, respectiv, din clasele noastre care huzuresc și din muncitorii manuali vine doar ca o simplă explicație, o soluție a enigmei : nu este transformată, după cum s-ar fi întîmplat în mod inevitabil în cazul unui scriitor modern, într-un avertisment asupra vreunei frămîntări sociale curente". Dar* Mașina timpului (1895) *constituie tocmai un avertisment lucid și pasionat împotriva consecințelor ipotetice ale conflictelor sociale ! Pornind de la femomenul cel mai pregnant al timpului său, ascuțirea contradicției dintre muncă și capital, dintre exploatați și exploatatori, Wells descrie o imaginară societate a viitorului în care această contradicție s-a transformat într-o diferențiere biologică. Și el reia avertismentul într-unul dintre romanele sale realiste de mai tîrziu* Sufletul unui episcop (1917). *Răspunzînd episcopului care pledează pentru solidaritatea claselor, liderul sindicalist constată : „Între patroni și salariați există o neînțelegere fără leac. Disraeli i-a numit cele* Două Națiuni. *Dar asta a fost demult. Acum este vorba de două specii. Mașina a făcut din ei două specii diferite". De altfel, Wells infirmase cu anticipație aserțiunea de la care am pornit, declarînd în prefața la un volum apărut în Statele Unite : „...răposatul domn Zangwill deplîngea, într-o revistă din 1895, faptul că prima mea carte,* Mașina timpului, *se preocupă de «nemulțumirile noastre prezente». Mașina timpului este într-adevăr tot atît de filozofică, și pole-*

mică, și critico-socială ș.a.m.d., ca și Oameni ca zeii, *scrisă cu douăzeci și opt de ani mai tîrziu" (46).*

Kingsley Amis își exercită viziunea simplificatoare, reductivă și asupra romanului Primii oameni în Lună *(1901): „...principalul obiectiv al lui Wells este aici plăcerea invenției, a creării unei ecologii străine...". E adevărat că, de astă dată, nu ni se mai prezintă rezultatul evoluției unor făpturi inițial asemănătoare nouă. Condițiile diferite au dat naștere unei rase diferite. Dar Wells nu rămîne la nivelul ecologic. Mesajele lui Cavor precizează că sutele de tipuri de seleniți și variațiile din cadrul fiecărui tip sînt obținute în mod artificial, printr-un procedeu de hipertrofiere și comprimare a trupului, membrelor și organelor, creindu-se astfel uneltele vii nenesare tuturor operațiunilor imaginabile. Ca să ne convingem că toate acestea nu exprimă „simpla plăcere a invenției", n-avem decît să recitim comentariile lui Cavor. Referindu-se la cîțiva seleniți tineri închiși în borcane din care le ies doar membrele superioare, el conchide: „...procedeul este categoric mult mai uman decît metoda noastră pămîntească de a-i lăsa pe copii să devină oameni și apoi să-i transformăm în mașini". O altă scenă semnificativă din roman este aceea a descoperirii seleniților narcotizați pentru că, deocamdată, n-au nimic de făcut. „A-l narcotiza pe muncitorul de care nu ai nevoie și a-l pune la o parte, este cu siguranță mult mai bine decît să-l arunci afară din fabrică și să-l lași să rătăcească pe străzi, muritor de foame", comentează Cavor, sugerînd ironic o astfel de rezolvare a problemei șomajului. În împărăția sublunară există și categorii privilegiate — administratori, experți, erudiți — la care comprimarea a fost exercitată asupra trupului și membrelor, iar hipertrofierea asupra creierului. Diferențierea este și aici absolută. Unii înțeleg totul dar nu-și amintesc nimic. Alții își amintesc totul dar nu înțeleg nimic. Pictorului îi place exclusiv pictura, matematicianului exclusiv*

matematica. Este o satiră evidentă a efectelor specializării în capitalism, după cum arată însuși Wells în prefața la volumul apărut în Statele Unite. Kingsley Amis consideră însă că romanul conține, din acest punct de vedere, doar „cîteva discuții satirice despre război și iraționalitatea umană" (iar A. L. Morton răstălmăcește cu dezinvoltură intenția evidentă și mărturisită a autorului, transformînd-o în contrariul ei: „Wells accepta concepția platonică despre o societate specializată în care fiecare înfăptuiește o muncă potrivit firii și pregătirii sale, deci o societate diferențiată... În această societate specializată și guvernarea este dată în seama specialistului. Ca și Platon, Wells credea că un cîrpaci trebuie să-și vadă de catapodul lui și să se supună celor care știu mai bine ce e bun pentru el..." (34). Întregul capitol dedicat lui Wells demonstrează, dealtfel, nu numai înțelegerea greșită a textelor, ci și o concepție sociologizantă, vulgarizatoare, a fenomenului literar.)

Polemica noastră cu romancierul englez travestit în cartograf al noilor hărți ale iadului *nu trebuie înțeleasă ca o condamnare globală a efortului său de a prezenta literatura științifico-fantastică unui public neavizat. Dar Wells este considerat „creatorul* science fiction*-ului modern", „în multe privințe, cel mai mare dintre autorii de* science fiction *(14), și, sau mai ales, pentru că operele sale* sînt filozofice, polemice, critico-sociale *deoarece, așa cum observă Donald Wollheim, „Ele scînteiază de implicațiile unei gîndiri sociale, prezentînd spiritului nostru oglinzi și sugerîndu-i să nu se gîndească doar la oroare ci la ceea ce ar trebui făcut pentru a schimba filozofia noastră desdespre univers" (47). A ignora sau a minimaliza această trăsătură esențială înseamnă a abdica de la veritabila misiune a criticului și istoricului literar.*

Întorcîndu-ne la Războiul lumilor, *constatăm că autorul, de obicei bine informat, săvîrșește o eroare atunci cînd afirmă, în primul capitol al romanului, că „pînă la*

sfîrșitul secolului al nouăsprezecelea nici un scriitor nu a exprimat ideea că viața rațională, dacă există, s-ar fi putut dezvolta pe Marte mai presus de nivelul ei pămîntesc". Flammarion se referă pe larg la un mesaj marțian adresat Pămîntului (Sfîrșitul lumii, 1893). *G. Le Faure și H. de Graffigny descriu un război purtat pe Marte cu fulgere și uragane artificiale* (Aventurile extraordinare ale unui savant rus, *1889). Maupassant își imaginează chiar o tentativă eșuată a marțienilor de a ajunge pe Terra, într-un imens glob străveziu* (Omul din Marte, *1889). Prioritatea nu aparține doar autorilor francezi. Cu un an înaintea* Războiului lumilor *apărea romanul lui Kurd Lasswitz,* Pe două planete, *care înfățișează... un conflict armat între Pămînt și Marte ! Iată un scurt rezumat : o expediție științifică germană ajunge la Polul Nord în balon și descoperă o ciudată construcție, înainte ca balonul să fie atras violent în sus. Explicația acestui incident constă în acțiunea forței antigravitaționale de care se folosesc marțienii pentru traficul între baza terestră și un satelit staționar. Doi dintre membrii expediției ajung pe Marte și descoperă o civilizație net superioară celei pămîntești. Printre descoperirile ei se numără hrana sintetică, convertirea energiei solare în electricitate, o substanță antigravitațională de felul „cavoritei" lui Wells (dar* Primii oameni în Lună *aveau să apară abia în 1901). Între timp, un crucișător englez capturează doi marțieni și nu-i eliberează decît după o luptă cu o aeronavă străină. Situația devine încordată. Marte adresează un ultimatum Pămîntului, ale cărui state — în afară de Anglia — își proclamă neutralitatea. Flota britanică este distrusă. Începe disputa pentru împărțirea imperiului colonial rămas fără stăpîn. În această situație, marțienii instituie un protectorat asupra Pămîntului, purtîndu-se ca niște despoți. Ia ființă o organizație pămînteană de luptă pentru eliberare. Concomitent, adversarii marțieni ai protectoratului cuceresc puterea pe Planeta Roșie. Se creiază*

astfel premizele păcii și colaborării între cele două planete.

Cea mai miraculoasă invenție marțiană este, fără îndoială, retrospectivul, *un aparat care îngăduie observarea unor evenimente trecute, datorită utilizării undelor gravitaționale, de un milion de ori mai iuți decît undele luminoase. Lasswitz reia ideea într-o povestire din 1902, abandonîndu-și însă invenția și recurgînd la un fenomen să-i spunem natural.*

CUM L-A RĂPIT DIAVOLUL PE PROFESOR

— Dar bineînțeles, spuse profesorul, în timp ce privea, cu vădită plăcere, spre cenușa marii sale țigări Flor de Ynclan, bineînțeles că m-a răpit; a făcut-o direct și personal.

— Hohoho! rîse *domnul cel voinic.* Va să zică chiar așa?

— Și n-ați povestit nimănui despre asta?

— Dar cine anume? Cine v-a răpit? întrebă *doamna în albastru.*

— N-ați auzit? strigă, nerăbdătoare, micuța doamnă Brösen. *Diavolul* l-a răpit pe profesor.

— Păi uite-l aici, în fața noastră.

— Asta fiindcă l-a luat viu! strigă domnul cel voinic.

— Nu-nțeleg și pace!

— Trebuie să ne istorisească totul.

Își traseră scaunele mai aproape de masă.

— Cum arăta?

— Cînd s-a întîmplat asta?

— Sîmbăta trecută — profesorul trase gînditor din țigară — ședeam ca de obicei, seara, la biroul meu — cineva

bate la uşă, eu spun mirat „Intră!"... şi-acum vă rog să nu vă speriaţi!

— Nu vreau s-aud lucruri îngrozitoare — nu, nu, nu! strigă doamna în albastru.

— Trebuie să recunosc că a fost îngrozitor. În primul moment, spaima mea n-a fost deloc neglijabilă.

Doamna în albastru îşi astupă urechile; dar nu prea tare.

— Deodată cineva se află în odaie şi aprinde lampa care atîrnă din tavan, în aşa fel ca să-i recunosc imediat înfăţişarea, să n-am nici o îndoială.

— Învăluit într-o mantie, cu ochii în flăcări? Îl şi văd în faţa mea! strigă doamna Brösen.

— Purta o scufie de loden şi ochelari cu ramă de aur; un bărbat de talia şi statura mea, cu părul cărunt şi mustaţă, de fapt o înfăţişare destul de paşnică, dar lucrul îngrozitor era...

— Copita de cal?

— Coada? gemu doamna în albastru.

— Nu; faptul că arăta exact ca mine. Vă rog să nu rîdeţi! M-am gîndit firește la o halucinaţie şi vă daţi seama ce-nseamnă asta pentru creierul meu atît de surmenat. Am rămas mai întîi locului, pe scaun, ca încremenit. Atunci, alteregoul meu a spus, foarte amabil:

— Îmi pare rău că trebuie să vă iau, domnule profesor, dar aceasta e hotărîrea mea nestrămutată.

— Să mă luaţi... ce-nseamnă asta? Nu sînt medic şi, pe deasupra, acum nici nu am timp! am strigat eu, revoltat.

— Tocmai despre *luat* este vorba, a spus celălalt. Eu sînt diavolul.

— Diavolul? Dar arătaţi ca...

— E drept, trebuie să mă scuzaţi. Cînd vin la dumneavoastră, iau această înfăţişare. Fiecare om este de fapt propriul său diavol! Acum, fiţi atît de bun şi veniţi cu mine.

— Dar încotro ? Eu nu cred nici în iad și nici în diavol — în spiritul popular al acestor noțiuni.

— Nici nu e necesar. Eu îl iau pe fiecare în spiritul său, așa cum își închipuie el lumea. Pe dumneavoastră, de pildă, vă voi lua într-un mic automobil cosmic. Călătoriți doar cu plăcere spre stele.

— Mă rog, dar o fac aici, la masa de lucru ; n-am nici o poftă să călătoresc. În afară de asta, aș avea nevoie să mă pregătesc mai multe săptămini. Trebuie să-mi iau cu mine trusa farmaceutică.

— Nu-i nevoie. Nu vă iau doar ca să vă fac plăcere. Pentru ca să vă fie limpede, trebuie să călătoriți o sută de mii de bilioane de kilometri... Așa am aranjat lucrurile.

— Și pe urmă ? am întrebat eu.

— Pe urmă ? Vom vedea. Poate că facem din dumneavoastră un meteor sau poate că vă însurăm, pentru o mie de ani, pe Marte — ani marțieni, bineînțeles.

— Mulțumesc pentru ambele idei. Nici nu mă gîndesc să vă însoțesc. Mai am aici destule treburi urgente, pe care abia le-am început.

— Argumentele astea nu vă ajută la nimic. Lucrările începute puteți să le terminați și pe drum.

— Va să zică nu vreți să-mi luați viața ?

— Nici vorbă de așa ceva, dacă mă însoțiți de bună voie. Intenționăm să mai menținem o vreme valoroasa activitate a creierului dumneavoastră, desigur însă nu pe Pămînt.

— Dar voi continua să trăiesc în *sufletul Pămîntului*, nu-i așa ?

— Lăsați-mă în pace ! a strigat diavolul, supărat. Nu sînt aici ca să mă supuneți unui interogatoriu. Iau eu pînă la urmă și sufletul Pămîntului, nici o grijă !

— Sufletul Pămîntului ? îl întrerupse doamna în albastru pe profesor. Asta ce mai e ?

— Ah, nu mai întrerupeți istorisirea! spuse doamna Brösen. Profesorul a ținut recent o conferință pe această temă.

— N-am putut s-o audiez; tocmai atunci, fetița mea fugise de acasă.

— Într-un cuvînt, interveni domnul cel voinic, după opinia profesorului, Pămîntul este o făptură însuflețită, iar atunci cînd noi nu mai putem trăi aici ca oameni, trăim mai departe ca amintiri ale sufletului Pămîntului.

— Asta spune de fapt, Fechner [1], interveni profesorul.

— Și eu? întrebă doamna în albastru.

— Dumneavoastră intrați direct în sufletul Soarelui, spuse profesorul, deoarece de pe acum vă numărați printre cele mai frumoase amintiri ale sufletului Pămîntului.

— Povestiți, vă rog, mai departe! strigă doamna Brösen și ciocăni cu degetul în masă.

Tînărul cel blajin, care tocmai voise să spună ceva, se înfioră și tăcu chitic.

Profesorul sorbi o înghițitură din paharul său și continuă:

— Remarcasem cu satisfacție că problemele teoretice păreau să-l pună pe diavol într-o oarecare încurcătură. Pentru a cîștiga timp, scotoceam printre manuscrise și tocmai voiam să întreb dacă n-aș putea lua cu mine binoclul meu Zeiss, cînd deodată — nu știu cum s-a întîmplat — m-am trezit afară din odaie, pe un jilț comod, alături de diavol. Picioarele mi se sprijineau pe un soi de treaptă și aveam jur-împrejur o balustradă; de fapt însă, pluteam absolut liber în spațiu.

Domnul cel voinic tuși cu înțeles. Profesorul însă nu se tulbură.

— Mi-am propus să nu-i îngădui diavolului să mă domine. Poate că tot găseam eu mijlocul să-i vin de hac

---

[1] *Gustav Theodor Fechner* (1801—1887), fizician, psiholog și filozof german. Considera că lumea este, în esența ei, însuflețită. Unul dintre întemeietorii psihofizicii (n.t.).

și să mă descotorosesc de el. Dacă Faust ar fi fost un veritabil matematician, n-ar fi trebuit să se canonească o viață întreagă, hărțuindu-se cu Mefisto. Am început să mă simt mai liniștit și nu am spus nimic. Atunci a vorbit diavolul :

— Ei, cum vă place automobilul nostru spațial ? Este confecționat din materialul dumneavoastră ideal, din stelit dur și transparent, puteți îmbrățișa totul cu privirea, în cele mai bune condiții.

M-am uitat de jur-împrejur. În spatele nostru, noapte de nepătruns — totul era negru. Deasupra, de o parte și de alta și sub noi, am observat cîteva stele izolate, iar în față stelele erau tot mai dese, pînă ce, chiar în direcția de zbor, se contopeau într-o strălucire unică. Nu puteam să-mi explic nicidecum această priveliște. Ce fel de firmament mai era și ăsta ? În ce regiune a Universului ne aflam ? Probabil că zăcusem destul de multă vreme în nesimțire.

— De cînd sîntem pe drum ? am întrebat.

— Cam de o jumătate de ceas, a răspuns diavolul. Am fost nevoit să vă adorm niței, pentru a vă introduce mai comod aici. Recunoașteți că așa ceva n-ați mai văzut ?

— Oh, am spus eu degajat, totul se lămurește cum nu se poate mai firesc. Ce viteză de zbor avem ?

— Cam de zece ori viteza luminii.

— Hoholo ! rîse domnul cel voinic. Asta se întîmplă numai cînd ești în tovărășia diavolului.

— S-a și întîmplat, continuă profesorul liniștit. Am examinat repede situația concretă în care mă aflam. O viteză înzecită față de aceea a luminii însemna că distanța Soare-Pămînt o străbăteam în 50 de secunde. Neptun este de treizeci de ori mai departe.

Am spus deci :

— Va să zică așa ! În acest caz, sîntem mult dincolo de sistemul nostru solar.

— Asta este, într-adevăr, situația.

Acum începeam să înțeleg de ce în spatele nostru noaptea era atît de întunecată. Cum goneam mai repede decît lumina, undele luminoase nu puteau să ne ajungă și era beznă. În schimb, razele laterale ne atingeau. Dar strălucirea din față !? Datorită iuțelii noastre colosale, în direcția luminii stelelor undele de lumină erau într-atîta scurtate, încît chiar și cele mai lungi unde vizibile, cele roșii, ajungeau să fie sub nivelul celor pe care ochiul le putea percepe, deci nu dădeau naștere la nici o senzație ! Atunci de unde strălucirea din fața noastră ? Și acolo ar fi trebuit să domnească întunericul. Diavolul și-a dat perfect seama că ceva nu îmi era clar și a zis, ironic :

— Așadar, domnule profesor, nu puteți explica pe cale naturală lumina ce se vede în față.

În acel moment mi-am dat seama care era pricina și am spus cît se poate de liniștit :

— E foarte simplu. Ceea ce strălucește în fața noastră nu sînt radiații luminoase, așa cum sîntem noi obișnuiți cu ele, ci este vorba de unde de tipul celor calorice sau electrice, aflate dincolo de capătul roșu al spectrului, unde care, în mod obișnuit, nu impresionează ochiul nostru.

Diavolul a mormăit ceva ca pentru sine. Îl necăjea faptul că descoperisem adevărul. Imediat după aceea însă și-a apropiat sprîncenele, iar colțurile gurii, dimpotrivă, le-a îndepărtat puțin, așa cum procedez eu cînd vreau să pun o întrebare deosebit de subtilă — era pur și simplu vulgar că insul ăsta arăta întocmai ca mine — și s-a hotărît să spună :

— Dacă lumina excesivă din fața noastră vă incomodează, pot să o camuflez. Iată, am aici o umbrelă care este opacă față de toate radiațiile, o orientez înainte... așa... acum nu mai poate pătrunde nici o lumină dintr-acolo — și totuși, iată că lumina n-a dispărut cu totul...

— Da, dar este mult mai slabă.

— De unde provine această lumină ?

Mă aflam la ananghie. Poate că diavolul trișa. Dacă, de pildă, umbrela nu era perfect etanșă ? Fenomenul nu reprezenta pur și simplu o atenuare a celui anterior ; distribuția stelelor era cu totul alta. Strălucirea intensă din mijloc dispăruse. Lumina nu putea să provină de la stelele spre care ne deplasam. Aveam cumva acum în fața noastră o oglindă ? M-am întors. În spate era întuneric. Diavolul rînji. Aveam o senzație mai mult decît dezagreabilă. Nu-mi era îngăduit să mă las înfrînt în probleme teoretice. Cine știe ce drept mai dobîndea în acest caz. Lumina nu putea veni decît din spate și, cu toate acestea, zburam spre lumină... În sfîrșit, am priceput cum stau lucrurile !

— Ei, profesorașule ? întrebă diavolul, iarăși cu un soi de amabilitate de rău augur.

— Firește că știu, am zis eu, asta este lumina pe care, în drumul nostru, o prindem din urmă ; din această pricină pare că vine din față. Și avînd în vedere că, prin mișcarea noastră proprie, are loc o extindere și o separare a undelor de lumină, nici nu vedem propriu-zis pe cele care luminează, ci radiațiile ultraviolete, cu lungimi de unde scurte, ale stelelor din spatele nostru ; ele devin acum vizibile pentru noi. Anterior, această lumină nu se observa, deoarece radiațiile puternice din fața noastră îi întreceau considerabil strălucirea.

— Asta nu mai pricep, zise doamna Brösen.

— Atunci, gîndiți-vă, strigă domnul cel voinic, că o coloană lungă, foarte lungă, de infanterie, mărșăluiește în fața dumneavoastră, că izbutiți să o ajungeți cu trăsura și pînă la urmă i-o și luați, desigur, înainte ! Treptat treceți de toate secțiunile ei, dar în primul rînd de ultima, iar apoi, succesiv, de cele pornite mai devreme la drum. Lucrurile se întîmplă întocmai ca și cum trăsura ar fi imobilă, iar coloana ar mărșălui înapoi în raport cu dumneavoastră.

— Nu vă amintiți, se amestecă doamna în albastru, cum ne-am dus ultima dată la manevre, iar Miezchen [1] a mea și-a pierdut năframa de mătase ? Așa s-a întîmplat atunci. Dar pe cei din spate tot i-am mai văzut, nu-i așa ?

— Undele luminoase nu au însă nici un fel de spate, mormăi domnul cel voinic, ele doar prilejuiesc ochiului dumneavoastră perceperea oscilațiilor provenite de la diferitele corpuri. Dacă profesorul ar fi putut privi pînă la Pămînt, atunci ar fi văzut acolo totul inversat în timp, cu alte cuvinte arătătorul ceasului s-ar fi deplasat de la dreapta spre stînga, iar oamenii ar fi fugit înapoi.

— Chiar așa, spuse profesorul. Am și avut prilejul să contemplu o asemenea priveliște. Căci, pentru a-l necăji pe diavol, am făcut remarca : Ce păcat că nu există nici un mijloc care să ne dea putința să privim și să recunoaștem lucrurile de pe Pămînt. Am putea să vedem totul întîmplîndu-se de-a-ndaratelea, asta pentru variație. Firește că ar fi necesar să călătorim mult mai încet, căci la viteza noastră timpul ar goni nebunește înapoi și n-am putea să deosebim nimic limpede.

— Haha ! a rîs diavolul. Dumneavoastră nu puteți construi un ochean corespunzător, dar pentru mine așa ceva este un fleac. Ia uitați-vă prin instrumentul acesta. Pentru depărtarea la care ne aflăm acum, o să fie de ajuns. Un moment — iată, am micșorat iuțeala noastră în așa fel încît să prindem din urmă lumina, în condițiile unei viteze normale. Încotro doriți să priviți ?

— Păi, spre orașul nostru. Iată-l, l-am prins ! Uite colțul străzii Schlamm, pînă și numărul casei — 21 — se poate recunoaște.

Doamnei în albastru îi scăpă un țipăt :

— Cum ? Asta e casa noastră ! Și ce anume ați văzut ?

— Am privit prin fereastra deschisă în odaia cu dulapuri...

[1] Nume sau poreclă cu semnificația „Pisicuță" (germ.) n.t.

— Asta înseamnă că fata de serviciu a lăsat iar geamul deschis ! Şi doar i-am spus...

— Dar ascultaţi măcar pînă la capăt ! zise doamna Brösen doamnei în albastru.

— Am putut să recunosc perfect totul, continuă profesorul. Soarele lumina odaia. Era ora prînzului, exact şîmbăta trecută. Avînd în vedere că voiajasem un ceas, cu o viteză întrecînd de zece ori pe aceea a luminii, ajunsesem din urmă razele de lumină care plecaseră cu circa zece ore mai înainte din strada Schlamm.

— Mulţumesc lui Dumnezeu ! strigă doamna în albastru. Nu eram atunci acasă.

— Numai că în odaie era cineva. A trebuit însă mai întîi să mă obişnuiesc să privesc totul într-o ordine răsturnată. Nici n-aş fi priceput nimic, dacă n-aş fi închis şi deschis succesiv ochii, pentru a înregistra astfel doar o suită de instantanee. Dar dacă vi le-aş enumera aşa cum le-am zărit, întotdeauna cel următor înaintea celui de fapt anterior, nu v-aţi lămuri deloc ; mai întîi o persoană feminină care iese pe uşă, apoi aceeaşi persoană în odaie, aşezînd o rochie în dulap — ceea ce însemna de fapt că o scotea — abia pe urmă deschizînd dulapul ş.a.m.d.

— O, Doamne, o, Doamne ! Spuneţi-mi neapărat cum s-au petrecut realmente lucrurile ! M-au prădat hoţii !

— Asta nu mai ştiu. Într-o succesiune firească, lucrurile au decurs cam aşa : o fată caută mai întîi ceva într-un sertar şi scoate o pereche de mănuşi albe...

— Ah, cele cu patru nasturi !

— Pe urmă ia din dulap o fustă şi o bluză albă...

— Asta era sigur cea brodată, aceea cu veritabile...

— Şi cînd a ieşit cu lucrurile pe uşă, le-a agăţat de clanţă şi dantelele s-au rupt...

— O, cerule ! Cerule ! Asta a fost fata din casă, voia să se ducă seara la bal, şi a luat pur şi simplu lucrurile mele ! Oh ! Trebuie să mă reped pînă acasă ! Imediat !

Doamna în albastru sări în sus. Tînărul cel blajin făcu o reverență.

Profesorul continuă :

— Am vrut să cercetez mai departe cu ocheanul, însă dracul mi l-a luat din mînă :

— Acum, spuse el cu ochi scînteietori...

Doamna în albastru oftă și se așeză la loc.

— Acum, domnule profesor, explicați-mi vă rog, încă o dată, pe cale naturală, cum funcționează acest ochean.

— Nu-i nevoie, am răspuns eu foarte calm. Puteți să cereți de la mine o explicație a fenomenelor naturale, dar ocheanul dumneavoastră reprezintă o invenție drăcească oarecare, ce n-are nimic de-a face cu știința. În acest caz, mai întîi trebuie să-mi dovediți dumneavoastră că este vorba de un instrument care funcționează normal și nu de o iluzie optică. Asta înainte de a cere de la mine o explicație teoretică.

— Afurisit individ mai e profesorul ăsta ! a mîrîit diavolul.

M-am făcut că n-am auzit nimic.

— Totuși, a reluat el, faptul că acum zburăm într-adevăr cu o viteză înzecită față de aceea a luminii — am revenit la această iuțeală — asta este o problemă pur tehnică și trebuie să o rezolvați. Dacă nu sînteți în stare de așa ceva, nu mai e cazul să-mi dau atîta osteneală. Deschid doar trapa aceasta, dumneavoastră cădeți și *steaua căzătoare* e gata.

Lucrurile ajunseseră în cel mai nevralgic stadiu cu putință. Am chibzuit. Nu m-am mai concentrat atît niciodată și nici n-aș mai vrea s-o fac pe viitor. Din fericire, sînt filozof. Mi-am zis : trebuie să privesc lucrurile dintr-un punct de vedere absolut abstract. Diavolul mai putea să-mi pună multe întrebări ca să mă dea gata. De fapt, trebuia să-l explic chiar pe diavol !...

Diavolul zbieră la mine, pesemne își închipuia că mă și prinsese :

— Nu terminați odată ?

— Știți, am spus eu, există două explicații. Una este psihologică, iar cealaltă metafizică. După cea psihologică, nu sînteți nimic altceva decît o himeră, făurită de mintea mea, o fantasmă, un produs al fanteziei umane.

Diavolul a făcut un gest de parcă ar fi vrut să deschidă trapa, lăsîndu-mă să mă prăbușesc în spațiul cosmic.

— Asta nu vă ajută la nimic, am zis eu repede, cu asta nu puteți dovedi nimic. Căci dacă nu sînteți decît un produs al fanteziei, atunci și căderea mea ar fi doar o închipuire, iar eu m-aș trezi desigur la birou, sau în alt loc unde am adormit, la fel de proaspăt ca mai înainte.

— Sînteți treaz ! a zbierat el din nou.

— Și eu cred acest lucru, am încuviințat. Căci dacă toată povestea asta s-ar dovedi doar un vis și nu ar fi efectiv trăită de mine, ar fi cam banală. Problemele visului au intrat destul de des în sfera cercetărilor mele.

— Atunci ?

— Să trecem la explicația metafizică. Și ea se prezintă în două variante. Una ține de filozofia naturii și de cosmologie, cealaltă este mai mult etic-noologică.

— Domnule, mă exasperați ! Nu vreau tot timpul două explicații, o vreau pe cea exactă.

— Numai că în întrebarea dumneavoastră, privitoare la mijlocul folosit pentru a zbura atît de repede, sînt cuprinse două probleme. Eu pot să întreb : Cum este cu putință să dispuneți de o asemenea cantitate de energie, necesară pentru atingerea unei asemenea viteze ? Și pot de asemenea să întreb : De fapt, de unde veniți chiar dumneavoastră ?

Diavolul m-a privit în așa fel, încît mi-a fost rușine că arătam atît de imbecil-uluit.

— Nu vă este nicidecum îngăduit să întrebați, a bombănit el pe urmă, eu sînt cel care întreb !

— Dar o întrebare vă rog, totuși, să-mi mai îngăduiți, am zis eu, foarte politicos. Urmăresc ca, în cadrul explicației mele, să nu trebuiască să dau lămuriri de prisos.

— Ei bine, a spus el mai blînd, treacă-meargă. O să vă și răspund. Dar este ultima întrebare, altfel...

— Spuneți-mi, vă rog, puteți să faceți *minuni ?*

Cu diavolul s-a petrecut atunci o schimbare stranie. Chipul lui s-a schimonosit, nu mai semăna acum deloc cu mine, părea un om profund nenorocit, arăta ca un stăpîn al unei forțe neînchipuite căzut brusc pradă unei sfîrșeli totale. Numai că totul n-a durat decît o clipă. Pe urmă a fost din nou cel dinainte. Și-a încrețit fruntea și a întrebat :

— Ce înseamnă asta ? De *creat* nu pot să creez nimic !

— Iată la ce mă refeream, am spus eu : Puteți oare să produceți, în cadrul repartizării inițiale a energiei lumii, modificări arbitrare, în așa fel încît să se petreacă lucruri cu totul neașteptate și de neînțeles pentru cunoașterea noastră ?

A rîs amar :

— De neînțeles pentru voi, oamenii ? Auzi ! Cît de departe puteți voi să vedeți ? Sînteți niște făpturi mărginite, iar față de infinit — cu totul neputincioși. Eu însă pot să mă folosesc de resursele infinitului, unde mai există încă nenumărate sisteme cosmice, cu nenumărate forme de energie și de acolo pot să aduc tot ce am nevoie în spațiul sistemului vostru galactic — destul ca să vi se facă părul măciucă.

— Aha, am spus eu, deci această energie de mișcare, de o intensitate formidabilă, care ne propulsează cu o viteză înzecită față de viteza luminii, ați adus-o dintr-un sistem stelar infinit de îndepărtat ?

— Cam așa, chiar dacă nu atît de simplu cum vă imaginați dumneavoastră. Nu dintr-un sistem ca acesta de aici, ci dintr-un cu totul alt loc, despre care nu puteți să vă faceți nici o idee.

— Deci, am zis eu, totul se explică în modul cel mai firesc. Se pune doar întrebarea de ce vă daţi osteneala s-o faceţi. Mi-aş îngădui să observ că aţi comis un lucru cu totul necugetat.

La aceste vorbe, diavolul a sărit pur şi simplu în sus. Din ochii lui ţişnea acum într-adevăr foc şi m-am căit de cele spuse.

— Vierme mizerabil ce eşti, urlă el la mine. Cum îndrăzneşti să judeci faptele unor spirite infinite ! Te-aş strivi fără nici o milă, dacă... dacă...

Şi continuă cu glas liniştit :

— Dacă n-aţi avea, domnule profesor, deplină dreptate.

Odată cu aceste cuvinte se prăbuşi din nou, părînd cu totul distrus.

Această schimbare subită prefăcu teama mea într-un simţămînt de bucurie şi siguranţă. Ce putea oare să mi se întîmple, cît timp izbuteam să am dreptate ? Aveam simţămîntul că sesizez un lucru important : Oricît de puternic era acest diavol, exista o forţă superioară lui şi aceasta era raţiunea. Numai dacă mă înfrîngea pe acest teren, atunci eram pierdut.

Dar la ce-mi foloseau toate astea dacă nu reuşeam să mă întorc pe Pămîntul căruia îi aparţineam ? Nu intenţionam cîtuşi de puţin să străbat la infinit spaţiul. De întrebat nu-mi mai era îngăduit să întreb. Ce aveam deci de făcut ?

— Oh, oh, oh ! gemu tînărul cel blajin şi sorbi un pic din limonada sa.

Profesorul continuă :

— Aţi vorbit acum, am început eu prudent, despre acţiunile unor spirite infinite. Asta sună ca şi cum ar exista mai multe astfel de spirite.

— Nu există decît două, a spus diavolul obosit, unul sînt eu, iar despre celălalt nu-mi place să vorbesc.

— Hm ! Celălalt...

— Nici o vorbă mai mult ! m-a întrerupt el furios.

— Voiam doar să spun că și acela ar putea să se folosească de resursele infinitului, pentru a înfăptui aici cele mai extraordinare lucruri.

— Nu ! a zbierat el atunci, din nou mînios. Tocmai că nu o face. Nu are nevoie de așa ceva. El se identifică cu însăși rațiunea lumii. A rînduit așa de frumos toată istoria, încît evenimentele se desfășoară de la sine. Nu face nici o greșeală, așa încît nu are nevoie de minuni ca să le îndrepte. Și tocmai asta este nenorocirea, asta este tragedia mea !

— Aha ! În acest caz și dumneavoastră aveți explicația cuvenită, domnule diavol ! Aveți puterea, dar nu și rațiunea.

— O adevărată calamitate, un blestem, nu alta ! Singurul meu rost este acela de a comite greșeli. Dar nici asta nu-mi folosește la nimic, căci rațiunea le îndreaptă pînă la urmă pe toate. Numai ce este nerațional piere. În felul acesta, eu îmi aduc mie însumi moartea.

— Dumneavoastră sînteți, ca să zic așa, o sinucidere cronică.

— Nu tocmai, lucrurile nu trebuie luate chiar textual. Am doar infinitul la dispoziția mea. Oricît de multe lucruri neraționale sînt înlăturate, eu aduc noi și noi perturbări. De pildă, călătoria noastră produce o confuzie de toată frumusețea. Gîndiți-vă la ancheta care se va face mîine ca să se afle unde ați ajuns...

— Iertați-mă, dar ăsta este cu adevărat un fleac. Cîteva articole prin ziare și pe urmă totul se dă uitării. De ce nu faceți să explodeze Pămîntul ? De ce nu comprimați tot sistemul Căii Lactee într-un singur bulgăre de substanță ?

— Haha ! a rîs dracul. La ce mi-ar folosi așa ceva ? Dacă această cantitate derizorie de materie, sau de energie, sau cum vreți s-o numiți, va circula zbîrnîind prin spațiu într-un fel sau într-altul, dacă bucățelele respective de substanță vor fi mai mari sau mai mici, asta reprezintă în

fond teribil de puțin. Disponibilitățile de materie primă sînt doar infinite, spațiul și timpul de asemenea. Tot una-i ce înfățișare iau. Ceea ce se numește îndeobște natură, ceea ce există în spațiu, are doar o infinitate de drumuri pentru a-și atinge țelul. Țelul, ideea ! Vedeți, asta-i principalul ! Dacă aș putea schimba ceva în această privință ! Totul sălășluiește în cunoaștere ! În ea este legea, în ea se află tot scopul lumii, de asta trebuie să mă ocup. De aceea, în atenția mea sînt de preferință oamenii învățați, cei de la care emană ideile raționale. Cînd pot să iau cu mine un filozof, cum sînteți, de pildă, dumneavoastră, dragă profesore, atunci pot realiza mai multe decît dacă distrug un milion de sisteme solare ; căci, într-un astfel de caz, prejudiciez însăși rațiunea.

— Ceea ce-mi spuneți este deosebit de măgulitor, am replicat eu. Dar, de fapt, de ce n-ați luat mai curînd oameni ca Socrate, Galilei, Kant și alții ca ei ?

— Am și făcut-o ! Știți doar că am atîțat forța publică împotriva lor. Numai că am sosit prea tîrziu. Dar — la o adică — de ce să nu-mi deschid nițel inima în fața dumneavoastră ? Tot nu vă mai întoarceți pe Pămînt, așa că nu-i nici o primejdie să trăncăniți...

„Vai și amar!“ mi-am zis, în sinea mea.

— Deci... Ați spus, mai înainte, că eu dețin puterea. Dar această putere este destul de mărginită. Așa stau lucrurile cu lumea — scopul, ideea sînt eterne, gîndul este hotărîtor. Dar voința și gîndul nu pot să facă singure nimic, nu pot să se materializeze în ceva existent ; în acest scop, este necesară o altă corelație...

— Știu despre ce e vorba, am spus eu. În acest scop este nevoie de ceva care să existe în spațiu și timp. M-am gîndit și mi-am dorit adesea un milion de mărci, dar niciodată nu am obținut așa ceva, fiindcă în acest scop este necesar un lucru bine definit în timp și spațiu, fie și numai o persoană care să-mi datoreze această sumă.

— Ei, vedeți ! Și așa cum nu pot produce existența a ceva în spațiu, tot atît de puțin pot să înlătur din spațiu ceva care se află acolo. Căci spațiul este *infinit*, asta-i pricina. Și chiar un spirit infinit nu poate decît să transforme ceea ce există în spațiu, el poate să transforme Calea Lactee în bere bavareză, dar asta rămîne în spațiu, iar un alt spirit infinit poate să o prefacă la loc în sori, planete și filozofi.

— Dar dacă spațiul *nu* ar fi infinit ? Dacă, să zicem așa, s-ar întoarce înapoi în el însuși, ceea ce s-ar observa, bineînțeles, dacă cineva ar zbura destul de departe în adîncurile sale ? am întrebat eu, nerăbdător să aflu răspunsul.

— Hahaha ! rîse dracul. Într-adevăr, dacă ! Dacă spațiul ar fi ca o uriașă cutie rotundă, în care alergi tot timpul în cerc, dar din care poți să și scoți, fără mari complicații, ceva ! Atunci partida ar fi cîștigată pentru mine. Atunci aș putea să arunc un lucru după altul din spațiu, cu alte cuvinte, aș putea *nimici ceva existent*, reducîndu-l la un neant absolut. Dar încercați numai să scoateți ceva dintr-o cutie atunci cînd în afară de ea nu există nimic, cel mult faptul că se află în altă cutie și aceasta iarăși în alta și așa mai departe, la nesfîrșit. Lucrurile astea le-a aranjat rațiunea lumii cu atîta viclenie, încît formele existenței le-a legat de aceeași lege a infinitului ca și formele a ceea ce poate fi gîndit. Și de aceea eu, un „sărman drac", trebuie să mă resemnez la mijloace minore atunci cînd mă răfuiesc cu existența a ceea ce este rațional.

Cînd l-am auzit pe diavol vorbind în felul acesta, m-a cuprins o minunată bună dispoziție. În mintea mea s-a născut un plan de salvare.

— Asta da ! spuse deodată tînărul cel blajin, care pînă atunci, modest, nu se amestecase în vorbă.

Profesorul îl privi uimit.

— Iertați-mă, bîigui tînărul, dar m-am bucurat doar așa, fiindcă diavolul n-a putut pînă la urmă să facă nimic, nici măcar cu berea bavareză.

— Ei bine, remarcă profesorul, totul e să nu vă bucurați prea devreme.

— Dar alcoolul este tot o armă a diavolului, observă tînărul cel blajin. E unul dintre mijloacele cele mai puternice de care dispune.

— În această privință, diavolul este de altă părere. Știți ce mi-a mai spus ? Am făcut aluzie la așa-zisele sale mijloace minore, fiindcă voiam să cîștig timp ca să chibzuiesc la planul meu. Și închipuiți-vă ce mi-a zis : acum se ocupă cu predilecție de răspîndirea abstinenței.

— Cum ? Ce ?

— Consumul de alcool, mi-a spus diavolul, constituie unul dintre cei mai mari inamici ai mei. Fără alcool, de mult ar fi pierit omenirea. E drept că prin abuzul de alcool, prin așa-zisa *beție,* se duc de rîpă mulți oameni, dar asta nu-mi este de nici un folos. Sînt oameni de nimic, cu o voință slabă. În această privință, *beția* îndeplinește funcțiunea unei *selecții morale ;* prin ea sînt distruși tocmai oamenii lipsiți de caracter și împiedicați astfel să se înmulțească, în timp ce caracterele ferme rămîn. Beția îmbunătățește rasa. Acest lucru constituie, desigur, pentru mine, o nenorocire. Dacă însă abstinența devine un obicei curent, atunci oamenii cu voință slabă, toți moliii, își duc mai departe existența, așa încît omenirea are de suferit : căci caracterul oamenilor nu se schimbă, ceea ce dispare este doar un simptom al slăbiciunii.

— Dar, dar...

— Eu nu vă împărtășesc decît ceea ce a spus diavolul... Pe lîngă asta, a continuat el, înlăturarea așa-zisei beții este ceva cu totul secundar. Ceea ce mă bucură la abstinență, este că răpește omenirii cel mai vital mijloc preventiv și stimulator. Dacă doar cîteva generații n-ar mai

consuma alcool, în cele următoare s-ar prăpădi tot poporul, din pricina bolilor intestinale și a nervilor slăbiți. Iată de ce sînt pentru abstinența cea mai deplină.

— Oh, oh, domnule profesor ! gemu tînărul cel blajin.

— Foarte adevărat ! strigă domnul cel voinic.

Doamna în albastru ceru un pahar de vin fiert.

— Acum însă, spuse micuța Brösen, istorisiți-ne în sfîrșit cum ați scăpat de diavol.

— Cu plăcere, reluă profesorul firul relatării. Am mai discutat vrute și nevrute și printre ele am strecurat întrebarea : Cum procedați ca să opriți automobilul spațial ?

— Haha ! a rîs dracul. Vă închipuiți oare că o să vă spun așa ceva ? Operația cu vectorul infinit ? Nu, asta nu poate să înțeleagă niciodată un spirit finit. Apăs doar așa... și apoi iar... Energia nu vine din depărtări infinite, ci din ceea ce este infinit de mic !

— Și acolo e atît de multă energie ?

— Bineînțeles. Acolo sînt infinit de multe lumi subatomice ! Pot să extrag din ele o energie de mișcare de o intensitate oricît de mare...

— Cum ? Noi doi am putea zbura și mai repede ?

— Firește. De mii și de milioane de ori mai iute decît viteza luminii.

— Asta n-o mai cred.

— Domnule, vă rog, pîn-aici !

— Scuzele mele ! În nici un caz nu putem însă zbura depășind de douăzeci de milioane de ori viteza luminii, nu-i așa ?

— Că putem, o să v-o dovedesc chiar acum ! Dar pe urmă, lăsați-mă puțin în pace, căci nu am de gînd să stau de vorbă cu dumneavoastră pe tot parcursul călătoriei noastre de o sută de mii de bilioane de kilometri.

Diavolul a făcut vreo cîteva manevre bizare, în timp ce mă ținea strîns de mînă. Cînd m-a eliberat din strînsoare, mi-am dat seama că atinsesem, pesemne, o iuțeală fantastică. Stelele mai apropiate, de o parte și de alta a

automobilului cosmic, rămîneau grăbite în urma noastră. Străbăteam, într-o secundă, șase bilioane de kilometri, ceea ce reprezintă un drum pe care lumina îl parcurge în mai bine de un an. Diavolul s-a lăsat pe spate și a *adormit* imediat.

— Dați-mi voie, spuse domnul cel voinic, cînd profesorul făcu o pauză ca să-și aprindă o nouă țigară. La nevoie, pot să cred istoria despre rezervele colosale de energie din infinitul mic. Radiumul ne-a arătat doar ce resurse de energie sălășluiesc în atom și este absolut verosimil că dincolo de ceea ce ne este accesibil mai există forțe potențiale absolut inepuizabile. Că infinitul se întinde și în sus și în jos, mai constituie doar pentru noi o problemă, iar diavolul știe cum s-o rezolve. Dar nu încercați să mă faceți să cred că diavolul mai și doarme, ca oricare dintre noi !

Profesorul își aprinse cu o grijă deosebită țigara, apoi se uită amuzat la domnul cel voinic și spuse :

— Păi nici nu dormea. Imediat mi-am închipuit că nu-i decît un *șiretlic*. Fără îndoială că avea și altceva de făcut decît să călătorească împreună cu mine, dar nu voia să mă lase nesupravegheat ; și deoarece, în acest scop, trebuia să păstreze înfățișarea mea, nu putea să se descurce altcum decît prefăcîndu-se adormit. Probabil că era silit să procedeze astfel, din considerente pe care nu le cunosc, căci altminteri nu ar fi făcut-o tocmai în momentul cînd îl convinsesem să zburăm cu viteza de șase bilioane.

— Bine, dar de ce i-ați cerut așa ceva ? întrebă doamna Brösen. De la început m-a mirat acest lucru. Erați doar oricum nevoit să călătoriți pînă foarte departe — deci vă avantaja să vă deplasați cît mai lent, ca să nu deveniți atît de curînd... Ce trebuia să deveniți ?

— Un meteor, sau să mă însor pe planeta Marte. Hm, spuse profesorul, nu voiam însă nici una nici alta, nu doream să călătoresc atît de mult, voiam să mă întorc pe

Pămînt, dar în acest scop trebuia să zbor cît mai repede, mereu drept înainte.

— Asta n-o înţeleg ! strigă doamna Brösen. Vorbiţi mai deslușit.

— Aşadar, dacă o porniţi de aici şi o ţineţi mereu drept spre Vest, ajungeţi neapărat, pînă la urmă, avînd în vedere că Pămîntul este o sferă, pe la Est, înapoi în punctul unde ne aflăm...

— Asta o ştiu şi eu. Numai că Universul nu este o sferă la suprafaţa căreia să călătoreşti...

— Într-adevăr, dar spaţiul, vedeţi dumneavoastră, spaţiul în care ne mişcăm, este de fapt curb, fără ca noi să observăm acest lucru. În vremi de demult, oamenii socoteau suprafaţa Pămîntului întinsă ca o tăblie, pe care se credea că poţi merge drept înainte, în timp ce acum ştim că de fapt călătoreşti în cerc chiar atunci cînd păstrezi mereu aceeaşi direcţie. Matematicienii noştri au aflat, încă de mult, că acest lucru s-ar *putea* întîmpla şi cu spaţiul nostru. Ce-i drept, nu exista nici un mijloc pentru a demonstra că spaţiul nostru se întoarce spre el însuşi, se ştia doar că, din punct de vedere teoretic, acest lucru nu implica nici o contradicţie. Iată însă că am izbutit să descopăr ceea ce diavolul nu ştia — e drept, studiul meu pe această temă nu ajunsese încă să fie publicat — am reuşit să calculez cu toată precizia aşazisa rază de curbură a spaţiului nostru.

Voi enunţa lucrurile riguros ştiinţific : Spaţiul nostru nu este un spaţiu *euclidian,* ci un spaţiu *eliptic,* avînd polii corespunzători şi o rază de curbură depăşind cu puţin 3000 de ani-lumină [1] ; asta înseamnă că lumina are nevoie

---

[1] În această privinţă, K. Lasswitz subapreciază distanţele cosmice, aşa cum au fost determinate ulterior. Radiotelescoapele au descoperit obiecte cosmice pînă la o depărtare de 20 miliarde de ani lumină. Ideia curburii spaţiului este însă acceptată şi astăzi de unii fizicieni şi astronomi (n.t.).

de peste zece mii de ani pentru a reveni la punctul de plecare.

— Ia te uită ! strigă domnul cel voinic. Asta ar putea să fie așa, dar în acest caz ar trebui să vedem și lumina solară întorcîndu-se, de partea cealaltă ; ar trebui să avem mereu în spate un Contrasoare.

— Așa ar sta într-adevăr lucrurile, dacă spațiul ar fi perfect transparent. Dar în imensul spațiu cosmic se află atît de multă pulbere care absoarbe lumina, încît cea mai intensă lumină nu poate străbate drumul fără să fie absorbită. Nu putem vedea atît de departe, nici măcar diavolul nu poate. Iar cea mai bună dovadă este că eu am parcurs tot acest drum.

— Dar, mormăi domnul cel voinic, de unde știați că mașinuța asta a dumneavoastră nu se va abate de la linia dreaptă, adică, vreau să spun, de la cea mai scurtă linie în spațiu ?

— Păi, diavolul îmi spusese că vehiculul nostru este din stelit. Această denumire am dat-o eu unui material ideal, care face ca tot ce este cuprins în interiorul construcțiilor realizate din el să nu sufere influența forțelor gravitaționale. Prin urmare atracția stelelor nu ne putea abate din cale. Puteam deci considera că drumul nostru drept — care după părerea diavolului ducea în infinit — avea să ne readucă de fapt în sistemul nostru solar. De aceea îl și convinsesem să sporească în așa măsură viteza, încît să întreacă de douăzeci de milioane de ori viteza luminii. Căci, în acest caz, puteam să încheiem, după cum calculasem, întreaga și reala noastră călătorie în jurul lumii în mai puțin de cinci ore. Și mi-ar fi plăcut să ajung acasă nu mai tîrziu decît în acea noapte.

— Acasă ? strigă doamna în albastru, sărind din nou în sus. A, da ! Și eu voiam să mă reped pînă acasă. Trebuie doar să văd...

— Ei, acum mai aveți puțin de așteptat, o liniști profesorul. Cu ajunsul „acasă" nu a fost chiar așa de simplu.

Voiam înainte de toate să revin în sistemul planetar, căci în aceste lumi străine ale stelelor fixe nici un om nu-și putea afla rostul. Dar cu adevărat acasă, sau măcar pe Pământ și să ies din corpul ceresc miniatural reprezentat de vehiculul nostru — asta nu era deloc ușor. Și de la început mi-am spus că, în acest scop, aveam nevoie de diavol. Nu știam cum mă băgase în automobilul cosmic, dar numai el putea să mă scoată din el... Părea să doarmă lîngă mine, eram însă absolut sigur că această nălucă, din imediata mea apropiere, nu-i decît o cursă, un aparat de semnalizare, menit să-l înștiințeze pe diavol dacă aș fi luat cumva inițiativa să umblu la dispozitivele vehiculului. M-am abținut deci de la orice mișcare și am tăcut chitic Mai trebuiau să treacă încă vreo patru ceasuri, pentru ca Soarele să se ivească iar, ca o steluță mică, slabă și pe urmă aveam să ne apropiem și mai mult de el, venind dinspre partea opusă aceleia din care plecasem. Iar Pămîntul înaintase între timp o bucată de drum pe orbita sa și, cu acest prilej, se și rotise în jurul axei sale. Iar dacă noi am fi nimerit, cu viteza noastră nebunească, drept în Pămînt, am fi perforat o gaură prin el, asta bineînțeles dacă stelitul ar fi rezistat șocului. În timp ce mă gîndeam la toate acestea, dispoziția mea sufletească devenea tot mai lamentabilă. Adevărul este că mai rău nu m-ar fi putut lua dracul în nici un caz ! De fapt, nu-mi plac în general călătoriile, cu atît mai mult atunci cînd sosirea la destinație este așa de nesigură ! Și nu aveam nimic de mîncat sau de băut, nici măcar o țigară.

— Îmi pare cu adevărat rău de dumneavoastră, spuse binevoitoare doamna în albastru.

— Nu-i așa ? Și mie. E drept că zăream lucruri nemaipomenite în acele regiuni îndepărtate ale lumii, în fața mea nebuloase luminoase se desfăceau în firmamente doldora de stele și dispăreau apoi iar în spatele meu, redevenind nori sclipitori ; eu însă ședeam lîngă dracul cel adormit, ceas după ceas și nu știam dacă să-l strig sau să

mai aștept... Și, deodată, mi-am dat seama, cu o zvîcnire în inimă, că la viteza aceea fantastică nici nu era cu putință să recunosc vreo constelație ! Chiar dacă ne-am fi întors în aria noastră cerească — de unde aș fi știut să identific Soarele, dacă aș fi trecut val-vîrtej pe lîngă el ? Chiar un spațiu cu diametrul de șaizeci de ori mai mare decît orbita lui Neptun, îl străbăteam în a zecea parte dintr-o secundă — eram pur și simplu pierdut în spațiu — eu însumi reprezentam cu mult mai puțin decît o stea căzătoare.

Deodată, am simțit că mă desprind din jilțul de sub mine — dar o forță de sens contrar mă menținu suspendat. M-am liniștit și am observat imediat că stelele se opriseră din cursa lor, am recunoscut cerul familiar al Căii Lactee, iar acolo, drept în fața noastră, un punctișor luminos ; nu putea fi altul decît iubitul nostru Soare...

— Al naibii să fie ! a bombănit diavolul trezit din somn, care-și părăsise și el, fără să vrea, jilțul. Am uitat să reduc viteza de douăzeci de milioane de ori superioară vitezei luminii — iar acum, iată, am și dat gata tot programul nostru de călătorie de 100 000 bilioane de kilometri și asta în numai cinci ceasuri !

Atunci am remarcat că diavolul avea, fixat de scaunul lui, un fel de kilometraj, care fusese reglat pentru 100 000 bilioane de kilometri. În momentul în care automobilul terminase de străbătut această distanță, dispozitivul frînase în mod automat viteza, reducînd-o la aceea a Soarelui. Dar o nouă spaimă mă cuprinse. Abia atunci am sesizat că lungimea traseului stabilit de diavol corespundea aproape exact cu circumferința spațiului eliptic, așa cum îl calculasem eu. Nu cumva știa totuși că spațiul este finit ? Oare individul mă înșelase, luîndu-și în schimb toate măsurile de precauție ?

Asta e ceea ce mi-a trecut atunci prin minte, dar diavolul a continuat astfel :

— Unde sîntem de fapt ? Zău că nu pricep. Am ajuns înapoi în sistemul solar, foarte aproape de orbita lui Nep-

tun, dar venim tocmai din partea opusă aceleia din care am plecat. Şi cu toate acestea, nu ne-am abătut cîtuşi de puţin de la linia dreaptă, altfel aş fi observat acest lucru.

Mi-am dat atunci seama că diavolul nu ştia nimic despre caracterul curb al spaţiului. Indiferent dacă coincidenţa celor două distanţe, cea stabilită de el şi cea calculată de mine, era doar o întîmplare sau avea vreun substrat, însoţitorul meu tot mai socotea spaţiul drept infinit.

— Daţi-mi voie, am intervenit eu, cuprins de un subit curaj, asta pot să v-o explic imediat. Nădăjduiesc că, în acest caz, veţi face...

— N-o să fac nimic. Călătoria s-a sfîrşit şi acum fac cu dumneavoastră ce doresc. Dar în prealabil puteţi să-mi daţi o explicaţie, dacă ţineţi la acest lucru.

— Hm ! am mormăit eu. Tocmai că v-aţi înşelat considerînd spaţiul drept infinit. Matematicienii noştri ştiu de mult că se pot concepe infinit de multe feluri de spaţiu, care nu au nimic contradictoriu în ele. Noi am zburat într-adevăr mereu în linie dreaptă, dar, cu toate acestea, ne-am întors în punctul din care am pornit. Asta înseamnă că spaţiul, aşa cum rezultă din experienţa noastră, nu este un aşa-zis spaţiu euclidian, ci un spaţiu care se întorce înapoi în el însuşi, după 100 000 bilioane de kilometri. Spaţiul este *finit*. Am ştiut-o încă de mult ; dacă m-aţi fi lăsat să iau cu mine manuscrisele mele, aţi fi văzut că acolo stă scris negru pe alb acest lucru.

*

Diavolul rămase pentru o clipă înmărmurit de mirare şi chibzui.

— Cum ? strigă el, apoi. Spaţiul este cu adevărat curb? Va să zică nu este infinit ? Iar eu n-am remarcat niciodată acest lucru ? E drept că niciodată nu am zburat cu o asemenea viteză, drept înainte. În acest caz însă — dacă aşa stau lucrurile — înseamnă că nici celălalt nu ştie nimic

despre asta ! Înseamnă că raţiunea lumii a scrîntit-o şi ea ! Deci forma existenţei materiale nu este tot atît de infinită ca forma gîndului şi ideii. Ei bine, în consecinţă, *am cîştigat !* În acest caz, pot să zvîrl afară, treptat, din forma ei de existenţă, întreaga natură, tot vălmăşagul ei de legi, să le lepăd în neant — pot să le *distrug* fără urmă ! Şi uite că ceea ce nici un Dumnezeu şi nici un drac nu a izbutit să înţeleagă pînă acum — a reuşit să lămurească un profesor ca dumneavoastră. Pe bunica mea că eşti un tip colosal ! Prieten drag, trebuie să te îmbrăţişez !

De fapt, mă simţeam cam ruşinat ; totuşi am mai spus :

— Acum însă, o să fiţi atît de bun...

— Bineînţeles ! strigă dracul. Te las s-o ştergi. Ar fi păcat de tine. Un asemenea geniu trebuie să le rămînă oamenilor. Te şi duc îndată înapoi pe Pămînt.

— Hohoho ! rîse domnul cel voinic. Teribil aţi mai păţit-o.

Profesorul tăcu şi dădu de cîteva ori uşor din cap. Pe urmă sorbi o înghiţitură din pahar şi aprinse din nou ţigara.

— Ei şi ? Ce s-a mai întîmplat ? întrebă micuţa Brösen.

— Acesta a fost ultimul lucru pe care l-am auzit de la diavol. M-am pomenit în camera mea de lucru. Ceasul arăta 25 de minute după ora două dimineaţa. Era duminică. Obosit mort, m-am aruncat pe pat.

— Dar, domnule profesor, întrebă doamna în albastru, nu-i aşa că povestea asta nici nu este adevărată ?

— Totul este adevărat şi absolut exact, cu excepţia numărului casei de pe strada Schlamm : 21 ; acel mărunt episod s-a desfăşurat de fapt în altă locuinţă. Dar tot restul puteţi să-l socotiţi drept întru totul autentic.

— Hohoho ! Noroc, profesore ! strigă domnul cel voinic. Tînărul cel blajin îşi turnă un pahar de apă, iar doamna în albastru zise :

— Zău dacă nu-i drăguţ din partea diavolului că v-a adus înapoi.

După cum se vede, explorarea vizuală a trecutului se exercită aici într-o altă manieră și pe o rază temporală mai redusă decît în Pe două planete. *Eroul povestirii ne oferă și o explicație : „Avînd în vedere că voiajasem un ceas, cu o viteză întrecînd de zece ori pe aceea a luminii, ajunsesem din urmă razele de lumină care plecaseră cu circa zece ore mai înainte din strada Schlamm". E o idee lansată cu trei decenii înainte de Camille Flammarion, în* Povestirile infinitului *și reluată de Jules Verne, în* Hector Servadac *(1877). Nici* stelitul, acest *„material ideal, care face ca tot ce este cuprins în interiorul construcțiilor realizate din el să nu sufere influența forțelor gravitaționale", folosit și pentru astronavele marțienilor din* Pe două planete, *nu este o noutate. Încă din 1854, Charles Defontenay descria astfel mijloacele de locomoție ale locuitorilor îndepărtatei* Star sau psi din Casiopeea : *„Aceste mașini de mari dimensiuni aveau o formă ovoidală și erau dublate pe dinafară cu un înveliș metalic străbătut în unele locuri de mici ferestre acoperite cu o pînză din același metal. Asupra acestui înveliș metalic, care acoperea în întregime abarele, se exercita acțiunea fizică stînd la baza descoperirii lui Ramzuel și care suspenda efectul gravitației pentru corpurile acoperite de el...". Este vorba, probabil, despre o consonanță fortuită, romanul lui Defontenay fiind cu totul uitat după 1865 și redescoperit abia în 1949, într-un studiu al lui Raymond Queneau. Povestirea lui Lasswitz cuprinde însă și un element inedit. După cum arată Franz Rottensteiner, este pentru prima oară că literatura științifico-fantastică folosește noțiunea de spațiu curb (40), și nu ca o simplă referire, ci pentru a explica principala enigmă a narațiunii : întoarcerea în sistemul solar a „automobilului cosmic" care nu se abătuse de la linia dreaptă. Dealtfel, studiile de matematică și fizică ale autorului îi vor oferi puncte de plecare pentru numeroase alte lucrări.*

Debutul lui Kurd Lasswitz pe tărîmul anticipației are loc în 1878, cînd scriitorul avea 30 de ani. Volumul Imagini din viitor *cuprinde două narațiuni cu accente utopice:* Pînă la punctul zero al existenței — Povestire din anul 2371 *și* Împotriva legii universale — Povestire din anul 3877. *Cu peste un deceniu înaintea lui Boussenard* (Zece mii de ani într-un bloc de gheață, *1889) și cu peste jumătate de secol înaintea lui Huxley* (Splendidă lume nouă, *1932), scriitorul german vorbește amănunțit despre „școala creierilor", adică despre instruirea copiilor în timpul somnului, prin impulsuri electrice menite să stimuleze centrii corespunzători. El imaginează, de asemenea, o „orgă cerebrală" capabilă să realizeze sentimentele și stările sufletești dorite, obținerea proteinelor sintetice, aparate de zbor acționate cu oxigen lichid, mașini funcționale de integrat — prefigurări ale calculatoarelor electronice de astăzi. Unele dintre aceste idei sînt reluate și dezvoltate în povestirile publicate ulterior.* Fabricantul de vise *exercită o profesiune importantă într-o lume în care ponderea muncii intelectuale a crescut nemăsurat: el provoacă vise artificiale acționînd asupra centrului somnului.* Oglinda creierului *îngăduie descifrarea gîndurilor, ca și cunoașterea operei de artă de îndată ce ea s-a născut în mintea artistului. Iar* Școala de la distanță *anticipează învățămîntul cu ajutorul televiziunii, devenit astăzi o metodă curentă. Acest aspect al operei lui Lasswitz l-a făcut pe cunoscutul proiectant și constructor de rachete Wernher von Braun să scrie în prefața la ediția din 1969 a romanului* Pe două planete : *„Fantezia tehnică a autorului, căruia radiofonia, automobilul și avionul îi erau încă cu totul străine, este surprinzătoare și de-a dreptul vizionară. El prevede și descrie lucruri care păreau contemporanilor săi niște speculații neverosimile, dar pe care generațiile următoare le-au transformat în realitate."*

Din acest unghi de vedere, Lasswitz este un reprezentant al direcției științifico-fantastice ilustrate magistral de

Jules Verne, al cărui optimism inițial îl împărtășește. El crede în progresul statornic al omenirii, în perfecționarea ei morală cu ajutorul mijloacelor oferite de știința modernă. Pierre Versins consideră că această atitudine, distonînd cu aceea a majorității autorilor de anticipații contemporani lui Lasswitz, „se explică în măsura în care el a scris în epoca marelui boom *economic al țării sale, la sfîrșitul secolului trecut" (44). Apreciind tentativa deterministă, credem că explicația e totuși cam unilaterală, ignorînd influența educației, formației filozofice, temperamentului. În definitiv, opera lui Lasswitz a fost pusă la index după venirea la putere a hitleriștilor nu pentru că slujise țelurile imperialismului german, ci fiindcă exprima „ideile umaniste ale unui profesor de științe naturale și, totodată, acele utopii pe care și le mai permitea pătura liberală a burgheziei" (36).*

Investigația noastră retrospectivă a ajuns la unul dintre cei mai prestigioși maeștri ai anticipației, al cărui nume e intim legat de consolidarea și evoluția fenomenului: Jules Verne. Putem fi întrebați, cu deplină îndreptățire, de ce am amînat atît un moment crucial, cînd prima „Călătorie extraordinară" datează, cum am mai spus, din 1863. Răspunsul cel mai la îndemînă: această carte cuprinde numai texte de sine stătătoare și nu fragmente de roman. Am fi putut relua povestirea În secolul al XXIX-lea. Ziua unui ziarist american în 2889, *tradusă și publicată de noi într-un volum anterior (22). Charles-Noël Martin a descoperit însă relativ recent, în corespondența dintre Jules Verne și editorul său Hetzel, o scrisoare datată 29 ianuarie 1889 și cuprinzînd următorul pasaj: „Articolul despre care ți-am vorbit a fost acceptat de revista* Forum *din New York; potrivit înțelegerii cu Michel (fiul scriitorului — n.n.), a fost redactat de el în întregime (rămîne între noi), și pare să fi plăcut mult" (cf. 31). Așadar, o piesă de rezistență a comentariilor despre anticipația științifică verniană dispare din sumarul posibil al cărții noastre. Am*

ales deci nuvela postumă Eternul Adam, *apărută într-un volum din 1910, intitulat, de același Michel Verne,* Ieri și mîine. *O alegere dictată nu numai de împrejurări, ci și de dorința de a prezenta cititorului un text după știința noastră inedit în românește, care oferă o imagine întrucîtva neașteptată a scriitorului considerat de exegeza tradițională un optimist integral și incorigibil. Această interpretare naivă a fost spulberată de luciditatea cercetătorilor moderni: „În prima sa etapă, ciclul «Călătoriilor extraordinare» era pătruns de un optimism fundamental, de o încredere nemărginită în progres... În anii 1880—1890, «Lumile cunoscute și necunoscute»* * *își schimbă caracterul. Efortul uman, sfidarea prometeică a naturii se efectuează de acum înainte prin intermediul unor formații sociale bine definite, analizate ca atare. Jules Verne e confruntat cu realitatea socială. Anticipațiile sale lasă locul problemelor de organizare socială, condițiilor sociale, responsabilității sociale a savantului — pentru a conchide totdeauna, după cum vom vedea, într-un sens pesimist" (13). Cauzele acestei schimbări au fost analizate subtil și pătrunzător, printre alții, de Gerard Klein (25). Am încercat și noi să oferim cîteva sugestii (23). Lectura nuvelei ne va ajuta să surprindem, poate, un alt aspect al acestei lente alunecări spre o concepție atît de diferită de nobila exaltare a începuturilor.*

ETERNUL ADAM

Zartogul Sofr-Ai-Sr — adică „doctorul, al treilea reprezentant bărbat al celei de-a o sută una generații din neamul Sofrilor" — mergea cu pași înceți pe strada prin-

* Subtitlul general al „Călătoriilor extraordinare".

cipală din Basidra, capitala lui Hars-Iten-Schu, altfel spus, „Imperiul celor Patru Mări". Patru mări, într-adevăr : Tubelona — marea septentrională, Ehona — australă, Spona — orientală și Merona — occidentală, mărgineau acest întins ținut, de formă foarte neregulată, ale cărui ultime frontiere ajungeau, în longitudine, pînă la patru grade est și șaizeci și două de grade vest, iar în latitudine, cincizeci și patru de grade nord și cincizeci și cinci de grade sud. Cît despre suprafața mărilor, cum să o evaluăm, fie și cu aproximație, de vreme ce ele erau unite, iar un navigator, pornind de pe oricare dintre țărmurile lor și plutind mereu în linie dreaptă, ar fi ajuns negreșit pe țărmul diametral opus ? Căci pe toată suprafața globului nu exista alt continent în afara lui Hars-Iten-Schu.

Sofr mergea cu pași înceți, mai întîi pentru că era foarte cald : începea anotimpul arzător și în Basidra, situată pe țărmul lui Spona-Schu, sau marea orientală, la mai puțin de douăzeci de grade nord de ecuator, o teribilă cataractă de raze se prăvălea din soare, aflat atunci aproape la zenit.

Dar, mai mult decît oboseala și căldura, ceea ce încetinea pașii lui Sofr, savantul zartog, era povara propriilor sale gînduri. Ștergîndu-și fruntea de transpirație, cu o mînă distrată, el își reamintea ședința care tocmai se sfîrșise și în care atîția oratori elocvenți, numărîndu-se și el cu cinste printre ei, celebraseră în chip magnific a o sută nouăzeci și cincea aniversare a întemeierii imperiului.

Unii îi evocaseră istoria, adică însăși istoria întregii umanități. Ei arătaseră că Mahart-Iten-Schu, Pămîntul celor Patru Mări, fusese divizat, la origine, între un număr imens de seminții sălbatice, care se ignorau reciproc. Cele mai vechi tradiții urcau pînă la aceste seminții. Cît despre faptele anterioare lor, nimeni nu le cunoștea și științele naturale abia începeau să discearnă o slabă lucire în tenebrele de nepătruns ale trecutului. Oricum, aceste vremuri îndepărtate se sustrăgeau criticii istorice, ale că-

rei prime rudimente erau alcătuite din noțiuni vagi referitoare la vechile seminții risipite.

Timp de peste opt mii de ani, istoria din ce în ce mai completă și mai exactă a lui Mahart-Iten-Schu nu relata decît încăierări și războaie, mai întîi între indivizi, apoi între familii, în sfîrșit, între triburi, fiecare ființă, fiecare colectivitate, mică sau mare, neavînd alt obiectiv, de-a lungul timpului, decît de a-și asigura supremația asupra rivalilor săi și străduindu-se, cu rezultate diverse și adesea contrare, să-i aservească legilor sale.

După acești opt mii de ani, amintirile oamenilor începeau să se precizeze. Odată cu a doua dintre cele patru perioade în care erau împărțite de obicei analele lui Mahart-Iten-Schu, legenda începe să merite numele de istorie. Dealtfel, istorie sau legendă, substanța relatărilor nu se schimba : aceleași masacre și măceluri — e adevărat, de data aceasta nu între triburi, ci între popoare — așa că, în definitiv, această a doua perioadă nu se deosebea prea mult de cea dintîi.

La fel stăteau lucrurile și cu cea de-a treia, încheiată abia cu două sute de ani în urmă, după ce durase aproape șase secole. O perioadă poate și mai atroce, în timpul căreia, grupați în armate fără număr, cu o nepotolită turbare, oamenii săturaseră pămîntul cu sîngele lor.

Într-adevăr, cu ceva mai puțin de opt secole înaintea zilei în care zartgul Sofr străbătea strada principală a Basidrei, omenirea fusese pregătită pentru vaste convulsii. În momentul acela, armele, focul, violența împlinind o parte din opera lor necesară, cei slabi sucombînd în fața celor puternici, oamenii care populau Mahart-Iten-Schu alcătuiau trei națiuni omogene, timpul atenuînd, în sînul fiecăreia dintre ele, deosebirile dintre învingătorii și învinșii de odinioară. Atunci, una dintre aceste națiuni porni să-și subjuge vecinii. Situați către centrul continentului, Andarti-Ha-Sammgor, sau Oamenii cu Chip de Bronz, luptară fără cruțare pentru a-și lărgi frontierele între care se

înăbuşea rasa lor prolifică şi ardentă. Cu preţul unor războaie seculare, ei îi înfrînseră, unii după alţii, pe Andarti-Mahart-Horis, Oamenii din Ţara Zăpezii, care locuiau în ţinuturile din sud, şi pe Andarti-Mitra-Psul, Oamenii Stelei Neclintite, al căror imperiu era situat către nord şi către vest.

Se scurseseră aproape două sute de ani de cînd ultima revoltă a acestor popoare fusese înecată în torente de sînge şi Pămîntul cunoscuse, în sfîrşit, o eră de pace. Aceasta era a patra perioadă a istoriei. Un singur imperiu înlocuind cele trei naţiuni de odinioară, toţi fiind supuşi legilor Basidrei, unitatea politică tindea să contopească rasele. Nimeni nu mai vorbea despre Oamenii cu Chip de Bronz, despre Oamenii din Ţara Zăpezii, despre Oamenii Stelei Neclintite şi Pămîntul nu mai purta decît un singur popor, pe Andarti-Iten-Schu, Oamenii celor Patru Mări, popor alcătuit din toate celelalte.

Dar iată că, după aceşti două sute de ani de pace, părea să se anunţe o a cincea perioadă. De cîtva timp, circulau zvonuri supărătoare, iscate nu se ştie unde. Se iviseră gînditori pentru a trezi în suflete amintiri ancestrale, despre care se credea că sînt îngropate. Vechiul sentiment al rasei reînvia sub o nouă înfăţişare, caracterizată prin cuvinte noi. Se vorbea în mod curent de „atavism", de „afinităţi", de „naţionalităţi" etc. — toate vocabule de creaţie recentă, care, răspunzînd unei necesităţi, îşi cuceriseră de îndată drept de cetate. Potrivit comunităţii de origine, de aspect fizic, de tendinţe morale, de interese sau pur şi simplu de regiune şi de climat, apăreau grupări care creşteau încet-încet şi începeau să se agite. Ce drum avea să urmeze această evoluţie incipientă ? Abia format, imperiul avea oare să se dezagrege ? Mahart-Iten-Schu avea să se împartă, ca odinioară, între un mare număr de naţiuni, sau, pentru a menţine unitatea, va trebui să se recurgă iarăşi la înfricoşetoarele hecatombe care, timp de atîtea milenii, transformaseră Pămîntul într-un osuar ?...

Cu o mișcare a capului, Sofr alungă aceste gînduri. Nici el, nici altcineva nu cunoștea viitorul. De ce să se întristeze, deci, în așteptarea unor evenimente nesigure ? Dealtfel, nu era momentul potrivit pentru a medita la aceste sinistre ipoteze. În ziua aceea, bucuria era stăpînă și toate gîndurile trebuiau să se îndrepte spre augusta măreție a lui Mogar-Si, cel de-al doisprezecelea împărat al lui Hars-Iten-Schu, al cărui sceptru călăuzea universul spre un destin glorios.

Dealtfel, pentru un zartog, motivele de satisfacție nu lipseau. În afara istoricilor care evocaseră trecutul lui Mahart-Iten-Schu, o pleiadă de savanți, întruniți cu prilejul grandioasei aniversări, făcuseră, fiecare în specialitatea lui, bilanțul cunoașterii umane și stabiliseră punctul în care ajunsese omenirea datorită efortului său secular. Or, dacă primii dăduseră naștere, într-o oarecare măsură, unor reflecții triste, amintind pe ce drum lent și întortocheat evadase umanitatea din temnița bestialității originare, ceilalți știuseră să hrănească orgoliul legitim al auditoriului.

Într-adevăr, comparația între ceea ce fusese omul, sosind gol și dezarmat pe Pămînt, și ceea ce era el astăzi incita la admirație. Timp de secole, cu toată discordia și ura fratricidă, el nu-și întrerupsese nici o clipă lupta cu natura, amplificîndu-și fără încetare victoria. Mai întîi lent, marșul său triumfal își accelerase uimitor ritmul în ultimii două sute de ani, stabilitatea instituțiilor politice și pacea universală care rezultaseră determinînd o strălucită înflorire a științei. Omenirea trăise prin creier și nu numai prin membre ; ea reflectase, în loc să se epuizeze în războaie fără sens — și tocmai de aceea, în ultimele două secole, înaintase cu pași tot mai repezi către cunoașterea și supunerea materiei...

Străbătînd sub soarele arzător lunga stradă a Basidrei, Sofr schița în mintea sa, în linii mari, tabloul cuceririlor omului.

Mai întîi — momentul se pierdea în noaptea timpurilor — acesta născocise scrierea, ca să fixeze gîndul; apoi — invenţia data de peste cinci sute de ani — găsise mijlocul de a răspîndi cuvîntul scris într-un număr infinit de exemplare, cu ajutorul unei forme aşezate o dată pentru totdeauna. De la această invenţie decurgeau, de fapt, toate celelalte. Datorită ei, creierii se puseseră în mişcare, inteligenţa fiecăruia îmbogăţindu-se cu aceea a vecinului, iar descoperirile teoretice şi practice se înmulţiseră prodigios. Acum nici nu mai puteau fi numărate.

Omul pătrunsese în măruntaiele pămîntului şi extrăgea de acolo huila, generoasă sursă de căldură; el eliberase forţa latentă a apei şi aburul trăgea pe panglici de fier convoaie grele, sau acţiona nenumărate maşini puternice, delicate şi precise; graţie acestor maşini, el ţesea fibrele vegetale şi putea să fasoneze după plac metalele, marmura şi stînca. Într-un domeniu mai puţin concret, sau, oricum, de o utilizare mai puţin directă şi imediată, el pătrundea treptat misterul numerelor şi explora tot mai departe infinitul adevărurilor matematice. Prin ele, gîndirea lui străbătuse cerul. Ştia că Soarele nu e decît o stea gravitînd în spaţiu după legi riguroase, antrenînd un cortegiu de şapte planete [1] în orbita sa înflăcărată. Cunoştea arta de a combina anumite corpuri astfel încît să formeze unele noi, nemaiavînd nimic comun cu cele dintîi, sau de a diviza anumite alte corpuri în elementele lor constitutive şi primordiale. Supunea analizei sunetul, căldura, lumina şi începea să le determine natura şi legile. Cu cincizeci de ani în urmă, învăţase să producă forţa ale cărei terifiante manifestări sînt tunetul şi fulgerele şi făcuse îndată din ea sclavul său; de pe acum, acest agent misterios transmitea la distanţe incalculabile gîndul scris; mîine avea să transmită sunetul, poimîine, fără

[1] Andarti-Iten-Schu nu cunoşteau deci existenţa lui Neptun (n.t.).

îndoială, lumina [1]... Da, omul era mare, mai mare decît universul imens căruia avea să-i comande ca un stăpîn, într-o zi apropiată...

Pentru a fi în posesia adevărului integral, rămînea de rezolvat o ultimă problemă : „Cine era omul acesta, stăpînul lumii ? De unde venea el ? Către ce ţeluri necunoscute tindea neobositul său efort ?".

Zartogul Sofr tratase tocmai acest vast subiect în cursul ceremoniei care abia se sfîrşise. Desigur, îl abordase doar, căci o asemenea problemă era deocamdată de nerezolvat şi avea să rămînă aşa încă multă vreme. Cîteva luciri vagi începeau totuşi să lumineze misterul. Şi oare nu zartogul Sofr proiectase cele mai puternice dintre aceste luciri cînd, în mod sistematic, codificînd observaţiile răbdătoare ale predecesorilor şi propriile sale concluzii, ajunsese să formuleze legea evoluţiei materiei vii, lege universal admisă acum, fără un singur oponent ?

Teoria se sprijinea pe o bază triplă.

Mai întîi, pe geologie, care, născută în ziua cînd începuseră să scormonească măruntaiele solului, se perfecţionase odată cu dezvoltarea exploatărilor miniere. Scoarţa globului era atît de bine cunoscută, încît îndrăzniseră să-i fixeze vîrsta la patru sute de mii de ani, iar pe aceea a lui Mahart-Iten-Schu, aşa cum se înfăţişa atunci, la douăzeci de mii de ani. Mai înainte acest continent dormea sub apele mării, după cum stătea mărturie pătura groasă de mîl marin care acoperea, fără întrerupere, straturile stîncoase de dedesubt. Datorită cărui proces ţîşnise el din valuri ? Fără îndoială, în urma unei contracţii a globului răcit. Oricum, emersiunea lui Mahart-Iten-Schu trebuia considerată drept neîndoielnică.

Ştiinţele naturale îi furnizaseră lui Sofr celelalte două temelii ale sistemului său, demonstrînd strînsa înrudire a

[1] După cum se vede, Andarti-Iten-Schu cunoşteau telegraful, dar ignorau încă telefonul şi lumina electrică — în momentul în care zartogul Sofr-Ai-Sr făcea aceste reflecţii. (n.a.).

plantelor între ele, a animalelor între ele. Sofr mersese mai departe : el dovedise că aproape toate vegetalele existente se trăgeau dintr-o plantă marină, strămoşul lor, şi că aproape toate animalele terestre sau aeriene derivau din animale marine. Printr-o evoluţie lentă dar neîntreruptă, acestea din urmă se adaptaseră puţin cîte puţin la condiţii de viaţă mai întîi asemănătoare, apoi mai îndepărtate de cele ale vieţii lor primitive şi, din stadiu în stadiu, dăduseră naştere celor mai multe dintre formele însufleţite care populau pămîntul şi văzduhul.

Din păcate, această teorie ingenioasă nu era inatacabilă. Faptul că fiinţele vii aparţinînd regnului animal sau vegetal aveau strămoşi marini părea incontestabil aproape pentru toţi, dar nu pentru toţi. Existau, într-adevăr, cîteva plante şi cîteva animale a căror legătură cu formele acvatice nu putea fi demonstrată. Acesta era unul dintre cele două puncte vulnerabile ale sistemului.

Al doilea punct — şi Sofr nu-şi ascundea acest lucru — era omul. Între om şi animale, nici o apropiere posibilă. Desigur, funcţiile şi proprietăţile primordiale, cum ar fi respiraţia, nutriţia, motilitatea, erau aceleaşi şi se exercitau, sau se revelau într-un mod foarte asemănător, dar subzista o prăpastie de netrecut între formele exterioare, numărul şi aşezarea organelor. Dacă, printr-un lanţ din care lipseau puţine verigi, marea majoritate a animalelor puteau fi legate de strămoşi ieşiţi din mare, o asemenea filiaţie era inadmisibilă în privinţa omului. Pentru a păstra intactă teoria evoluţiei, era deci necesar să se născocească ipoteza unei origini comune a locuitorilor apelor şi a omului, origine căreia nimic, absolut nimic nu-i demonstra existenţa anterioară.

O clipă, Sofr sperase să găsească în pămînt argumente favorabile ideilor sale. Sub impulsul şi supravegherea sa, se făcuseră săpături ani în şir, dar pentru a ajunge la

rezultate diametral opuse celor pe care le aștepta promotorul.

După ce străbătuseră o peliculă subțire de humus, formată prin descompunerea unor plante și animale asemănătoare sau analoge celor întîlnite în fiecare zi, ajunseseră la stratul gros de mîl, unde vestigiile trecutului își schimbaseră natura. În acest strat, nimic din flora sau fauna existente, ci o colosală aglomerare de fosile exclusiv marine, ale căror rude apropiate trăiau încă în oceanele care mărgineau Mahart-Iten-Schu.

Ce altă concluzie se putea trage, decît că geologii aveau dreptate : continentul slujise odinioară drept fund acestor oceane ? Dealtfel, nici Sofr nu greșea susținînd originea marină a faunei și florei contemporane. Pentru că, în afara unor excepții atît de rare încît puteau fi considerate drept niște monstruozități, formele acvatice și formele terestre erau singurele a căror urmă era vizibilă, acestea din urmă descinzînd în mod necesar din celelalte...

Din nefericire pentru generalizarea sistemului, făcură și alte descoperiri. Răspîndite în toată grosimea humusului și pînă în zona superficială a depozitului de mîl, se aflau nenumărate oseminte omenești. Structura acestor fragmente de schelet n-avea nimic excepțional și Sofr trebui să renunțe la a vedea în ele organismele intermediare a căror existență i-ar fi confirmat teoria : aceste oseminte erau oseminte omenești, nici mai mult, nici mai puțin.

Observară totuși, curînd, o particularitate remarcabilă. Pînă la o anumită perioadă, care putea fi evaluată în mare la două sau trei mii de ani, cu cît era osuarul mai vechi, cu atît erau mai mici craniile descoperite. Dincolo de acest stadiu, progresia se inversa și, cu cît pătrundeau mai departe în trecut, cu atît creștea capacitatea craniilor și, prin urmare, mărimea creierilor pe care-i adăpostiseră. Cele mai mari fură găsite tocmai printre rămășițele, dealtfel foarte rare, de la suprafața stratului de mîl. Cercetarea

conștiincioasă a acestor resturi venerabile nu mai îngăduia vreo îndoială : oamenii din acea epocă îndepărtată căpătaseră o dezvoltare cerebrală mult superioară celei a succesorilor lor — inclusiv a contemporanilor zartogului Sofr. Timp de o sută șaizeci, sau o sută șaptezeci de secole avusese deci loc o regresie evidentă, urmată de o nouă ascensiune.

Tulburat de aceste fapte stranii, Sofr își continuă cercetările. Stratul de mîl fu străbătut dintr-o parte în alta, dovedindu-se a avea o grosime care, potrivit celor mai moderate opinii, corespundea la nu mai puțin de cincisprezece sau douăzeci de mii de ani. Mai jos, avură surpriza de a găsi slabe urme ale unui vechi strat de humus, apoi, dedesubtul lui, stîncă, de natură diferită, după locul cercetărilor. Uimirea ajunse la culme cînd cîteva rămășițe de origine incontestabil umană fură smulse acestor adîncuri misterioare. Erau bucăți de oase care aparținuseră unor oameni și, de asemenea, fragmente de arme sau de mașini, resturi de oale, inscripții incomplete într-un limbaj necunoscut, pietre dure lucrate cu finețe, cîteodată tăiate în formă de statui aproape intacte, capiteluri delicat sculptate etc. Ansamblul acestor descoperiri îi făcu să conchidă, în mod logic, că aproximativ cu patruzeci de mii de ani în urmă — deci cu douăzeci de mii înaintea momentului în care apăruseră, nu se știa de unde și cum, primii reprezentanți ai rasei contemporane — oamenii trăiseră pe aceste locuri și ajunseseră la un grad de civilizație foarte avansat.

Aceasta a fost, într-adevăr, concluzia generală. Exista, totuși, cel puțin un dizident.

Acest dizident nu era altul decît Sofr. A admite că alți oameni, despărțiți de succesorii lor printr-o prăpastie de douăzeci de mii de ani, ar fi populat pentru prima oară Pămîntul, era, după opinia lui, curată nebunie. De unde ar fi venit, în acest caz, acești urmași ai unor strămoși dis-

păruți de atîta vreme și de care nu-i lega nimic ? De cît să accepți o ipoteză atît de absurdă, mai bine să rămîi în expectativă. Dacă aceste fapte stranii nu fuseseră explicate, asta nu însemna că ar fi fost inexplicabile. Într-o zi, vor putea fi interpretate. Pînă atunci, se cuvenea să nu li se acorde nici un credit și să se rămînă la aceste principii, care satisfac pe deplin raţiunea pură.

Viaţa planetară se împarte în două faze : înainte și după apariţia omului. În prima, Pămîntul, în continuă prefacere, este, din această cauză, nelocuibil și nelocuit. În a doua, scoarţa globului a ajuns la un grad de coeziune îngăduind stabilitatea. Imediat, avînd, în sfîrșit, un suport solid, apare viaţa. Ea începe cu formele cele mai simple și se complică mereu, pentru a ajunge în cele din urmă la om, ultima și cea mai perfectă expresie a sa. Abia apărut pe Pămînt, omul își începe și își continuă fără oprire ascensiunea. Cu un pas lent dar sigur, el se îndreaptă spre ţelul său, care este cunoașterea deplină și stăpînirea absolută a universului...

Purtat de entuziasmul convingerilor sale, Sofr trecuse dincolo de casă. Se întoarse, mormăind.

„Cum adică, își spunea el, să admitem că omul — acum patruzeci de mii de ani ! — ar fi ajuns la o civilizaţie comparabilă, dacă nu chiar superioară celei de care ne bucurăm acum și că toate cunoștinţele, toate cuceririle sale ar fi dispărut fără să lase nici o urmă, obligîndu-i pe descendenţi să reînceapă opera de la temelie, ca și cum ar fi fost pionierii unei lumi nelocuite înaintea lor ?... Dar asta ar însemna să negăm viitorul, să proclamăm că efortul nostru este zadarnic și că orice progres este la fel de incert și de nestabil ca o băşică de spumă la suprafaţa valurilor !“

Sofr se opri în faţa casei sale.

„Upsa ni !... hartchok !... (Nu, nu !... într-adevăr !...) Andart mir'hoe spha !... (Omul este stăpînul lucrurilor !...)“ murmură el, deschizînd uşa.

*

După ce se odihni cîteva clipe, zartogul luă masa cu multă poftă, apoi se întinse pentru siesta zilnică. Dar problemele pe care le frămîntase întorcîndu-se acasă continuau să-l obsedeze şi îi goneau somnul.

Oricît de mare ar fi fost dorinţa sa de a stabili unitatea ireproşabilă a metodelor naturii, avea prea mult spirit critic pentru a nu-şi da seama cît de slab era sistemul său în faţa problemei originii şi formării omului. A constrînge faptele să corespundă unei ipoteze prealabile este o metodă valabilă cînd vrei să ai dreptate împotriva celorlalţi, dar nu împotriva ta însuţi.

Dacă în loc să fie un savant, un foarte eminent zartog, ar fi făcut parte dintre cei neînvăţaţi, Sofr ar fi fost mai puţin tulburat. Într-adevăr, fără să-şi piardă timpul cu speculaţii profunde, mulţimea accepta cu ochii închişi vechea legendă, transmisă din tată în fiu, din vremuri imemoriale. Explicînd misterul printr-un alt mister, ea punea originea omului pe seama intervenţiei unei voinţe superioare. Într-o zi, această forţă extraterestră crease din nimic pe Hedom şi pe Hiva, primul bărbat şi prima femeie, ai căror urmaşi populaseră Pămîntul. Totul se înlănţuia astfel foarte simplu.

„Prea simplu ! se gîndea Sofr. Cînd îţi pierzi speranţa că vei înţelege un lucru, e cu adevărat prea facil să faci să intervină divinitatea : în felul acesta, e inutil să mai cauţi soluţia enigmelor universului, problemele fiind suprimate îndată ce sînt puse“.

Şi încă dacă legenda populară ar fi avut măcar aparenţa unei baze solide !... Dar ea nu se întemeia pe nimic. Nu era decît o tradiţie, născută în epocile de ignoranţă şi

transmisă apoi din eră în eră. Pînă şi numele „Hedom !..." De unde venea această vocabulă bizară, cu consonanţă stranie, care nu părea să aparţină limbii vorbite de Andarti-Iten-Schu ? O infinitate de savanţi studiaseră doar această mică dificultate filologică, fără să găsească un răspuns satisfăcător... Toate astea erau nişte aiureli, nedemne de atenţia unui zartog !...

Iritat, Sofr coborî în grădină. Era, dealtfel, ora la care obişnuia să o facă. Asfinţind, soarele revărsa asupra Pămîntului o căldură mai puţin arzătoare şi o briză călduţă începea să adie dinspre Spona-Schu. Zartogul rătăci pe alei, la umbra copacilor ale căror frunze tremurătoare murmurau în vînt şi, încet-încet, nervii săi îşi regăsiră echilibrul obişnuit. Izbuti să-şi alunge preocupările absorbante, să se bucure în linişte de aerul curat, să se intereseze de fructe şi flori, bogăţia şi podoaba grădinilor.

Întîmplarea purtîndu-i paşii spre casă, el se opri pe marginea unei excavaţii profunde, în care zăceau numeroase unelte. Acolo aveau să fie turnate curînd temeliile unei noi clădiri, menită să dubleze suprafaţa laboratorului. Dar, în această zi de sărbătoare, muncitorii îşi părăsiseră lucrul pentru a se distra.

Sofr aprecia maşinal munca depusă şi ce mai rămînea de făcut, cînd, în penumbra excavaţiei, un punct strălucitor îi atrase privirea. Intrigat, coborî şi desprinse un obiect ciudat din pămîntul care-l acoperea pe trei sferturi.

Ajuns la lumină, zartogul îşi examină descoperirea. Era un fel de cutie dintr-un metal necunoscut, de culoare cenuşie, cu o textură granuloasă, a cărei lungă şedere în pămînt îi atenuase strălucirea. Cam la o treime din lungimea cutiei, o fantă arăta că e vorba de două părţi îmbucîndu-se una în alta.

Sofr încercă să o deschidă. La prima tentativă, metalul, dezagregat de trecerea timpului, se prefăcu în pulbere, descoperind un al doilea obiect. Substanţa acestuia era la

fel de nouă pentru zartog ca și metalul care-l protejase pînă atunci. Era un rulou de file suprapuse și ciuruite de semne stranii, a căror regularitate arăta că erau caracterele unei scrieri, dar ale unei scrieri necunoscute. Sofr nu văzuse niciodată ceva asemănător, sau măcar analog.

Tremurînd de emoție, zartogul alergă să se închidă în laboratorul său și, desfășurînd cu grijă prețiosul document, îl privi. Da, era într-adevăr o scriere, nimic mai sigur. Dar nu era mai puțin sigur că această scriere nu semăna cu nici una dintre cele folosite pe toată suprafața Pămîntului, de la începuturile istoriei.

De unde venea acest document ? Ce sens avea el ? Aceste două întrebări se născură în chip firesc în spiritul lui Sofr.

Pentru a răspunde celei dintîi, era necesar să fii în stare să răspunzi celei de-a doua. Trebuia deci, în primul rînd, să citești și apoi să traduci, căci se putea afirma *a priori* că limba documentului era la fel de puțin cunoscută ca și scrierea.

Era oare cu putință ? Fără să mai întîrzie, zartogul Sofr se apucă înfrigurat de lucru.

Descifrarea dură multă vreme, ani întregi. Sofr nu-și pierdu răbdarea. Fără să se descurajeze, el continuă studierea metodică a misteriosului document, înaintînd pas cu pas către lumină. Veni în sfîrșit o zi în care descoperi cheia indescifrabilului rebus, o zi în care, cu multe ezitări și multă trudă, putu să-l traducă în limba Oamenilor celor patru Mări.

Cînd ziua aceea sosi, zartogul Sofr-Ai-Sr citi ceea ce urmează :

Rosario. 24 mai 2...

Datez astfel începutul relatării mele, cu toate că, de fapt, ea a fost scrisă la o altă dată, mult mai recentă și în cu totul alte locuri. Dar, în asemenea cazuri, ordinea este,

după mine, imperios necesară și iată de ce am adoptat forma unui „jurnal", redactat zilnic.

La 24 mai începe deci desfășurarea îngrozitoarelor evenimente pe care vreau să le relatez aici pentru cei care vor veni după mine, dacă omenirea mai poate conta pe un viitor oarecare.

În ce limbă voi scrie ? În engleză sau în spaniolă, pe care le vorbesc curgător ? Nu, voi scrie în limba țării mele : în franceză.

În ziua aceea, la 24 mai, invitasem cîțiva prieteni în vila mea din Rosario.

Rosario este, sau mai curînd era un oraș din Mexic, pe țărmul Pacificului, puțin mai la sud de golful Californiei. Mă instalasem acolo în urmă cu un deceniu, pentru a dirija exploatarea unei mine de argint al cărei proprietar eram. Afacerile mele prosperaseră uimitor. Eram un om bogat, chiar foarte bogat — cuvîntul acesta mă face să rîd astăzi ! — și aveam de gînd să mă întorc în scurt timp în Franța, patria mea.

Vila, dintre cele mai luxoase, era situată în punctul culminant al unei vaste grădini care cobora spre mare și sfîrșea brusc într-o faleză abruptă, de peste o sută de metri înălțime. În spatele vilei, terenul continua să urce și, pe drumuri în serpentină, se putea ajunge în vîrful munților, a căror înălțime depășea o mie cinci sute de metri. Era o plimbare plăcută — urcasem cu automobilul meu, un superb și puternic faeton dublu de treizeci și cinci de cai putere, una dintre cele mai bune mărci franceze.

Mă instalasem la Rosario cu fiul meu, Jean, un băiat frumos, de douăzeci de ani, cînd, la moartea unor rude îndepărtate, dar apropiate de inima mea, am primit-o pe fiica lor, Hélène, rămasă orfană și fără avere. Trecuseră cinci ani de atunci. Fiul meu Jean avea douăzeci și cinci de ani ; pupila mea, Hélène, douăzeci. În adîncul sufletului meu, îi destinasem unul altuia.

În slujba mea erau valetul Germain, Modeste Simonat, un șofer dintre cei mai descurcăreți și două femei, Edith și Mary, ficele grădinarului meu, George Raleigh și ale soției sale, Anna.

În ziua aceea, 24 mai, eram opt oameni așezați în jurul mesei, la lumina lămpilor alimentate de grupurile electrogene instalate în grădină. În afara stăpînului casei, a fiului și a pupilei sale, se mai aflau cinci oaspeți, trei aparținînd rasei anglo-saxone și doi națiunii mexicane.

Doctorul Bathurst se număra printre primii, iar doctorul Moreno printre ceilalți. Erau doi savanți, în cel mai larg sens al cuvîntului, ceea ce nu-i împiedica să fie rareori de acord. În rest, oameni de treabă și cei mai buni prieteni din lume.

Ceilalți doi anglo-saxoni erau Williamson, proprietarul unei importante pescării din Rosario, și Rowling, un îndrăzneț care întemeiase în împrejurimile orașului o fermă de trufandale și era pe cale de a se îmbogăți.

Cît despre ultimul conviv, domnul Mendoza, acesta era președintele tribunalului din Rosario, om stimabil, spirit cultivat, judecător integru.

Pînă la sfîrșitul mesei nu s-a petrecut nici un incident notabil. Am uitat cuvintele rostite pînă atunci. Dar nu și pe cele spuse după ce ne-am aprins țigările.

Ajunsesem — n-are importanță cum ! — la minunatele realizări ale omului. Doctorul Bathurst afirmă, la un moment dat :

— Fapt este că dacă Adam (evident, în calitatea sa de anglo-saxon, el pronunța *Edem)* și Eva (el pronunța, bineînțeles, *Iv)* s-ar întoarce pe Pămînt, ar rămîne foarte uimiți !

De aici a pornit discuția. Darwinist fervent, partizan convins al selecției naturale, Moreno îl întrebă ironic pe Bathurst dacă într-adevăr crede în legenda Paradisului terestru. Bathurst răspunse că, oricum, crede în Dumnezeu, și că, întrucît existența lui Adam și a Evei era susți-

nută de *Biblie*, el își interzicea să discute despre ea. Moreno îi răspunse că el crede în Dumnezeu cel puțin tot atît cît interlocutorul său, dar că primul bărbat și prima femeie puteau foarte bine să nu fie decît mituri, simboluri și că, în consecință, nu era o nelegiuire a presupune că *Biblia* voise să înfățișeze astfel suflul vital introdus de puterea creatoare în prima celulă, din care decurseseră apoi toate celelalte. Bathurst ripostă că explicația era specioasă și că în ceea ce-l privea, el socotea mai măgulitor să fie opera directă a divinității, decît să descindă din ea prin intermediul unor primate cu înfățișare de maimuță...

Discuția încetă tocmai cînd părea să se încingă, adversarii găsind întîmplător un punct de vedere comun. Dealtfel, așa se sfîrșeau de obicei disputele lor.

De data asta, revenind la tema inițială, cei doi antagoniști se întîlneau în admirația față de înalta civilizație la care ajunsese umanitatea, oricare i-ar fi fost originea ; îi enumerau cuceririle cu mîndrie. Le trecură în revistă pe toate. Bathurst lăudă chimia, ridicată la un asemenea grad de perfecțiune, încît tindea să dispară, confundîndu-se cu fizica ; astfel, cele două științe ar fi format doar una, avînd drept obiect studiul energiei imanente. Moreno făcu elogiul medicinii și al chirurgiei, datorită cărora devenise cunoscută natura intimă a fenomenului vieții și ale căror descoperiri prodigioase îngăduiau să se spere că, într-un viitor apropiat, se va realiza nemurirea organismelor însuflețite. După care, amîndoi se felicitară reciproc pentru înălțimile atinse de astronomie. Nu stăteam oare de vorbă cu șapte dintre planetele sistemului solar [1], stelele așteptîndu-și rîndul ?

Obosiți de entuziasmul lor, cei doi apologeți își luară o mică pauză de odihnă. Ceilalți convivi profitară de ea

[1] Din aceste cuvinte, trebuie să conchidem că în momentul în care acest jurnal *va fi* scris, sistemul solar *va cuprinde* mai mult de opt planete și că omul *va fi descoperit* deci una sau mai multe dincolo de Neptun (n.a.).

pentru a spune și ei un cuvînt și se intră în vastul domeniu al invențiilor practice, care modificaseră atît de profund condiția umanității. Lăudară căile ferate și vapoarele, afectate transportului mărfurilor grele și voluminoase, aeronavele economice, folosite de pasagerii care nu duc lipsă de timp, tuburile pneumatice sau electroionice brăzdînd toate mările și toate continentele, la îndemîna celor grăbiți. Lăudară nenumăratele mașini, unele mai ingenioase decît altele, una singură efectuînd, în anumite industrii, munca a o sută de oameni. Lăudară arta tipografică, fotografia culorilor și a luminii, a sunetului, a căldurii și a tuturor vibrațiilor eterului. Lăudară mai ales electricitatea, acest agent atît de suplu, atît de docil și de perfect cunoscut în proprietățile și în esența sa, care îngăduie, fără nici un conector material, fie să acționezi un mecanism oarecare, fie să dirijezi o navă marină, submarină sau aeriană, fie să comunici prin scris, prin vorbire, sau prin imagini, la orice distanță.

Pe scurt, a fost un veritabil ditiramb, la care, mărturisesc, m-am asociat și eu. Am căzut de acord că omenirea atinsese un nivel intelectual necunoscut înaintea epocii noastre și care ne autoriza să credem în victoria ei definitivă asupra naturii.

— Totuși — spuse președintele Mendoza cu vocea sa subțire și melodioasă, profitînd de clipa de tăcere care urmase acestei concluzii finale — mi s-a spus că popoare astăzi dispărute fără să lase nici o urmă ajunseseră la o civilizație egală, sau analogă cu a noastră.

— Care anume ? întrebară toți, în același timp.

— Babilonienii, de pildă.

Fu o explozie de ilaritate. Să-i compari pe babilonieni cu oamenii moderni !

— Egiptenii, continuă liniștit *don* Mendoza.

Se rise cu și mai multă poftă.

— Mai sînt și atlanții, pe care numai ignoranța noastră îi socotește legendari, urmă președintele. Și să nu

uităm că o infinitate de alte omeniri, anterioare chiar atlanților, au putut să se nască, să prospere și să se stingă fără să știm nimic despre ele !

Intrucît *don* Mendoza stăruia în atitudinea sa paradoxală, ca să nu-l supărăm, ne-am prefăcut că-l luăm în serios.

— Scumpul meu președinte, spuse Moreno, pe tonul folosit pentru a convinge un copil, îmi închipui că nu vrei să pretinzi că vreunul dintre aceste popoare vechi ar putea fi comparat cu noi !... Pe plan moral, admit că s-au ridicat la același grad de cultură, dar pe plan material...

— De ce nu ? ripostă *don* Mendoza.

— Pentru că, se grăbi Bathurst să explice, invențiile noastre se caracterizează printr-o răspîndire instantanee pe toată suprafața Pămîntului. Dispariția unui popor, sau chiar a unui mare număr de popoare, ar lăsa deci neatinsă suma progreselor înfăptuite. Pentru ca roadele efortului uman să se piardă în întregime, ar trebui ca întreaga omenire să dispară dintr-odată. Este aceasta o ipoteză admisibilă ?...

În timp ce discutam astfel, efectele și cauzele continuau să se genereze reciproc în infinitul universului și, la mai puțin de un minut după ce doctorul Bathurst pusese această întrebare, rezultanta lor totală avea să justifice din plin scepticismul lui Mendoza. Dar noi nu bănuiam nimic și vorbeam liniștiți, unii lăsați pe spătarele scaunelor, ceilalți sprijinindu-și coatele pe masă, toți privindu-l cu compasiune pe Mendoza, pe care-l socoteam copleșit de replica lui Bathurst.

— Mai întîi, răspunse președintele fără să se emoționeze, e de crezut că Pămîntul avea odinioară mai puțini locuitori decît astăzi, așa încît un popor putea foarte bine să posede în exclusivitate știința universală. Apoi, nu văd nimic absurd, *a priori*, în a admite că toată suprafața globului poate fi zdruncinată în același timp.

— Haida, de ! am strigat noi, la unison.

Exact în clipa aceea a survenit cataclismul.

Pronunţam încă toţi împreună acel „Haida, de !" cînd se iscă un vacarm înfricoşător. Solul se cutremură, făcîndu-ne să nu ne mai putem ţine pe picioare, vila oscilă pe temeliile sale.

Izbindu-ne unii de alţii, îmbulzindu-ne, pradă unei spaime de nedescris, ne-am precipitat afară.

Abia trecusem pragul, cînd casa se prăbuşi, îngropîndu-i sub dărîmături pe preşedintele Mendoza şi pe valetul Germain, care erau ultimii. După cîteva secunde de firească derută, ne pregăteam să le dăm ajutor, cînd l-am văzut pe grădinarul Raleigh care alerga spre noi, urmat de soţia sa, venind din partea de jos a grădinii, unde îşi avea locuinţa.

— Marea !... Marea ! striga el, cît îl ţineau plămînii.

M-am întors spre Pacific şi am rămas nemişcat, izbit de stupoare. Nu pentru că mi-aş fi dat seama limpede de ceea ce vedeam, dar am avut dintr-odată noţiunea clară că perspectiva obişnuită era schimbată. Or, faptul că aspectul naturii, această natură pe care o considerăm prin esenţă imuabilă, se schimbase într-un mod atît de straniu în cîteva secunde, nu era de ajuns pentru a-mi îngheţa inima de spaimă ?

Totuşi, mi-am recăpătat destul de repede sîngele rece. Adevărata superioritate a omului nu constă în a domina, a învinge natura ; pentru gînditor, înseamnă a o înţelege, a face ca universul imens să încapă în microcosmosul creierului său ; pentru omul de acţiune, a-şi păstra spiritul senin în faţa revoltei materiei, a-i spune : „Poţi să mă distrugi, dar nu să mă tulburi !..."

Îndată ce mi-am recîştigat calmul, am înţeles care era deosebirea dintre tabloul pe care-l aveam în faţa ochilor şi cel pe care mă obişnuisem să-l privesc. Faleza dispăruse, pur şi simplu, şi grădina mea ajunsese la nivelul mării, ale

cărei valuri, după ce înghiţiseră casa grădinarului, se înverşunau acum împotriva primelor răzoare.

Cum era greu de crezut că apa urcase, trebuia să accept că uscatul coborîse. O coborîre de peste o sută de metri — faleza avusese această înălţime — dar nu foarte bruscă de vreme ce nu o simţisem deloc, ceea ce explica liniştea relativă a oceanului.

O scurtă cercetare mă convinse că ipoteza mea era justă şi îmi îngădui să constat, pe deasupra, că această coborîre nu încetase. Marea continua să urce, într-adevăr, cu o viteză care mi se păru a fi de circa doi metri pe secundă, adică şapte sau opt kilometri pe oră. Dată fiind distanţa care ne separa de avangarda valurilor, aveam să fim înghiţiţi în mai puţin de trei minute, dacă viteza de înaintare rămînea aceeaşi.

Am luat rapid o hotărîre :

— La automobil !

M-au înţeles. Ne-am precipitat toţi spre garaj şi automobilul a fost împins afară. Într-o clipită, am umplut rezervorul şi ne-am urcat claie peste grămadă. Şoferul Simonat învîrti manivela, sări la volan, ambreie şi porni în viteza a patra, în timp ce Raleigh, deschizînd poarta, se agăţa în trecere, cramponîndu-se de arcurile din spate.

Era şi timpul ! În clipa în care maşina ajungea la drum, un val se prăbuşi, udînd roţile pînă la osie. De acum, nu ne mai păsa de urmărirea apei. Cu toată încărcătura lui excesivă, automobilul avea să ne pună la adăpost şi, dacă această coborîre spre abis n-avea să continuie la nesfîrşit... Într-adevăr, aveam destul spaţiu în faţa noastră : cel puţin două ceasuri de urcuş şi o altitudine disponibilă de aproape o mie cinci sute de metri.

N-am întîrziat totuşi să recunosc că încă nu era cazul să proclam victoria. După ce primul salt al maşinii ne duse la douăzeci de metri de franjurii de spumă, această distanţă nu se mări, cu toate că Simonat apăsa pe accele-

rator pînă la capăt. Fără îndoială, greutatea celor doispre-zece pasageri încetinea mersul automobilului. Oricare ar fi fost explicaţia, viteza noastră era egală cu aceea a apei cotropitoare, care rămînea la aceeaşi distanţă.

Această situaţie neliniştitoare deveni curînd cunoscută şi toţi, în afara de Simonat, preocupat de conducerea maşinii, ne-am întors către drumul pe care-l lăsam în urmă. Nu se mai vedea decît apă. Pe măsură ce-l cuceream, drumul dispărea sub marea care-l cucerea la rîndul ei. O mare calmă. Abia cîteva încreţituri veneau să moară încet pe un ţărm mereu nou. Era un lac liniştit care se umfla, se umfla mereu, cu o mişcare uniformă şi nimic nu era mai tragic decît urmărirea acestei ape calme. Zadarnic fugeam de ea, căci apa urca, implacabilă, odată cu noi...

Simonat, care nu-şi deslipea ochii de drum, spuse, la o cotitură.

— Iată-ne la jumătatea pantei. Încă un ceas de urcuş.

Ne-am cutremurat : într-un ceas, vom fi în vîrf şi va trebui să coborîm, izgoniţi, ajunşi din urmă, oricare ne va fi viteza, de masele lichide care se vor prăbuşi după noi !...

Ora se scurse fără ca nimic să se schimbe în situaţia noastră. Distingeam punctul culminant al cotei, cînd, zguduită violent, maşina se abătu din drum, gata să se sfărîme de taluz. În acelaşi timp, un val uriaş se umflă în urma noastră, urcă la asaltul drumului, se arcui şi se sparse asupra maşinii, care fu înconjurată de spumă... Aveam să fim înghiţiţi ?...

Nu, apa se retrase clocotind, în timp ce motorul, precipitîndu-şi brusc gîfîiturile, făcea să crească viteza.

Cărui fapt i se datora această creştere ? Un strigăt al Annei Raleigh ne făcu să înţelegem ; după cum constatase biata femeie, bărbatul ei nu mai era agăţat de arcuri. Desigur, valul îl smulsese pe nenorocit şi maşina, uşurată, urca mai repede panta.

Deodată, ne oprirăm.

— Ce se întîmplă ? l-am întrebat pe șofer. O pană ?

Chiar în aceste împrejurări tragice, orgoliul profesional nu-și pierduse drepturile. Simonat ridică din umeri dispreţuitor, vrînd să spună astfel că un șofer de talia lui nu cunoștea penele și îmi arătă drumul, în tăcere. Am înțeles de ce ne oprisem.

Drumul era tăiat la mai puțin de zece metri în față. „Tăiat" este cuvîntul potrivit : parcă ar fi fost retezat cu un cuțit. Dincolo de o creastă ascuțită era vidul, un abis de tenebre, în adîncul căruia nu se putea zări nimic.

Ne-am întors privirile, pierduți, convinși că ne sunase ultimul ceas. Oceanul care ne urmărise pînă pe aceste înălțimi avea să ne atingă în cîteva secunde...

Toți, în afară de sărmana Anna și de fiicele ei, care plîngeau cu sughițuri, am scos un strigăt de veselă surpriză.. Nu, apa nu-și continuase mișcarea ascensională, sau, mai exact, pămîntul nu se mai cufunda. Fără îndoială, zguduitura pe care o simțisem fusese ultima manifestare a fenomenului. Oceanul se oprise și nivelul său rămînea cam la o sută de metri mai jos de punctul în care ne strînsesem în jurul mașinii încă trepidînde, ca un animal obosit de o cursă rapidă.

Aveam să reușim s-o scoatem la capăt ? Nu puteam s-o știm, decît în zori. Pînă atunci, trebuia să așteptăm. Unul după altul, ne-am întins pe sol și, Dumnezeu să mă ierte, cred c-am adormit !...

În timpul nopții

Am fost trezit de un zgomot formidabil. Ce oră e ? Nu știu. În orice caz, sîntem și acum cufundați în tenebrele nopții.

Zgomotul provine din abisul impenetrabil în care s-a prăbușit drumul. Ce se petrece ?... Aș putea jura că mase de apă cad acolo în cascadă, că valuri gigantice se izbesc

între ele cu violență... Da, așa e, căci volute de spumă ajung pînă la noi și sîntem acoperiți de stropi.

Apoi liniștea renaște încet-încet... Totul reintră în tăcere... Bolta cerului pălește... Se luminează de ziuă.

25 Mai

Ce supliciu a fost revelația lentă a situației în care ne aflam ! La început, n-am putut vedea decît foarte aproape în jurul nostru, dar cercul se lărgi, se lărgi fără încetare, ca și cum speranța noastră mereu dezamăgită ridicase pe rînd un număr infinit de văluri ușoare — și iată lumina care ne risipi ultimele iluzii.

Situația noastră este dintre cele mai simple și poate fi rezumată în cîteva cuvinte : sîntem pe o insulă. Marea ne înconjoară de pretutindeni. Ieri încă, am fi zărit un ocean de piscuri, mai multe dintre ele dominîndu-l pe cel pe care ne aflăm. Aceste piscuri au dispărut, în vreme ce, din motive care vor rămîne veșnic neștiute, al nostru, totuși mai modest, s-a oprit din lenta sa prăbușire ; în locul lor, se întinde o pînză de apă fără margini. De jur împrejur, doar marea. Ocupăm singurul punct solid al imensului cerc deschis de orizont.

E de ajuns o aruncătură de ochi pentru a cunoaște în întregime insulița pe care o șansă extraordinară ne-a făcut să găsim adăpost. Într-adevăr, e de mici dimensiuni : cel mult o mie de metri lungime și cinci sute lățime. Spre nord, vest și sud vîrful ei, înălțat cam la o sută de metri deasupra valurilor, coboară pînă la ele pe o pantă destul de domoală. Spre est, dimpotrivă, insulița se termină într-o faleză tăiată perpendicular pe ocean.

Privirile noastre se întorc mai ales într-acolo. În acea direcție, ar trebui să vedem munți etajați și, dincolo de ei, întregul Mexic. Ce schimbare într-o singură noapte scurtă de primăvară !Munții au dispărut, Mexicul a fost înghițit ! În locul lor, un deșert fără capăt, deșertul arid al mării !

Ne privim, înfricoșați. Pe această stîncă îngustă și goală, fără alimente, fără apă, n-avem nici cea mai mică nădejde Ne culcăm pe sol și începem să așteptăm moartea.

*

Pe bordul „Virginiei", 4 iunie

Ce s-a petrecut în zilele următoare ? Nu-mi mai amintesc. E de presupus că, în cele din urmă, mi-am pierdut cunoștința : îmi revin pe bordul vasului care ne-a culeș. Doar atunci aflu că stătusem pe insuliță zece zile întregi și că doi dintre noi, Williamson și Rowling, au murit de sete și de foame. Dintre cele cincisprezece făpturi pe care le adăpostea vila mea în momentul cataclismului, n-au mai rămas decît nouă : fiul meu Jean și pupila mea Hélène, șoferul Simonat, neconsolat de pierderea automobilului, Anna Raleigh și cele două fiice ale ei, doctorii Bathurst și Moreno — și, în sfîrșit, eu, care mă grăbesc să redactez aceste însemnări pentru edificarea raselor viitoare, admițînd că se vor mai naște.

„Virginia" este un bastiment mixt — cu aburi și cu pînze — de circa două mii de tone, destinat transportului de mărfuri. Un vas destul de vechi, mediocru ca navigație. Căpitanul Morris are douăzeci de oameni în subordine. Căpitanul și echipajul sînt englezi.

„Virginia" a plecat din Melbourne numai cu lest, acum o lună și ceva, cu destinația Rosario. Nici un incident nu i-a marcat călătoria. Doar în noaptea de 24 spre 25 mai se iscaseră o serie de valuri de o înălțime prodigioasă, dar și de o lungime proporțională, ceea ce le făcu inofensive. Oricît de ciudate ar fi fost, aceste valuri nu puteau să-l facă pe căpitan să prevadă cataclismul care se desfășura în același timp. Așa că a fost foarte surprins văzînd doar marea acolo unde se aștepta să întîlnească Rosario și lito-

ralul mexican. Din acest litoral nu mai rămăsese decît o insuliță. O barcă de pe „Virginia" abordă insulița, pe care fură descoperite unsprezece trupuri fără cunoștință. Două nu mai erau decît cadavre ; celelalte nouă fură îmbarcate. Astfel am fost salvați.

*

Pe uscat. — Ianuarie sau februarie

Un interval de opt luni desparte ultimele rînduri ale însemnărilor mele de cele care vor urma. Le datez pe acestea ianuarie sau februarie, datorită imposibilității de a fi mai precis, căci nu mai am o noțiune exactă a timpului.

Aceste opt luni constituie perioada cea mai atroce a încercărilor noastre, aceea în care, într-o progresie dozată cu cruzime, am cunoscut întreaga noastră nenorocire.

După ce ne-a cules „Virginia" și-a urmat cursa spre est, cu toată viteza. Cînd mi-am revenit, insulița pe care abia scăpasem de moarte se afla demult dincolo de orizont. Căpitanul determină poziția vasului sub un cer fără nori, stabilind că navigam chiar deasupra locului unde ar fi trebuit să fie Mexico. Dar nu rămăsese nici o urmă din Mexico — după cum, în timpul leșinului meu, nu găsiseră nici o urmă a munților din centru, după cum nu vedeam acum vreo urmă a unui pămînt oarecare, pînă unde ajungea privirea ; pretutindeni, doar infinitul mării.

În această constatare era ceva cu adevărat înnebunitor. Rațiunea era gata să ne părăsească. Și cum adică, întregul Mexic înghițit !... Schimbam priviri îngrozite, întrebîndu-ne pînă unde ajunseseră ravagiile înfricoșătorului cataclism...

Căpitanul vru să cunoască adevărul ; schimbîndu-și ruta, el se îndreptă spre nord ; dacă Mexicul nu mai exista, nu era admisibil ca același lucru să se fi petrecut cu întregul continent american.

ToușI, așa stăteau lucrurile. Am urcat zadarnic spre nord douăsprezece zile, fără să dăm de uscat și nu l-am întîlnit nici după ce am făcut stînga împrejur și am coborît spre sud aproape o lună. Oricît de paradoxal ni s-ar fi părut, am fost obligați să cedăm în fața evidenței : da, întregul continent american fusese acoperit de valuri !

Fusesem oare salvați doar pentru a cunoaște încă odată chinurile agoniei ? Aveam pricini să ne temem de asta. Fără a vorbi despre alimentele care urmau să se isprăvească mai curînd sau mai tîrziu, ne amenință un pericol iminent : ce vom face cînd mașina avea să încremenească, din lipsă de cărbuni ? Așa încetează să bată inima unui animal care și-a pierdut tot sîngele. Iată de ce, la 14 iulie — ne aflam atunci cam pe vechiul loc al orașului Buenos Aires — căpitanul Morris lăsă focurile să se stingă și ridică pînzele. Apoi convocă pe toți cei de pe „Virginia", echipaj și pasageri, și, expunîndu-ne situația în cîteva cuvinte, ne rugă să reflectăm cu seriozitate și să propunem o soluție la consiliul care urma să aibă loc a doua zi.

Nu știu dacă vreunul dintre tovarășii mei de nenorocire a găsit un expedient mai mult sau mai puțin ingenios. În ceea ce mă privește, mărturisesc că ezitam, nedecis, cînd o furtună dezlănțuită în timpul nopții rezolvă problema ; a trebuit să fugim spre vest, purtați de un vînt turbat, gata în orice clipă să fim înghițiți de o mare furioasă.

Uraganul ținu treizeci și cinci de zile, fără un minut de întrerupere, sau măcar de slăbire a intensității lui. Începeam să ne pierdem speranța că se va sfîrși vreodată, cînd, la 19 august, vremea bună reveni la fel de brusc cum încetase. Căpitanul profită pentru a determina poziția vasului : 40° latitudine nord și 114° longitudine est. Erau coordonatele Pekinului !

Trecusem deci pe deasupra Polineziei și poate a Australiei, fără să ne dăm seama și navigam acum deasupra locu-

lui unde se afla odinioară capitala unui imperiu de patru sute de milioane de suflete !

Asia avusese deci şi ea soarta Americii ?

Ne-am convins de asta curînd. Continuîndu-şi ruta spre sud-vest „Virginia" ajunse în dreptul Tibetului, apoi al Himalaiei. Aici ar fi trebuit să se afle cele mai înalte piscuri ale globului. Ei bine, în toate direcţiile, nimic nu depăşea suprafaţa oceanului. Era ca şi cum pe Pămînt n-ar fi existat un alt punct solid în afara insuliţei care ne salvase, ca şi cum am fi fost singurii supravieţuitori ai cataclismului, ultimii locuitori ai unei lumi înfăşurate în mişcătorul giulgiu al mării !

Dacă era aşa, aveam să pierim şi noi curînd. În ciuda raţionării severe, alimentele se împuţinau şi trebuia să ne pierdem orice speranţă de a le reînnoi...

Scurtez relatarea acestei călătorii înfricoşătoare. Dacă, pentru a o reda în amănunt, aş încerca să o retrăiesc zi cu zi, amintirea ei m-ar face să înnebunesc. Oricît de stranii şi de teribile ar fi evenimentele care au precedat-o şi au urmat-o, oricît de lamentabil mi-ar apărea viitorul — un viitor pe care nu-l voi cunoaşte — spaima cea mai puternică am trăit-o în timpul acestei călătorii infernale. O, această cursă veşnică pe o mare fără sfîrşit ! Să te aştepţi în fiecare zi să acostezi undeva şi să vezi îndepărtîndu-se mereu capătul călătoriei ! Să trăieşti aplecat asupra unor hărţi pe care oamenii desenaseră linia sinuoasă a ţărmurilor şi să constaţi că nimic, absolut nimic din aceste locuri, care păreau eterne, nu mai există ! Să-ţi spui că Pămîntul palpita de vieţi fără număr, că milioane de oameni şi miliarde de animale îl parcurgeau în toate sensurile, sau îi brăzdau atmosfera şi că totul a murit, că toate aceste vieţi s-au stins deodată, ca o flăcăruie în bătaia vîntului ! Să-ţi cauţi pretutindeni semenii şi să-i cauţi zadarnic ! Să capeţi puţin cîte puţin certitudinea că împrejurul tău nu există nimic viu şi să devii treptat conştient de singurătatea ta în mijlocul unui univers nemilos !...

Am găsit oare cuvintele potrivite pentru a exprima deznădejdea noastră ? Nu știu. Probabil că în nici o limbă nu există cuvinte adecvate unei situații fără precedent.

După ce am recunoscut marea în care se afla odinioară peninsula indiană, am urcat din nou spre nord timp de zece zile, apoi ne-am îndreptat spre vest. Fără ca situația noastră să se schimbe cu ceva, am trecut peste lanțul Uralilor, deveniți munți submarini și am navigat deasupra a ceea ce fusese Europa. Am coborît apoi spre sud, pînă la douăzeci de grade mai jos de ecuator ; după care, obosiți de căutarea noastră inutilă, am reluat drumul nordului și am traversat, pînă dincolo de Pirinei, o întindere de apă care acoperea Africa și Spania. Adevărul este că începeam să ne obișnuim cu spaima noastră. Pe măsură ce înaintam, însemnam ruta pe hărți, și spuneam : „Aici, era Moscova... Varșovia... Berlin... Viena... Roma... Tunis... Tombuctu... Saint-Louis.. Oran... Madrid...", dar cu o nepăsare crescîndă și, datorită obișnuinței, ajungeam să pronunțăm fără emoție aceste cuvinte, atît de tragice în realitate.

Totuși, eu cel puțin nu-mi epuizasem capacitatea de a suferi. Mi-am dat seama de asta în ziua — era cam prin 11 decembrie — cînd căpitanul Morris îmi spuse : „Aici era Parisul..." Am crezut că-mi smulge inima din piept. Universul întreg înghițit, fie ! Dar Franța — Franța mea ! — și Parisul care o simboliza !...

Am auzit lîngă mine ca un suspin. M-am întors : era Simonat, care plîngea.

Încă patru zile, ne-am urmat ruta spre nord ; apoi, ajunși în dreptul Edinburghului, am coborît iar spre sud-vest, în căutarea Irlandei și am luat-o spre est... De fapt, rătăceam la întîmplare, căci n-aveam nici un motiv să mergem într-o direcție mai curînd decît în alta...

Am trecut pe deasupra Londrei, al cărei mormînt lichid fu salutat de întregul echipaj. După cinci zile, ne aflam în dreptul Danzigului cînd căpitanul Morris ordonă să pornim

spre sud-vest. Timonierul se supuse, docil. Ce importanţă mai avea ? Nu era acelaşi lucru în orice parte ?...

În a noua zi de navigaţie în această direcţie, am mîncat ultima noastră bucată de biscuit.

Cum ne priveam cu ochi rătăciţi, căpitanul Morris ceru deodată să se reaprindă focurile. Ce avea de gînd ? Mă întreb şi astăzi. Dar ordinul fu executat : viteza navei crescu...

După două zile, sufeream teribil de foame. A treia zi, aproape toţi refuzară cu încăpăţînare să se scoale. Doar căpitanul, Simonat, cîţiva oameni din echipaj şi cu mine am mai avut energia necesară pentru a asigura mersul navei.

În a cincea zi de post, numărul timonierilor şi al mecanicilor voluntari descreşcu şi mai mult. În douăzeci şi patru de ore, nimeni n-avea să mai fie capabil să se ţină pe picioare

Navigam de mai bine de şapte luni. De mai bine de şapte luni brăzdam marea în toate sensurile. Trebuia să fim, cred, în 8 ianuarie. Spun „cred" datorită imposibilităţii de a fi mai precis, calendarul pierzîndu-şi pentru noi mult din rigoare.

Or, în ziua aceea, în timp ce eram la cîrmă şi consacram întreaga mea atenţie slăbită păstrării direcţiei, mi s-a părut că văd ceva spre vest. Crezînd că sînt pradă unei erori, am căscat ochii...

Nu, nu mă înşelasem !

Am scos un adevărat răcnet, apoi, strîngînd cu putere bara cîrmei, am strigat :

— Pămînt la tribord înainte !

Ce efect magic au avut aceste cuvinte ! Toţi muribunzii reînviară dintr-odată şi chipurile lor scofîlcite se iviră deasupra vergelei de la tribord.

— E pămîntul, într-adevăr, spuse căpitanul Morris, după ce examină norul care se vedea la orizont.

O jumătate de oră mai tîrziu, nu mai încăpea nici o îndoială. Era, într-adevăr, pămîntul, pe care-l găseam în

plin ocean Atlantic, după ce-l căutasem în zadar pe toată suprafaţa vechilor continente !

Către ora trei după-amiază, am putut distinge detaliile litoralului care ne bara drumul şi am simţit că disperarea noastră renaşte. Pentru că acest litoral nu semăna cu nici un altul şi nimeni dintre noi nu-şi amintea să fi văzut vreodată unul de o atît de deplină, absolută sălbăticie.

Pe pămîntul pe care locuisem înaintea dezastrului, verdele era o culoare foarte răspîndită. Nimeni dintre noi nu cunoştea un ţărm atît de sărac, un ţinut atît de arid încît să nu adăpostească măcar cîţiva arbuşti, sau cîteva tufe de mărăcini, sau pur şi simplu urme de licheni şi de muşchi. Aici, nimic din toate acestea. Nu se vedea decît o înaltă faleză negricioasă, la poalele căreia zăcea un haos de stînci, fără o plantă, fără un fir de iarbă. Era dezolarea în ceea ce poate ea avea mai total, mai absolut.

Două zile am navigat de-a lungul acestei faleze abrupte, fără să descoperim cea mai mică fisură. Abia în seara celei de a doua am dat de un golf spaţios, bine adăpostit împotriva tuturor vînturilor din larg, în care am lăsat să cadă ancora.

După ce am ajuns pe uscat în bărci, prima noastră grijă a fost să ne strîngem hrană. Ţărmul era acoperit de sute de broaşte ţestoase şi de milioane de scoici. În interstiţiile recifurilor se vedeau crabi, homari şi languste într-o cantitate fabuloasă, fără a pune la socoteală nenumăraţii peşti. Era evident că această mare atît de bogat populată ar fi fost de ajuns, în lipsa altor resurse, pentru a ne asigura existenţa pe o durată nelimitată.

După ce ne-am potolit foamea, o despicătură a falezei ne-a îngăduit să ajungem pe platou, unde am descoperit un spaţiu larg. Aspectul ţărmului nu ne înşelase ; de jur împrejur, în toate direcţiile, nu erau decît roci aride, acoperite de alge şi de ierburi marine în general uscate, fără urmă de verdeaţă, fără nimic viu, nici pe pămînt, nici în

văzduh. Din loc în loc, mici lacuri, mai curînd băltoace, străluceau în razele soarelui. Vrînd să bem, am constatat că apa lor era sărată.

De fapt, n-am fost surprinşi. Se confirma astfel ceea ce presupusesem de la început şi anume că acest continent necunoscut se născuse recent, ieşind din adîncurile mării. Asta îi explica ariditatea, ca şi deplina solitudine. Asta explica de asemenea stratul gros de nămol răspîndit uniform, care, în urma evaporării, începea să crape şi să se prefacă în pulbere.

A doua zi, la prînz, am stabilit că ne aflăm la 17°20' latitudine nord şi 23°55' longitudine vest. Reportînd punctul pe hartă, am văzut că se afla în plin ocean, cam în dreptul Capului Verde. Şi totuşi, uscatul, spre vest şi apa, spre est se întindeau acum pînă la orizont.

Oricît de aspru şi de neprimitor ar fi fost continentul pe care pusesem piciorul, eram siliţi să ne mulţumim cu el. Iată de ce, fără să mai aşteptăm, am început descărcarea vasului. Am urcat pe platou tot ceea ce se afla în magaziile lui. Mai înainte, am afurcat solid vasul pe patru ancore, la cinci braţe de fund. În acest golf liniştit, nu-l ameninţa nici un pericol şi puteam să-l abandonăm fără nici un risc.

Îndată ce am terminat debarcarea, noua noastră viaţă a început. În primul rînd, trebuia...

*

Ajuns aici cu traducerea, zartogul Sofr fu nevoit să se oprească. Manuscrisul prezenta o primă lacună, probabil foarte importantă, după numărul de pagini deteriorate, lacună urmată de multe altele şi mai considerabile, pe cît se putea presupune. Fără îndoială, un mare număr de foi fuseseră atinse de umiditate, cu toată protecţia cutiei. De fapt, nu rămăseseră decît fragmente mai mult sau mai

puțin întinse, al căror context era distrus pentru totdeauna. Ele se succedau în această ordine :

*

...începem să ne aclimatizăm.

De cît timp debarcasem pe această coastă ? Nu mai știam nimic. L-am întrebat pe doctorul Moreno, care ține un calendar al zilelor scurse. El mi-a spus : „Șase luni...", adăugînd : „Cu o diferență de cîteva zile", căci se teme să nu se fi înșelat.

Am și ajuns aici ! Au trebuit să treacă doar șase luni pentru ca să nu mai fim foarte siguri că am măsurat exact timpul. Promițătoare perspective !

Dealtfel, neglijența noastră nu e deloc inexplicabilă. Ne folosim întreaga atenție, întreaga activitate pentru a supraviețui. Hrana e o problemă a cărei rezolvare necesită cea mai mare parte din zi. Ce mîncăm ? Pești, cînd găsim, ceea ce devine din ce în ce mai dificil, căci urmărirea noastră continuă îi alungă. Mîncăm de asemenea ouă de broaște țestoase și anumite alge comestibile. Seara, sîntem sătui, dar extenuați și ne gîndim doar la somn.

Am improvizat corturi din pînzele „Virginiei". Consider că în scurt timp va trebui să construim un adăpost mai trainic.

Cîteodată împușcăm o pasăre ; văzduhul nu e atît de pustiu cît presupusesem la început. Cam zece specii cunoscute sînt reprezentate pe acest nou continent. Doar păsări de cursă lungă : rîndunici, albatroși, fregate și alte cîteva. Se pare că nu-și găsesc hrana pe acest pămînt fără vegetație, căci se rotesc neîncetat în jurul taberei noastre, pîndind resturile meselor sărace. Uneori găsim una ucisă de foame, ceea ce ne cruță cartușele și puștile.

Din fericire, sînt șanse ca situația să se amelioreze. Am descoperit un sac de grîu în cala „Virginiei" și am semă-

nat jumătate din el. Dacă va crește, ne va ușura mult viața. Dar va încolți oare? Solul e acoperit de un strat gros de aluviuni, nămol nisipos îngrășat prin descompunerea algelor. Oricît de mediocră i-ar fi calitatea, e totuși humus. Cînd am acostat, era impregnat cu sare; apoi, însă, ploi diluviene i-au spălat suprafața, toate depresiunile fiind acum pline cu apă dulce.

Dar stratul aluvionar n-a rost curățat decît pînă la mică adîncime; pîrîurile, chiar rîurile care încep să se formeze, sînt toate foarte sălcii și asta arată că în profunzime există încă o mare cantitate de sare.

Pentru a semăna grîul și pentru a păstra jumătate de sac în rezervă, aproape că a trebuit să ne batem; o parte a echipajului „Virginiei" voia să-l prefacă fără zăbavă în pîine. Am fost constrînși să...

*

...pe care le aveam la bordul „Virginiei". Aceste două cupluri de iepuri au fugit în interior și nu le-am mai văzut. Se pare că au găsit hrană. Produce oare pămîntul, fără să știm...

*

...cel puțin doi ani de cînd sîntem aici!... Grîul a crescut admirabil. Avem pîine aproape la discreție și cîmpurile cultivate cresc mereu. Dar ce luptă trebuie să ducem împotriva păsărilor! S-au înmulțit în chip ciudat și, de jur împrejurul culturilor noastre...

*

Cu toate decesele despre care am vorbit mai înainte, micul nostru trib n-a descrescut, ci dimpotrivă. Fiul meu și pupila mea au trei copii, și fiecare dintre celelalte trei

perechi, la fel. Toată această liotă crapă de sănătate. E ca și cum specia umană ar avea mai multă vigoare, o vitalitate mai intensă, de cînd e atît de redusă ca număr. Dar cauze...

*

...aici de zece ani și nu știam nimic despre acest continent. Nu-l cunoșteam decît pe o rază de cîțiva kilometri în jurul locului debarcării. Doctorul Bathurst ne-a făcut să ne fie rușine de apatia noastră. La îndemnul lui, am armat vasul, ceea ce ne-a luat aproape șase luni și am făcut o călătorie de explorare.

Ne-am întors alaltăieri. Călătoria a durat mai mult decît socoteam, pentru că am vrut să fie completă.

Am dat ocol continentului care ne susține și care, totul ne face s-o presupunem, trebuie să fie, împreună cu insulița noastră, ultima parcelă solidă de la suprafața globului. Țărmurile lui ni s-au părut a fi pretutindeni la fel, adică foarte abrupte și foarte sălbatice.

Călătoria noastră a fost întreruptă de mai multe excursii în interior ; speram, mai ales, să găsim urme ale Azorelor și ale Maderei, situate, înainte de cataclism, în oceanul Atlantic și care, deci, ar trebui să facă parte din noul continent. N-am întîlnit însă nici cel mai mic vestigiu. Tot ce am putut constata este că solul era răscolit și acoperit de un strat gros de lavă în zona acestor insule, care au fost supuse unor violente fenomene vulcanice.

Dacă n-am descoperit ce căutam, am descoperit ceea ce nu căutam ! În dreptul Azorelor, pe jumătate acoperite de lavă, ne-au apărut mărturii ale muncii omenești — dar nu ale muncii foștilor insulari, contemporanii noștri de ieri. Erau rămășițe de coloane sau de olărie cum nu văzusem niciodată. Cercetîndu-le, doctorul Moreno emise ideea că aceste vestigii trebuiau să aparțină anticei Atlantide și că fluxul vulcanic le-ar fi readus la suprafață.

Poate că doctorul Moreno are dreptate. Legendara Atlantidă ar fi ocupat, într-adevăr, dacă a existat, locul noului continent. Cît de ciudată ar fi, în acest caz, succesiunea pe aceleași meleaguri a trei omeniri care nu purced una dintr-alta.

Oricum ar fi, mărturisesc că problema mă lasă rece : avem destulă bătaie de cap cu prezentul, ca să ne mai ocupăm de trecut.

Cînd ne-am întors, ne-a izbit faptul că, față de restul continentului, împrejurimile taberei noastre păreau să constituie o regiune favorizată. Asta se datorează exclusiv culorii verzi, adinioară atît de abudentă în natură, care nu e cu totul absentă aici, în timp ce a dispărut în restul continentului. Nu făcusem niciodată această observație pînă atunci, dar lucrul era incontestabil. Fire de iarbă, care nu existau în momentul debarcării noastre, țîșneau acum destul de numeroase în jur. Dealtfel, ele nu aparțin decît unui mic număr de specii dintre cele mai obișnuite, ale căror seminţe au fost transportate pînă aici de păsări.

Din ceea ce am spus pînă acum, nu trebuie să se tragă concluzia că nu există vegetație în afara acestor cîteva specii vechi. În urma unui efort de adaptare dintre cele mai stranii, pe întregul continent poate fi întîlnită o vegetație în stadiul de rudiment, de promisiune. Cele mai multe dintre plantele marine care-l acopereau cînd a țîșnit din valuri au pierit la lumina soarelui. Cîteva au rezistot totuși în lacurile, bălțile și bălțoacele uscate progresiv de căldură. Dar, în acea perioadă, începeau să se nască rîuri și izvoare cu atît mai favorabile vieții ierburilor marine și algelor, cu cît apa lor era sărată. Cînd suprafața și apoi adîncurile solului au fost lipsite de sare și apa a devenit dulce, imensa majoritate a acestor plante au dispărut. Un mic număr, obișnuindu-se cu noile condiții de viață, au prosperat în apa dulce așa cum prosperaseră în apa sărată. Dar procesul nu s-a oprit aici ; cîteva dintre

aceste plante, înzestrate cu o putere de acomodare mai mare, s-au obișnuit cu atmosfera, după ce se obișnuiseră cu apa dulce și, mai întîi pe țărmuri, apoi din aproape în aproape, au înaintat spre interior.

Am surprins această transformare pe viu și am putut să constatăm cum se modificau formele, odată cu funcționarea fiziologică. De pe acum, cîteva tulpini se înalță timid spre cer. Putem prevedea că, într-o zi, o floră va fi creată astfel pe de-a-ntregul și între speciile noi și cele vechi va izbucni o luptă înverșunată.

Lucrurile se petrec la fel și cu fauna. În vecinătatea cursurilor de apă pot fi văzute foste animale marine, în cea mai mare parte moluște și crustacee, pe cale de a deveni terestre. Văzduhul e străbătut de pești zburători, mai mult păsări decît pești, aripile lor crescînd nemăsurat și coada lor arcuită îngăduindu-le...

*

Ultimul fragment cuprindea, intact, sfîrșitul manuscrisului :

*

...toți bătrîni. Căpitanul Morris a murit. Doctorul Bathurst are șaizeci și cinci de ani, doctorul Moreno, șaizeci ; eu, șaizeci și opt. Toți ne vom sfîrși curînd viața. Totuși, mai înainte vom îndeplini sarcina care ne revine și, pe cît ne stă în puteri, vom ajuta generațiile viitoare în lupta care le așteaptă.

Dar vor vedea oare lumina zilei, aceste generații ale viitorului ?

Sînt tentat să răspund afirmativ, dacă nu țin seama decît de înmulțirea semenilor mei : copiii mișună și, pe de altă parte, în condițiile acestei clime sănătoase, în acest

ținut în care animalele feroce sînt necunoscute, longevitatea e mare. Colonia noastră s-a întreit.

Dimpotrivă, sînt tentat să răspund negativ, dacă mă refer la profunda decădere intelectuală a tovarășilor mei de nenorocire.

Micul nostru grup de naufragiați se afla totuși în condiții favorabile pentru a profita de cunoașterea umană. El cuprindea un om deosebit de energic — căpitanul Morris, azi decedat, doi bărbați mai culți decît media obișnuită — fiul meu și cu mine — precum și doi savanți veritabili — doctorul Bathurst și doctorul Moreno. Cu astfel de elemente, am fi putut face ceva. N-am făcut nimic. De la început, păstrarea vieții noastre materiale a fost, este încă singura noastră preocupare. Ca la început, ne petrecem timpul căutîndu-ne hrana, iar seara, epuizați, cădem într-un somn greu.

E, vai ! prea evident că omenirea, ai cărei unici reprezentanți sîntem, e pe cale de regresiune rapidă. Semnele animalității s-au accentuat la mateloții de pe „Virginia", oameni inculți altădată ; fiul meu și cu mine am uitat ceea ce știam ; doctorul Bathurst și doctorul Moreno și-au lăsat ei înșiși creierii în paragină. Se poate spune că viața noastră cerebrală este inexistentă.

Din fericire, am efectuat periplul acestui continent cu mulți ani în urmă. Astăzi n-am mai avea curajul... Și, de altfel, căpitanul Morris, conducătorul expediției, a murit — după cum a murit de bătrînețe și „Virginia", care ne purta atunci.

La începutul șederii noastre aici, cîțiva dintre noi se apucaseră să-și construiască locuințe. Aceste construcții neterminate s-au transformat în ruine. Dormim toți pe pămînt, în orice anotimp.

De multă vreme n-a mai rămas nimic din veșmintele noastre. Cîțiva ani, ne-am străduit să le înlocuim cu alge țesute mai întîi cu dibăcie, apoi mai grosolan. Am renun-

ţat şi la acest efort, pe care clima blîndă îl face de prisos: trăim goi, ca aceia pe care-i numeam sălbatici.

A mînca, a mînca, aceasta ne este ţinta perpetuă, preocuparea exclusivă.

Mai dăinuie totuşi cîteva rămăşite din vechile noastre idei şi sentimente. Fiul meu Jean, acum om matur şi bunic, nu şi-a pierdut de tot afectivitatea şi fostul meu şofer, Modeste Simonat, îşi mai aminteşte vag că i-am fost cîndva stăpîn.

Dar odată cu ei, cu noi, aceste slabe urme ale oamenilor care am fost — căci de fapt nu mai sîntem oameni — vor dispare pentru totdeauna. Cei născuţi aici nu vor fi cunoscut niciodată o altă existenţă. Omenirea va consta doar din aceşti adulţi — îi am în faţa ochilor în timp ce scriu — care nu ştiu nici să citească, nici să numere şi abia vorbesc, din aceşti copii cu dinţi ascuţiţi, care par să fie doar un pîntec nesăţios. Apoi, după aceştia, vor fi alţi adulţi şi alţi copiii, apoi iar alţi adulţi şi alţi copii, mereu mai aproape de animale, mereu mai departe de strămoşii lor gînditori.

Mi se pare că-i văd pe aceşti oameni viitori, nemaicunoscînd limbajul articulat, cu inteligenţa stinsă, cu trupul acoperit de peri aspri, rătăcind în acest deşert sumbru...

Ei bine, vrem să încercăm să nu fie aşa. Vrem să facem tot ce stă în puterea noastră pentru ca realizările omenirii din care am făcut parte să nu se piardă definitiv. Doctorul Moreno, doctorul Bathurst şi cu mine vom trezi creierul nostru amorţit, îl vom obliga să-şi reamintească tot ceea ce a ştiut. Împărţindu-ne munca, pe această hîrtie şi cu această cerneală, luate cîndva de pe bordul „Virginiei", vom înşira tot ceea ce cunoaştem în diverse domenii ale ştiinţei pentru ca, mai tîrziu, dacă oamenii vor mai exista şi dacă, după o perioadă de sălbăticie mai mult sau mai puţin lungă, vor simţi renăscînd setea lor de lumină, să găsească acest rezumat a ceea ce au făcut înaintaşii lor. Fie ca atunci ei să binecuvînteze amintirea acelora care

s-au străduit, la noroc, să scurteze calea dureroasă a unor fraţi pe care nu-i vor vedea !

*

Pe pragul morţii

Au trecut aproape cincisprezece ani de cînd au fost scrise rîndurile de mai sus. Doctorul Bathurst şi doctorul Moreno nu mai sînt. Dintre toţi cei care au debarcat aici, eu, unul dintre cei mai bătrîni, am rămas aproape singur. Dar moartea mă va lua şi pe mine. O simt urcînd de la picioarele mele îngheţate spre inima care mi se opreşte.

Ne-am terminat munca. Am închis manuscrisele care cuprind rezumatul ştiinţei umane într-o casă de fier debarcată de pe „Virginia" şi am îngropat-o adînc în pămînt. Alături, voi ascunde aceste cîteva pagini făcute sul, într-o cutie de aluminiu.

Va găsi cineva vreodată comoara încredinţată pămîntului ? O va căuta măcar cineva ?...

Asta e treaba destinului.

*

Pe măsură ce traducea acest bizar document, un fel de spaimă cuprindea sufletul zartogului Sofr.

Cum, rasa Andarti-Iten-Schu descindea din aceşti oameni care, după ce rătăciseră multe luni pe deşertul oceanelor, eşuaseră în acest punct al ţărmului unde se înalţa acum Basidra ? Aşadar, aceste creaturi mizerabile făcuseră parte dintr-o omenire glorioasă, faţă de care omenirea actuală se afla la primele gîngăveli ! Şi ce trebuise pentru ca ştiinţa, pînă şi amintirea acestor popoare atît de puternice să fie suprimate definitiv ? Mai puţin decît nimic : un tremur imperceptibil care să străbată scoarţa globului.

Ce nenorocire ireparabilă că manuscrisele semnalate de document fuseseră distruse odată cu casa de fier care le adăpostea. Era cu neputință să se mai păstreze cea mai mică speranță, lucrătorii răscolind solul în toate sensurile pentru a săpa fundațiile. Nu încăpea nici o îndoială că fierul fusese măcinat de vreme, pe cînd cutia de aluminiu rezistase victorioasă.

Oricum, nu era nevoie de mai mult pentru ca optimismul lui Sofr să fie tulburat iremediabil. Dacă manuscrisul nu prezenta nici un detaliu tehnic, el era plin de indicații generale și dovedea în mod peremptoriu că omenirea înaintase odinioară mai mult pe drumul adevărului, decît o făcuse după aceea. În această relatare se afla totul, noțiunile pe care le poseda Sofr și altele, pe care nici n-ar fi îndrăznit să și le imagineze — pînă la explicația numelui Hedom, care stîrnise atîtea polemici inutile !... Hedom era deformarea lui Edem, el însuși deformarea lui Adam, care nu era, poate, decît deformarea unui cuvînt mai vechi.

Hedom, Edem, Adam este simbolul perpetuu al primului om și este, de asemenea, o explicație a sosirii lui pe pămînt. Sofr greșise deci negîndu-l pe acest strămoș, a cărui existență reală era dovedită de manuscris și poporul avusese dreptate socotind că ascendenții îi sînt asemănători. Dar nici în acest caz, nici în general, Andarti-Iten-Schu nu inventaseră nimic nou. Ei se mulțumiseră să repete ceea ce se spusese înaintea lor.

La urma urmei, poate că nici contemporanii autorului acestei relatări nu inventaseră mai mult. Poate că și ei doar refăcuseră drumul străbătut de alte omeniri, venite înaintea lor pe Pămînt. Nu vorbea documentul despre un popor numit atlant ? Fără îndoială că vestigiile aproape impalpabile descoperite de Sofr dedesubtul stratului de nămol marin aparțineau acestor atlanți. La ce grad de cunoaștere a adevărului ajunsese această veche națiune, cînd invazia oceanului o măturase de pe suprafața Pămîntului ?

Oricare i-ar fi fost realizările, nimic din ele nu sub-

zistase după catastrofă și omul trebuise să reia de jos urcușul lui spre lumină.

Poate că va fi la fel și pentru Andarti-Iten-Schu. Poate că va fi la fel și după ei, pînă în ziua...

Dar va veni vreodată ziua în care să fie satisfăcută nesățioasa dorință a omului ? Va veni vreodată ziua în care acesta, sfîrșind de urcat panta, va putea să se odihnească pe piscul în sfîrșit cucerit ?...

Așa gîndea zartogul Sofr, aplecat asupra venerabilului manuscris.

Datorită acestei relatări de dincolo de mormînt, el își imagina teribila dramă care se desfășoară fără încetare în univers și inima îi era plină de compasiune. Sîngerînd de nenumăratele rele de care suferise înaintea lui tot ceea ce fusese viu, încovoindu-se sub povara acestor eforturi zadarnice acumulate în nesfîrșirea timpurilor, zartogul Sofr-Ai-Sr dobîndea încet, dureros, convingerea intimă a eternei reînceperi a lucrurilor.

Finalul nuvelei i-a furnizat lui Marcel Moré principalul argument în tentativa sa de a stabili neapărat o legătură între filozoful german Friedrich Nietzche și marele scriitor francez : „E limpede : cine ar fi putut deci să-i inspire lui Jules Verne ideea unei eterne reîntoarceri, dacă nu lectura operelor filozofice în care această temă deține un loc fundamental ?" (33). Firește, această consonanță ne pune pe gînduri mai mult decît faptul că filozoful și scriitorul îl prețuiau deopotrivă pe Stendhal și au avut reacții identice față de Wagner. Dar, înainte de a conchide, să ne amintim principiul parcimoniei, enunțat de celebrul călugăr franciscan Guillaume d'Occam : „Să nu se înmulțească ipotezele, dacă nu e necesar". Cu alte cuvinte, să nu recurgem la explicațiile cele mai complicate și mai nesigure, dacă nu le-am epuizat pe cele mai simple și mai ușor de verificat. În cazul nostru, nu putem omite faptul că nicăieri în opera și în corespondența (publicată) ver-

niană nu există vreo referire la filozoful german. In același timp, nu e un secret că ideea eternei reîntoarceri străbate întreaga literatură romantică, avîndu-și probabil izvorul în teoria catastrofelor geologice a lui Cuvier. Ilustrul savant explica dispariția unor întregi familii de plante și animale prin cataclismele care au distrus viața de mai multe ori în istoria Pămîntului. Ecoul livresc al acestei teorii îl constituie descrierea civilizațiilor antediluviene din Căderea unui înger *al lui Lamartine, sau din* Orașul dispărut *al lui Hugo. Sursa nuvelei ar putea fi mitul Atlantidei, care revine obsedant în „Călătoriile extraordinare", culminînd cu descoperirea vestigiilor civilizației dispărute pe continentul renăscut din ape. Dealtfel, ipoteza catastrofei a dat naștere unui mare număr de lucrări beletristice anterioare* Eternului Adam... *Oricum, Nietzche nu are ce căuta în aceste speculații, de vreme ce* ideea *nuvelei se afla, în germen, în meditațiile profesorului Aronnax din* Douăzeci de mii de leghe sub mări *(1870): „Poate că, într-o zi, vreun fenomen eruptiv va readuce la suprafața valurilor aceste ruine scufundate". Iar Cyrus Smith o dezvoltă în* Insula misterioasă *(1874—75): „În secolele viitoare, noi Columbi vor descoperi insulele Chimborazo, Himalaia și Mont-Blanc, rămășițe ale Americii, Asiei și Europei înghițite de ape". În sfîrșit,* Eternul Adam *(data elaborării e necunoscută, situîndu-se probabil în ultimii ani de viață ai scriitorului, mort în 1905) o reia și o amplifică, poate și sub impulsul emoției stîrnite pretutindeni pe glob de distrugerea orașului Saint-Pierre din Martinica, în urma erupției vulcanului Pelé, la 8 mai 1902.*

Spațiul acordat încercării de elucidare a acestei probleme este justificat de implicațiile aserțiunii lui Marcel Moré, care ajunge să vorbească despre un „nietzcheism vernian" avant la lettre *și să se întrebe dacă „zartog" Sofr-Ai-Sr nu ar fi, într-un anumit fel, însuși Jules Verne,*

care și-ar fi petrecut ultimii ani ai vieții descifrînd rebusul constituit de operele lui Nietzche traduse în franceză". Or, cu tot pesimismul din acești ultimi ani, generat de factori personali și sociologici, sensul profund al operei scriitorului este departe de a se confunda cu acela al pretinsului său model. Pînă și Eternul Adam, *„al cărei ton este foarte diferit de aproape tot ceea ce a scris Jules Verne" (9), demonstrează că optimismul autorului, ca și acela al eroului său, fusese „tulburat iremediabil", dar nu și pierdut. Să nu uităm că viața vegetală și animală se adaptează condițiilor vitrege de pe ultimul ei refugiu. Iar supraviețuitorii își biciuiesc creierul amorțit pentru a lăsa omenirii ce va să vină un rezumat al cunoștințelor lor, ca „să scurteze calea dureroasă a unor frați pe care nu-i vor vedea!" Iată de ce, împotriva unor opinii care văd în* Eternul Adam *un temei pentru a repune în discuție întregul sens al „Călătoriilor extraordinare", sîntem mai curînd de acord cu Jacques Sadoul atunci cînd conchide astfel: „Jules Verne s-a îndoit, desigur, de continuitatea nelimitată a progresului științific; în schimb, nimic nu ne îngăduie să ne închipuim că ar fi încetat să creadă în știință..." (41).*

Nuvela merită o atenție deosebită și în ceea ce privește modalitatea artistică folosită de autor. Trebuie să începem prin a spune că atitudinea criticilor și istoricilor literari față de Jules Verne ni s-a părut întotdeauna cel puțin bizară. Într-o scrisoare adresată lui Hetzel, referindu-se la „importanța redusă pe care o au în literatura noastră aceste cărți, destinate în primul rînd tinerilor", scriitorul continua astfel: „Îmi amintesc că Paul de Saint-Victor, vorbind despre autorii Magazinului de educație, *nici măcar nu mă cita" (cf. 31). Din păcate, nu era o atitudine singulară, pontifii literari ai momentului părînd să ignore însăși existența preacelebrului lor compatriot. Iar cînd n-o ignorau, Thibaudet îl amintea în treacăt, iar Lanson îi acorda o jumătate de rînd cam disprețuitoare. Și în această*

privință, lucrurile s-au schimbat o dată cu reevaluarea globală a operei verniene. Kingsley Amis este unul dintre foarte puținii cercetători care mai susțin că „Din punct de vedere literar, opera sa este, desigur, de slabă calitate..." (3). Pînă și Donald Wollheim, autorul unor opinii foarte discutabile despre conținutul ideatic al „Călătoriilor extraordinare", subliniază: „Verne era un scriitor de prim rang pentru epoca sa, cu toate că se adresa mai ales cititorilor tineri. E imposibil să-l citești astăzi fără să constați că nu era inferior nimănui în ceea ce privește talentul de a detalia un decor, ca și în modul de a înregistra nuanțele epocii" (47).

Cît despre Eternul Adam, *relatare sobră a unui cataclism planetar și a unui eșec științific, ceea ce surprinde este adaptarea perfectă a scriiturii la necesitățile subiectului și ale formulei adoptate. Limpiditatea relatării inițiale contrastează în chip fericit cu permanenta tensiune interioară a „jurnalului" catastrofei. Lipsa de lirism, descrierea la rece a unor evenimente tragice asigură nuvelei o influență mai profundă asupra cititorilor decît ar fi generat-o accentele patetice prezenie în alte lucrări pe teme similare.*

Primejdiile potențiale ale neconcordanței dintre progresul tehnico-științific și cel moral, evocate în opera lui Verne și Wells, îl neliniștesc și pe marele scriitor ceh Karel Čapek. Cea mai cunoscută piesă a sa, R.U.R. (Rossum's Universal Robots, *1920) constituie o expresie concentrată a acestei preocupări obsedante: „Ideea roboților umani, a oamenilor-automate produși în mod industrial, cu trup și chip de bărbat sau de femeie, asexuați totuși pînă în ziua în care doi dintre ei descoperă dragostea, fără inteligență dar înzestrați cu grai și memorie, lipsiți de orice sensibilitate în afară de sensibilitatea la durere — pentru a diminua accidentele de muncă — acești roboți destinați să furnizeze industriașilor mînă de lucru foarte ieftină, și statelor armate reînoite la nesfîrșit, acești roboți cărora li*

se inculcă, pentru a-i diviza mai ușor, paternalismul și șovinismul local și național, această idee profund originală nu este ea simbolul perfect al unei societăți riguros mecanizate, întemeiate pe profit?" (24). Ne este cu atît mai ușor să răspundem afirmativ, cu cît ideea apare și în alte lucrări ale lui Čapek, unele anterioare piesei. Din nefericire pentru caracterul reprezentativ al volumului nostru, acestea din urmă nu-i aparțin decît pe jumătate, fiind scrise împreună cu fratele său Josef, publicate în presa vremii și reproduse apoi în culegerile Adîncimi strălucitoare *și* Grădina lui Krakonos. *Povestirea, mai curînd eseul dialogat* Sistemul *(1908), prefigurează în registrul ironic sistemul creat datorită descoperirii bătrînului Rossum (în limba cehă,* rozum *înseamnă* rațiune). *„Muncitorul trebuie să devină o mașină care pur și simplu să se învîrtească", afirmă stăpînul fabricilor din Hubertstown, iar roboții din* R.U.R. *sînt tocmai asemenea mașini umanoide, construite din materie organică* [1]. *Pe de altă parte, revolta muncitorilor din* Sistemul *este determinată de redeșteptarea sentimentelor umane, după cum revolta roboților se produce în urma experiențelor doctorului Gall, care-i înzestrează cu un rudiment de simțire.*

Atitudinea fraților Čapek față de implicațiile posibile ale progresului tehnico-științific transpare și în alte lucrări de tinerețe. În Creatura naturans *(1910), de pildă, se afirmă: „Industrializarea, extinderea fabricilor, sistemul mecanic al epocii noastre începe să ne înspăimînte... Într-adevăr, avem prea multe mașini; omul și animalul, tot ce este viu, activ, tot ce se mișcă este dislocat de această mecanizare generală" (cf. 5). Autorii nu pledează însă pentru o utopică întoarcere la natură, ci pentru stabilirea unui echilibru între necesitățile industrializării și mediul*

[1] În *science fiction*-ul modern, acest tip de făpturi artificiale poartă numele de *androizi*, roboții desemnînd mai ales corpurile, umanoide sau nu, construite din materie anorganică (metal, masă plastică etc.).

înconjurător, soluție, să recunoaștem, surprinzător de modernă. Mai tîrziu (1929), simțind nevoia să explice sensul profund al piesei R.U.R., *Karel Čapek avea să-și definească în mod limpede poziția față de progresul tehnic, față de mașini : „Recunosc că mă simt întrucîtva responsabil pentru întrebarea : e oare posibil ca pînă la urmă mașinile să ajungă stăpîne peste oameni ? Această întrebare mă apasă nu pentru că aș fi inventat vreo mașină, nici pentru că aș fi inventat sus-enunțata întrebare, ci pentru că, într-un moment de slăbiciune, am inventat roboții... În realitate, eu însumi dispun de cîteva mașini, printre care, de exemplu, o mașină de tuns iarba. Și niciodată nu mi-a trecut prin cap că mașina asta ar putea deveni stăpîna mea... Orice muncitor știe că stăpînul lui nu este mașina la care lucrează, ci fabricantul care îl plătește... Să nu ne punem deci întrebarea dacă pînă la urmă mașinile vor ajunge stăpîne peste om, frustrîndu-l de capacitatea procreației. Deoarece este binecunoscut faptul că există cu totul alte cauze care-i frustrează pe oameni de capacitatea procreației, de exemplu salariul mic, standardul de viață scăzut, cultura deficitară și așa mai departe“ (cf. 5). Asemeni majorității autorilor de* science fiction, *Čapek nu învinuiește deci progresul însuși, mașinile, ci modul în care sînt folosite, ca instrumente ale oprimării capitaliste.*

Dar este Čapek un autor de science fiction ?

În introducerea la interesanta și cuprinzătoarea sa monografie, C. Barborică ține să ne avertizeze chiar de la început : „Posteritatea nu a fost tocmai dreaptă cu scriitorul ceh Karel Čapek. Deși operele sale cunosc o mare răspîndire, în lucrările de sinteză literară universală el este tratat aproape numai ca autor de scrieri cu caracter științifico-fantastic. În acest fel, creația lui Karel Čapek poartă stigmatul unui gen considerat inferior, o periferie în care se produc lecturi de agrement, ca cele polițiste“ (5). Trecînd peste

aprecierea, să-i spunem doar ușuratică, din ultima frază, vom înțelege eroarea autorului cînd, peste cîteva zeci de pagini, vom constata că el pornește de la definiția despre science fiction *a lui Kingsley Amis, pe care n-o interpretează nici măcar* ad literam, *ci întru totul* pro domo. *A spune că roboții organici și carburatorul din* Fabrica de absolut *(1922) sînt realizări „imposibile din punct de vedere tehnic", înseamnă a reduce fenomenul la o singură dimensiune. Sînt oare mai posibile călătoria în timp și universul paralel ale lui Wells, pe care C. Barborică nu-l exclude din aria anticipației ? Iată și un alt raționament cu totul discutabil : „Dacă romanul* Război cu salamandrele, *care pornește de la ipoteza că în anumite condiții n-ar fi fost exclus ca o altă specie animală decît maimuța să fi putut evolua pe treptele civilizației, este roman de fantezie științifică, în acest caz vom fi siliți să subsumăm genului și* Insula pinguinilor *de Anatole France". Dar tot C. Barborică, vrînd să demonstreze că romanul lui France i-a servit drept model lui Čapek, îl prezintă astfel : „În* Insula pinguinilor, *un preot botează dintr-o eroare pinguinii și-i transformă din mila Domnului în oameni". N-are rost să continuăm, de vreme ce ni se oferă un argument peremptoriu : tranformarea pinguinilor în oameni este rezultatul unui miracol, pe cînd evoluția salamandrelor urmează o cale rațională deși, evident, imaginară. Tocmai în aceasta constă deosebirea esențială dintre fantastic și fantasticul* științific !... *Că Kingsley Amis este vinovat (involuntar) de încercarea de a-l desprinde pe Čapek de pe orbita* science fictionului *ne-o demonstrează și ultima parte a acestui rechizitoriu : „Prin moralismul său și prin locul pe care îl ocupă satira în creația sa, Čapek se deosebește de cei doi clasici ai genului de știință-ficțiune : Jules Verne și H. G. Wells. Proza acestora nu presupune întotdeauna intenții satirice. Scopul lor primordial este de a imagina o faptă extraordinară, o acțiune aventuroasă care să uimească". Am combătut la locul potrivit versiunea ori-*

ginală a acestor aserțiuni. Dacă literatura științifico-fantastică ar urmări într-adevăr, în primul rînd, să imagineze fapte extraordinare și acțiuni aventuroase, ar merita să poarte „stigmatul unui gen considerat inferior". Dar audiența tot mai largă de care se bucură ea în rîndul cititorilor și al criticii literare demonstrează cu totul altceva. Și printre „scrisorile de noblețe" ale fenomenului se numără, la loc de cinste, R.U.R. și Fabrica de absolut, Krakatit *și* Război cu salamandrele.

În 1908, cînd Frații Čapek publicau Sistemul, *apărea a doua carte a lui Maurice Renard,* Doctorul Lerne, sub-zeu. *Romanul este dedicat lui Wells — și nu întîmplător, de vreme ce, asemeni genialului chirurg din* Insula doctorului Moreau, *doctorul Lerne săvîrșește adevărate miracole, de astă dată în domeniul grefei organelor, ajungînd pînă la transplantarea creierilor. Îl vom regăsi, sub un alt nume, în* Mîinile lui Orlac *(1920), grefîndu-i unui pianist mutilat într-un accident mîinile unui om mort de curînd, ceea ce nu rămîne fără urmări, mai ales pe plan psihic. Dintre celelalte romane ale lui Renard —* Omul trucat *(1921),* Un om la microbi *(1928) etc. — se distinge* Pericolul albastru *(1910). Autorul imaginează un glob concentric Pămîntului dar invizibil, ca și sarvanții, ființele cu aspect de păianjeni care-l populează, pentru că au aceleași indice de refracție ca aerul. Sarvanții „pescuiesc" oameni pentru experiențe, așa cum facem noi cu fauna marină. Ei nu coboară însă în oceanul aerian animați de intenții anexioniste, ca marțienii lui Wells, și își încetează experiențele atunci cînd descoperă suferința. Superioritatea lor este deci evidentă nu numai pe planul inteligenței, ci și pe cel moral.*

Pericolul albastru *este considerat deseori drept capodopera lui Renard. Fără a-i contesta reușitele ca romancier, credem că talentul scriitorului se exprimă plenar în proza de mai mici dimensiuni. Spre exemplificare, am ales o povestire din volumul* Domnul d'Outremort *(1913).*

„Am privit uimit această umbră timp de cîteva minute. Forma ei mă umplea de stupoare. Am ridicat ochii. Copacul era un palmier".

(Edgar Allan Poe, *Intîlnirea din Munții Colțoși*)

Răposatul Chanteraine, botanistul, în timpul vieții director al Muzeului, a lăsat niște memorii ciudate. Dacă n-au fost încă publicate, asta se datorește faptului că în ele pot fi recunoscute prea ușor multe figuri contemporane pe care se cuvine să le așteptăm să aparțină Istoriei, pentru a dezvălui că nu erau demne de ea. Așa e datina.

Desprindem din manuscris aceste pagini descriptive în care, printr-o excepție, autorul nu vorbește despre oamenii de azi.

*

— Pune-ți mantaua, îmi spuse Fleury-Moor. Se face răcoare și vreau să te duc la ciupercăriile mele model.

— E departe ?

— Nu. La doi pași. Acolo sus. (Geologul îmi arătă vîrful colinei). Vezi cocoașa aceea, Chanteraine ? Ar merita să fie celebră. Notre-Dame de Reims [1] a ieșit de acolo, cel puțin în parte. Creasta e toată străpunsă de galerii subterane care au fost cîndva cariere de piatră. Folosesc două dintre ele pentru creșterea criptogamelor mele ; se intră prin cealaltă parte a colinei... Poți să-ți iei și pușca — vînatul îmi aparține. Vino !

— S-a făcut tîrziu... E trecut de trei.

— Vom fi înapoi cu mult înainte de a se înnopta. Hai, la drum !

Mi-am luat pușca de calibrul 12 și tolba de vînătoare. Ca să fiu cinstit, excursia era departe de a mă plictisi — în

[1] Faimoasă catedrală în care erau încoronați odinioară regii Franței (n.r.).

afară de scopul micologic. Sînt un vechi amator de peisaje și un neobosit admirator al amurgurilor.

Data : 26 octombrie 1907

Drumul urca domol prin viile culese și printre cîmpurile de sparanghel crescut în mărăcinișuri după recoltare. Țăranii tăiau aceste verdețuri aeriene și le strîngeau ca să le ardă. Aproape peste tot sclipeau lumini și fumul se înălța în văzduhul liniștit. Suiam, fără grabă, către o pădure de aramă și de rugină. Priveam ades peste umăr trecătoarea și cîmpia care se vedea tot mai bine. La liziera pădurii, drumul coti și, luînd-o pe lîngă copaci, ne dezvălui rotunjimea văii. Spațios hemiciclu lărgit în fața noastră, ea oferea imaginea desăvîrșită a acestei luni de brumar care abia începuse. În ciuda vremii ursuze și reci, în ciuda cerului tulbure și a aburului care, cu vălul său prea timpuriu, estompa contururile mlaștinilor, mantia ei de frunzișuri îngălbenite o însorea. Nici o adiere nu clătina crengile. Din cînd în cînd, cîte un copac se desfrunzea în pădure, cu un mic zgomot melancolic de aversă. Se auzea planînd neclintita reculegere a naturii dinaintea iernii. Se simțea cum amorțește treptat cîmpia și cum se coace toamna.

Înainte de a coti pe un drum nisipos, sub o boltă rară de salcîmi, am făcut un popas. Atunci am vorbit pentru prima oară despre ceață, observînd că emanația palustră aburea acum toate întinderile joase, ca un mucegai al cărui pluș cenușiu se îngroșa văzînd cu ochii. Un nor turtit împresura Cormonville-ul ; țesătoare nevăzute țeseau, de la un capăt la altul al trecătorii, pînze de păianjen statornice și tot mai opace, în timp ce, pe cîmpia nelămurită, lungi dîre de aburi stăruiau și se înmulțeau fără să se poată vedea cum. Încă nu plecasem cînd ele fulguiseră tot spațiul, pînă la marginea unde noaptea avea să se ridice în curînd.

— Să ne grăbim, spuse Fleury-Moor. E atît de ușor să capeți o răceală !

L-am urmat pe drumul desfundat.

După o clipă mi s-a părut că împrejurimile devin tulburi. M-am frecat la ochi, crezînd că mi se împăienjenise ră ; tulbureala persistă. Era negura. Ne învăluia în muselina ei.

— Nu te temi că vom fi surprinși de ceață ? am întrebat.

Mergeam între pereți de nisip roșcat, împînzit cu straturi de pămînt făinos. Colegul meu luase o mînă din acest pămînt și mi-l întindea, fărîmîndu-l. N-am văzut decît o infinitate de bucățele de calcar, minuscule rămășițe de cochilii ca amoniți și corneți, dintre care unele rămăseseră întregi, datorită taliei lor microscopice.

— Ei, ce-ți spuneam azi-dimineață !

Îmi aminteam de minune ce-mi spusese dimineața: și revedeam clipa în care automobilul de 35 cai-putere în care ne aflam ieșise din codrii Ardenilor. Dintr-o dată se făcuse parcă ziuă a doua oară. Cîmpia din Champagne se întindea în fața noastră cît vedeam cu ochii, albă ca de cretă, larg ondulată de cute armonioase care ni se păreau în mișcare și aproape marină, atît era de imensă și atît ni se părea de unduitoare. Satele, risipite din loc în loc, te duceau cu gîndul la niște insule stîncoase. Pîlcurile de brazi, ivindu-și ici și colo dreptunghiurile trase cu rigla, simulau stranii madrepori geometrici. În depărtare se zărea o șosea atît de dreaptă, încît puteai s-o iei drept un dig.

— Mergem cu 75 de kilometri pe oră, declară Fleury-Moor.

Aș fi dorit să spună „navigăm cu 40 de noduri", într-atît mă încerca această nostalgie a mării care sălășluiește în inima oamenilor și într-atît îmi dădea acest ținut regrete balneare și, totodată, iluzii navale.

— Pe cinstea mea, strigă Fleury-Moor, cînd i-am făcut această mărturisire, provincia Champagne seamănă cu oceanul ca o fiică cu tatal său ! Configuraţia ţinutului mărturiseşte originea lui neptunică şi faptul că marea preistorică l-a modelat odinioară după chipul ei, cu mari izbituri de valuri şi de vîltori. Şi uite acolo jos colinele care au ieşit cele dintîi la suprafaţă, în epoca eogenă, cînd valurile se retrăgeau din secol în secol. (Pînă acolo îşi întind Vesle şi Aisne braţele dealurilor şi tot acolo mergem şi noi). Ei bine, nu-s altceva decît ridicături de sedimente şi de aluviuni, bancuri de nisip şi de calcar, odinioară submarine, astăzi pline de scoici.

Iată ce îmi aminteam.

— Foarte bine, dragul meu, am replicat. Dar ceaţa... Nu te temi că o să ne rătăcim, dacă se îndeseşte ?

— Nu-i nici o primejdie! Vezi dumneata, cunosc ungherele astea pe dinafară. Aş ajunge la straturile mele de ciuperci cu ochii închişi ! De-altfel, la noi ceţurile nu-s niciodată dese... Dar dacă vrei să grăbim pasul, o să trecem repede de locul ăsta...

Curînd, într-adevăr, ieşind din culoar, drumul îşi accentuă brusc urcuşul şi atmosfera se limpezi cu totul. Am profitat ca să arunc o privire de ansamblu şi am constatat — nu fără uimire după asigurările lui Fleury-Moor — că nu mai zăream nimic din Cormonville. Vîlceaua se umpluse pînă la jumătate de volute nebuloase ; ele se întindeau pînă la extremităţile îndepărtate şi înecau întreaga imensitate.

— Ei, susţii că ceaţa asta nu-i deasă ?

— Nu, nu e. Dacă ne-am afla înăuntrul ei, ai fi de aceeaşi părere. Dar o vedem de sus, în întreaga ei grosime...

Un iepure ţîşni de undeva. Am tras. Împuşcătura plesni fără să se repercuteze.

Ajunserăm pe culme : o savană acoperită cu ţăndări de piatră şi presărată cu ienuperi. Mi se păru atît de tristă încît mi se făcu aproape ruşine că o străbat fără să fiu

deznădăjduit sau îndoliat. Singurătatea, tăcerea și nemișcarea se agravau una pe alta. Contururile începuseră să se dilueze în ceața născîndă. Impregnat de melancolie și mister, locul semăna cu amintirea unui peisaj. Îmi plăcu să cred că ne aflăm într-un pastel pe cale să se șteargă.

Fleury înainta mereu. Ghetele noastre călcau pe o iarbă tăioasă. Traversam creasta taluzului.

— Drace, e totuși caraghios ! strigă călăuza mea.

De acolo, s-ar fi zis că întreaga Champagne nu mai era decît o formidabilă stepă acoperită de nea. O suprafață siberiană, răsfrîngînd razele unui soare obosit, nivela totul. Și fenomenul acesta îmi dădea un sfîșietor sentiment de izolare. Aveam impresia că un potop universal de zăpadă ne cruțase doar pe noi, pe această colină ; și farmecul s-ar fi prelungit dacă n-ar fi fost glasurile pădurilor și ciripitul păsărilor care răsunau fantastic sub pătura de nepătruns.

Fleury îmi spuse că, deobicei, vîlcelele alcătuiau ici și colo două crînguri fermecătoare, în formă de semiluni. Totuși pîlniile lor aveau pe fund mlaștini foarte noroioase, ultime vestigii ale erei palustre de după perioada lacustră, care urmase la rîndul ei epocii marine.

Și arătîndu-mi, la nivelul nostru, adîncitura broderiei de frunziș care tocmai apărea, adăugă :

— Acolo sînt ciupercăriile mele.

O apucă pe un drum al cărui traseu însoțea ceva mai jos cotitura crestei. Brădetul continua spre stînga, pe un povîrniș vertical. La dreapta, acoperit de mărăcini, trandafiri sălbatici, clematite cu flori uscate ca un popor de păianjeni morți, povîrnișul se prăvălea, pierdut în ceață.

Soarele scăpătat, care strălucise o clipă, nu mai era decît un disc palid, grimat cu aburi și atît de lunar încît și Pierrot s-ar fi înșelat.[1] Planurile îndepărtate dispăreau puțin cîte puțin. Eșarfe de vapori, asemănătoare unor monstruoase ațe de păianjen, își încolăceau meandrele în

[1] Aluzie la melodrama muzicală *Pierrot lunar* a compozitorului austriac Arnold Schoenberg (1874—1951) (n.r.).

jurul tufișurilor. Și grosul cetei urca pe furiș la asaltul taluzului.

Abia am avut timp să observ cinci sau șase deschizături de cariere care spărgeau din loc în loc cu întunecimea lor partea verticală a taluzului : soarele se stinse deodată, ca un balon japonez căruia i s-a terminat lumînarea. Ne împresura o noapte palidă. Pilcuri de aburi veniră spre noi, mase difuze care apăreau și dispăreau. Aceste tenebre livide erau glaciale și, pe măsură ce bruma se îngreuia, lumina descreștea și mai mult.

Nesocotind sfatul meu, ciupercarul se încăpățînă să meargă spre ciupercăriile sale. Înainta cu grijă. Îl zăream din ce în ce mai vag, ca o umbră abia desenată, ca însăși umbra lui care s-ar fi ridicat și ar fi început să meargă singură. Ca să nu piardă direcția, nu părăsea urma drumului. Nu mai deslușeam decît această urmă sau, mai bine zis, cercul de teren al cărui centru eram. Mergeam în ceață, așa cum ar merge în noapte o creatură aureolată, văzînd doar grație nimbului său. Dar, Dumnezeule, ce rău era ! Un miros de praf și de umezeală îmi pătrundea pînă în străfundurile pieptului ; dinții îmi clănțăneau ; genele și barba îmi erau ude, nenumărate picături îmi lunecau pe haine. Mi se părea că devin un om-burete, îmbibat de zăpadă topită, un fel de șerbet uman. Și în zadar îmi spuneam că toate acestea nu erau de fapt decît nălucirile obișnuite ale cetii ; un simțămînt neplăcut îmi amintea că fusesem și eu copilul care plînge în întuneric.

Din clipa aceea, m-am întrebat dacă nu se petreceau cu adevărat lucruri suspecte, pe care subconștientul meu le simțise. Dar n-am putut să deslușesc nimic care să merite cinstea unei temeri, în afară de intensitatea unei ambiante nesănătoase, boreale și trădătoare, capabilă în cel mai rău caz să mă facă să mă rătăcesc și să capăt guturai.

Cu toate acestea, negura se condensa neobosită. Era o maladie a spațiului. Căptușise vidul. Înăbușea zgomotul pașilor noștri. Era atît de grea încît ne sufocam și atît de

încărcată de apă încît, în locul meu, un peşte nu s-ar fi simţit poate mai rău. Hotărît lucru, văzduhul devenea acvatic.

Am încercat să-mi convertesc neliniştea într-o glumă:

— Va trebui oare, dragul meu, să înotăm ca în vremurile imemoriale în care oceanul strivea aceste coline ?

Vorbisem ca printr-un căluş. Fleury-Moor nu auzi sau se prefăcu a nu auzi. Dar fantoma taciturnă care mă preceda îşi încetini mersul vătuit. Pînă atunci, putusem să supraveghez solul de culoarea cenuşii pe care călcau ghetele mele lucind de rouă ; acum nu-l mai vedeam. Fleury-Moor se opri. Mi-am privit picioarele : dispăruseră. În ceaţa înconjurătoare, o nouă ceaţă suia cu repeziciune. Ne ajunsese pînă la genunchi. Avea o temperatură de sloi de gheaţă, care ne mușca pulpele.

Fleury-Moor se aplecă spre mine :

— Prefer să aştept să treacă, spuse el pe tonul cel mai firesc. Am putea să ne rătăcim. Dar asta n-are cum să dureze. Foarte interesant ! Rarisim !

Cuvintele lui calme ajungeau la mine ca printr-o portavoce stricată. Ele se conturau ca nişte rotocoale de fum de pipă, înghiţite imediat de ceaţă.

— Mă întreb ce o să ni se întîmple, am îngăimat cu greu. Mă dor al dracului picioarele... Şi urcăm...

— Ce-ar putea să ni se întîmple ? mă zeflemisi spectrul de funingine.

Am apucat braţul lui Fleury-Moor, care nu se opuse, şi am asistat la îngropăciunea noastră. Am devenit în proprii noştri ochi umbre-busturi, apoi umbre-capete, apoi nimic. Şi în timp ce ne priveam trupurile înnămolindu-se în nevăzut, ele, trupurile noastre, treceau prin cumplita încercare de a se afunda încet-încet într-un fluid apăsător şi îngheţat, mai groaznic decît moartea. Nu-mi mai vedeam nici degetele lipite de gene. Orb, datorită acţiunii acestui fenomen atmosferic, pot să spun că, într-un fel, toţi nervii îmi erau atîţaţi. Ah, de astă dată, o certi-

tudine ! certitudinea că aveam de ce să mă înfior ! Cu puțin mai înainte, intuițiile mele nu mă înșelaseră. *Se împlinea un fapt nou.* În mine însumi, știința profesorului și instinctul animalului erau de acord în privința asta ; amîndouă sperau acum o minune și se temeau de un cataclism.

Geologul își lipi buzele de urechea mea. Striga liniștit, în felul celor care conversează de-o parte și de alta a unui obstacol :

— Vezi dumneata, ceea ce mă surprinde este faptul că o ceață atît de higrometrică nu se preface în ploaie — ce spun eu, în fulgi ! În grindină... ! Și ceea ce mă mai uimește încă este că, în ciuda frigului ăstuia cumplit, apa de pe noi nu îngheață !...

Atunci mi-am supt mustața umezită de picături și am constatat că apa atît de rece a ceții era *sărată*.

— Ah, Fleury, ce oroare ! Parc-ar fi lacrimi de mort !

— Drace !... Ai dreptate. S-ar putea spune că-i apă de mare. Și adăugă : Iată de ce nu poate ceața asta să înghețe.

— În sfîrșit, spune, ai mai auzit vorbindu-se despre o aventură asemănătoare ? Și totuși nu sîntem niște oarecari, dumneata și cu mine... Mai ales nu te îndepărta !

— Nu. Nu mă mișc... Vom face un raport... Definiție : o obscuritate absolută, dar alburie, de un alb spălăcit... Ah, uite, mi se pare că se luminează !...

— Da, începe să se lumineze...

Spațiul din jurul nostru se limpezise. Stratul impalpabil de pîslă se subție sub razele unei aurore timide. O licărire slabă se răspîndea încă nesigur ; transparența revenea cu greu.

Am zărit din nou mai întîi umbra chinezească a lui Fleury-Moor a cărui siluetă se materializa progresiv pe de-a-ntregul, în loc să reapară bucată cu bucată, așa cum dispăruse. Excelentul meu coleg se tot mira :

— Oh, drace ! Unde oare... Ce-i... Sînt totuşi sigur că m-am oprit pe drum...

— Ce s-a întîmplat ?

— Ce-i cu nisipul ăsta roşu la picioarele mele ?

— Poate că am deviat...

— Unde să deviem ? Unde ?... Nisip roşu, aici ! De cînd ?

— Poate că e un rezultat al ceţei sărate... o combinaţie între compoziţia sa chimică şi aceea a pămîntului... Dar uite cît de nesigur, cît de unduitor e încă aspectul solului...

Fleury se aplecă, scrutînd nisipul roşu.

— Vîntul se înteţeşte, am remarcat eu.

El se ridică numaidecît :

— Ce spui ?

— Spun : vîntul se înteţeşte. Nu-l auzi şuierînd printre brazi ?

— Şi dumneata nu vezi că ceaţa e nemişcată şi că, prin urmare, nu e vînt ? Că nu poate fi ?

— Ascultă.., Trebuie să fie !... Ascultă !

— Dar acest zgomot... acest zgomot de vînt .. e la dreapta !

— Ei şi ?

— Cum ei şi ? La drepta nu există brazi.

— Nu există... Dar pentru că se aude zgomotul vîntului printre brazi...

— Nu e zgomotul vîntului.

— Ce-ar putea fi ? Ce-ar putea fi ?...

— Nu te enerva. O să aflăm. Ceaţa asta blestemată se risipeşte.

Luminozitatea creştea cu un fel de fluctuaţie obositoare. În acelaşi timp, frigul ceda. Cercul aparent se lărgi, descoperindu-ne lucruri nedeslușite : pietricele, smocuri de iarbă. Cercetîndu-le, geologul scoase o exclamaţie :

— Vino să vezi !

Dar un țipăt strident răsună atunci în adîncurile insondabile — o chemare de trompetă, răgușită și feroce, care ne amintea de menajerii, de circuri sau de grădini zoologice...

Ne priveam unul pe altul pălind, cu ochii dilatați, în care se citea aceeași presupunere imposibilă.

În șoaptă și cu o înfățișare speriată, Fleury se încăpățînă totuși :

— Examinează ierburile astea, dumneata, botanistul !

L-am ascultat — și am început să bat aerul cu mîinile, încercînd să scap de elementul care ne înnămolea. Stăpînit de instinctul de conservare, această demență doar rareori salutară, nu mai eram decît o ființă zdruncinată și hăituită. Mă pregăteam s-o iau la goană.

Fleury mă reținu :

— Calmează-te ! Stai aici, pentru Dumnezeu ! Nu știu exact unde sîntem... Rîpa trebuie să fie foarte aproape. Ai putea să cazi în ea... Și-apoi, mă povățui el poruncitor, adu-ți aminte cine ești, ce naiba ! Recapătă-ți conștiința poziției dumitale. Ar trebui să binecuvîntăm ceea ce ni se întîmplă. Nimeni nu-i mai calificat pentru asemenea meteoroscopii ! Și gîndește-te că totul se va sfîrși cu un memoriu la cutare sau cutare secție a Institutului.

Această lecție mă făcu să-mi recapăt sîngele rece.

— De acord. Dar recunoaște — am reluat eu, foarte rușinat — că poți să-ți pierzi cumpătul întîlnind în plină Champagne *ierburi de la tropice* și auzind.

— Ascultă ! mă întrerupse el, întinzînd brațul în direcția probabilă a rîpei. Ceea ce numești dumneata vînt !...

— Se aude mai tare... Nu e vîntul.

— Nu eu te fac s-o spui.

— ...Un zgomot de fluviu... sau de torent... Un fluviu mare...

— Atenție ! Lucruri noi, Chanteraine !

Ziua tremurătoare nu încetase să crească și în împrejurimi se ghiceau forme dintre care una, mai apropiată,

părea o coloană mișcătoare subțiindu-se în partea de sus. În spatele ei, alte trunchiuri își împlineau zvelteţea. Totuși, nu pretind cîtuși de puțin că ceața se dezagrega. Într-adevăr, nu. Aș vrea să fiu înțeles. Lucrurile nu se iveau în jurul nostru ca și cum s-ar fi desprins încet din aburi ; păreau să se contureze în cenușiu, apoi să se sculpteze chiar din această substanță ușoară. Păreau alcătuite din ceață. Mai mult încă : pînă și freamătul fluvial părea o însușire sonoră a negurii ; și căldura care se simțea părea că se degajă din ea, împreună cu o mireasmă de rășină.

— Ah, Chanteraine ! Copacul ! Acolo !

— Dumnezeule !

Capitelul coloanei ieșea din necunoscut. Era un buchet de frunze. Un palmier se înălța în fața ochilor noștri! Îl vedeam în lumina falsă cu răsfrîngeri care-l deformau fără încetare și-l făceau să unduiască asemeni unei reptile. Mai departe se zărea un întreg boschet de palmieri, unduind la fel.

Așa dansează reflexele apei pe mal. Tot ceea ce zăream șerpuia sclipind.

Pe deasupra, viziunea trecea continuu prin alternanțe de umbră și lumină. Și n-am întîrziat să descopăr că văzul nu era singurul dintre simțurile noastre influențat astfel. Parfumul balsamic se intensifica efluviu cu efluviu ; freamătul apei închipuia o progresie de *forte* urmați de *piano ;* și căldura creștea în valuri, urmînd un ritm capricios despre care se poate spune că era general, căci toate aceste slăbiri și intensificări coincideau perfect — fie ele olfactive, auditive sau vizuale.

Totuși, ele se atenuau pe măsură ce decorul cîștiga în limpezime, precizîndu-se în ceață ca o proiecție pe ecran cînd se face „punerea la punct“ și lumina clipește. Fotografii se vor folosi cu ușurință de cea mai bună comparație, aceea a unei imagini care „vine“ pe placa sensibilă, în timp ce se agită soluția revelatoare. Din clipă în clipă, peisajul fantasmagoric devenea mai statornic, mai precis,

de o profunzime mai mare. Cercul — sau mai curînd cilindrul — aparent, în mijlocul căruia ne aflam, avea poate o rază de douăzeci de paşi, cînd Fleury-Moor conchise:

— E un miraj, ca în deşert. Numai că e un miraj deosebit, *care ne înconjoară* şi ne dă nu iluzia de a zări în depărtare o nălucire de lac şi de oază, ci iluzia de *a fi* undeva în Africa sau aiurea !

— Da, am adăugat eu, deosebit e într-adevăr faptul că ne înconjoară. Dar şi că se produce la o distanţă considerabilă de punctul oglindit. Şi, mai presus de orice, că afectează auzul şi mirosul la fel ca şi văzul !

— *Optime*[1]. E un miraj care ne face să vedem, să auzim şi să respirăm ceea ce este foarte departe de noi. Există o simpatie optică, acustică şi osmologică în spaţiu — cel puţin într-o direcţie — între locul unde ne aflăm în mod real şi locul care se proiectează pe ceaţă împrejurul nostru. Ştiam că nisipul roşu... Să vedem : Egiptul, nu-i aşa ?... Nu ?...

— Nu... am repetat eu, uluit pînă la emoţie. Mai la sud... Cred... cred că sînt plante ecuatoriale... Dar... Iată nopali... un baobab... şi totuşi...

— Ce ?

— Dumnezeule ! Fleury, acest... acest evantai de ramuri, ca o coadă de păun, acolo, care transpare în ceaţă... Îl recunoşti ?

— O, nu-i posibil ! Un dihot... dihotomul din Colonia Capului... sau din Madagascar...

— Da : *flabellaria Lamanonis* ! Din Cap, din Madagscar sau *din epoca terţiară* !

— Din epoca terţiară ? Ce spui ?

— Deschide ochii ! Priveşte aceste ferigi arborescente, lîngă aloe...

— Sînt osmonde. Osmonde... din Ceylon...

---

[1] Foarte bine (lat.) (n.r.).

— Ei bine, da ! Este o specie *stinsă !*

— Ești sigur ?... Ah, ai dreptate ! Uite, uite : palmierul acela ! *Palmierul-umbrelă !*... Și mai ce ? Leandri... Camfori... Mirt... Un mesteacăn !

— Viță de vie ! Un gorun ! Nuci !

— Angiosperme ! Ne aflăm chiar în mijlocul perioadei neozoice.

Îndată ce pronunță acest cuvînt, murmurul rîului crescu într-atît, că am făcut stînga-mprejur. Într-acolo nu se vedea decît ceața, nisipul roșu dispărea, coborînd în pantă ușoară. Vuietul se potoli îndărătul cortinei de neguri. Un val spumos ca o dantelă sclipitoare țîșni și muri cu grație. Un al doilea val îi urmă într-un muget de cascadă. Nisipul se udă, spuma clocoti, perdeaua fină de stropi flutură...

— Marea ! am bolborosit eu. Marea care exista aici cu milioane de ani în urmă !

Două stînci negre se conturau în fierberea valurilor izbite de țărm :

— Deci nu e doar un miraj în spațiu ! decretă Fleury-Moor în culmea entuziasmului. E și un miraj în timp !

— Nu e decît un miraj în timp, am replicat eu. Locul în care credeam că ne aflăm este chiar locul în care sîntem. Avem iluzia că ne-am mișcat în timp ; nu ne-am mișcat în spațiu. Uită-te mai bine.

Ceața se lumina tot mai mult. Mai jos de noi, ea apăsa încă asupra lucrurilor, ca un plafon întunecat ; dar, în celelalte dimensiuni, peisajul se dezvăluia cu limpezime. Și vedeam destul din el ca să recunoaștem conformația aproximativă a coastei Cormonville-ului, cu platforma ei suspendată și cu rîpa a cărei curbură o urma plaja antediluviană. Nu mai era nici o îndoială : un capriciu anacronic al naturii ne îngăduia să contemplăm Marna în înfățișarea ei preistorică. Acești stejari, acești arțari erau primii stejari europeni, primii arțari francezi ; și această viță — o, farmec înduioșător ! — era prima viță de Champagne !...

În clipa aceea, cred, un strigăt înfricoșător sfîșie norii de deasupra capetelor noastre. Am ridicat ochii, fără să surprindem altceva decît îndepărtarea unei maiestoase umbre zburătoare. N-am putut să înțeleg de ce mă răscolise acel strigăt într-atît încît să știu, ascultîndu-l, că n-am să-l uit niciodată. Fleury-Moor avea chipul complet răvășit. Tremuram amîndoi. Și zadarnic am auzit din nou, în adîncurile cetei, chemarea de trompetă care ne tulburase mai înainte. Nu puteam păli mai mult. Oroarea strigătului le copleșea pe toate celelalte.

Totuși, chemarea de trompetă, de acum familiară, se repetă de mai multe ori în șir, în diferite puncte ale vastității și Fleury-Moor, trăgînd cu urechea, mă întrebă din ochi.

— Proboscidian, nu-i așa? spuse el în cele din urmă.

— Cu siguranță. *Elephas meridionalis* sau *primigenius*.

— Drace!... Oare mirajul include și pipăitul?...

Se lăsă pe vine și apucă niște fire de alfa.

— Hm! mormăi el.

— Ce este?

— Pipăie și dumneata.

În urma experienței, am introdus în țevile puștii două cartușe cu glonț.

— E o nebunie! spuse Fleury-Moor. Oare visăm? E ceva nebunesc în ceea ce ai făcut! Visăm, această ceață e narcotică. Sau pestilențială; și delirăm.

— Nu se visează în doi și oameni ca dumneata și ca mine nu au simultan halucinații identice. Nu, nu, Fleury; pentru că nici un prestidigitator nu e în stare să ne facă o asemenea scamatorie yoga, iată un miraj de un tip nou, *un miraj integral în timp*. Privim, ascultăm, mirosim, gustăm și pipăim o scenă din trecut, așa cum alții admiră uneori în deșert, dar numai din priviri, o scenă care se petrece în afara atingerii lor.

O căldură de etuvă ne copleșea. Hainele noastre umede scoteau aburi deși. Mi-am scos mantaua.

Şi apăru marea. Şi apăru cerul. O mare de cositor sub un cer indigo. Soarele, mare şi trandafiriu, urca într-un halo de ceaţă. Era deci într-un punct *matinal* şi totuşi...

Am consultat mica mea busolă-breloc.

— Priveşte, Fleury, cît de ciudat e aşezat soarele...

Tovarăşul meu nu se putu împiedica să surîdă.

— Uiţi că, de la naştere, Pămîntul n-a încetat să se ridice pe ecliptică...

— Adevărat !

Fleury-Moor îşi scoase ceasul şi continuă :

— *În mod real,* e ora 16 şi 20. Să notăm asta. Dar *în mod artificial,* adică după soarele mirajului, e aproximativ 10 dimineaţa... Şi... e primăvară.

Am mărturisit că atîtea ciudăţenii îmi răpeau cea mai mare parte din mijloace şi l-am felicitat pe geolog pentru sîngele lui rece. Îmi răspunse că simte doar nemulţumirea de a nu-şi fi luat nici carnetul, nici creionul, nici bunul său fotobinoclu.

Vorbeam, dar fără a ignora nici o clipă imensa ecloziune magică în care se reproducea copilăria Pămîntului. Zona eliberată de aburi creştea în jur. Primele apariţii erau acum precise, materiale, imuabile. Cu toate acestea, perspectiva se retrăgea încă într-o palpitaţie vibratorie asemănătoare celei care domneşte în timpul marilor călduri. Asta ne făcea să credem în unele prezenţe însufleţite. Voiam ca lucrurile îndepărtate să se mişte ; şi m-am asigurat că, la nevoie, cele două stînci de pe ţărmul mării puteau să se slujească drept refugiu. Şi în timpul acesta, am zărit în larg o înotătoare dorsală înzestrată cu ghimpi. Ieşise din apă şi se cufunda din nou.

Zgomotul tiranic al mării ne absorbea. Mirosul ei, combinat cu mireasma de răşină, ne înviora sîngele. Am înţeles curînd de unde veneau aceste efluvii de gumă şi de terebent. Palmierii amestecaţi cu copaci occidentali însoţeau la acelaşi nivel ţărmul roşu ; dar, mai spre interiorul uscatului, taluzul exista încă (iertare : exista *încă de pe*

atunci), mai impunător, mai îndepărtat și acoperit cu pini. Printr-un spațiu liber între palmieri, el ne înfățișa peretele său de argilă marnoasă, în care se căsca intrarea unei caverne.

După cum vă puteți închipui, vegetalele mă intrigau mai mult decît tot restul. Erau unele de dimensiuni extravagante. Cîteva, care nu se mai sfîrșeau, purtau voluminoase corole musculoase, de un violet aprins, cu pistil galben-auriu. Altele, necunoscute, din familia magnoliilor, etalau admirabile frunze bicolore, mai frumoase ca niște flori. La picioarele trunchiurilor era un exuberant și feroce vălmășag de seră fantastică, o îmbrățișare inextricabilă în care aloeși își alungeau și răsuceau tentaculele spinoase, ca niște caracatițe ; în care rachetele umflate ale cactușilor agitau smocuri și egrete de peri ; în care omizi mari cu blană pală, puse cap la cap, alcătuiau de fapt ridicule și redutabile plante grase. Era doar o îngrămădeală letargică de membre verzi și strîmbe, un morman de goliciuni netede și de lînuri brune la picioarele ferigilor arborescente care păreau niște enorme cîrje păroase. Viața crîncenă și efortul de apărare a vieții izbucneau în mărimea tecilor, în umflătura rubicondă a vîscozităților, în ghearele și coarnele tuturor acestor monștri paralitici dințați și țepoși după chipul și asemănarea balaurilor jurasici, dintre care unii alcătuiau spice de cuțite caraibe. Totul mișuna fără să se miște. Prodigioasă grădină de iarnă în care mimoza, aliorul, mirtul și dispărutele *dryophyllum, doliostrobus, callistris* și *lepidodendron* se învecinau cu aninii și plopii, frasinii și castanii ! În penumbra din pădure se înălțau piramide scăldate în albastru și în nelămurit, pe jumătate ferigi și pe jumătate molifți, arbori și plante totodată ; și candelabre baroce, mostre ciudate de „artă nouă" (cu toate că naturale și preistorice) desfășurau în același plan vertical brațele lor paralele. Fiecare dintre ele, avînd în vîrf un mugur, se înălța ca

un cuier și suporta monstruoase pere răscoapte, care atîrnau zbîrcite, grele, gargantuești.

Sudoarea ne curgea pe obraji. Văzduhul rămînea tulbure, un strop de negru se lățea în indigoul ceresc și am remarcat cu voce tare că, fără îndoială, atmosfera nu se va limpezi mai mult, fiind aceea a unei ere toride și umede. Luna, la capătul cursei sale, ne înfățișa o îngustă seceră spectrală. Cu toate că era zi și lumină, o stea mare și rotundă pecetluia zenitul. Am zărit-o amîndoi în aceeași clipă... Ah, nu era nevoie să ne schimbăm impresiile ! O înduioșare înălțătoare și cu neputință de exprimat ne umplea inimile și am crezut că vom începe să plîngem în fața stelei, *acest al doilea satelit al planetei noastre, dispărut fără întoarcere — vechea noastră Lună a Pămîntului mult iubit !*

Nu ne puteam desprinde privirile de la zenit...

Cînd le-am coborît totuși, minunea se împlinise. Ultimul panaș de ceață se topea acolo jos ca o răsuflare. Marea, încrețită de vălurele, se pierdea spre răsărit și colina arcuită ieșea din ape, așa cum mai înainte o văzusem ieșind din ceață. Ea închipuia un mic golf flancat de două peninsule laterale. Noi ne aflam pe unul dintre aceste promontorii ; celălalt se întindea în fața noastră. Era o limbă de pămînt roșietic, acoperit de cîțiva arbori de fistic și secvoia, îndesîndu-se pe măsură ce se apropia de continent, așa încît fundul micului golf era căptușit cu această înverzire care se întorcea spre noi și mergea apoi, rărindu-se, către vîrful peninsulei. În mijlocul potcoavei, creasta dealului se vedea pe deasupra pădurilor, goală, chelă și roșcovană, profilîndu-se pe azurul violaceu al timpului...

Acolo se iviră greoi, unul cîte unul, patru elefanți atît de monumentali încît, pentru a socoti distanța pînă la ei — mai mult de 800 de metri în linie dreaptă — trebui să-mi amintesc adevăratele dimensiuni ale locurilor. Ori-

cum, de comun acord ne-am pomenit la adăpostul stîncilor, înainte chiar de a şti că ne aflăm acolo.

— Să observăm ! spuse geologul.

— Să observăm.

Animalele titanice trec în şir indian, profilate pe creastă. Ele se înalţă ca nişte siluete întunecate. Colţii lor nu se disting bine ; Fleury-Moor, care e miop, pretinde că vede cîte patru de fiecare. Eu văd doi şi încovoiaţi. El vrea să înzestreze elefanţii cu păr ; eu nu. Pe scurt, neputîndu-ne hotărî între *elephas meridionalis, antiquus* sau *primigenius,* nu ajungeam să stabilim în ce perioadă a erei neozoice ne-a transportat mirajul. Nu este eocenul ; şi mai puţin încă pliocenul ; marea şi vegetaţia ne-o indică. Dar este oligocenul sau miocenul ?... Din fericire, o altă peripeţie vine să rezolve diferendul.

Mamutul din frunte se opreşte. Îşi deschide larg urechile imense, ca şi cum craniul lui ar vrea să zboare ; scoate un sunet drăcesc de trompetă şi dispare în galop dincolo de creastă. Colegii lui execută acelaşi „la stînga". Pornesc. Pămîntul se cutremură surd. Şi iată că un soi de munte negricios apare dinspre nord, înaintînd prin păduri, întrecînd vîrfurile celor mai înalţi coniferi. Şi iată că e tapirul mastodont, pachidermul cu trompă scurtă, cu colţii drepţi, care vine în pădurea grandioasă, aşa cum vine tapirul modern pe cîmpie.

— Dinoteriu ! am şoptit eu.

— Da ; dinoteriul din *miocen !*

Fleury-Moor spusese „miocen" cu un accent de nedefinit. L-am privit ; am înţeles că simţea o mîndrie nemărginită putînd determina astfel, dintr-o aruncătură de ochi, peste miriade de secole, un punct în veşnicie.

În ce mă priveşte, dinoteriul mă încremenea. Un fel de balenă terestră, el nu era „la scara" lucrurilor din jur. Părea desprins din mediul său, clădit pentru o lume mult mai spaţioasă sau pentru oceanul imens. Se ghicea că nu

se mai afla la locul lui pe Pămînt și că nu mai avea altceva de făcut decît să dispară.

Am avut norocul să-l putem examina în voie. Își ridică ciotul de trompă către locul de retragere al mamuților, șovăi, făcu stînga-mprejur și, ca o pustiire, se îndreptă spre capătul nordic al promontoriului. Acolo se întinse cu greu și începu să scormonească solul.

Trecuseră astfel cîteva secunde cînd am zărit deasupra mării un stol de păsări mari — sau cel puțin de mari animale zburătoare — care se apropiau de coastă, zbenguindu-se la suprafață și chiar așezîndu-se cîteodată pe apă, continuînd să bată din aripi, ca să culeagă pești, așa cum fac pescărușii. Le-am numărat ; erau douăsprezece și zburau cu o remarcabilă eleganță. Deodată, scoțînd toate în același timp strigătul supranatural care avea darul să ne înspăimînte atît de mult, se abătură ca niște suliți împenate asupra dinoteriului.

Acesta se ridică. Marile păsări îl împresurau într-un vîrtej discordant. Îl hărțuiau. Hoarda țipătoare se rotea deasupra lui, obsedantă și injurioasă. Apoi, unul după altul, năvălitorii coborîră pe spatele lui muntos, unde grupul lor părea o hidră colcăitoare. Animalul se scuturâ. Palat patruped, Notre-Dame de Fourvière [1] cu susul în jos, el făcu stînga-mprejur și fugi într-o furtună asurzitoare. Mugea. Protestul lui semăna cu vehemențele unui pachebot și călăii săi, care se înălțaseră din nou în aer, îi însoțeau fuga cu huiduieli. I-am urmărit multă vreme cu privirea. Fleury-Moor își ferea ochii de strălucirea orbitoare a soarelui, spunînd :

— Mi-aș da cinci ani din viață pentru un binoclu ! Imposibil să văd ceva !... Ah, dacă aș fi știut ! Cîte n-aș fi luat, Chanteraine ! Și singurul lucru pe care-l am e ceasul !... Ce sînt făpturile astea zburătoare ? Ah, dacă am ști !... Ce animale scîrboase ! Și ce urît cîntă !

---

[1] Biserică faimoasă, clădită pe o colină care domină orașul Lyon (n.r.).

— Drace, așa-i ! Dar nu știu... Pterodactili ?...

— Nu... Și totuși... O, nu, nu : șopîrla înaripată nu mai exista în epoca asta ; mi-aș da capul... Ah, scîrboase animale ! repetă el ștergîndu-și fața lucie de sudoare. Groaznic strigăt ! Nu-mi amintesc o senzație mai odioasă... În afară de o anumită zi din copilărie...

— Ce zi ?...

— O, nimic. Mă gîndeam la prima maimuță pe care am văzut-o. Această parodie... Ei bine, auzind cum strigă pasărea asta...

— Ai dreptate, am spus, izbit de justețea apropierii. Dar ar fi mai bine să coborîm vocea. Nu știm ce se ascunde acolo.

Umbra azurie a pădurii își păstra misterioasa ostilitate. Frunzișul tresărea, însuflețit de păsări nevăzute. Roiuri de muște spasmodice bîzîiau în mijlocul clarobscurului. Jungla fremăta de pași furișați. La trecerea lor, tulpinele înalte se încovoiau și încremeneau teribil de brusc, lăsîndu-mă să cred că un monstru invizibil ne descoperise.

— Trebuie să ocolim stînca, pentru a o vedea între noi și uscat, am reluat eu. Oceanul mi se pare mai inofensiv...

— Dacă ții la asta ! răspunse Fleury-Moor, în timp ce executa manevra. Dar mă aștept ca mirajul să se destrame dintr-o clipă într-alta. Observă, cît mai avem timp.

— Pînă atunci, sîntem cam prost instalați ! am remarcat eu.

Într-adevăr, marea spăla temelia monolitului.

— Să rămînem totuși, acceptă Fleury-Moor, cu un picior în apă și altul ridicat. Esențialul este să nu facem prea multe mișcări care ne-ar destăinui prezența. Dealtfel, e primejdios în sine să te deplasezi cînd te afli într-un miraj, adică într-un loc fals care maschează capcanele locului real. Nu uita asta, Chanteraine, și, orice s-ar întîmpla, ferește-te s-o iei la goană. Regiunea pe care o *vedem*

nu este decît suprapusă regiunii în care ne *aflăm*. Ai putea să întîlnești, în golul aparent al acestui luminiș antediluvian, vreun solid trunchi de arbore prezent... Cred că e singurul pericol care ne amenință. Căci... Sigur ! strigă el, lovindu-se cu mîna peste frunte. Oricît de total ar fi mirajul, nu e decît o momeală ! Ecouri, răsfrîngeri, himere ! Însuși pipăitul e o iluzie ! Prin urmare, dragul meu — Doamne, cît eram de naivi ! — prin urmare, imaginea unor elefanți morți de cîteva sute de milenii nu ar putea să ne facă nici cel mai mic rău ! E ancorată în epoca ei, așa cum noi sîntem într-a noastră !

Încrederea lui mi se transmitea :

— Și apoi, dragul meu, mai e ceva : ființele de odinioară, pe care le vedem, nu ne pot vedea, presupun că mirajul nu e reciproc ! Mirajele africane nu sînt niciodată reciproce !

— Pe cinstea mea, așa-i ! întări geologul. Poți foarte bine să ai senzația directă a trecutului (în fiecare noapte, firmamentul, cu aștrii lui mai mult sau mai puțin îndepărtați, ne arată tot atîtea trecuturi cîte stele cuprinde). Dar nu poți să ai o senzație a viitorului... Deci, dacă ne-am fi ridicat strigînd acum cîteva minute, dinoteriul n-ar fi văzut și n-ar fi auzit nimic !

— Așa e ! Așa e ! am afirmat eu, rîzînd ușurat.

Drept care am părăsit pavăza stîncii, recăpătîndu-ne întreaga dezinvoltură... Amprenta ghetelor noastre stigmatiza nisipul umed... Ghetele noastre americane... Nisipul preistoric...

Fleury-Moor își încrucișase brațele pe piept. Rămase cîtva timp așa, privind valurile, și apoi, în sfîrșit, spuse :

— Nu știi ce emoție mă încearcă în fața acestei mări adolescente, a acestei mări a începuturilor lumii, atît de apropiată încă de era primondială în care Pămîntul nu era decît o mare !... Orice formă de viață se trage de aici. Nimic din ceea ce respiră și palpită nu vine din altă parte decît din oceanul matern care pare să respire și să palpite

el însuși, ca o multitudine de piepturi fluide... Iată marea originară — și iat-o chiar aproape de origine. Iată admirabila matrice a tuturor făpturilor, aceea căreia francezul, mai filial, îi spune la fel ca mamei sale[1]. Iată marea, mamă a oamenilor, care are de pe acum gustul lacrimilor, gustul sîngelui și glasul suspinelor.

Vom fi avut fericirea inefabilă de a o întrevedea în tinerețea ei! În ceasul acesta, renăscut pentru noi, ea tocmai și-a sfîrșit Marea Operă. A slobozit pe continentele încă strîmte toate ființele pe care trebuia să le creeze rodnicia ei. Era saurienilor a trecut de mult. Ei s-au metamorfozat. Păsările și mamiferele s-au născut din reptile. Balaurii coloși nu se vor mai întoarce niciodată. Și acum, cineva va veni în curînd. Și acum, în adîncul unei rase de maimuțe, umanitatea germinează în mod obscur; și Virgiliu e pe cale să se nască în creierul unui cimpanzeu...

Urmă o clipă de visare, plină de vuietul mareei.

Am îndrăznit:

— Dacă tot călătorim în preistorie, aș fi preferat să mergem mai departe, pînă în era secundară dinaintea acesteia. Frumos spectacol dinosaurienii, Fleury-Moor! Poate cel mai bizar din tot spațiul și timpul terestru!

— Aș! ripostă Fleury-Moor. Toți diplodocii, megaterii și iguanodonii dumitale... Era o populație pelagică. Trăiau aproape numai în apă și nu cum îi reprezintă cartea și muzeul... Nu te plînge: dinoteriul pe care l-ai văzut nu este oare un supraviețuitor întîrziat al faunei uriașe?

— Nu e un saurian, am oftat eu.

— Iar eu, spuse Fleury, fără a uita să-și plimbe privirile de la mare la palmieri și de la plajă la pini, eu, dacă aș fi putut să aleg, aș fi vrut să urc mai puțin prin secole și să mă opresc la acel anotimp geologic în care omul se desprindea în sfîrșit din brută. Ah, să-i contempli pe

---

[1] În limba franceză *mer* (mare) *și mère* (mamă) se pronunță la fel (n.t.).

primii oameni ! Pe Adamii și Evele indiscutabilei Geneze evoluționiste !

— Dă-mi voie ! l-am contrazis. Chiar în virtutea transformismului — și cum presupuneai mai înainte — strămoșul omului a existat dintotdeauna. În epoca neozoică, strămoșii noștri, admit, nu erau încă oameni ca aceia ai pietrei cioplite ; dar ei trebuiau în mod sigur să constituie făpturi deosebite !

Fleury-Moor clătină din cap :

— Eu cred că erau urangutani ca și ceilalți : imperceptibil mai vicleni, mai flecari și mai puțin cvadrumani. Trăiau în cete, simțind că unirea face puterea... Dar trăiau departe, foarte departe de aici...

— În Oceania, nu-i așa ? Cunosc intransigența teoriilor dumitale...

— Da, domnule, în Oceania, care este după mine — și după mulți alții, domnule — leagănul umanității, pentru că nicăieri în altă parte n-au fost descoperite fosile antropomorfe în pliocen.

— Hazardul... am încercat eu.

Dar el continuă :

— În Java, dimpotrivă, și în pliocen, în straturile corespunzînd perioadelor imediat posterioare acesteia, îți amintești, Chanteraine : pitecantropul lui Eugène Dubois !

— Hm ! Era într-adevăr un *om-utan*, Fleury-Moor ? Poți să reconstitui ce vrei, pornind de la date atît de insuficiente ca o pereche de molari, o calotă craniană și un femur !...

— Mă mir că te aud vorbind așa. Mantell, Cuvier, iguanodonul...

— Și ce femur ! am urmat eu. Ce coapsă barocă, presărată cu protuberanțe osoase care n-au fost niciodată explicate decît prin ipoteza prea ingenioasă a reumatismului !... Ha ! Ha ! Reumatism, Fleury-Moor ! Omul-maimuță suferind de reumatism ! Ha ! Ha ! Treacă-

meargă pentru omul primitiv al cavernelor glaciare ; dar omul-maimuță din pliocenul tropical ! Ha ! Ha ! Lasă-mă să rîd !

— Nu-i nimic de rîs, mormăi geologul, și osemintele din Java *sînt* oseminte de pitecantrop. Dealtfel, de ce n-ar fi hipertrofiile femurului leziuni mecanice, urmări ale unui accident ? Fracturi sudate ? S-a spus și asta ; o știi la fel de bine ca mine... Și-apoi, destul, auzi ? E enervant.

El privea uscatul, eu marea.

— Păsările s-au întors, am anunțat eu. Pescuiesc colo jos. S-ar zice că penajul lor e alb, sau e un efect al distanței și al soarelui... Sînt niște goelanzi formidabili.

— Aș fi vrut atît de mult să știu ce sînt ! repetă Fleury-Moor. Dar trebuie să renunțăm. Să nu pierdem un timp prețios și să căutăm cel puțin să cercetăm ce avem la îndemînă. Sînt acolo niște pere monstruoase care mă intrigă. Să încercăm să mergem pînă la pădure.

Făcu vreo cîțiva pași, pipăind drumul cu piciorul și ținînd brațul întins, ca și cum ar fi fost lipsit de vedere — și asta pentru că se temea de obstacole ascunse ale invizibilului peisaj contemporan.

— Hei ! exclamă el înăbușit.

Se opri tresărind violent și, întorcîndu-se către mine cu un aer de ezitare și de uimire, îmi șopti, ducîndu-și mîna la gură :

— Caverna ! Uită-te !...

Fără să scot o vorbă, l-am avertizat printr-un semn că trebuie să se întoarcă ; mă cuprinse deodată o disperare fără seamăn la gîndul că eram poate singuri pentru totdeauna pe un Pămînt pe care nu existau oameni. În tenebrele cavernei se zăreau acum fosforescențe. Erau mici cărbuni aprinși doi cîte doi, roșu-verde și verde-roșu, incontestabili, incontestabil ușor de recunoscut — ochi.

— Mă duc ! hotărî Fleury-Moor.

— Nu !

Și m-am repezit spre el.

— Admite că mirajul se risipește, căută să mă convingă. Nu te-ai căi veșnic că am ratat ocazia ? Să profităm, dragul meu, să profităm de acest miraj practicabil !

— Nu vezi oare că acești ochi *ne privesc* ?!

— Cum ? Bați cîmpii ! Privesc în viitor ?...

Dar eu îl țineam zdravăn, căci eram stăpînit de o convingere intimă mai autoritară decît bunul-simț. Fleury-Moor trebui să cedeze forței și se mulțumi cu un examen de la distanță.

Ochii sclipeau, perechi de stele întunecate, și clipeau uneori sub pleoape înspăimîntător de necunoscute. Fantezia mea făurea îndărătul lor o familie de urși înfricoșători, mari ca niște rinoceri...

— Nu observi nimic ? am spus *ex abrupto*.

— Poftim ?

— Nu observi ?... Raza de soare ?...

— Ce rază ?

— Cea care pătrunde în cavernă, fîșia oblică de lumină...

— Ei și ?

— Ei bine, cei doi ochi care par cei mai aproape de intrare... nu se află *deasupra* luminii ?

— Da, e adevărat.

— Deci, dacă ar fi fost ochii unui animal așezat pe sol, am fi văzut acest animal în raza de soare...

— Bravo ! E evident deci că acești ochi aparțin vreunui animal agățat de boltă, dacă nu cumva staționînd chiar în atmosferă.

În adîncurile peșterii, pe care o făceau să pară fără capăt, perechile de pupile înflăcărate se multiplicau.

Ne aflam într-un loc foarte descoperit și nu eram în stare să întrerup supravegherea împrejurimilor, cu toată absurditatea unei astfel de preocupări. Pilcul de palmieri, tăiat în două de luminișul de nisip roșu, își arunca umbra la dreapta și la stînga cavernei. N-am putut să-mi rețin

un sughiţ de stupoare : umbra aceasta era şi ea punctată de priviri cu luciri întunecate ! Cîte două în josul fiecărei pere pantagruelice. Erau sute. Şi pădurea Argus ne pîndea cu toţi ochii ei fascinatori.

Ideea că perele nu erau vegetale îmi traversă gîndul ca un păianjen păros.

Dar Fleury-Moor vorbi cu înţelepciune :

— Perele dumitale sînt pur şi simplu lilieci. Sînt vampiri uriaşi care, stînd cu capul în jos, în poziţia lor consacrată, se ţin agăţaţi de ramurile acestor candelabre şi de plafonul cavernei. Dar trebuie să fie diurni pentru că, vezi dumneata, pariez că aşa-zişii dumitale goelanzi nu sînt nici ei decît vampiri. Cei care ne înconjoară îşi fac probabil siesta.

— Vrei să spui că se trezesc !

Aş fi preferat să nu fiu nevoit să rectific. Liliacul obişnuit dezgustîndu-mă pînă la greaţă, vă puteţi închipui impresia pe care mi-a produs-o această cetate de vampiri înzestraţi, datorită gigantismului lor, cu o monstruozitate suplimentară.

Priveam caverna, palmierii şi liliecii suspendaţi, în formă de pere. Fleury-Moor privea marea şi liliecii zburînd departe...

Trecu un minut fără să se mişte nimic.

Incredibil şi contradictoriu capriciu : această pasivitate care eterniza neliniştea aşteptării mă împingea la acţiune, pe mine, cel mai timid ! Impulsiv, am ridicat de jos două-trei pietre.

— Să încerc ? am propus, ochind gura întunecată.

Fleury-Moor aprobă cu un gest evaziv.

Prima piatră greşi ţinta şi, lovind zidul, căzu pe o grămadă de oase de peşte, aproape de intrare. A doua zbură drept către fundul vizuinii.

Imediat, un concert înspăimîntător, care ne ridică părul măciucă, se făcu auzit din răsunchii taluzului şi caverna se umplu de urlete demonice, ca un tunel ducînd

spre Infern. Noaptea ei fu înstelată de cărbuni aprinși. Și am văzut în sfîrșit ceva mișcînd în inima întunericului, albindu-se pas cu pas și înaintînd către lumină sub ochii încandescenți.

„Un om !“ am gîndit eu.

— O maimuță, murmură Fleury-Moor.

Era și una, și alta, și nu era nici una, nici alta : un biped în poziție verticală, de o slăbiciune groaznică, cu un biet mic craniu foarte rotund cu nasul turtit, falca proeminentă, urechi clăpăuge și păr pe întreaga figură. Fără nici o îndoială, pitecantropul, strămoșul omului, se afla în fața noastră ! Pitecantropul așa cum îl reconstituise Eugène Dubois după osemintele din Java ! *Pitecantropus erectus* din pliocen aici, în miocen, în Europa, în Champagne ! Viu ! Și, printr-o groaznică ciudățenie, aliat cu poporul vampirilor, împărțindu-și cu el locuința !...

„Aș, mi-am spus eu, ca să mă liniștesc, el îi folosește ca sclavi, ori cîini de vînătoare — mai curînd de pescuit !“

Omul-maimuță se opri în pragul ciclopicei vizuini. Își deschise ochii apropiați, pe care-i ținuse pe jumătate închiși.

În plin soare, apăru ceea ce avea mai uluitor. Mă prind că nu veți ghici !... Ascultați : acest sălbatic între sălbatici, pe care mă așteptam să-l văd complet gol, era drapat într-o pelerină amplă de piele suplă, mare, lustruită, ale cărei pliuri cădeau simetric de-a lungul trupului, pînă la călcîie !

— O mantie ! se cutremură geologul. Civilizat de pe acum ! Un urangutan care știe să se îmbrace !... La naiba cu acest veșmînt ! Ne împiedică să examinăm anatomia externă a domnului...

Pitecantropul își încruntă sprîncenele ca o maimuță, apoi își întoarse capul ca un om. Tumultul din grotă încetă.

— Ne privește, îți spun !

— Așa s-ar zice ! ceda Fleury-Moor. Dar, dacă ne privește, poate să ne și audă ?... Imposibil !

Strigă spre bestia umană cu un surîs nedefinit :

— Hei ! Bunicule !

Și începu să rîdă, desigur ca să-mi descrețească fruntea. N-aveam chef de asta și n-am avut nici libertatea s-o fac.

Strămoșul nostru întinse un braț nemăsurat, ridicîndu-și toga de piele. Gura lui deschisă deveni un bot înarmat cu colți. O voce hămăită, un lătrat complicat ieșea din ea, cu mișcări de gîtlej care făceau să-i tresalte gîtul famelic, asemănător celui al cîntăreților italieni :

— *Attuix, tuix, tuix ! Yra ! Rato ! Rato !*

Cam așa ceva. Îmi amintesc foarte bine „*Rato !*“ care, la urma urmei, s-ar putea scrie „*râteau*“ [1], fără nici un neajuns. Și, credeți-mă, era într-adevăr o curiozitate acest cuvînt franțuzesc, acest termen de grădinărie, evocator de alei și de pajiști de Versailles și de Trianon, pe buzele abia schițate ale gorilei adamice.

Or, în miocen, „*Rato !*“ însemna fără îndoială : „La mine, băieți !“, sau : „Adunarea !“ La această chemare, sau la acest ordin, o bandă de antropoizi irupse din cavernă, din fiecare latură a pîlcului de palmieri se revărsă o trupă de ascendenți de-ai noștri și creasta taluzului se împodobi cu un cordon de sentinele ieșite din pădurea de pini. Un miros amoniacal de maimuțărie ne umplea nările. Urlete mîrșave covîrșeau tăcerea. O mulțime ostilă și bestială ne împresura în cerc. Toți, ca și șeful, erau îmbrăcați în pelerine mai mult sau mai puțin brune și le agitau poalele cu furie.

Am vrut să mă întorc la stîncile de pe țărmul mării... Pe deasupra valurilor venea ca vîntul un nor de mari alcioni, sau de mari lilieci... În privința asta, aveam să știm ce ne așteaptă : albatroși sau vampiri, veneau în ajutor și...

[1] Greblă.

— Oameni zburători ! exclamă Fleury-Moor.

Erau într-adevăr oameni zburători. Şi mantaua brună, pelerina uniformă a primatelor care ne înconjurau, ce era oare ? Aţi înţeles probabil : vaste aripi strînse pe lîngă corp. Para, pasărea, liliacul, pitecantropul nu erau decît o singură creatură : tatăl nostru Adam, care domnise pe pămînt şi în cer.

Eram înconjuraţi de pretutindeni de strămoşi. Zborul lor rotunjea o boltă de aripi desfăşurate. Ne puseseră sub clopot şi această cupolă fremătoare întuneca lumina zilei. Nu mai puteam să evadăm.

Instinctul ne făcu să ne aşezăm spate în spate. Astfel apăraţi, doi într-unul, Ianus [1] cu o dublă faţă vigilentă, suprimam dezolanta inferioritate a spatelui nostru. Şi-mi strîngeam puşca în mîna nervoasă şi spasmodică...

— După cum se pare, am spus, mirajul e reciproc, pentru că îi vedem şi ne văd !

Am simţit că ridică din umeri.

— Fantome naturale ! Fantome naturale ! explică el. Înţelegi ?... O încîntătoare iluzie. Să ne străduim să reţinem tot ce vom putea... Ah ! Ah ! Ah ! Omul a sfîrşit deci prin a-şi pierde aripile, nemaislujindu-se de ele ! Evoluţia l-a pedepsit pentru lenea sa — ca pe pinguini ! Ah ! Ah ! Să ne străduim să reţinem tot ce vom putea.

— Da, am auzit. Repeţi într-una acelaşi lucru !

Pitecantropii — să le spunem mai bine, pentru că aveau aripi, pteropitecantropii — se mulţumeau deocamdată să ne ţină sub observaţie. Eram ţinta tuturor privirilor, ceea ce mă intimida. Pe deasupra, tumultul necontenit, tărăboiul de ţipete, plesnetele aripilor membranoase îmi dădeau o ameţeală a ochiului şi a timpanului. Mă împotriveam unei slăbiciuni de origine exclusiv fizică, sau

[1] În mitologia romană, una dintre cele mai vechi divinităţi, protector al porţilor, zeul începutului şi sfîrşitului (reprezentat, de aceea, cu două feţe), căruia îi erau închinate prima zi a fiecărei luni, şi prima lună a anului.

aproape exclusiv. Toate forţele mele vitale se concentraseră ca să-mi împiedice pleoapele să se închidă. Aşteptam cu aviditate sfîrşitul miracolului.

Fleury-Moor gîndea cu glas tare în miraj. Ca să-şi amintească mai bine ceea ce observase, incomparabilul savant lua note verbale. Îl auzeam mereu înregistrînd :

— Faţă negroidă. — Prognatism. — Nici o civilizaţie. — Lipsă foc. — Rudimente de limbă. — Şeful este cel mai robust şi nu cel mai în vîrstă. — Ca şi la animale, egalitate între masculi şi femele. — Nicio armă. — Aripile... ah, fără asemănare, unind braţele şi picioarele. Ha ! Ha ! Protuberanţele din Java ! Am cheia enigmei ! Sub acest raport, iată fiinţe intermediare, situate între liliac şi veveriţa zburătoare ; dar nu sînt nici insectivore, nici rozătoare. Ihtiofagi, da, mîncători de peşte. De fapt, purced mai ales din pterodactile ; şi, hotărît, toată fauna terestră descinde din saurieni... E şi părerea dumitale, nu, Chanteraine ?

— Totul se învîrteşte ! Am rău de mare ! Totul se învîrteşte ! am răspuns eu. Ce trebuie să fac ? Nu vreau decît să fac ceva... orice...

Potrivnicul meu mormăi cu dispreţ :

— Stupid... Reprezentaţie fără primejdie... Nedemn de poziţia sa... Tablouri vivante... Galerie... Portrete de familie...

În sfîrşit, reîncepu se deplîngă lipsa de utilaj.

— Slujeşte-te cel puţin de cronometru ! i-am spus. Notează intervalele. Cît e ora ?

— Cinci şi cinci.

— Bagă-l în buzunar ! am strigat. Îi aţiţă ! Străluceşte ! Ascunde ceasul ! Or să te atace... Pune-l...

Ceva întunecat şi greu căzu asupra noastră. Am făcut un salt într-o parte. O labă de peri şi unghii se abătu peste mîna care ţinea ceasul de argint aurit... La pămînt, acoperind corpul dispărut al lui Fleury-Moor, un pitecantrop

lupta, cu aripile încreţite, abject ca un diavol de Callot[1]. Agitată de tresăriri, bruta îmi oferea ceafa scobită sub occiput... Am dus arma la umăr, am apăsat pe trăgaci...

De data aceasta, împuşcătura produse un zgomot de tunet. Un fum gros mă înconjura, ascunzînd fără veste soarele imemorial. Apoi numai tăcere şi frig.

Fumul nu se risipea...

Nu putea să se risipească pentru că era ceaţa reapărută. Deflagraţia pulberii mele îi zdruncinase consistenţa şi făcuse să piară uimitoarea retrospecţie care se desfăşura în ea. Ne întorsesem în secolul douăzeci.

Imediat, şi ca o consecinţă a primei dislocări, negura se transformă în bură. O ploaie subţire şi rece mă vaporiză...

Seara serii venise. Într-o penumbră în care noaptea şi ceaţa îşi confundau negaţiile, am zărit la picioarele mele pe cele ale lui Fleury-Moor, întins cît era de lung, cu faţa la pămînt.

Îşi recapătă cunoştinţa scîncind :

— Am fost ucis ! Am fost ucis !

Şi avea într-adevăr aerul că se lamentează aflîndu-se de cealaltă parte a Morţii. Mîinile îi erau cele ale unui cadavru. I le-am frecat zadarnic. Privea în jur cu faţa lipsită de expresie, năuc de spaimă. Avea ochii pe care probabil că-i avem sub pleoape cînd dormim.

I-am arătat silueta vagă a unui brad. Această privelişte familiară îl mai linişti. Îmi spuse că se vedea destul de bine ca să ne întoarcem şi că dorea s-o facem cît mai iute.

Am confecţionat rapid o cruce din rămurele şi am înfipt-o în pămînt, într-un anumit fel. Fleury mă grăbea să plecăm.

La circa douăzeci de metri, am regăsit drumul. O nouă cruce. O nouă nerăbdare a lui Fleury-Moor.

---

[1] *Jacques Callot* (1592—1635), gravor şi desenator francez, talent îndrăzneţ şi fantezist, maestru al acvafortei (ciclul *Mizeriile războiului)* (n.r.).

Mai departe, cîţiva cioplitori în piatră care se întorceau la Nauroy-Cormonville îmi răspunseră la întrebări. Nu văzuseră nimic decît ceaţă; nu auziseră decît împuşcătura.

— Bizareria era localizată într-un spaţiu foarte restrîns, am spus după ce cioplitorii ne părăsiră. Fericită împrejurare. Altfel, cîte sate ar fi fost înecate !...

Voiam să glumesc. Zadarnică osteneală. Fleury-Moor cobora colina cît putea de iute, făcînd ocoluri inexplicabile şi popasuri subite, îngrijorat de liliecii care-şi înscriau fulgerele negre în văzduh, tulburat de ceaţa verde dintr-un cîmp de sparanghel pe care l-am fi putut traversa ca să scurtăm drumul. Frunzişul vaporos al unei sălcii îl sperie, căci îl luase drept o îngroşare a negurei. O bufniţă care zbura, tăcută ca un reflex, îl făcu să-şi bage capul între umeri.

Îl urmam tîrîş-grăpiş. Am ajuns la castel.

Convenisem că vom păstra secretul aventurii prin care trecusem. Şi asta a fost mai mult decît simplu. Seara, confratele meu se simţi mai slăbit. Mîinile îi rămîneau cadaverice şi fizionomia nu-i mai putea traduce variaţiile gîndirii. Îl culcară. L-am vegheat împreună cu soţia lui. Toată noaptea am avut sentimentul că Fleury-Moor, celebrul geolog, nu mai era genial şi nu va mai fi decît un loc unde se petrecuseră lucruri mari.

Din fericire, dimineaţa febra scăzu. Doctorul prescrise odihnă, tăcere şi somn. Înainte de a începe tratamentul, Fleury vru să stăm de vorbă singuri.

Dorinţa lui era să mă întorc pe locurile mirajului, pentru a determina amplasamentul cavernei. „Trebuia să o găsesc cu orice preţ. Conţinea desigur fosile nepreţuite". Mă felicită călduros că plantasem repere şi mă conjură să mă grăbesc, ca nu cumva vîntul sau vreun vagabond să le scoată.

Am plecat cu oamenii şi instrumentele necesare.

Cele două cruci nu fuseseră clintite din loc. Orientarea primei o indica pe a doua și orientarea acesteia din urmă indica peștera. Retina mea păstrase tabloul distanțelor și numărasem cam treizeci de metri din locul unde căzuse Fleury-Moor pînă la intrarea subteranei. Dar acum aportul secolelor împinsese taluzul cu douăzeci de metri înainte, astfel că ar fi trebuit să săpăm o galerie de această lungime dacă, doi metri mai la stînga, cea mai binevenită carieră nu s-ar fi adîncit în direcția voită. Am măsurat douăzeci de metri de-a lungul peretelui ei. Oamenii începură să sape spre dreapta și dădură aproape imediat de argilă.

Pe la ora trei după-amiază am oprit lucrul. Nu ajunsesem la cavernă. Îmi închipui că se prăbușise în cursul transformărilor geologice. Dar, scormonind cu grijă, am descoperit în pasta de marnă conglomerate de pămînt roșu amestecat cu oseminte.

Am izolat pe loc fragmente de schelete asemănătoare cu cel al pitecantropului din Java. Oasele brațelor și picioarelor prezentau, toate, faimoasele excrescențe ale femurului malaez, care nu sînt nici leziuni mecanice, nici stigmate de artrită, ci pur și simplu apofize naturale de care se legau tendoanele aripilor membranoase. (Aceste piese, potrivite între ele, formează un schelet compozit, aproape întreg, pe care doritorii pot să-l vadă la Muzeu, sub denumirea, socotită fantezistă, de *pteropitecantropus erectus.* I se mai spune *antropopterix* sau, mai comun, *omul înaripat din Cormonville.)*

După previziunile mele, săpăturile n-au scos la iveală nici o urmă de olărie, chiar grosolană, nici un silex, chiar neprelucrat; nici o tibie de elefant, măciucă naturală; nici un dinte de narval care să fi servit de țeapă. Așa că surpriza mea a fost mare dezgropînd un fragment de craniu, occipital, străpuns de o gaură rotundă care părea să ateste folosirea trepanului la antropoizii din era neozoică. Știam că omul cuaternar, stăpînul focului, fabricantul de

securi, a practicat această chirurgie precoce ; dar omul terțiar ! Un hamadrias [1] ! Mai puțin ca un faun legendar !...

Am meditat asupra acestui fragment de craniu cu mai multă gravitate decît Hamlet asupra țestei întregi a lui Yorick. Acest vid enigmatic, acest mic rotocol de neant mă obseda... Mi-a venit ideea să-l măsor. Avea... același diametru cu gloanțele puștii mele de calibrul 12 !...

Nu mă puteam obișnui cu explicația pe care un simplu raport numeric o făcuse să explodeze înăuntrul incertitudinii mele, cînd un săpător îmi aduse ceea ce dezgropase : o mînă dreaptă, cimentată de bulgărele de lut care-i mula oasele ușoare, sfărîmicioase și albe. Își crispa zăbrelele degetelor pe o pradă pe care am hotărît s-o scot la lumină.

Această mînă era îngropată de milioane de ani sub un munte. Și totuși, ținea un *cronometru fosilizat !*

N-am văzut niciodată o relicvă atît de deconcertantă. Bucățele de sticlă, irizată de îngrămădirea atîtor vechimi, presărau cadranul ruinat. Balamalele ceasului se sudaseră. L-am deschis cu cuțitul, ca pe o scoică. Din rotițele de oțel nu mai rămăsese decît o pulbere de rugină cu grăunțe de rubin. Dar aurul nepieritor rezistase timpului. Pe cutia ștearsă se citea numele vînzătorului : *Samuel Goldschmidt, avenue de l'Opera,* 129, *Paris.* Și acele, acoperite de o scoarță minerală, marcau CINCI ȘI CINCI de o eternitate.

Nu voi încerca să descriu vîrtejul gîndurilor mele.

După treizeci de minute, purtînd cu mine ceasul și fragmentul de craniu, am forțat consemnul și am violat dormitorul lui Fleury-Moor. Era culcat în pat cu brațele încrucișate.

Primirea lui m-a dezamăgit. Raportul pe care i l-am făcut nu-l interesă deloc și, după ce pipăi distrat cele două rarități, spuse cu voce tare și cu un accent hotărît :

— Chanteraine !

[1] Maimuță din specia cinocefalilor.

— Da...
— Nu trebuie să le spunem oamenilor.
— Ce anume, bunul meu prieten ?
— Că oamenii de odinioară aveau aripi...
— Cum ?
— Vezi dumneata, ar fi prea trist pentru ei... Nu trebuie să le spunem... M-am gîndit mult după plecarea dumitale...

Asta înseamnă, Chanteraine, că nevoia noastră de a brăzda cerul, nemuritoarea noastră dorinţă de a zbura nu este o speranţă, un avînt al rasei înspre mai bun şi mai frumos ! Nu era decît un regret nelămurit... regretul după aripile pierdute... după paradisul pierdut !... Asta vrea oare să simbolizeze *Vechiul Testament* prin izgonirea lui Adam şi a Evei ? Poate. Probabil. Ah, crede-mă : toate miturile celor din vechime au o bază în realitatea preistoriei. Rînd pe rînd, fiecare erou reprezintă în ele genul uman. Prometeu nu este el cucerirea focului ? Pierderea putinţei de a zbura nu este ea, de asemeni, căderea lui Icar ?... O tradiţie elementară, ascunsă şi tenace, se transmite prin propria ei forţă în ura sau recunoştinţa cărnii. Cînd vrem să dobîndim aripi, plîngem, fără să ştim, aripile noastre smulse, după cum, fără să ştim, cîn l ne încearcă nostalgia mării, ceea ce ne mişcă atît de adînc este dragostea exilatului pentru patria lui, de acum înainte inaccesibilă !... Nu ! Nu ! Nu trebuie să le dezvăluim oamenilor că sînt îngeri căzuţi. Ar fi prea trist !

— Cum ! am izbucnit eu, indignat şi consternat totodată. Ai avea curajul să taci ?... Dar descoperirea noastră nu ne aparţine ! Ea este a popoarelor lumii !... Şi mă întreb ce e „trist“ în ceea ce le va dezvălui : Odinioară oamenii zburau, dar sufletul lor se tîra !... Mărturiseşte că schimbul e avantajos pentru noi !

— Trebuie să nu le spunem.

— Şi adevărul ! ? am strigat. Adevărul ! ? Nu trebuie să-l spunem, în ciuda a orice, împotriva a orice ? Nu tre-

buie să-i sacrificăm totul ? Adevărul, Fleury ! Nu este el ţelul avîntului nostru intelectual ? Nu e deci adevărul cel care dă puteri spiritului nostru şi-l face să urce mai sus decît un serafim cu şase aripi ?...

— Totuşi, nu trebuie să spunem, se încăpăţînă Fleury-Moor.

De drept, cinstea acestei descoperiri indivizibile ne revenea amîndorura. Unul nu putea să dispună de partea sa fără consimţămîntul celuilalt. M-am resemnat deci.

Şi iată de ce s-au scurs atîtea zile pînă cînd pteropitecantropul să-şi facă intrarea în Muzeu.

El îşi datorește graţierea inventării aeroplanelor. A doua zi după prima experienţă decisivă. Fleury-Moor veni să mă dezlege de păstrarea tainei.

— Cu toate că par niște aparate ortopedice, care sînt faţă de aripi ca o cîrjă faţă de piciorul tăiat, spuse el, cred că putem vorbi, pentru că Dumnezeu îl reintegrează pe Adam în Paradis şi pentru că Dedal[1] urcă din nou în ceruri.

Am vorbit. Cine ne-a crezut ? Nimeni. De ce ?

Pentru că, pe de-o parte, scheletul de la Muzeu este un schelet ca şi cel din Java, fără nimic mai mult. Aripile pitecantropului semănau nu atît cu cele ale liliecilor cît cu membranele veveriţelor zburătoare ; ele nu aveau decît o armătură de muşchi, care a dispărut.

Pe de altă parte, nu îndrăznim, cît sîntem în viaţă să relatăm întîmplarea care ar depune mărturie în favoarea tezei noastre. Numai posteritatea va afla despre mirajul care ne-a asaltat în ceaţa din 26 octombrie şi ne-a dăruit viziunea de neuitat a vremurilor în care oamenii zburau.

---

[1] In mitologia greacă, iscusit meşteşugar, sculptor şi arhitect. La propunerea regelui Minos al Cretei, a construit Labirintul, unde a fost închis împreună cu fiul său Icar ; au evadat cu ajutorul unor aripi făcute din pene lipite cu ceară.

Motoul povestirii ne îndeamnă să încercăm o analogie cu Întîlnirea din Munții Colțoși *a lui Edgar Allan Poe. În ambele lucrări, ceața joacă rolul de catalizator al mirajului — dacă putem numi astfel o experiență autentificată de toate organele de simț. Apoi, însă, deosebirile încep să precumpănească. August Bedloe, eroul lui Poe, este supus unei duble influențe : a raportului magnetic cu doctorul Templeton și a opiului. Asemănarea izbitoare dintre el și Oldeb (Bedloe citit de-a-ndoaselea și fără „e"-ul final), ca și dintre forma săgeții care-l ucide pe Oldeb și forma în mișcare a lipitorii care provoacă moartea lui Bedloe, pare să sugereze o relație secretă, metafizică, între cele două personaje. Dar doctorul Templeton ne oferă cheia enigmei, atunci cînd îi spune pacientului său : „...în timp ce dumneata îți imaginai, undeva în munți, toate aceste întîmplări, eu eram ocupat să le aștern pe hîrtie aici, acasă". Raportul magnetic se dovedește deci a fi un contact telepatic exacerbat, iar iluzia totală a lui Bedloe se datorează, poate, și hipersensibilizării simțurilor, prin consumul exagerat de opiu.*

Maurice Renard, care face și el uneori speculații legate de magnetism (Întîlnirea sinistră), *nu-și îngăduie nici o aluzie metafizică, descriind această călătorie într-o eră revolută. Călătorie și nu „miraj în timp" (27), cum atestă probele materiale descoperite de Chanteraine. Cum se efectuează ea ? N-avem decît să ne închipuim că eroii povestirii au fost prinși într-un nod temporal care a făcut să se învecineze prezentul cu trecutul îndepărtat, ipoteză folosită în mod curent de anticipația modernă.*

Volumul Domnul d'Outremort *(reeditat în 1920 sub titlul* Suită fantastică*) include încă două povestiri științifico-fantastice.* Un gentilom fizician, dl. d'Outremort *jonglează, într-o notă macabră, cu posibilitățile telemecanicii.* Omul cu trup inconsistent *ne prezintă invenția fizicianului Bouvancourt, generatorul de lumină Y, a cărui acțiune înzestrează corpurile cu puterea de penetrație a*

luminii obscure, făcîndu-le „să poată trece prin celelalte solide și, în consecință, să poată fi străbătute de ele". Invenția trezește apetitul lui Morand, șeful unei bande de jefuitori asasini, care crede că a găsit mijlocul de a opera nestingherit. Sub amenințarea revolverului, Bouvancourt consimte să-l transforme într-un om cu trup inconsistent. Dar, la sfîrșitul operației, Morand trece prin planșeu și dispare în miezul Pămîntului: gravitația continuă să acționeze. Banditul ar fi trebuit să-și ungă măcar încălțămintea cu antilux, o soluție refractară la lumina Y — ceea ce nu înseamnă că planurile lui ar fi avut mai multe șanse de reușită. Mîinile i-ar fi trecut nu numai prin pereții caselor de bani, ci și prin conținutul lor, fără să-l apuce. Și dacă l-ar fi apucat, cum l-ar fi putut scoate prin aceiași pereți, nefiind supus și el acțiunii generatorului?... O suită de raționamente demonstrînd că Renard era consecvent cu propria sa teorie a verosimilității: „...autorul nu trebuie să săvîrșească nici o greșeală. Din clipa în care i-am acceptat supoziția inițială, el are datoria de a evita cea mai măruntă eroare de judecată, opera sa situîndu-se altfel la nivelul poveștilor cu zîne. O logică inflexibilă trebuie să guverneze acțiunea..." (cf. 21).

Încercînd să stabilească locul lui Maurice Renard în universul science fiction*-ului, Jean-Jacques Bridenne crede că „autorul* Pericolului albastru *este discipolul francez cel mai complet dacă nu e deloc cel mai perfect" al lui Edgar Poe (9). Mai înainte, Robert de Souza îl numise „Wells-ul nostru francez". Filiațiile acestea sînt numai aparent măgulitoare. Remarcabil creator de atmosfere și de tipuri inedite, purtînd cu egală virtuozitate multiplele măști ale fantasticului, de la cel mitologic pînă la cel științific, stăpîn pe un stil de o mare transparență și plasticitate —* Ceața din 26 octombrie *e de o bogăție și finețe a nuanțelor care ating inefabilul pînzelor impresioniste — Maurice Renard nu e epigonul nimănui. Credem că Jacques Bergier nu greșește considerîndu-l pe acest „amator de insolit și*

scrib de miracole", cum se caracteriza el însuși în Pericolul albastru, *drept „unul dintre cei mai originali scriitori ai tuturor literaturilor" (8).*

Donald Wollheim afirmă undeva, animat de cele mai bune intenții: „În epoca primelor mazagine ale lui Hugo Gernsback existau, desigur, scriitori europeni (de science fiction *— n.n.) de calibru egal cu cel al scriitorilor noștri..." (prefața la 30). Primul magazin editat de Gernsback — luxemburghez emigrat în Statele Unite la vîrsta de douăzeci de ani — se numea* Amazing Stories *și a apărut în 1926. Al doilea,* Science Wonder Stories, *în 1929. Sînt anii în care continuă să publice opere științifico-fantastice H. G. Wells, J. H. Rosny, Karel Čapek, Maurice Renard, Arthur Conan Doyle — pentru a-i pomeni doar pe maeștri. Care erau scriitorii americani „de calibru egal" cu cel al scriitorilor europeni citați? Abraham Merrit și Edgar Rice Burroughs aparțin mai curînd unei specii căreia anglo-saxonii îi spun* heroic fantasy *sau* science fantasy *și care pendulează între fantastic și fantasticul științific, între explicațiile raționale și cele iraționale, recurgînd la elemente împrumutate din epopeea medievală și din romanul de capă și spadă. Cît despre veritabilii autori de* science fiction, *iată aprecierea unui scriitor și critic avizat ca Damon Knigt, american și el: „Nimeni nu mai citește astăzi povestirile anilor 20 sau 30 pentru că, doar cu puține excepții, ele nu figurează în nici o antologie. Mi-a trebuit cîtva timp ca să înțeleg de ce: minunatele povestiri de care mi-aminteam cu atîta emoție nu făceau doi bani. Desigur, cunosc critici, printre alții P. Schuyler Miller, care cred și acum că aceste texte vechi nu sînt reeditate datorită unei conspirații, dar realitatea e cu totul alta. Primii autori ai magazinelor de* science fiction *erau lamentabili, nuli, fără nici o valoare. Nu ne dădeam seama de asta cînd îi citeam, în copilărie, pentru că eram fascinați de lucrurile extraordinare și miraculoase despre care vorbeau" (cf. 41). De aceeași părere este și Sam J. Lundwall, care*

încearcă să explice motivele de insatisfacție ale cititorului de astăzi : „Erau povestiri nefinisate, lipsite, de obicei, de orice merite literare. Oamenii erau zugrăviți în alb sau negru, nimic altceva și singurul lucru mai idiot decît teoriile științifice era tratarea lipsită de maturitate a poveștii de dragoste obligatorii" (30). Nici pe planul „lucrurilor extraordinare și miraculoase" textele astfel incriminate nu erau mai interesante decît cele ale autorilor europeni, cărora trebuie să li-l adăugăm pe belgianul Jean Ray.

Prima povestire de science fiction *a lui Ray,* Straniile cercetări ale doctorului Paukenschläger *(1925), marchează debutul unei serii de narațiuni întemeiate pe ideea „lumilor intercalare", situate pe un alt plan al existenței, vecine și tangente lumii noastre, cu care se întrepătrund în unele momente și puncte favorabile. Aparatul lui Paukenschläger este menit tocmai deschiderii acestor porți invizibile. Dar* dincolo *pindesc redutabile forme geometrice...*

Mijlocul de a stabili contactul cu „spațiile intercalare" îl constituie, în Domnul Wohlmut și Franz Benschneider, *licoarea verde-aurie dintr-o sticlă găsită de un copil. O înghițitură e de ajuns pentru a-i face pe eroii povestirii să întrezărească un peisaj sumbru, populat de făpturi indistincte. Încercînd să analizeze compoziția licorii, Wohlmut provoacă pătrunderea unei astfel de făpturi în lumea noastră, cu consecințe nefaste pentru el.*

Pe un alt plan al spațiului se situează și Stradela întunecoasă, *vizibilă și palpabilă doar pentru Alphonse Archiprêtre, profesor de franceză în Hamburgul primei jumătăți a secolului trecut. Furturile săvîrșite de acesta în inexistenta Sankt-Beregonnengasse declanșează o suită de crime atroce. Vrînd să se răzbune pentru dispariția femeii iubite, pusă pe seama ființelor de ceață venite de* dincolo, *Archiprêtre dă foc stradelei întunecoase, și incendiul mistuie un întreg cartier al orașului.*

Caracterul științifico-fantastic al acestor narațiuni nu trebuie căutat în subiect și atmosferă, tributare unui uni-

vers tenebros și incert. Jean Ray se deosebește însă de maeștrii spaimei — un H. P. Lovecraft, de pildă — prin supoziția, sau sugestia rațională care luminează inexplicabilul. Obsesia „lumilor intercalare" s-a născut, evident, din studiul matematicii și al fizicii relativiste. Anticarul Lockmann Gockel, nepotul celui care cumpăra obiectele furate din stradela întunecoasă, vorbește despre „contracția timpului și a spațiului" și continuă astfel: „Nu se află oare știința modernă în impas din pricina inconsistenței euclidiene? Și nu este ea silită să accepte, cu groază și disperare, această fantastică lege a contracției a lui Fitzgerald-Lorentz? Contracția, domnule, acest cuvînt e greu de sensuri!" Un raționament de acest tip vom întîlni și în ceea ce ni se pare a fi capodopera lui Jean Ray, o nuvelă publicată în anul 1929, în La revue belge.

PSALTIREA DIN MAINZ

În pragul morții, oamenii nu prea obișnuiesc să-și înfrumusețeze ultimele cuvinte; grăbiți să-și rezume întreaga viață, ei își supun vorbele unei concizii riguroase.

Și Ballister trăgea să moară în cabina traulerului „Nord-Caper" din Grimsby.

Încercasem în zadar să astupăm căile roșii prin care i se scurgea viața. N-avea febră, iar spovedania lui era egală și rapidă. Părea să nu vadă cîrpele și ligheanul pline de sînge: privirea lui urmărea imagini îndepărtate și redutabile.

Reines, telegrafistul, lua note.

Reines își petrece fiecare clipă liberă scriind povestiri și eseuri pentru reviste literare efemere; îndată ce se naște vreuna în Paternoster Row, numele lui Archie Reines figurează cu siguranță printre cele ale colaboratorilor.

Să nu ne mirăm deci de turnura mai deosebită dată acestui ultim monolog al unui marinar rănit mortal. Vina este a lui Reines, literat lipsit de glorie, care l-a transcris. Pot să certific însă că faptele sînt cele relatate de Ballister în fața a patru membri din echipajul lui „Nord-Caper" : patronul Benjamin Cormon, eu, John Copeland, secund și maistru de pescuit, mecanicul Ephraim Rose și Archibald Reines, mai sus amintit.

Iată ce-a spus Ballister...

*

Pe învățător l-am întîlnit în taverna „Coeur Joyeux". Acolo am discutat despre afacerea noastră și mi-a poruncit ce să fac.

„Coeur Joyeux" e mai curînd un han pentru luntrași, decît o tavernă pentru marinari. Fațada lui mizeră se oglindește în apa unui doc din Liverpool, care găzduiește șlepurile fluviale.

Priveam planul foarte bine schițat al unei mici goelete, pe care mi-l arătase interlocutorul meu.

— E aproape un iaht — am spus — care, pe timp de furtună, trebuie să poată naviga fără mari ocoluri ; și această pupă destul de largă ne va permite să manevrăm chiar cu vîntul împotrivă.

— Mai e și motorul auxiliar, spuse el.

Am strîmbat din nas, preferînd dintotdeauna navigația cu pînze, din spirit sportiv și datorită imensei mele iubiri pentru mare.

— Șantierele Hallet și Hallet, Glasgow — am spus —, anul construcției 1909. Un greement admirabil ; cu un echipaj de șase oameni, acest vas de șaizeci de tone va naviga mai bine ca un pachebot.

Învățătorul făcu o mutră satisfăcută și comandă băuturi alese.

— De ce nu-i lăsaţi numele „Hen-Parrot“ [1] ? am întrebat. E un nume agreabil ; papagalul e o pasăre care mi-a plăcut totdeauna.

Învăţătorul ezită o clipă, înainte de a-mi răspunde :

— Asta e o chestiune de inimă, dacă vrei de recunoştinţă.

— Vasul se va numi deci „Psaltirea din Mainz“. Foarte ciudat... În definitiv, e original.

Alcoolul îl făcu mai vorbăreţ :

— Nu-i vorba despre asta. Acum un an, fratele bunicului meu a murit şi mi-a lăsat moştenire o ladă înţesată cu cărţi vechi.

— Pfui !

— Nu te grăbi ! Le cercetam fără mare interes, cînd una dintre ele mi-a atras atenţia : era un incunabul...

— Cum ?

Îmi răspunse cu un uşor aer de superioritate :

— Aşa se cheamă o carte care datează de la începuturile tiparului ; şi cît am fost de stupefiat părîndu-mi-se că recunosc semnul aproape heraldic al lui Fust şi Schaeffer ! Aceste nume nu-ţi spun, desigur, mare lucru : au fost asociaţii lui Gutenberg, inventatorul tiparului şi cartea pe care o aveam în mîini nu era altceva decît un exemplar splendid şi rarisim din faimoasa „Psaltire din Mainz“, tipărită spre sfîrşitul secolului al XV-lea.

Am luat o atitudine politicoasă de atenţie şi falsă înţelegere.

— Ceea ce te va impresiona mai mult, Ballister — continuă el — este faptul că o astfel de carte costă o avere.

— Oho ! am replicat eu, brusc interesat.

— Da, un teanc de lire sterline destul de gros pentru a cumpăra vechiul „Hen-Parrot“ şi pentru a plăti cu generozitate un echipaj de şase oameni, în vederea croazierei pe care doresc să o fac. Înţelegi acum de ce vreau să dau un nume atît de puţin maritim micului nostru vas ?

[1] Papagaliţă (engl.).

Îl înțelegeam întru totul și l-am felicitat pentru noblețea lui sufletească.

— Totuși, am spus, mi-s-ar fi părut mai logic să-i dați numele acestui iubit unchi pe care-l moșteniți...

Izbucni într-un rîs neplăcut și n-am mai continuat, descumpănit de această necuviință venind de la un om instruit.

— Vei pleca din Glasgow și vei duce vasul prin North-Minch, pînă la capul Wrath.

— Blestemate locuri, am spus.

— Te-am ales pentru că le cunoști.

A spune că un marinar cunoaște strîmtoarea Minch, acest oribil coridor de apă — iată cea mai superbă laudă care-i poate fi adusă. Inima mea fremăta de orgolioasă bucurie.

— Asta-i adevărat, am spus. Era chiar să-mi las pielea între Chicken și Tiumpan Head.

— La sud de Wrath — continuă el — se află un mic golf bine adăpostit, pe care îl cunosc doar cîțiva marinari îndrăzneți, sub un nume care nu figurează pe hartă : Big-Toe.

I-am aruncat o privire admirativă și uluită :

— Știți asta ? Drace... Iată un lucru care v-ar face să vă bucurați de o mare considerație printre vameși și, probabil, de loviturile de cuțit ale anumitor băieți de pe coastă.

Făcu un gest de nepăsare.

— Am să mă urc pe bord la Big-Toe.

— Și mai departe ?

Îmi indică o direcție precisă.

— Hm, un loc periculos, un veritabil deșert de apă semănat cu colți de stîncă. Nu vom vedea multe dîre de fum la orizont.

— Așa e, spuse el.

I-am făcut cu ochiul, crezînd că înțeleg :

— Afacerile dumneavoastră nu mă privesc, de vreme ce plătiți așa cum ați spus.

— Cred că te înșeli în legătură cu afacerile mele, Ballister, ele au un caracter... hm... mai curînd științific, dar nu țin să mi se fure o descoperire de către nu știu ce invidios. Dealtfel, n-are nici o importanță, plătesc, așa cum am spus, foarte bine.

Am băut în tăcere cîteva minute.

Mă simțeam întrucîtva atins în demnitatea mea de om al mării, fiind silit să recunosc că un prăpădit de bar pentru marinari de apă dulce, cum era „Coeur Joyeux", servea băuturi atît de întăritoare. Apoi, cum atacam problema echipajului, el spuse cu bruschețe :

— Nu sînt marinar, nu conta deci pe mine pentru manevră, cu toate că îmi rezerv dreptul de a face punctul : sînt învățător.

— Am un mare respect pentru învățătură — am afirmat — și nu sînt deloc lipsit de ea. Învățător ? Perfect, perfect !... Acum, echipajul. Să vedem... ar fi Turnip. E un nume ciudat, dar cel care-l poartă este un băiat bun și un bun marinar... Ar fi, de asemenea, flamandul Steevens ; nu vorbește niciodată, dar rupe un lanț cum mușcați dumneavoastră dintr-o pipă de Olanda ! Va fi sclavul dumneavoastră. Aș putea să vi-l mai propun pe Walker.

— Și pe urmă ?

— Încă doi băieți excelenți : Jellewyn și Friar Tuck. Nu se despart niciodată ; cine-l vede pe unul îl vede și pe celălalt și cine-l angajează pe unul îl angajează și pe tovarășul său în același timp : sînt niște ființe complementare.

M-am aplecat spre el, ca pentru o confidență :

— Oameni cam misterioși. Se spune că Jellewyn are sînge regesc în vine și că Friar Tuck ar fi un valet devotat, care-l urmează în nenorocire...

În clipa aceea se petrecu un mic incident, destul de lipsit de legătură cu desfășurarea acestei relatări, dar pe care mi-l amintesc cu anumită neliniște.

Un biet om intrase în bar, împins din spate de o rafală de vînt. Era un fel de paiață costelivă, udă pînă la piele, un veritabil vagabond, spălat și decolorat de toate mizeriile mării și ale porturilor.

Ceru un pahar de gin și-l duse lacom la gură. Deodată, am auzit un zgomot de sticlă spartă și l-am văzut pe vagabond, cu mîinile în sus, privindu-l pe însoțitorul meu cu o teroare de nedescris, apoi întorcîndu-se dintr-un salt în vijelia de-afară, fără a-și lua restul de la moneda de jumătate de coroană pe care o pusese pe tejghea. Cred că învățătorul n-a băgat de seamă cele petrecute, sau cel puțin s-a făcut că nu observă, dar mă întreb și acum ce motiv nemaipomenit îl determinase pe acest sărman între sărmani să-și piardă banii, să ude podeaua cu gin și să fugă în strada înghețată, în timp ce barul iradia o căldură atît de îmbietoare.

*

Pornisem la începutul unei primăveri foarte blînde. De opt zile ancorasem în micul golf Toe, mai liniștit ca o baltă cu rațe. Duceam o viață plăcută.

— Ne aflăm în ape neprimitoare, îi avertizasem pe oamenii mei. Dacă băieții de pe coastă ne descoperă aici, va trebui să le dăm explicații și cum, înainte de a înțelege, vor încerca să ne izgonească, va fi bine să ne ajutăm cu arme potrivite.

Aprovizionarea vasului cu alimente și băutură era demnă de un iaht renumit.

Într-o duzină de mișcări de brațe înot, sau în șapte mișcări de vîsle cu iola, ajungeam la o minusculă plajă de nisip roșu, unde se scurgea un izvor de apă dulce, rece ca un adevărat Schweepes.

Turnip prindea cu undița mici cambule. Steevens pleca în hinterlandul format din stepe sălbatice și pustii ; uneori, după capriciile vîntului, se auzeau pocniturile de bici ale puștii lui. Aducea potîrnichi, cocoși de munte, cîteodată un urecheat cu labe mari și mereu delicioșii iepuri de mărăcini, cu carnea parfumată.

Învățătorul nu-și făcea apariția. Nu-i duceam deloc lipsa ; fusesem plătiți dinainte pe șase săptămîni, cu bancnote de o liră și de zece șilingi, și Turnip afirma că n-o să dispară decît odată cu ultima picătură de rom de pe bord.

Într-o dimineață, lucrurile luară o întorsătură proastă.

Steevens tocmai umpluse un butoiaș cu apă proaspătă, cînd un sunet ascuțit îi vibră deasupra capului și o bucată de stîncă se prefăcu în pulbere, la trei palme de el. Era un om flegmatic ; fără grabă, intră în micul golf, reperă un fir de fum albastru care urca dintr-o crăpătură a stîncii, ignoră plesniturile arțăgoase care izbeau suprafața apei în jurul lui și se întoarse liniștit la goeletă, înot. Intră în cabină, unde echipajul se trezea, și spuse :

— Tocmai se trage asupra noastră.

Două-trei ciocănituri scurte în flancurile vasului îi subliniară fraza.

Am luat o pușcă din rastel și um urcat pe punte.

Am salutat instinctiv glonțul care trecea într-o furioasă trăsătură de arcuș ; o frîntură de secundă mai tîrziu, o mînă de așchii de lemn sări în aer și cilindrul de bronz al ghiului răsună sub lovitura unui lingou de plumb.

Am ridicat pușca spre crăpătura stîncii pe care mi-o arăta Steevens și de unde urca fumul gros al unei vechi pulberi negre, cînd împușcăturile încetară brusc și fură înlocuite de vociferări și de țipete de groază.

O izbitură surdă sună lugubru pe plaja cafenie. M-am clătinat de groază : un om căzuse de la trei sute de picioare, din înaltul falezei abrupte. Trupul său zdrobit se

înfundă aproape cu totul în nisip. Am recunoscut costumul aspru de piele al piraților din Wrath.

Privirea abia mi se desprindea de masa nemișcată și veștedă, cînd Steevens îmi atinse umărul :

— Sosește al doilea.

O formă deșelată și ridiculă se năpustea din înaltul cerului spre sol ; parcă ar fi fost prăbușirea dezarticulată și zdrențăroasă a enormelor păsări lovite de plumbi la mare înălțime, care, învinse de propria lor povară și trădate de văzduh, se prăvălesc fără grație.

Pentru a doua oară, nisipul răsună de un zgomot atroce și fleșcăit. De data asta, un tip patibular zvîcni cîteva secunde, acoperit de bășici purpurii, cu fața spre soare. Steevens ridică încet mîna către culmea falezei.

— Încă unul, spuse el, cu o voce ușor schimbată.

Urlete sălbatice răsunau în înaltul stîncilor ; am văzut deodată bustul unui om profilîndu-se pe cer, împotrivindu-se unui agresor invizibil, făcînd un gest disperat, apoi zburînd în văzduh, ca și cum ar fi fost lansat de-o catapultă. Trupul i se zdrobea lîngă celelalte două, în timp ce țipătul său încă plutea, coborînd spre noi într-o lentă vrie deznădăjduită.

Priveam împietriți.

— Bieții oameni — spuse Jellewyn — voiau să ne facă de petrecanie, și totuși aș vrea să-i răzbun. Domnule Ballister vreți să-mi dați pușca ? Friar Tuck, vino aici !

Capul ras al celui interpelat se ivi din măruntaiele vasului.

— Friar Tuck — explică Jellevyn, cu oarecare condescendență — face cît un cîine de vînătoare, sau mai curînd cît zece : simte vînatul de la mare distanță. E un fenomen... Ce părere ai despre vînatul ăsta, bătrîne ?

Friar Tuck își arătă întreaga siluetă rotundă, masivă și mai curînd se rostogoli decît merse către bordaj. Pri-

virea lui ascuțită scrută cadavrele strivite, trădînd o profundă uimire ; apoi chipul îi deveni pămîntiu.

— Friar — spuse Jellewyn, cu un rîs nervos — ai văzut destule în viața ta și totuși păleşti ca o tînără cameristă.

— Nu — răspunse matelotul, cu o voce surdă — nu e astă... Aici e un lucru necurat. E... Trageți în breșă, monseniore — strigă el deodată — acolo, acolo, iute !

Jellewyn se întoarse, furios :

— Tuck, iar folosești cuvîntul ăsta blestemat !

Omul clătină din cap, fără să riposteze.

— Prea tîrziu, a trecut ! murmură el.

— Ce ? am întrebat.

— Ei, făptura care pîndea în breșă, răspunse el.

— Ce era ?

Friar Tuck îmi aruncă o privire piezișă.

— Nu știu... și apoi a trecut.

N-am continuat interogatoriul ; două șuierături stridente răsunară în înaltul stîncilor, apoi o umbră se profilă pe colțul de cer al breșei.

Jellewyn duse pușca la umăr ; am dat-o la o parte.

De sus, pe o cărare pe care n-o zărisem, învățătorul cobora spre plajă.

* * *

Îi rezervasem învățătorului o cabină frumoasă, în spate, iar salonul de lîngă ea fusese transformat, pentru mine, într-o cameră confortabilă, cu două cușete.

De cum sosise pe bord, se închisese în cabină, cufundîndu-se în cercetarea unei grămezi de cărți ; o dată sau de două ori pe zi, urca pe punte, cerea să i se aducă sextantul și făcea observații minuțioase.

Navigam spre nord-vest.

— În direcția Islandei, îi spusesem lui Jellewyn.

El privise cu atenţie o hartă maritimă şi notase o indicaţie şi o cifră.

— Nu tocmai, mai curînd spre Groenlanda.

— Totuna, răspunsesem eu.

Şi el încuviinţase, cu aceeaşi nepăsare.

Părăsisem Big-Toe pe timp frumos, lăsînd în urma noastră munţii Ross să-şi încălzească ghebele la soarele care răsărea. În ziua aceea, am întîlnit un vas din Hebride cu un echipaj de mutre turtite [1] pe care le-am înjurat copios ; către seară, o corabie cu toate pînzele sus se profilă la orizont.

A doua zi, marea deveni agitată ; am văzut la tribord un vapor danez luptînd cu valurile. Scotea atîta fum, încît n-am izbutit să-i citim numele.

A fost ultimul vas pe care l-am întîlnit.

E adevărat că, în zorii celei de-a treia zile, două coloane de fum au apărut spre sud, şi Walker pretindea că e un avizou al marinei britanice, dar asta a fost totul.

În aceeaşi zi, am zărit o balenă răsuflînd în depărtare şi vibraţia gravă ajunse pînă la noi : a fost ultima manifestare a vieţii în jurul nostru.

Învăţătorul mă invita seara să beau un pahar în cabina lui. El nu bea. Nu mai era comeseanul vorbăreţ de la „Coeur Joyeux", dar rămăsese un om atent şi binecrescut, căci nu-mi lăsa niciodată paharul gol şi, în timp ce beam, stătea cu fruntea aplecată asupra cărţilor.

Trebuie să mărturisesc că am puţine amintiri din acea perioadă. Viaţa era monotonă, totuşi echipajul mi se păru a fi preocupat, poate din pricina unui incident care se petrecu pe neaşteptate, într-o seară.

Toţi şi cam în acelaşi timp, am fost cuprinşi de-o greaţă violentă şi Turnip a strigat că sîntem otrăviţi.

I-am poruncit cu asprime să tacă.

---

[1] Locuitorii insulelor Hebride au în general un chip turtit (n.a.).

Adevărul este că răul trecu repede ; schimbarea bruscă a vîntului ne obligă la o manevră dificilă, care ne făcu să uităm totul.

Şi am ajuns în dimineaţa celei de-a opta zile de călătorie.

*

Am întîlnit doar figuri preocupate şi grave.

Cunoşteam expresia asta ; pe mare, ea prevesteşte lucruri neplăcute. Este mărturia existenţei unui întreg, gregar şi ostil, a unei singure porniri neliniştite care-i grupează pe oameni, îi face să se unească în aceeaşi ură ; o forţă malignă îi învăluie şi otrăveşte atmosfera vasului.

Jellewyn luă cuvîntul, în numele tuturor :

— Domnule Ballister, vrem să vă vorbim şi vrem să ne adresăm mai ales prietenului, marelui camarad de aventuri care sînteţi pentru fiecare dintre noi, mai curînd decît unui căpitan.

— Iată o frumoasă introducere, am rînjit eu.

— Ne purtăm aşa, tocmai pentru că ne sînteţi prieten, mîrîi Walker, strîmbîndu-şi chipul diform.

— Daţi-i drumul.

— Ei bine — reluă Jellewyn — e ceva în neregulă în jurul nostru şi cel mai rău e că nimeni dintre noi nu poate să explice despre ce e vorba.

Am aruncat o privire întunecată de jur împrejur şi, brusc, i-am întins mîna :

— E adevărat, Jellewyn, o simt ca şi voi.

Chipurile se înseninară : oamenii găseau un aliat în şeful lor.

— Priviţi marea, domnule Ballister.

— Am privit-o ca şi voi, am spus, plecînd capul.

Într-adevăr, de două zile marea căpătase o înfăţişare stranie. Cu toate că navigam de douăzeci de ani, nu-mi aminteam s-o fi văzut undeva pe glob străbătută de dungi

colorate ciudat, frămîntată uneori de clocote bruște și zgomotoase. Sunete nemaiauzite, ca niște hohote de rîs, porneau dintr-o hulă iscată fără veste și-i făceau pe oameni să se agite cu mișcări înfricoșate.

— Nici o pasăre nu ne urmează, murmură Friar Tuck.

Era adevărat.

— Ieri seară — continuă el, cu vocea sa lentă și gravă — șoarecii, care își aveau sălașul în magazia de alimente, s-au năpustit pe punte, apoi, în bloc, s-au aruncat în apă. N-am văzut niciodată un asemenea lucru.

— Niciodată, repetară toți, ca un sumbru ecou.

— Am navigat de mai multe ori prin părțile astea și în aceeași perioadă, spuse Walker. Ar fi trebuit ca marea să fie neagră de scrumbii și cete de marsuini să ne urmeze de dimineață pînă seara. Vedeți ceva ?

— Domnule Ballister, ați privit cerul aseară ? mă întrebă Jellewyn, cu voce joasă.

— Nu, am mărturisit eu și probabil că am roșit puțin.

Băusem enorm în compania tăcutului învățător și nu mai urcasem pe punte, doborît de o beție care-mi strîngea încă tîmplele în cleștii unui rest de migrenă.

— Unde ne duce acest diavol de om ? întrebă Turnip.

— Da, diavol ! întări taciturnul Steevens.

Fiecare își spusese cuvîntul.

M-am hotărît brusc.

— Jellewyn, am spus, ascultă-mă : eu sînt patronul aici, e adevărat, dar nu mi-e rușine să recunosc în fața tuturor că dumneata ești cel mai inteligent om de pe bord și mai știu că ești un marinar neobișnuit.

— Fie, încuviință el, cu un surîs stînjenit.

— Cred că știi mai bine decît noi ce se întîmplă.

— Nu, răspunse el cu francheță. Dar Friar Tuck e un fenomen destul de... ciudat. Cum v-am mai spus, presimte anumite lucruri fără să le poată explica. E ca și cum ar avea un simț în plus față de noi, simțul primejdiei. Vorbește, Friar Tuck.

— Știu puțin — spuse vocea gravă — aproape nimic, în afară de faptul că în jurul nostru se află ceva mai cumplit decît orice, mai cumplit decît moartea.

Ne-am privit pătrunși de teroare.

— Învățătorul — continuă Friar Tuck, părînd să-și caute cu greu cuvintele — nu e străin de toate acestea.

— Jellewyn — am strigat — eu n-am curajul, dar du-te și i-o spune !

— Bine, răspunse el.

Coborî. L-am auzit bătînd la ușa învățătorului, bătînd iar și iar, apoi deschizînd-o.

Se scurseră cîteva minute de tăcere.

Jellewyn urcă ; era palid.

— Nu e acolo, spuse el. Căutați-l peste tot ; pe vas nu există un loc în care un om să se poată ascunde multă vreme.

Am căutat, apoi, unul cîte unul, am urcat din nou pe punte, privindu-ne cu adîncă neliniște. Învățătorul dispăruse.

*

La căderea nopții, Jellewyn îmi făcu semn să urc pe punte și-mi arătă săgeata catargului principal.

Cred că am căzut în genunchi.

Un cer necunoscut se bolteа peste marea fremătătoare ; constelațiile familiare nu mai existau ; aștri necunoscuți, în așezări geometrice noi, străluceau slab într-o genune siderală de o înspăimîntătoare întunecime.

— Isuse ! am gemut. Doamne, unde ne aflăm ?

Nori grei invadau cerul.

— E mai bine așa, spuse Jellewyn liniștit : ar fi putut să-și dea seama și să înnebunească... Unde ne aflăm ? De unde să știu ? Să pornim înapoi, domnule Ballister, cu toate că nu cred să ne fie de folos.

Mi-am luat capul în mîini și am murmurat :

— De două zile, busola e inertă.

— Știam.

— Dar unde ne aflăm ? Unde ne aflăm ?

— Fiți calm, domnule Ballister, spuse Jellewyn cu o ușoară ironie. Nu uitați că dumneavoastră sînteți căpitanul !... Nu știu unde ne aflăm. Aș putea să emit o ipoteză ; e un cuvînt savant care acoperă o imaginație cîteodată foarte îndrăzneață.

— N-are importanță, am răspuns, prefer să aud povești cu vrăjitori și diavoli, decît acest demoralizant „Nu știu".

— Ne aflăm, probabil, pe un alt plan al existenței. Aveți cunoștințe de matematică, ele vă vor ajuta să înțelegeți. Lumea noastră tridimensională e probabil pierdută pentru noi și pe cea de aici aș defini-o drept lumea cu „n" dimensiuni, ceea ce e foarte vag. Dacă datorită efectului unei magii de neconceput, sau al unei științe monstruoase, am fi transportați pe Marte, pe Jupiter, sau chiar pe Aldebaran, asta nu ne-ar împiedica să vedem aprinzîndu-se, în anumite zone ale cerului, constelațiile pe care le zărim de pe Pămînt.

— Dar soarele ? am îndrăznit eu.

— O similitudine, o coincidență a infinitului, poate un fel de astru echivalent... Și apoi, toate astea nu sînt decît supoziții, cuvinte, forme goale. Pentru că ne va fi îngăduit, cred, să murim în această lume stranie la fel ca și în a noastră, putem să ne păstrăm calmul.

— Să murim ? ! Să murim ? ! am ripostat. Ba o să-mi apăr pielea !

— Împotriva cui ? întrebă el, batjocoritor. E adevărat că Friar Tuck vorbea despre lucruri mai cumplite decît moartea. Dacă în clipe de primejdie există sfaturi sau opinii care nu trebuie disprețuite, acestea sînt ale lui.

Am revenit la ipoteza pe care o lansase :

— „N" dimensiuni ?

— În numele cerului, spuse el nervos, nu dați supoziției mele o consistență atît de reală !... Nimic nu dovedește că viața ar fi posibilă în afara vulgarelor noastre trei dimensiuni. Așa cum n-am putea vedea niște ființe în mod ideal plate, ținînd de lumea suprafețelor, sau lineare, cu o singură dimensiune, la fel n-am fi vizibili pentru acele entități, dacă există, care au mai multe dimensiuni decît noi. N-am acum nici dispoziția necesară, nici mintea destul de limpede pentru a vă ține un curs de hipergeometrie, dar sînt convins că există un spațiu diferit de al nostru ; un spațiu pe care visele, de pildă, ne fac să-l discernem și care prezintă, într-un plan unic, trecutul, prezentul și poate viitorul, însăși lumea atomilor și a electronilor, cu aștri rotitori, cu spații relative și imense, cu vieți vertiginoase și misterioase...

Făcu un gest care-i trăda oboseala, continuînd :

— Ce urmărește enigmaticul învățător purtîndu-ne pe aceste meleaguri diavolești ; cum și mai ales de ce a dispărut ?

Deodată, mi-am izbit fruntea cu palma : îmi amintisem în același timp de expresia înfricoșată a lui Friar Tuck și de aceea a vagabondului din cabaretul „Coeur Joyeux".

I-am povestit totul lui Jellewyn.

El clătină încet din cap :

— Nu trebuie, totuși, să supraestimăm capacitatea de înțelegere a prietenului meu. Din prima zi, Friar Tuck mi-a spus, văzîndu-l pe pasager : „Acest om îmi pare un zid de netrecut, îndărătul căruia trebuie să se petreacă un lucru imens și teribil". Nu l-am scormonit mai mult ; era inutil : nu știa altceva. Percepția sa ocultă se traduce printr-o imagine și, fără îndoială, se impune astfel creierului său ; el nu e în stare s-o analizeze.

Temerea lui Friar Tuck e chiar mai veche. Îndată ce a aflat numele goeletei, el a dat semne de neliniște, spunînd că vede în asta multă maliție zitate. Și gîndindu-mă acum, am să vă amintesc că, în astrologie, numele de ființe

şi de lucruri joacă un rol foarte important. Or, astrologia este o ştiinţă a celei de-a patra dimensiuni, şi savanţi ca Nordmann şi Lewis încep să-şi dea seama că această înţelepciune milenară, ştiinţa modernă a radioactivităţii şi cea foarte nouă a hiperspaţiului sînt surori trigemene...

Simţeam că Jellewyn vorbea astfel pentru a se auzi liniştindu-se pe sine însuşi, ca şi cum ar fi vrut să explice lumii dimprejurul nostru raţiunea ei de a fi, esenţa ei naturală, crezînd că învinge astfel teroarea care venea spre noi din adîncurile orizontului întunecat.

— Cum vom naviga ? am întrebat, aproape renunţînd la orice autoritate.

— Mergem în direcţia murei tribord, spuse el. Briza mi se pare foarte egală.

— Ne oprim la capă ?

— De ce ? Mai curînd să înaintăm, să strîngem cîteva terţarole în aşteptarea unei furtuni pe care, dealtfel, nimic nu o anunţă.

— Pentru început, Walker va sta la cîrmă, am spus. Va trebui doar să se uite dacă nu vede albind vreo stîncă ; dacă atingem un colţ ascuns, ne scufundăm.

— Ei, şi ? ripostă Jellewyn. Ar fi poate cea mai bună soluţie pentru noi toţi.

Nu credeam să aibă atîta dreptate.

Dacă pericolul cunoscut întăreşte autoritatea unui şef, cel necunoscut îl apropie de oamenii săi.

Seara, camera echipajului fu părăsită şi toată lumea se instală în salonul care-mi servea drept cabină.

Jellewyn ne dărui, din propria lui rezervă, două damigene conţinînd un rom faimos, din care am făcut un punci uriaş.

Turnip dobîndi o bună dispoziţie încîntătoare şi începu o interminabilă istorie cu două pisici, o tînără femeie şi o vilă din Ipwich, istorie în care el, Turnip, avusese un rol avantajos.

Steevens își confecționase fantastice senviciuri cu biscuiți de mare și *corned-beef*.

Un fum greu de Navy-cut îngrămădea o ceață deasă în jurul lămpii cu petrol, atîrnînd nemișcată de cardan.

Atmosfera era plăcută și familiară ; grație punciului, aveam să surîd curînd de basmele pe care mi le înșirase Jellewyn.

Walker luă un termos cu punci fierbinte și un felinar aprins, ne ură noapte bună și urcă să facă de cart.

Pendula bătu încet ora nouă.

Legănarea mai puternică a vasului ne înștiința că marea devenea mai agitată.

— Avem puține pînze ridicate, spuse Jellewyn.

Am încuviințat, tăcut, din cap.

Vocea lui Turnip torcea, monotonă, adresîndu-se lui Steevens, care asculta sfărîmînd biscuiții între splendidele pietre de moară ale danturii sale.

Îmi golisem paharul și-l întinsesem lui Friar Tuck, ca să mi-l umple, cînd i-am văzut expresia de rătăcire întipărită pe chip ; mîna sa o strîngea pe aceea a lui Jellewyn, amîndoi păreau să asculte ceva.

— Ce se... am început.

Dar în aceeași clipă, o înjurătură zgomotoasă izbucni deasupra capetelor noastre, urmată de cursa rapidă a unor picioare goale spre chepeng, apoi de un țipăt înfricoșător.

Ne-am privit îngroziți ; o chemare ascuțită, un fel de arie tiroleză, se făcu auzită departe, pe mare.

Ca un singur om, ne-am năpustit pe punte, lovindu-ne unul de altul în umbră.

Totul era liniștit, pînzele murmurau în vînt ; aproape de cîrmă, felinarul lumina cu frumoasa lui flacără limpede forma îndesată a termosului de alături.

Dar la cîrmă nu mai era nimeni !

— Walker, Walker, Walker ! am strigat, înspăimîntați.

Foarte departe, dinspre orizontul vătuit de brumele nocturne, misterioasa tiroleză răspunse.

Marea noapte tăcută îl înghiţise pentru totdeauna pe sărmanul nostru Walker.

*

O aurora sinistră, violetă, ca rapida înserare a savanelor tropicale, urmă acestei nopţi funebre.

Abrutizaţi de o insomnie apăsătoare, oamenii priveau hula măruntă ; bompresul ciugulea frenetic spuma de pe crestele valurilor.

O gaură mare se ivise în vela pătrată şi Steevens deschise magazia de pînze pentru a o înlocui.

Friar Tuck îşi luă mănuşa şi se pregăti pentru o reparaţie conştiincioasă.

Toate mişcările erau instinctive, mecanice, făcute în silă. Din cînd în cînd, învîrteam roata cîrmei, murmurînd :

— La ce bun... la urma urmei, la ce bun...

Fără să fi primit vreun ordin, Turnip urcă pe catargul principal. L-am urmărit maşinal cu privirea pînă la verga mare, apoi velatura îl ascunse.

Deodată, l-am auzit strigînd disperat :

— Repede, urcaţi ! E cineva pe catarg !

Urmă un zgomot fantastic de luptă la înălţime, apoi un urlet de agonie şi, în acelaşi timp, aşa cum văzusem ţîşnind corpurile piraţilor din Wrath de pe marginea falezei, o formă rapidă piruetă în văzduh şi căzu departe, în valuri : trupul lui Turnip...

— Blestem ! răcni Jellewyn, căţărîndu-se pe catarg, urmat de Friar Tuck.

Steevens şi cu mine ne năpustisem spre singura iolă ; braţele formidabile ale flamandului o şi făceau să coboare spre apă, cînd am rămas ţintuiţi de stupoare şi de spaimă. Ceva cenuşiu, lucitor şi nedesluşit ca sticla înconjură deodată iola, lanţurile se sfărîmară, o forţă necunoscută făcu

goeleta să se încline la babord, un val se sparse acoperind puntea și se prăbuși în magazia de pînze încă deschisă.

Nu mai rămăsese nici urmă din mica ambarcație de salvare, aspirată de abis.

Jellewyn și Friar Tuck coborîră.

Nu văzuseră pe nimeni.

Jellewyn luă o cîrpă și-și șterse mîinile, cuprins de un tremur. Găsise velatura și frînghiile stropite cu sînge cald.

Cu o voce sfîșiată, am rostit rugăciunile pentru morți, împletind cuvintele sfinte cu blesteme la adresa oceanului și a misterului.

*

Foarte tîrziu, am urcat pe punte împreună cu Jellewyn, hotărîți să petrecem noaptea împreună, la cîrmă.

Cred că la un moment dat am început să plîng și că tovarășul meu m-a bătut pe umăr afectuos. Apoi m-am mai liniștit ; mi-am aprins pipa.

N-aveam nimic să ne spunem. Jellewyn părea adormit la cîrmă, eu stăteam cu privirile pierdute în tenebre.

Deodată, am rămas încremenit de un spectacol neașteptat : mă aplecasem peste vergeaua de la babord și m-am ridicat, scoțind o exclamație înăbușită.

— Ai văzut, Jellewyn, sau am halucinații ?

— Nu, domnule — spuse el, foarte încet — ați văzut foarte bine, dar, pentru Dumnezeu, nu spuneți nimic celorlalți, creierul lor e și așa foarte aproape de nebunie.

A trebuit să fac un efort pentru a reveni la bastingaj.

Jellewyn mi se alătură.

Fundul mării era parcă incendiat de o vastă lucire sîngerie care luneca sub chilă și lumina, de jos, pînzele și parîmele.

Era ca și cum ne-am fi aflat pe un vas de pe scena teatrului din Drury-Lane, luminat de o rampă invizibilă cu mișcătoare flăcări de Bengal.

— Fosforescență ? am sugerat eu.

— Priviți, șopti Jellewyn.

Apa devenise transparentă ca o sferă de sticlă.

Am văzut, la o adîncime uriașă, mari forme întunecate cu contururi ireale ; erau castele cu turnuri imense, domuri gigantice, străzi înfricoșător de drepte, mărginite de clădiri frenetice.

Ni se părea că zburăm, la o înălțime fantastică, deasupra unui oraș plin de o viață agitată.

— S-ar spune că acolo e mișcare, am murmurat eu.

— Da, încuviință Jellewyn, abia auzit.

Căci totul colcăia de o mulțime amorfă, de făpturi cu contururi nedefinite, care se grăbeau spre nu știu ce treburi febrile și infernale.

— Înapoi ! urlă deodată Jellewyn, trăgîndu-mă brutal de centură.

Din adîncul genunii, una dintre aceste făpturi țîșnise cu o iuțeală de necrezut. În mai puțin de o secundă, umbra ei imensă ne ascunse orașul submarin ; era ca un val de cerneală răspîndindu-se instantaneu în jurul nostru.

Chila fu izbită cu violență ; în lumina purpurie, am văzut trei tentacule enorme, cît trei catarge suprapuse, bătînd hidos spațiul și un formidabil chip de umbră, străpuns de doi ochi de ambră lichidă, ridicîndu-se la înălțimea balustradei de la babord și aruncîndu-ne o privire înfricoșătoare.

Totul dură mai puțin de două secunde și o hulă neașteptată ne lovi dintr-o parte.

— Cîrma la tribord ! strigă Jellewyn.

Era timpul. Balansinele fiind rupte, ghiul tăie aerul ca o secure, catargul cel mare pîrîi aproape să se sfărîme. Fungile plesniră cu sunete clare de corzi de harpă.

Formidabila viziune se tulburase și apa se frămînta, uleioasă. La tribord, sub vînt, lucirea goni ca un franj aprins pe înaltele creste galopante, apoi dispăru.

— Sărmanul Walker, sărmanul Turnip, suspină Jellewyn.

Se auzi soneria în sala echipajului ; începea cartul de la miezul nopții.

*

Urmă o dimineață lipsită de evenimente.

Cerul rămase acoperit cu nori groși, neclintiți, de o nuanță cărămizie murdară ; era relativ rece.

Către amiază, mi se păru că văd, îndărătul înaltelor cețuri, o pată luminoasă care ar fi putut fi soarele. Am hotărît să determin poziția vasului, cu toate că, după Jellewyn, asta nu însemna nimic.

Marea era agitată ; încercam să păstrez linia orizontului, dar de fiecare dată valuri repezi alergau în cîmpul vederii mele și orizontul se năpustea spre cer.

Pînă la urmă, am reușit. Căutam în oglinda sextantului reflexia petei luminoase, cînd am văzut că, în fața ei, palpita la mare înălțime un fel de banderilă lăptoasă.

Din adîncurile sidefii ale oglinzii, ceva de nedefinit țîșni spre mine ; sextantul îmi fu smuls din mîini, am primit o lovitură puternică în creștet, apoi am auzit strigăte, zgomote de luptă și din nou strigăte...

*

Nu eram propriu-zis leșinat ; mă prăbușisem pe chepeng. Un interminabil dangăt de clopot îmi suna în urechi. Am crezut chiar că aud sonoritatea gravă a lui Big-Ben din serile petrecute pe Tamisa.

Peste aceste zgomote plăcute se suprapuneau și rumori neliniștitoare, dar mai îndepărtate.

Voiam să fac un efort ca să ies din amorțeală, cînd m-am simțit apucat și ridicat.

Am început să urlu și să dau din picioare, cu toată puterea care-mi revenise.

— Domnul fie lăudat ! exclamă Jellewyn. Asta nu-i mort.

Am încercat să ridic o pleoapă grea ca un capac de plumb.

Se ivi un petic de cer galben, hașurat de parîme oblice, apoi l-am văzut pe Jellewyn zigzagînd ca un om beat.

— În numele cerului, ce ni se întîmplă ? am întrebat cu un glas plîngăreț, căci chipul marinarului șiroia de lacrimi.

Fără să răspundă, mă duse spre cabina mea.

Una dintre cele două cușete era ocupată de o masă imobilă.

Mi-am recăpătat întreaga cunoștință ; mi-am dus mîinile la inimă. Recunoscusem capul groaznic de tumefiat al lui Steevens.

Jellewyn îmi dădu să beau.

— E sfîrșitul, l-am auzit murmurînd.

— Sfîrșitul, sfîrșitul, repetam eu stupid, încercînd să înțeleg.

El schimbă compresele de pe fața matelotului.

— Unde e Friar Tuck ? am întrebat.

Jellewyn izbucni în suspine violente.

— Ca și... pe ceilalți... n-o să-l mai vedem... niciodată !

Îmi povesti, cu un glas întretăiat de criza de plîns, puținul pe care-l știa.

Totul se petrecuse cu o răpiditate dementă, asemeni celorlalte drame succesive care jalonau existența noastră actuală.

Verifica gresorul, cînd auzise strigăte de ajutor pe punte.

Cînd urcă, îl văzu pe Steevens zbătîndu-se cu furie în mijlocul unui fel de bulă de argint, apoi prăbușindu-se și rămînînd nemișcat. Mănușile și acele pentru pînze ale lui Friar Tuck zăceau răspîndite în jurul catargului principal;

el nu se mai afla acolo, dar de pe vergeaua de la babord picura sînge proaspăt. Eu eram întins pe chepeng, lipsit de cunoştinţă. Asta era tot ceea ce ştia.

— Cînd îşi va reveni, Steevens ne va spune mai multe, am murmurat.

— Să-şi revină ! replică amar Jellewyn. Trupul lui nu mai e decît un sac oribil, un amalgam de oase sfărîmate şi de organe zdrenţuite ; constituţia lui de uriaş îl face să respire încă, dar se poate spune că e mort, mort ca şi ceilalţi.

Am lăsat „Psaltirea" să navigheze în voia ei. Velatura fiind redusă, înaintarea era aproape anulată de derivă.

— Totul pare să demonstreze că pericolul e mai ales pe punte, spuse Jellewyn, ca şi cum ar fi vorbit cu sine însuşi.

La căderea serii, eram închişi în salonul meu cabină.

Horcăitul lui Steevens era greu de suportat ; trebuia să ştergem mereu spuma sîngerie care-i acoperea buzele.

— N-am să dorm, am spus.

— Nici eu, încuviinţă Jellewyn.

Înşurubasem şi astupasem ublourile, cu toate că atmosfera era înăbuşitoare ; vasul avea puţin ruliu.

Deodată, pe la ora două din noapte, în timp ce o toropeală de neînvins îmi începţoşa gîndurile şi un somn încărcat de coşmaruri punea stăpînire pe mine, am tresărit.

Jellewyn era foarte treaz şi ochii lui priveau îngroziţi tavanul de lemn lucitor.

— Cineva merge pe punte, spuse el încet.

Am luat puşca.

— La ce bun ? mă opri el. Să stăm aici, în linişte... O, nici măcar nu se mai jenează !

Un zgomot de paşi repezi făcea să răsune puntea, ca şi cum o mulţime grăbită s-ar fi agitat deasupra noastră.

— Mă aşteptam la asta, spuse Jellewyn şi adăugă, rînjind : Iată-ne rentieri ! Muncesc alţii în locul nostru.

Zgomotele se precizaseră. Cîrma scîrțiia — o manevră complicată, cu vîntul împotrivă.

— Se ridică pînzele !

— Drace !

„Psaltirea“ făcu o mișcare de tangaj, apoi se înclină mult spre tribord.

— Să navighezi mura tribord pe un asemenea vînt ! exclamă Jellewyn. Sînt niște monștri, niște bestii însetate de sînge și de omoruri, dar sînt marinari. Cel mai bun yahtmen al Angliei, pe un racer de anul trecut, n-ar îndrăzni să navigheze aproape împotriva vîntului. Și ce dovedește asta ? întrebă el, cu un aer doctoral.

Am ridicat din umeri, descurajat, nemaiînțelegînd nimic.

— Că avem o destinație precisă și că ei doresc să ne facă să ajungem undeva.

Am reflectat și am spus, la rîndul meu :

— Și că nu sînt nici demoni, nici fantome, ci ființe ca noi.

— E cam mult spus...

— M-am exprimat greșit... ființe materiale, nedispunînd decît de forțe naturale.

— Nu m-am îndoit nici o clipă de asta, replică Jellewyn, impasibil.

Spre ora cinci dimineață, o altă manevră făcu goeleta să se angajeze din nou într-un ruliu puternic. Jellewyn deschise un hublou : zorii murdari se filtrau prin norii compacți.

Ne-am hazardat cu precauție pe punte. Era curată și pustie.

Vasul era la capă.

*

Trecură două zile liniștite.

Manevrele nocturne încetaseră, dar Jellewyn constată că eram purtați de un curent foarte rapid care ne

ducea spre ceea ce ar fi trebuit să fie nord-vestul.

Steevens continua să respire, dar mai slab.

Jellewyn scosese din bagajele sale o mică farmacie portativă și, din cînd în cînd, îi făcea injecții muribundului. Vorbeam puțin, cred chiar că nu gîndeam ; în ceea ce mă privește, eram abrutizat de alcool, bînd ocale întregi de wisky.

O dată, în timpul unor blesteme de beţiv în care-i făgăduiam învățătorului că am să-i sfărîm mutra în o sută de mii de bucăți, am amintit despre cărțile luate de el la bord.

Jellewyn făcu un salt și mă scutură energic.

— Ei, uiți că eu sînt căpitanul ! am îngăimat.

— La naiba cu căpitanii de soiul dumitale ! replică el, cu grosolănie. Ce spui ?... Cărți !

— Da, în cabina lui, o ladă plină, le-am văzut, sînt în latinește ; nu cunosc acest jargon de spițer.

— Eu îl cunosc. De ce nu mi-ai vorbit niciodată despre ele ?

— Ce importanță ar fi avut ? am ripostat eu, cu gura încleiată. Și apoi, eu sînt căpitanul... trebuie... să mă respecți !

— Beţiv afurisit ! spuse el furios, pornind spre cabina învățătorului, în care l-am auzit încuindu-se pe dinăuntru.

Inertul și lamentabilul Steevens, mai taciturn ca oricînd, fu confidentul meu în ceasurile de beție care urmară.

— Eu... sînt... căpitanul, sughițam eu, și am să mă plîng... autorităților maritime... El mi-a... spus beţiv blestemat... După Dumnezeu, sînt singurul stăpîn la bord... Nu-i așa, Steevens ? Ești martor... m-a insultat în chip josnic ! Am să-l pun... în lanțuri...

Apoi am aţipit.

*

Cînd Jellewyn veni să înghită în grabă biscuiți și conserve, obrajii îi erau în flăcări, ochii îi scînteiau.

— Domnule Ballister, învățătorul nu v-a vorbit niciodată despre un obiect de cristal, poate o cutie ?

— Nu eram confidentul lui, am mormăit, amintindu-mi încă purtarea lui necuviincioasă.

— Ah, dacă aș fi cunoscut cărțile astea înaintea întîmplărilor de pînă acum !

— Ai aflat ceva ? l-am întrebat.

— Licăriri... Caut, se arată o pistă. Probabil e fără sens, dar oricum e uluitor, înțelegeți ?, uluitor.

Era teribil de excitat. N-am putut să scot mai mult de la el. Alergă să se închidă în faimoasa cabină și l-am lăsat în pace.

Nu l-am văzut decît spre seară, pentru cîteva minute ; venise să pună gaz într-o lampă și nu mi-a spus nici un cuvînt.

Am dormit pînă a doua zi, foarte tîrziu și, cum m-am trezit, m-am dus în cabina învățătorului.

Jellewyn nu mai era acolo.

Cuprins de o dureroasă neliniște, l-am strigat.

N-am primit nici un răspuns.

Am cutreierat vasul și, uitînd de prudență, puntea, strigîndu-i numele.

Atunci m-am prăbușit pe podeaua salonului plîngînd și implorînd ajutorul cerului.

Eram singur la bordul goeletei blestemate, singur cu muribundul Steevens. Singur, groaznic de singur.

*

Abia către prînz m-am tîrît pînă în cabina învățătorului ; privirea mi-a căzut imediat pe o foaie de hîrtie prinsă pe perete, la vedere.

Erau cîteva rînduri scrise de Jellewyn :

„Domnule Ballister, urc în vîrful catargului principal, trebuie să văd ceva.

Poate că n-am să mă mai întorc ; în acest caz ierfaţi-mi moartea care vă lasă singur, căci Steevens este şi el un om pierdut, o ştiţi.

Dar atunci nu întîrziaţi să faceţi ceea ce vă spun :

Ardeţi toate aceste cărţi în partea din spate a vasului, departe de catargul principal şi fără să vă apropiaţi de bordaj. Cred că se va încerca să fiţi oprit, totul mă face să cred asta.

Dar ardeţi-le, ardeţi-le imediat, chiar dacă riscaţi să daţi foc „Psaltirei". Asta vă va salva ? Nu îndrăznesc să sper. Poate că providenţa vă mai acordă o şansă ? Dumnezeu să aibă milă de dumneavoastră, domnule Ballister, ca şi de noi toţi !

Ducele de..., zis Jellewyn."

8

Întorcîndu-mă în salon, răscolit de acest neobişnuit rămas bun şi blestemîndu-mi beţia ruşinoasă care-l împiedicase probabil pe curajosul meu camarad să mă trezească, n-am mai auzit respiraţia sacadată a lui Steevens.

M-am aplecat asupra bietului său chip crispat.

Plecase şi el.

Am luat din cămăruţa motorului două bidoane cu benzină şi, împins de nu ştiu ce instinct providenţial, am pornit motorul şi l-am făcut să meargă cu toată viteza.

Am îngrămădit cărţile pe punte, lîngă roata cîrmei şi le-am stropit din belşug cu benzină.

O flacără înaltă şi pală urcă în văzduh.

În aceeaşi clipă, de pe mare se auzi un strigăt şi m-am pomenit chemat pe nume.

Am strigat şi eu, de stupoare şi de spaimă !

În siajul „Psaltirii din Mainz", la douăzeci de braţe în urmă, înota învăţătorul...

Flăcările trosneau, cărțile se transformau rapid în cenușă.

Infernalul înotător urla făgăduinți și amenințări.

— Ballister ! Am să te fac bogat, mai bogat decît toți oamenii de pe Pămînt la un loc. Imbecilule, am să te fac să mori în chinuri groaznice, necunoscute pe planeta ta blestemată ! Am să te fac rege, Ballister... iadul ți-ar fi mai blînd decît ceea ce te așteaptă !

Înota cu disperare, dar se apropia încet de vasul lansat cu toată viteza.

Deodată, goeleta făcu vreo cîteva mișcări ciudate, lovituri surde o zguduiră.

Am văzut valul urcînd spre mine : vasul era atras către adîncurile oceanului !

— Ballister, ascultă ! urlă învățătorul.

Se apropia acum cu iuțeală, chipul îi era de o impasibilitate atroce, dar ochii îi ardeau cu o strălucire insuportabilă.

În mijlocul grămezii de resturi arzînde, am văzut deodată un pergament zbîrcindu-se ca pielea și un obiect scînteind.

Mi-am amintit cuvintele lui Jellewyn.

Un volum trucat ascundea faimoasa cutie de cristal despre care îmi vorbise.

— Cutia de cristal ! am strigat.

Învățătorul mă auzi ; scoase un urlet dement și am avut incredibila viziune de a-l vedea ridicîndu-se în picioare pe valuri, cu mîinile întinse înainte ca niște gheare.

— E știința ! Cea mai înaltă știință pe care tu ai s-o distrugi, blestematule ! răcni el.

Din fiecare punct al orizontului ajungeau acum pînă la mine tiroleze ascuțite.

Primele valuri se prăvăliră pe punte.

Am sărit în mijlocul flăcărilor și am spart cutia de cristal, cu o lovitură de călcîi.

Atunci am avut o senzație de prăbușire, o greață oribilă.

Apa, cerul, se răsturnau într-un haos fulgurant ; un urlet imens zgudui văzduhul. Am început o cădere formidabilă în tenebre...

Iată-mă, v-am spus tot, m-am trezit în mijlocul vostru, am să mor. Am visat ? Aș vrea să fie așa !

Dar am să mor printre oameni, pe Pămîntul meu. Sînt fericit !

*

Naufragiatul a fost descoperit de Briggs, musul de pe „Nord-Caper". Băiatul șterpelise un măr din bucătărie și, ghemuit în mijlocul unei grămezi de cabluri încolăcite, se pregătea să savureze produsul furtului său, cînd îl văzu pe Ballister înotînd greoi, la cîțiva iarzi de vas.

Briggs începu să urle din toate puterile, temîndu-se ca înotătorul să nu fie aspirat de vîrtejul elicei. L-am pescuit. Era fără cunoștință și părea să doarmă ; mișcările lui de înot fuseseră absolut automate, cum se întîmplă cîteodată cu foarte bunii înotători.

Nu se vedea nici un vas și pe apă nu plutea nici o epavă ; dar musul pretinse că o formă de vas transparentă ca sticla — sînt chiar cuvintele lui — se înălțase la babord, pentru ca apoi să dispară în adîncimi.

Asta îl făcu dealtfel să primească două palme de la căpitanul Cormon, ca să se învețe minte să mai spună astfel de nerozii.

Am reușit să turnăm un pic de whisky în gura celui pescuit ; mecanicul Rose îi cedă cușeta sa și l-am învelit ca să-i fie cald.

Curînd, el trecu, fără tranziție, de la leșin la un somn profund și febril. Trezirea îi era așteptată cu curiozitate, cînd se produse groaznicul eveniment.

Ceea ce urmează este povestit acum de mine, John Copeland, secund la bordul lui „Nord-Caper" care, împreună cu matelotul Jolks, am văzut misterul și groaza ivindu-se din noapte.

*

Ultima determinare a poziției efectuată în ziua aceea ne arătase că „Nord-Caper" se află la 22° longitudine vest și 60° latitudine nord.

M-am așezat eu însumi la cîrmă și mi-am făgăduit să petrec noaptea pe punte pentru că, în ajun, văzusem mari blocuri de gheață strălucind spre nord-vest, în lumina lunei.

Matelotul Jolks agață felinarele și, cum suferea de o violentă durere de dinți, agravată de căldura din sala echipajului, veni să-și fumeze pipa lîngă mine.

M-am bucurat, căci carturile solitare sînt teribil de monotone cînd se prelungesc într-o noapte întreagă de veghe.

Vas bun și solid, „Nord-Caper" nu e totuși un trauler de ultimul tip, cu toate că are un post de radio. Spiritul de acum jumătate de veac îl impregnează încă, dotîndu-l cu un sistem de velatură care compensează forța redusă a mașinii sale cu aburi. Pe el nu există inestetica și înalta cabină cu geamuri a traulerelor moderne, proțăpindu-se ca un stînjenitor chalet în mijlocul punții. Roata cîrmei se află încă brav instalată în spate, făcînd față vîntului și stropilor aduși de vînt.

Fac această descriere pentru a situa mai bine drama de neînțeles la care am asistat, nu dintr-un observator închis și cu geamuri, ci chiar de pe punte.

Luna dispăruse, cerul fiind destul de acoperit ; doar o lucire tulbure și, pe creasta hulei, o fosforescență ca aceea a unui brîu de stînci îngăduiau oarecare vizibilitate.

Putea fi ora zece ; primul somn îi strivea cu greutatea lui pe oameni.

Jolks, stăpînit de durerea lui de dinți, gemea și înjura în surdină. Lumina lămpii de habitaclu îi scotea chipul crispat din umbra înconjurătoare.

Deodată, i-am văzut rictusul dureros transformîndu-se într-o expresie de uluire, apoi de adevărată teroare.

Pipa îi căzu din gura acum larg deschisă. Atitudinea lui mi se păru la început atît de caraghioasă, încît l-am luat peste picior.

Drept răspuns, el arătă cu degetul spre felinarul de la tribord.

Pipa mea se alătură celei a lui Jolks : la cîteva degete sub felinar, agățate în hobane, două mîini ude și crispate ieșeau din tenebre.

Brusc, mîinile se descleștară și o formă întunecată și umedă sări pe punte.

Jolks făcu un salt într-o parte și lumina habitaclului izbi forma în plin.

Am văzut atunci, cu o indescriptibilă stupefacție, un fel de pastor într-o jachetă neagră, șiroind de apă de mare, cu un cap mic și ochi de jăratic care ne priveau.

Jolks făcu o mișcare, ca să-și scoată cuțitul de pescuit, dar n-avu timp să o sfîrșească : arătarea se năpusti asupra lui și îl doborî dintr-o singură lovitură. În aceeași clipă, lampa habitaclului fu prefăcută în țăndări. O secundă mai tîrziu, musul care-l veghea pe naufragiat în sala echipajului începu să strige :

— Îl omoară ! Îl omoară ! Ajutor !

De cînd trebuise să potolesc încăierările dintre mateloți, mă obișnuisem să-mi iau revolverul în timpul nopții.

Era o armă de calibru mare, cu gloanțe blindate, pe care o mînuiam foarte bine. Am tras piedica.

Vasul răsuna de o rumoare confuză.

La cîteva clipe după această suită de evenimente, o rafală de vînt, care pălmui pescadorul, sfîșie norii și un mănunchi de raze de lună căzu asupra lui ca un proiector.

Înjurăturile căpitanului începură să acopere strigătele lui Briggs, cînd am auzit, în dreapta mea, un zgomot înăbușit de salturi de pisică și l-am văzut pe pastor trecînd peste bordaj și sărind în valuri.

I-am văzut capul înălțîndu-se pe coama unui val ; l-am ochit cu sînge rece și am tras.

Omul scoase un urlet ciudat și hula îl aduse lîngă bord.

Lîngă mine, Jolks se ridicase, încă puțin amețit, dar mînuind o cange cu gheare.

Trupul plutea de-a lungul vasului, izbindu-l cu mici lovituri surde.

Cangea dibui hainele, mușcă și își urcă prada cu o ușurință de necrezut. Jolks aruncă un pachet informe pe punte, întrebînd dacă era vorba de o pană.

Ben Cormon ieși din sala echipajului, balansînd un felinar aprins.

— Cineva a încercat să-l ucidă pe naufragiatul nostru ! strigă el.

— Am pus mîna pe bandit, am spus eu. A ieșit din mare.

— Ești nebun, Copeland !

— Priviți-l, patroane. Am tras și...

Ne-am aplecat asupra rămășițelor, dar ne-am ridicat îndată, strigînd ca niște apucați.

Nu era decît un veșmînt gol, de care erau prinse două mîini artificiale și un cap de ceară : glonțul meu găurise peruca și sfărîmase nasul...

*

Mai tîrziu, spre sfîrșitul acestei nopți infernale, Ballister se trezi și ne povesti aventura lui. O făcu foarte simplu, cu un fel de bucurie.

Îl îngrijisem cu devotament. Avea umărul stîng străpuns de două puternice lovituri de cuțit ; totuși, dacă am fi putut să-i oprim emoragia, l-am fi salvat, căci nici un organ vital nu era atins.

După ce vorbise atît, recăzu într-un fel de toropeală, din care ieși pentru a întreba în ce împrejurări fusese rănit.

În clipa aceea, lîngă el se afla doar Briggs care, vrînd să-și dea importanță, îi răspunse că la miezul nopții, în timp ce-l veghea, văzuse o formă năpustindu-se spre cușetă și lovindu-l de două ori. El îi povesti apoi despre focul de revolver și îi arătă veșmîntul burlesc.

Văzîndu-l, naufragiatul strigă îngrozit :

— Învățătorul ! Învățătorul !

Fu cuprins apoi de o febră violentă, din care nu se trezi decît după șase zile, la spitalul maritim din Galway, pentru a săruta imaginea lui Christ și a muri.

*

Manechinul fu încredințat reverendului Leemans, care a străbătut Pămîntul și cunoaște bine secretele mării și ale ținuturilor sălbatice.

El examină îndelung aceste rămășițe.

— Ce putea să se afle înăuntru ? întrebă Archie Reines. Pentru că totuși a fost ceva — și ceva viu.

— Te cred, și încă ce viu ! mormăi Jolks, pipăindu-și gîtul roșu și umflat.

Reverendul Leemans mirosi obiectul, așa cum ar fi făcut un cîine, apoi îl aruncă dezgustat.

— Îmi închipuiam, spuse el.

Ne-am apropiat și noi nasurile.

— Miroase a acid formic, am spus eu.

— A fosfor, adăugă Reines.

Cormon reflectă un minut, apoi buzele îi tremurară.

— Miroase a caracatiță, murmură el.

Leemans îl privi fix.

— În ultima zi a Creației — spuse el — Dumnezeu va face să iasă Bestia Înfricoșătoare din adîncul mării. Să nu grăbim Destinul printr-o cercetare nelegiuită.

Ne-am plecat capetele și am renunțat să înțelegem.

Prezentînd Psaltirea din Mainz *într-un volum antologic, Jean-Baptiste Baronian consideră că ea „este fără îndoială cea mai uimitoare povestire scrisă vreodată pe tema blestemelor mării" (48). Căutînd rădăcina filonului legendar al textului, am ajuns la „călugării de mare" despre care scria medicul elvețian Konrad Gesner, în* Istoria animalelor *(cinci volume publicate între 1551—1558). Resturile unei asemenea ființe fabuloase au fost găsite de savantul danez Steenstrup, în subsolul Muzeului din Copenhaga. Într-un articol publicat în 1854, el arăta că e vorba despre un animal din grupa moluștelor... „Învățătorul" lui Jean Ray ne apare astfel ca un avatar al „călugărului de mare", în contextul aluziilor alchimice și al supozițiilor inspirate de explorările cele mai îndrăznețe ale științei și pseudoștiinței contemporane autorului. Cutia magică de cristal se învecinează astfel cu ipoteza lui Jellewyn despre lumea cu „n" dimensiuni, despre „un spațiu diferit de al nostru; un spațiu pe care visele, de pildă, ne fac să-l discernem și care prezintă, într-un plan unic, trecutul, prezentul și poate viitorul, însăși lumea atomilor și a electronilor, cu aștri rotitori, cu spații relative și imense, cu vieți vertiginoase și misterioase".*

Revenind la misteriosul „învățător" și la civilizația submarină căreia pare să-i aparțină, trebuie să subliniem că ideea unei posibile evoluții spre inteligență a cefalopodelor e mai puțin fantastică decît s-ar crede. Aceste ipotetice concurente acvatice ale omului au creierul închis într-o capsulă cartilaginoasă, ca un fel de craniu. Organele gustului, mirosului, auzului, cele tactile și de echilibru sînt

foarte dezvoltate. Sistemul lor circulator și digestiv posedă atribute specifice animalelor superioare: inimă, gîtlej, esofag, stomac. Ochii au o structură foarte asemănătoare celei a ochilor noștri, fiind capabili și de acomodare. Unele cefalopode nasc. pui vii. Cu tot caracterul ei pur speculativ, primejdia evocată în finalul povestirii se înscrie astfel în logica extrapolărilor specifice anticipației, chiar dacă, și în acest caz, subiectul și atmosfera aparțin mai curînd unui domeniu limitrof. Dar Jean Ray se numără printre acei autori care „se slujesc de ipotezele științifice nu pentru a sărăci universul fantastic, ci pentru a-l îmbogăți și, prin aceasta, lărgindu-i cîmpul de acțiune, îi deschid posibilități nebănuite de vechile povești" (21).

Un ultim cuvînt despre atitudinea personajelor scriitorului belgian față de Necunoscutul cu care sînt confruntate. „Renunțarea la înțelegere" a celor patru membri ai echipajului traulerului „Nord-Caper" ni se pare a fi un act mai curînd formal, de vreme ce nici nu au posibilitatea de a descifra un mister localizat într-o zonă inaccesibilă. Reacția tipică este aceea a lui Jellewyn, cercetînd cărțile „învățătorului" și urcînd pe catargul ultimului supliciu, sau chiar a lui Ballister, distrugînd receptaculul unei științe nelegiuite. Doctorul Paukenschläger și domnul Wohlmut sînt și ei posedați pînă la capăt de demonul cunoașterii. Lumea pe care o descoperă nu este, dealtfel, „fundamentul diferită de a noastră. Dacă omul rătăcește în ea ca un orb, este pentru că totul îl derutează și-l surprinde. Dacă trece de primul șoc, el percepe intuitiv că nu e o lume incoerentă și ilogică. E o tapiserie căreia nu-i vede decît spatele și al cărei desen îi scapă. Dar, o dată găsită grila care ordonează acest plan, totul se limpezește: omul poate face față acestor ființe și acestor forțe care i se deszvăluie, neputința sa datorîndu-se ignoranței, și nu însăși naturii lui" (21). Și atunci, Alphonse Archiprêtre dă foc stradelei întunecoase, făcînd să dispară acest cuib de entități feroce, iar Dick Forceville, din Adevărul des-

pre unchiul Thimotéus, *descoperind că moartea este o ființă materială, o prinde și o apucă de gît. O superbă răzvrătire împotriva fatalității, pe care o vom întîlni și la agresivul profesor Challenger al lui Arthur Conan-Doyle.*

Destul de curînd după debutul ciclului holmesian (Un studiu în roșu, *1887*), *Doyle s-a aventurat pe tărîmul anticipației, sub semnul autorului său favorit, Jules Verne.* Descoperirea lui Raffles Haw *(1891) constă în posibilitatea de a transforma orice metal în aur, cu ajutorul electricității. Intențiile nobile ale descoperitorului se izbesc însă de legile aspre ale realității capitaliste. Neînțelegînd mecanismul acestor legi — ca și părintele său spiritual, dealtfel — Haw consideră că eșecul se datorește imperfecțiunilor naturii umane. Și atunci distruge rezervele de aur, laboratorul și formula transmutației, sucombînd în urma unui atac de cord. Electricitatea joacă un rol hotărîtor și în acel* Fiasco de la Los Amigos *(1892), parodie fățișă a povestirilor americane cu bandiți intrați în legendă. Condamnat la moarte prin electrocutare, redutabilul șantajist, jefuitor și asasin Duncan Warner este „supraîncărcat la extrem" și devine cvasi-nemuritor, pentru că „electricitatea înseamnă viață..." Menționăm și aparatul aerian cu aripi batante propulsat de* Motorul Brown-Péricord *(1911) — un motor* electric *— pentru a încheia ciclul narațiunilor științifico-fantastice minore și a trece la prima aventură a profesorului Challenger,* Lumea pierdută *(1912).*

Romanul reia și amplifică ideea lui Jules Verne din Călătorie spre centrul Pămîntului : *supraviețuirea în condiții speciale a unor specii animale și vegetale de mult dispărute. Platoul izolat pe care ajung cei patru eroi ai lui Doyle a fost identificat mai întîi drept muntele Roraima, din Guyana. Percy Fawcett ne asigură că e vorba despre dealurile Ricardo Franco : „Stăteau ca o lume pierdută, împădurite pînă în vîrf și numai închipuirea putea să-și reprezinte ultimele vestigii ale unei*

vremi de mult opuse. Izolați de lupta pentru existență, mouștrii din timpul începuturilor vieții omenești puteau încă să cutreiere netulburați aceste înălțimi, închiși și apărați de povîrnișurile inaccesibile. Așa socotea Conan Doyle cînd, mai tîrziu, la Londra, povesteam despre aceste înălțimi și arătam fotografiile lor" (17). Dar localizarea Lumii pierdute *constituie o operație hazardată și oarecum gratuită, dat fiind caracterul imaginar al narațiunii — ceea ce nu se poate spune despre identificarea modelului lui Challenger, pe care o face însuși scriitorul, în lucrarea autobiografică* Memorii și aventuri, *amintindu-și anii de studenție: „Dintre toți profesorii noștri, cel pe care memoria mea îl reconstituie mai viu este Rutherford, cu silueta lui îndesată, barba asiriană, vocea prodigioasă, torsul enorm și manierele ciudate. El exercita asupra noastră o fascinație amestecată cu respect și teamă. Am încercat să-i redau întrucîtva înfățișarea și caracterul în imaginarul profesor Challenger" (cf. 37). Cît despre ziaristul Edward D. Malone, însoțitorul profesorului în toate peripețiile sale, subscriem la opinia lui Pierre Nordon: „E foarte posibil ca scriitorul să fi cedat fanteziei de a ne prezenta o indulgentă și surizătoare caricatură a unora dintre trăsăturile tinereții sale, de pildă gustul pentru profesiunea de corespondent de război" (37). Adăugăm cîteva argumente suplimentare. Amenințat de Challenger, Malone îi declară: „Cîntăresc 15 stone*, sînt tare ca fierul și joc mijlocaș centru în fiecare duminică în echipa «London Irish»". Or, Doyle cîntărea cam 110 kg., avea o rezistență fizică deosebită și a practicat numeroase sporturi, printre care și fotbalul.*

Apariția celei de-a doua aventuri a profesorului Challenger, Centura toxică *(1913), a declanșat o controversă pe care nu o putem trece sub tăcere. În „Avertismentul" la romanul* Forța misterioasă, *J. H. Rosny Ainé scria:*

---

* *Stonă*, măsură de greutate, egală cu 6,348 kg.

„La 11 martie 1913, un prieten american îmi adresa următorul bilet :

«Ai cedat unui scriitor englez — și dintre cei mai celebri — dreptul de a reface romanul care-ți apare acum în Je sais tout ; *i-ai dat dreptul de a lua teza și detaliile, ca tulburarea liniilor spectrului, agitația mulțimii, discuțiile despre o posibilă anomalie a eterului, otrăvirea umanității — totul ? Celebrul scriitor englez publică asta acum, fără să te numească, fără nici o referire la Rosny Aîné, plasînd acțiunea în Anglia».*

În urma lecturii acestui bilet, am parcurs numărul din Strand Magazine *în care confratele meu britanic, d-l Conan Doyle, începea publicarea unui roman intitulat* The Poison Belt **. Într-adevăr, între povestirea lui și povestirea mea există coincidențe supărătoare, între altele, tulburările luminii, fazele de exaltare și de depresiune ale oamenilor etc ; coincidențe care vor apare cu limpezime oricărui cititor al celor două lucrări.*

Nu exagerez importanța acestor coincidențe, scopul meu nu este de a protesta. Socotesc posibilă o întîlnire de idei între d-l Conan Doyle și mine ; dar cum știu, datorită unei îndelungate experiențe, că ești acuzat deseori că-i urmezi pe cei care-ți urmează, mi se pare util să iau notă și să observ că Je sais tout *publicase primele părți ale* Forței misterioase *cînd* The Poison Belt *a început să apară în* Strand Magazine*"* (39).

Coincidențele apar, într-adevăr, cu limpezime. Există însă și destule deosebiri, de la aceea dintre atitudinea activă a lui Challenger și resemnarea lui Georges Meyral, eroul lui Rosny, pînă la unele chestiuni de detaliu. Dealtfel, amîndouă lucrările ar putea să-și aibă punctul de pornire în opera lui Edgar Allan Poe (Convorbire între Eiros și Charmion, *1839), Jules Verne* (Doctorul Ox, *1872), H. G. Wells* (În vremea cometei, *1906).*

---

* In engleză, în original.

Întrerupînd ciclul aventurilor profesorului Challenger, Doyle publică, în 1913, Oroarea înălțimilor, *care ne înfățișează un fel de monștri fluizi bîntuind straturile înalte ale atmosferei și provocînd moartea unui aviator curios. Apropierea primei conflagrații mondiale orientează fantezia științifică a scriitorului spre domeniul strategiei militare. Partizan al alianței anglo-franceze, el consideră că eficiența acesteia poate fi compromisă de apariția unei noi arme : submarinul. Soluția pe care o propune este construirea unui tunel pe sub Canalul Mînecii. Și pentru a sensibiliza opinia publică, scrie povestirea* Pericol !, *relatare a unui război imaginar între Marea Britanie și „Norlanda", o țară mică dispunînd de o escadră de submarine comandată de căpitanul Sirius. Blocada instituită de acesta obligă în cele din urmă guvernul majestății-sale să ceară pace. Dacă ar fi să-l credem pe Sam Moskowitz „multă lume l-a acuzat ulterior pe Doyle că a furnizat Germaniei formula războiului submarin" (35).*

Doyle ne propune și o armă ipotetică mai redutabilă decît submarinele lui Sirius : Mașina de dezintegrare *(1929), inventată de misteriosul și diabolicul Theodore Nemor. Utilizarea ei ar fi atît de dezastruoasă, încît Challenger părăsește turnul de fildeș al indiferenței față de orice fenomen situat în afara domeniului științei pure. Printr-un subterfugiu pueril dar eficient, el îl dezintegrează definitiv pe Nemor. Ideea științifico-fantastică a povestirii, formulată prima oară de Ralph Milne Farley în* Omul-radio *(1924), a fost dusă pînă la ultimele ei consecințe de autorii moderni, care își închipuie că, într-un viitor mai îndepărtat, omenirea va putea cuceri astfel, prin dezintegrare și reintegrare la distanțe astronomice, sistemul solar și întreaga noastră galaxie.*

Și iată-ne în fața celei de-a patra aventuri a profesorului Challenger, inspirate de o ipoteză străveche. Pitagora, Anaximene, Platon credeau că Pămîntul este un ani-

mal — credință perpetuată pînă în secolul nostru [1]. *Challenger susține și el că „Pămîntul pe care trăim este el însuși un organism, înzestrat, precum cred, cu o circulație, o respirație și un sistem nervos al lui, propriu". Dar, spre deosebire de gînditorii contemplativi ai trecutului, el vrea să înștiințeze acest organism că „cel puțin o persoană, George Edward Challenger, insistă într-adevăr să i se acorde atenție". Și o face într-o povestire publicată, împreună cu* Mașina de dezintegrare, *în 1929.*

CÎND A RĂCNIT PĂMÎNTUL

Îmi amintesc vag că l-am auzit pe prietenul meu Edward Malone de la *Gazette* vorbind despre profesorul Challenger, cu care a participat la cîteva remarcabile aventuri, sînt însă atît de ocupat cu propria-mi profesie, iar firma mea a fost copleșită într-atît cu comenzi, încît știu prea puțin despre ceea ce se întîmplă în lume, cu excepția treburilor mele personale. În general îmi amintesc că Challenger [2] era zugrăvit ca un geniu sălbatic, cu o fire violentă și intolerantă. Am fost nespus de mirat cînd am primit de la el o scrisoare de afaceri, redactată în termenii următori :

14 (bis) Enmore Gardens Kensington

„Domnule,

Aș dori să angajez serviciile unui specialist în fîntîni arteziene. Nu voi ascunde domniei-voastre că opinia mea despre specialiști nu este prea strălucită și că de obicei am socotit că un om care, ca mine însumi, posedă o

[1] Cum demonstrează, de pildă, cartea lui Helan Jaworski, *Le Geon ou la Terre Vivante*, Librairie Gallimard, 1928.

[2] În engleză, *challenge* are sensul de cutezanță, provocare.

minte bine înzestrată, poate avea o perspectivă mai profundă și vederi mai largi decît acela specializat într-o anumită știință — care, vai, este atît de adesea o simplă profesie — avînd ca atare un orizont limitat. Totuși, sînt gata să vă ofer o șansă. Privind lista specialiștilor în fîntîni arteziene, o ciudățenie oarecare — aproape că scrisesem absurditate — a numelui domniei-voastre mi-a atras atenția, și am descoperit, după investigații, că de fapt tînărul meu prieten, domnul Edward Malone, vă cunoaște. De aceea vă scriu spre a vă informa că aș fi bucuros să am o întrevedere cu dumneavoastră, și în caz că-mi veți satisface exigențele care ating un înalt nivel, s-ar putea să fiu dispus să vă încredințez o afacere foarte importantă. Nu pot spune mai mult deocamdată, întrucît afacerea aceasta are un caracter strict secret, putînd vorbi despre ea numai prin viu grai. În consecință vă rog să contramandați de îndată orice angajament ați avea eventual și să-mi faceți o vizită la adresa de mai sus, la orele 10,30 dimineața, vinerea viitoare. Afară se află un răzuitor precum și un ștergător, doamna Challenger fiind nespus de pretențioasă.

Rămîn, domnul meu, precum am început,
George Edward Challenger."

Am înmînat această scrisoare primului meu secretar, spre a răspunde, și el l-a informat pe profesor că domnul Peerless Jones va fi bucuros să considere întrevederea ca aranjată. Era o notă de afaceri întru totul politicoasă, dar ea începea cu fraza :

„Scrisoarea dumneavoastră (nedatată) a fost primită"... Aceasta provocă o a doua epistolă a profesorului :

„Domnule — spunea el, și rîndurile lui păreau un gard de sîrmă ghimpată.

...Observ că îmi reproșați faptul lipsit de însemnătate că scrisoarea mea a fost nedatată. Aș putea să vă atrag atenția asupra împrejurării că, drept contraprestație pentru o taxare monstruoasă, guvernul nostru are obiceiul de

a aplica pe plic una ştampilă mică, circulară, sau una marcă notificînd data expedierii. Dacă ştampila aceasta lipseşte sau este neciteaţă, n-aveţi decît să vă răfuiţi direct cu autorităţile poştale. Între timp, aş solicita să vă mărginiţi observaţiile la probleme care privesc afacerea în privinţa căreia vă consult şi să încetaţi de a comenta forma în care se prezintă scrisorile mele."

Era limpede pentru mine că aveam de-a face cu un nebun, aşa încît m-am gîndit că e mai bine ca, înainte de a face un pas mai departe, să stau de vorbă cu prietenul meu Malone, pe care-l cunoşteam de multă vreme, de pe cînd jucam amîndoi pentru Richmond. L-am găsit acelaşi vesel irlandez de totdeauna şi s-a amuzat nespus de cea dintîi ciocnire a mea cu Challenger.

— Nu-i nimic, băiete, spuse el, după ce ai să stai de vorbă cu el cinci minute, o să te simţi ca şi cînd ai fi fost jupuit de viu. Nu-i altul pe lume mai bătăios ca el.

— Dar de ce-l suportă lumea ?

— Nu-l suportă. Dacă ai colecţiona toate acţiunile pentru injurii, toate plîngerile pentru acte de violenţă la instanţele poliţieneşti...

— Acte de violenţă ?

— Dumnezeu să te aibă în pază — dacă o să ai neplăceri cu el n-o să pregete să te arunce pe scări. E un troglodit primitiv în haine civilizate. Îl văd cu o măciucă într-o mînă şi cu o cremene ascuţită în cealaltă. Unii oameni sînt născuţi în afara secolului lor, dar el este născut în afara mileniului său. Aparţine neoliticului timpuriu, sau cam aşa ceva.

— Şi e profesor !

— Acesta-i paradoxul ! E cea mai mare minte din Europa, posedînd o forţă motrice care poate transforma toate visele în realitate. Colegii nu pot să-l sufere şi fac tot ce pot ca să-l ţină în loc, dar tot atît de bine ar putea o sută de vase pescăreşti să încerce să ţină în loc un

transatlantic... Pur și simplu el îi ignorează și-și vede de drum.

— Ei, am spus eu, un lucru e limpede : nu doresc să am de-a face cu el. Am să revoc această întîlnire.

— Cîtuși de puțin ! Ai să te duci punctual pînă la secundă, fii atent, la secundă, dacă nu vrei s-o pățești.

— De ce aș face-o ?

— Ei bine, ascultă. În primul rînd nu lua prea în serios ceea ce ți-am spus despre bătrînul Challenger. Oricine se apropie de el începe să-l iubească. Nu e nimic dăunător în bătrînul urs. Ehei, mi-amintesc cum a dus în spate un copil indian bolnav de variolă, o sută de mile din interiorul țării pînă la rîul Madeira. E un om mare în toate privințele. N-o să te bruscheze dacă te înțelegi cu el.

— N-am să-i dau prilejul.

— Ai fi un prost dacă n-ai face așa. Ai auzit vreodată despre misterul din Hengist Down, o localitate de pe coasta de sud ?

— Vreo explorare secretă minieră ?

Malone îmi făcu cu ochiul.

— Mă rog, poți să-i spui astfel dacă vrei. Vezi bine, eu sînt unul dintre confidenții bătrînului, da nu pot destăinui nimic pînă nu-mi dă dezlegare. Totuși aș putea să-ți povestesc ceva din ceea ce a apărut în presă. Un oarecare Betterton, care a făcut bani cu cauciucul, și-a lăsat acum cîțiva ani întreaga avere lui Challenger, cu condiția ca aceasta să fie întrebuințată în interesul științei. S-a dovedit o sumă uriașă — cîteva milioane. Challenger a cumpărat o proprietate la Hengist Down în Sussex. Era un pămînt sterp, la marginea de nord a ținutului calcaros. A luat o suprafață mare, pe care a împrejmuit-o cu sîrmă. În mijlocul ei era o rîpă adîncă. Acolo au început săpăturile. A anunțat — Malone îmi făcu din nou cu ochiul — că există petrol în Anglia și că va dovedi acest lucru. A înființat un sat model, cu o colonie de muncitori bine plătiți, care au jurat cu toții să-și țină gurile. Rîpa e

împrejmuită cu sîrmă, ca și întreaga proprietate și împrejurimile, iar locul e păzit de copoi. Din pricina acestor animale, cîțiva ziariști aproape că și-au pierdut viața, ca să nu mai vorbim despre fundul pantalonilor. Acolo e o exploatare intensă, executată de firma „Thomas Morden", ai cărei oameni au jurat de asemenea să păstreze secretul. Și, în sfîrșit e limpede, a venit vremea specialiștilor în puțuri arteziene. Acum, n-o să fii așa de naiv să refuzi o asemenea lucrare plină de interes pentru dumneata, care ai experiență și te preocupă asemenea probleme, nemaivorbind de faptul că pînă la urmă îți va aduce și un cec gras și pe deasupra te va pune în contact cu cel mai minunat om pe care l-ai întîlnit sau probabil îl vei întîlni vreodată.

Argumentele lui Malone au fost hotărîtoare și dimineața de vineri m-a găsit în drum spre Enmore Gardens. Am avut grijă să fiu la timp, încît am ajuns la ușa profesorului cu douăzeci de minute mai devreme. Așteptam în stradă, cînd, deodată, am dat cu ochii de un automobil cunoscut, un Rolls-Royce cu mascotă — o săgeată de argint — pe ușă. Era, neîndoielnic, mașina lui Jack Devonshire, asociatul junior al marii firme „Morden". Mi s-a părut întotdeauna cel mai urban dintre oameni, așa încît am fost de-a dreptul uluit cînd l-am văzut apărînd deodată din casă, oprindu-se în afara ușii, ridicînd mîinile spre cer și rostind cu mare aprindere : „Blestemat să fie ! Oh ! blestemat să fie !"

— Ce s-a întîmplat, Jack ? Pari necăjit astăzi de dimineață ?

— Hello, Peerless ! Și tu ești amestecat în treaba aceasta ?

— Se pare că mi se oferă o ocazie.

— Ei bine, ai să-ți dai seama că asta-i o pedeapsă.

— Mai mult decît poate suporta omul, pe cît se vede.

— Hm, așa s-ar părea. Intendentul mi-a comunicat un mesaj : „Profesorul dorește să vă spun, domnule, că în

prezent e ocupat, mănîncă un ou, dar dacă veţi binevoi să veniţi la o oră ceva mai potrivită, mai mult ca probabil v-ar primi". Asemenea mesaj mi l-a trimis printr-un servitor ! Pot să adaug că am fost chemat să primesc suma de douăzeci şi două de mii de pfunzi pe care ni-i datorează.

Am fluierat.

— Şi n-ai primit banii ?

— O, ba da — e foarte corect cu banii. Dar plăteşte cînd are chef şi cum are chef, fără să-i pese de nimeni. Totuşi du-te şi-ţi încearcă norocul. O să vezi dacă are să-ţi placă. Spunînd aceste cuvinte, el se repezi glonţ în automobil şi se făcu nevăzut.

Am rămas pe loc, aruncîndu-mi cînd şi cînd privirile la ceas, aşteptînd ora fixată. Sînt, aş putea să spun, destul de bine clădit — concurez la finalele pentru clubul de box „Belsize", categoria mijlocie — dar niciodată n-am aşteptat o întrevedere cu atîta emoţie. Nu era o teamă fizică, fiindcă sigur că m-aş fi putut apăra dacă nebunul acela m-ar fi atacat, dar era un amestec de simţăminte din care nu lipsea teama de vreun scandal public, cît şi aceea de a pierde un contract rentabil. Totuşi lucrurile se vădesc întotdeauna mai uşoare cînd încetează imaginaţia şi începe acţiunea. Am închis zgomotos capacul ceasului şi m-am îndreptat spre uşă.

Aceasta mi-a fost deschisă de un bătrîn intendent cu faţa imobilă, un om cu o expresie sau o lipsă de expresie care spunea că e atît de obişnuit cu surprizele, încît nu-l mai miră nimic pe lumea asta.

— Sînteţi convocat, domnule ? m-a întrebat el.

— Desigur.

Aruncă privirea pe o listă pe care o avea în mînă.

— Numele dumneavoastră, domnule ?... aşa, domnul Peerless Jones... o mie treizeci. Totul e în ordine. Trebuie să fiţi foarte atent, domnule Jones, pentru că sîntem tare siciiţi de gazetari. Profesorul, după cum poate sînteţi in-

format, nu prea agreiază presa. Poftiți, domnule. Profesorul Challenger vă primește îndată.

În clipa următoare eram față în față cu el. Cred că prietenul meu Ted Malone l-a descris pe acest om în povestirea lui *Lumea pierdută* mult mai bine decît aș putea s-o fac eu, așa încît las acest lucru în seama lui. Tot ceea ce vedeam era făptura uriașă a unui bărbat înapoia mesei de mahon, cu o mare barbă neagră, în forma unei casmale, și doi ochi mari, cenușii, pe jumătate acoperiți de pleoapele care se lăsau în jos. Arogant, capul lui mare era dat pe spate, iar barba zbîrlită întinsă înainte. Toată înfățișarea lui întrunea o singură impresie, de intoleranță trufașă.

— „Ei bine, ce naiba vrei dumneata ?“ Așa scria pe toată ființa lui. Mi-am pus cartea de vizită pe masă.

— A, da, spuse el, luînd-o și ținînd-o în mîna întinsă departe, ca și cînd i-ar fi displăcut mirosul ei. Desigur, dumneata ești așa-numitul specialist... domnul Jones... domnul Peerless Jones. Îi poți mulțumi nașului dumitale, domnule Jones, pentru că acest pronume năstrușnic mi-a atras în primul rînd atenția asupra dumitale [1].

— Sînt aici, profesore Challenger, pentru o întrevedere de afaceri și nu ca să vorbesc despre numele meu, am protestat cu toată demnitatea de care eram în stare.

— Dragă Doamne, pari să fii o persoană foarte susceptibilă, domnule Jones. Nervii dumitale sînt într-o stare nespus de iritabilă, deci trebuie să fim precauți în tratativele cu domnia-ta, domnule Jones. Rogu-te, șezi și liniștește-te. Am citit broșurica dumitale despre corectarea peninsulei Sinai. Ai scris-o chiar dumneata ?

— Firește, domnule ! Numele meu figurează pe ea.

— Întocmai ! Întocmai ! Dar una nu presupune întotdeauna pe cealaltă, nu ? Totuși sînt gata să accept afirmația dumitale. Cartea nu e lipsită de un oarecare merit : sub lipsa de culoare a limbajului, sclipește, ici-colo, cîte o idee, cîte un germen al gîndirii. Ești căsătorit ?

[1] *Peerless*, în engleză, înseamnă fără asemănare.

— Nu, domnule. Nu sînt.

— Atunci există o oarecare şansă că vei păstra un secret.

— Dacă voi făgădui să-l ţin, desigur că îmi voi ţine făgăduiala.

— Ei, tînărul meu prieten Malone — vorbea despre Ted ca şi cînd acesta ar fi fost un copil de zece ani — are o bună părere despre domnia-ta. Zice că pot să am încredere în domnia-ta. Această încredere este de mare importanţă, pentru că în prezent sînt angajat într-una din cele mai mari experienţe — aş putea chiar spune cea mai mare experienţă din istoria lumii. Îţi solicit participarea.

— Voi fi onorat.

— Este, într-adevăr, o onoare. Recunosc că nu mi-aş fi împărţit lucrările cu nimeni, dacă uriaşul caracter al întreprinderii nu ar necesita cea mai înaltă iscusinţă tehnică. Şi acum, domnule Jones, obţinînd promisiunea dumitale asupra secretului inviolabil, ajung la punctul esenţial. Problema e aceasta — pămîntul pe care trăim este el însuşi un organism viu, înzestrat, precum cred, cu o circulaţie, o respiraţie şi un sistem nervos al lui, propriu.

Clar, omul era un nebun.

— Creierul dumitale, observ, continuă el, nu izbuteşte să înregistreze. Încet-încet, însă, el va absorbi ideea. Aminteşte-ţi cum seamănă o cîmpie înţelenită sau un cîmp de buruieni cu suprafaţa păroasă a unui animal gigantic. O oarecare analogie se găseşte în toată natura. Vei considera atunci ridicarea şi lăsarea uscatului, în decursul erelor, ca respiraţia domoală a unei fiinţe. În sfîrşit, îi vei nota agitaţia înregistrată de percepţiile noastre liliputane — cutremurele, seismele.

— Dar despre vulcani ce spuneţi ? am întrebat eu.

— Hm ! Vulcanii şi lava lor corespund erupţiilor pricinuite de căldură pe propriile noastre trupuri.

Mintea mi se învîrtea, încercînd să găsesc vreun răspuns la aceste afirmaţii.

— Temperatura ! am strigat. Nu este un fapt cert că ea crește vertiginos pe măsura ce se coboară în adîncime și că centrul pămîntului este alcătuit din magmă — un lichid cald ?

El respinse afirmația mea.

— Domnia-ta probabil știi, domnul meu, acum cînd școlile municipale sînt obligatorii, că pămîntul este turtit la poli. Ceea ce înseamnă că polul este mai aproape de centru decît orice alt punct și ca atare ar putea fi mai mult afectat de această căldură despre care vorbești domnia-ta. Atunci ar trebui ca în mod firesc condițiile de la pol să fie tropicale, nu ?

— Ideea este cu totul nouă pentru mine.

— Desigur. Este privilegiul gînditorului original să expună idei noi, care de obicei nu sînt bine primite de plebe. Și acum, domnule, ce-i aceasta ? El ridică de pe masă un obiect mic.

— S-ar putea spune că este un arici de mare.

— Exact ! strigă el cu un aer de exagerată surpriză, ca și cînd un copilaș ar fi rostit cine știe ce mare descopericiune. E un arici de mare — un *echinus* comun. Natura se repetă ea însăși în multe forme, indiferent de proporții. Acest *echinus* este un model, un prototip al lumii. Observă că este inegal, circular, că e turtit la poli. Hai să privim atunci pămîntul ca un *echinus* uriaș. Ce ai de obiectat ?

Obiecția mea de căpetenie era că un asemenea lucru părea prea absurd pentru a fi discutat, dar n-am îndrăznit s-o spun. Am ocolit obiecția, căutînd o afirmație mai puțin tranșantă.

— O ființă vie are nevoie de hrană, am spus eu. Cum ar putea pămîntul să-și susțină volumul său masiv ?

— Excelent, excelent ! exclamă profesorul cu un covîrșitor aer de superioritate. Domnia-ta ai un ochi ager pentru ceea ce este evident, deși judeci încet în ceea ce privește sesizarea implicațiunilor mai subtile. Cum se hrănește pămîntul ? Ne-am întors din nou la *echinus,* micul

nostru prieten. Apa care îl înconjoară curge printre arterele acestei mici făpturi și se îngrijește de nutriția sa.

— Atunci socotiți că apa...

— Nu, domnule. Eterul. Pământul paște pe o cărare circulară, pe cîmpiile spațiului, și, pe măsură ce se mișcă, eterul îl străbate necontenit, are grijă de vitalitatea lui. O adevărată turmă de alți mici *echini* fac același lucru — Venus, Marte și celelalte, fiecare cu pășunile sale.

Omul era evident un nebun, dar nu se putea discuta cu el, așa că îmi lua tăcerea drept încuviințare și-mi zîmbea nespus de mărinimos.

— Ei, pare-mi-se că ajungem unde trebuie, spuse el. Începe să se facă lumină. Îți cam ia ochii la început, fără îndoială, dar ne vom obișnui curînd cu ea. Rogu-te, acordă-mi atenția dumitale, în timp ce eu am să mai fac cîteva observații asupra acestei mici făpturi din mîna mea.

Vom presupune că pe această scoarță exterioară mișună o infinitate de mici insecte. Își poate oare da seama vreodată un *echinus* de existența lor ?

— Aș spune că nu.

— Atunci îți poți imagina foarte bine că pămîntul nu-și dă seama cîtuși de puțin cum mișună pe suprafața lui specia umană. El nu-și dă seama cîtuși de puțin de această exuberanță de ciuperci a vegetației și de evoluția viețuitoarelor microscopice care s-au adunat pe el în timpul călătoriilor sale în jurul Soarelui, așa cum se adună iabașele pe un vas vechi. Aceasta este starea de lucruri actuală și aceasta este ceea ce îmi propun să schimb.

L-am privit uimit.

— Vă propuneți s-o schimbați ?

— Îmi propun să înștiințez pămîntul că cel puțin o persoană, George Edward Challenger, insistă într-adevăr să i se acorde atenție. Este, fără îndoială, cea dintîi înștiințare, unică în felul ei, pe care a primit-o.

— Și cum veți face acest lucru, domnule ?

— Ei, am ajuns unde trebuie. Ai pus punctul pe i. Îţi voi solicita din nou atenţia asupra acestei interesante viețuitoare mici pe care o ţin în mină. Sub acest înveliș protector sînt numai nervi și sensibilitate. Nu este evident că, atunci cînd un parazit ar vrea să-i solicite atenţia, i-ar găuri carapacea și astfel i-ar excita aparatul senzorial ?

— Desigur.

— Hai să ne gîndim acum la un purice domestic sau un ţînţar care explorează suprafaţa trupului omenesc. S-ar putea să nu ne dăm seama de prezenţa lor. Deodată însă, cînd ne înfig trompa în piele, care e carapacea noastră, ne amintesc neplăcut că nu sîntem cu totul singuri. Ideile mele vor începe fără îndoială să se limpezească în mintea domniei-tale. Lumina licărește în întuneric.

— Dumnezeule mare ! ! Vă propuneţi, evident, să foraţi un puţ prin scoarţa pămîntului.

Challenger închise ochii cu o vanitate nespusă.

— Înaintea domniei-tale vezi pe cel dintii om care va sfredeli vreodată pielea bătătorită a acestui animal. Aș putea chiar să vorbesc la prezent : care o sfredelește.

— Aţi făcut acest lucru ?!

— Cu preapreţiosul ajutor al lui Morden. Cred c-aș putea spune chiar : am sfredelit-o ! Ani de-a rîndul de muncă stăruitoare, neîntreruptă zi și noapte, efectuată cu tot felul de sfredele, maşini de găurit, de perforat, de tasat, de explozive, ne-au dus pînă la urmă la ţinta dorită.

— Nu cumva vreţi să spuneţi c-aţi străpuns scoarţa terestră ?

— Dacă felul în care te-ai exprimat denotă uimire, e acceptabil. Dacă denotă îndoială...

— Nu, domnule, nici pomeneală de aşa ceva.

— Vei accepta declaraţia mea fără întrebări. Am străpuns scoarţa. Am forat patrusprezece mii patru sute patruzeci și doi de iarzi, sau, aproximativ, opt mile. În cursul forării noastre, e interesant să știi, am scos la lumină o comoară în materie de zăcăminte carbonifere, care

cu timpul vor compensa costul întreprinderii noastre. Dificultatea cea mai mare au fost jeturile de apă în straturile adînci de calcar și în nisipurile Hastings, dar le-am venit de hac. Ultimul stadiu a și fost atins — și ultimul stadiu nu este altul decît domnul Peerless Jones. Domnia-ta, domnule, reprezinți țîntarul. Mașina de forat arteziană a domniei-tale ia locul acelei *proboscis* înțepătoare. Mintea și-a îndeplinit opera. Gînditorul *exit* [1]. Intră mecanicul, un *peerless* oarecare cu bagheta magică de metal. E limpede ?

— Vorbiți de opt mile ! am exclamat eu. Vă dați seama, domnule, că cinci mii de picioare sînt considerate aproape o limită pentru mașini de forat arteziene. Am aflat că există o asemenea mașină în Silezia de Sus, care a ajuns la șase mii două sute de picioare, ceea ce a fost privit ca un miracol.

— Nu m-ai înțeles, domnule Peerless. Fie explicația mea, fie mintea domniei-tale este deficitară — n-am să cercetez care din două. Îmi dau seama foarte bine de limitele perforatoarelor arteziene ; nu, nu este probabil că aș fi cheltuit milioane de pfunzi pentru tunelul meu colosal, dacă un perforator de șase inci s-ar fi dovedit corespunzător. Tot ceea ce îți cer este să-mi pui la dispoziție un sfredel cît mai ascuțit cu putință, nu mai lung de o sută de picioare și acționat de un motor electric. Un perforator obișnuit, adus înapoi de o cumpănă, va fi întru totul satisfăcător.

— De ce acționat de un motor electric ?

— Sînt aici, domnule Jones, ca să dau dispoziții, nu explicații. Înainte de a sfîrși se poate întîmpla, se poate, zic, întîmpla ca însăși viața domniei-tale să depindă de faptul că acest sfredel e acționat de la distanță de electricitate. Se poate, presupun, realiza așa ceva, nu ?

— Desigur că se poate.

[1] Iese (lat.).

— Atunci pregătește-te s-o faci. Lucrarea nu este încă în stadiul în care ar trebui să intervii domnia-ta, dar deocamdată poți să te pregătești. Nu mai am nimic de adăugat.

— Dar este esențial, am obiectat eu dojenitor, ca să mă informați asupra materiei pe care trebuie s-o străpungă sfredelul. Nisip, lut sau humă, fiecare necesită un tratament deosebit.

— Hai să-i zicem gelatină, spuse Challenger, Da, deocamdată vom presupune că va trebui să forezi în gelatină. Și acum, domnule Jones, am anumite treburi relativ importante, care mă preocupă, așa că îți voi spune bună ziua. Poți redacta un contract în toată regula, în care să fie menționate obligațiile domniei-tale, contract pe care să-l înaintezi șefului meu de lucrări.

M-am înclinat și-am vrut să plec, dar înainte de a ajunge la ușă, curiozitatea a fost mai puternică decît mine. Profesorul și începuse să scrie aprig cu o pană de pasăre scîrțiind pe hîrtie. Se uită mînios în sus, cînd văzu că-l întrerup.

— Ei, domnul meu, ce mai e ? Speram c-ai plecat.

— Doream numai să vă întreb, domnule, care poate fi scopul unei experiențe atit de neobișnuite.

— Pleacă, pleacă, domnul meu ! strigă el mînios. Ridică-ți spiritul deasupra bazei mercantile și a necesităților utilitariste ale comerțului. Scutură-ți mentalitatea vrednică de dispreț. Știința are nevoie de cunoștințe. Chiar dacă cunoștințele ne-ar călăuzi de la sine, noi tot ar trebui să le căutăm activ. A ști, o dată pentru totdeauna, ce sîntem, de ce sîntem, unde sîntem, nu este aceasta în sine cea mai înaltă dintre toate aspirațiile umane ? Pleacă, domnul meu, pleacă.

Marele lui cap negru se înclină din nou deasupra hîrtiilor și se făcu totuna cu barba. Pana scîrțiia mai ascuțit ca de obicei. Așa l-am părăsit pe acest om extraordinar, cu capul învîrtindu-mi-se la gîndul ciudatelor lucrări în

care mă aflam acum ca asociat al lui. Cînd m-am întors la biroul meu, l-am găsit pe Ted Malone aşteptîndu-mă cu un zîmbet larg pe toată faţa, curios să afle rezultatul întrevederii.

— Ei bine ! exclamă el. Nu s-a întîmplat nimic ? Nici un asalt, nici o baterie în poziţie ? Ehei, pesemne că ai tratat cu mult tact. Ce impresie ţi-a făcut bătrînul ?

— Cel mai exagerat, cel mai insolent, cel mai intolerant şi mai încrezut om pe care l-am întîlnit vreodată... dar...

— Întocmai ! exclamă Malone. Toţi ajungem la acest „dar". Desigur, el este tot ceea ce zici, şi chiar mai mult, dar simţi că un om atît de mare nu trebuie măsurat cu măsura noastră şi că noi putem suporta din partea lui ceea ce n-am putea răbda din partea oricărui alt muritor în viaţă. Nu-i aşa ?

— Ei, încă nu-l cunosc prea bine ca să confirm, dar presupunînd că nu este un megaloman arţăgos, că spune adevărul, atunci, hotărît, este un om unic în felul lui. Dar este adevărat ceea ce spune ?

— Desigur că este adevărat. Challenger întotdeauna emite numai adevăruri. Ei, unde anume aţi ajuns ? Ţi-a vorbit despre Hengist Down ?

— Da, destul de sumar.

— Atunci, află de la mine că întreaga afacere este colosală în concepţie şi colosală în execuţie. Challenger nu poate să-i sufere pe gazetari, dar eu mă bucur de încrederea lui. Ştie că nu voi relata mai mult decît mă autorizează. De aceea îi cunosc planurile sau unele dintre planuri. E o vulpe bătrînă — niciodată nu eşti sigur că l-ai dibuit. Oricum, ştiu destul pentru a te asigura că Hengist Down reprezintă o ofertă concretă, o tranzacţie aproape perfectă. Părerea mea este, pur şi simplu, să aştepţi evenimentele şi, între timp, să-ţi pregăteşti tot utilajul. Vei auzi curînd multe lucruri, fie de la el, fie de la mine.

Întîmplător am auzit ceea ce trebuia chiar de la Malone. După cîteva săptămîni a venit personal la biroul meu, relativ devreme, ca purtător al unui mesaj.

— Vin de la Challenger, mi-a comunicat el.

— Tu eşti ca peştele-pilot pentru rechin.

— Sînt mîndru că pot fi ceva pentru el. Omul acesta este într-adevăr un miracol. El a perfectat totul. E rîndul tău acum. După aceea va fi gata să ridice cortina.

— Eu nu cred pînă nu văd. Tot utilajul e însă gata încărcat pe un camion. Pot să pornesc în orice clipă.

— Atunci fă-o de îndată. Ţi-am dat o recomandare formidabilă în ce priveşte energia şi punctualitatea, aşa că vezi să nu mă faci de rîs. Între timp, hai să mergem amîndoi cu trenul. Am să-ţi dau o idee de ceea ce trebuie făcut.

Era o dimineaţă de primăvară plăcută — ca să fiu exact, în ziua de 22 mai — cînd am făcut acea călătorie predestinată, care m-a adus pe o scenă sortită să rămînă istorică. Pe drum, Manole mi-a înmînat o notă de la Challenger, pe care trebuia s-o consider drept instrucţiunile mele.

„Domnule,

După ce vei sosi la Hengist Down, te vei prezenta la dispoziţia domnului Barforth, inginerul-şef, care se află în posesia proiectelor mele. Tînărul meu prieten Malone, purtătorul prezentei, este, de asemenea, în legătură cu mine şi mă poate scuti de orice contact personal. Am constatat pînă în prezent anumite fenomene în puţ, chiar sub nivelul celor 14.000 de picioare, care confirmă pe deplin vederile mele asupra naturii organismului planetar, dar este necesară o dovadă şi mai concretă, înainte de a putea spera să fac o impresie asupra inteligenţei amorţite a lumii ştiinţifice contemporane. Această dovadă domnia-ta eşti indicat s-o furnizezi, iar oamenii de ştiinţă să fie martori. În timp ce vei coborî cu lifturile,

vei observa — presupunînd că ai rara însușire a observației — că treci succesiv prin straturi secundare de calcar, prin zăcăminte de cărbune, prin anumite indicații ale devonianului și ale cambrianului și, în sfîrșit, prin zone de granit, străbătute de cea mai mare parte a tunelului nostru.

Fundul este acum acoperit cu pînză gudronată, de care dispun să nu te atingi, dat fiind că o manevră stîngace a învelișului interior sensibil al pămîntului ar putea să provoace oarecum rezultate premature. După instrucțiunile mele, două traverse rezistente au fost așezate de-a curmezișul puțului, la 20 picioare de fund, cu un spațiu între ele. Spațiul acesta va acționa ca o menghină, pentru a susține tubul dumitale artezian. Pentru acționarea sfredelului vor fi de ajuns cincizeci de picioare, dintre care douăzeci sînt proiectate a rămîne sub traverse, așa încît vîrful sfredelului să ajungă aproape de pînza gudronată. Dacă îți prețuiești viața, nu lăsa să se meargă mai departe. Deasupra sfredelului va exista un spațiu de treizeci de picioare și, cînd vei face conectarea, trebuie să putem presupune că nu mai puțin de patruzeci de picioare de sfredel vor fi de ajuns în inima pămîntului. Întrucît magma este foarte moale, consider că probabil nu vei mai avea nevoie de forță motrice și că pur și simplu o slăbire a tubului va fi suficientă ca greutatea lui însăși să-l introducă în stratul pe care l-am scos la iveală. Aceste instrucțiuni vor părea satisfăcătoare pentru orice inteligență normală și nu mă îndoiesc că domnia-ta vei avea nevoie de mai mult, ceea ce îmi poate fi comunicat prin prietenul nostru Malone.

George Edward Challenger."

E lesne de închipuit că atunci cînd am ajuns la gara Storrington, aproape de pintenul nordic de la South Downs, eram într-o stare de extraordinară tensiune nervoasă. Ne aștepta o landoletă 30 Vauxhall, ponosită de

intemperii, care ne-a dus hurducăind șase sau șapte mile în sus, pe cărări și drumeaguri, unde, în ciuda izolării naturale, erau săpate făgașe adînci, arătînd toate semnele unei circulații intense. Un camion avariat zăcea pe iarbă undeva într-un punct, arătînd că avuseseră de furcă și alții cu terenul accidentat. La un moment dat, o uriașă piesă mecanică, părînd să fie valvele și pistonul unei pompe hidraulice, ieșea ruginită de tot dintr-un hățiș de răchită.

— Asta-i opera lui Challenger, zise Malone zîmbind.

— Spunea că depășea cu o zecime de inci calculul inițial, așa încît pur și simplu a aruncat-o la marginea drumului.

— Implicînd drept consecință un proces, fără îndoială.

— Un proces, dragă băiete! Ehei, noi ar trebui să avem un tribunal al nostru propriu. Am avea de lucru un an întreg pentru un judecător, ba chiar și pentru guvern. Bătrînului diavol nu-i pasă de nimeni. „Rex N... George Challenger N. Rex!" Și unul și altul ar dănțui drăcește de la un tribunal la altul. Ei, am ajuns. E în ordine, Jenkins, poți să ne lași aici!

Un vlăjgan cu o ureche ca o conopidă, care sărea în ochi, se uită pătrunzător în mașină, încruntîndu-se bănuitor. Se destînse însă și salută, recunoscîndu-mi tovarășul.

— E în regulă, domnule Malone. Credeam că sînt americanii de la *Associated Press*.

— Ce spui, adulmecă pe aici?

— Astăzi ei, ieri ăia de la *Times*. Ehei, bizîie de mama focului. Ia privește! Arătă un punct îndepărtat pe linia cerului. Vedeți licărirea aceea? Acolo este telescopul celor de la *Daily News* din Chicago. Da, se țin scai de noi. Se înșiruie ca ciorile acolo, de-a lungul rîului Beacon.

— Sărmană gașcă a vechii prese! spuse Malone, în

timp ce intram pe poarta unui gard formidabil de sîrmă ghimpată. Hm, eu fac parte dintre ei și știu ce înseamnă asta.

În clipa aceea am auzit înapoia noastră un behăit jalnic :

— Malone ! Ted Malone !

Behăitul venea de la un omuleț rotofei care tocmai sosise pe o bicicletă cu motor și se zvîrcolea în înșfăcarea herculeană a portarului.

— Lasă-mă să trec, bîiguia el. Ia mîna de pe mine ! Malone, cheamă-ți gorila.

— Lasă-l, Jenkins ! E un prieten al meu ! strigă Malone. Ei, păstaie bătrînă, ce s-a întîmplat ? Ce vînt te aduce ? Fieful tău e Fleet Street [1], nu pustietățile din Sussex.

— Știi prea bine ce nevoie mă aduce, spuse necunoscutul. Am primit misiunea de a scrie un reportaj despre Hengist Down și nu pot să mă întorc cu mîna goală.

— Regret, Roy, dar aici n-ai să obții nimic. Va trebui să rămîi de partea cealaltă a gardului. Dacă dorești ceva mai mult, trebuie să vorbești cu profesorul Challenger și să-i ceri autorizația.

— Am fost la el, se tîngui gazetarul. Am fost azi-dimineață.

— Ei, și ce a zis ?

— A zis c-o să mă arunce pe fereastră.

Malone rise.

— Și tu ce-ai spus ?

— I-am spus : dar ușa ce cusur are ? Și am zbughit-o prin ea, tocmai ca să arăt că n-are nici un cusur. Nu aveam timp să mai stau la taifas. Mi-am văzut de drum. Ted Malone, la Londra păreai să fii prieten la cataramă cu taurul ăsta, asirianul ăsta bărbos care mi-a distrus clișeele.

[1] Stradă în Londra, azi cartierul presei.

— Nu te pot ajuta, Roy. Aș face-o, dacă aș putea. În Fleet Street se zice că tu te descurci totdeauna, dar de data asta nu-ți merge. Întoarce-te la birou și așteaptă cîteva zile — îți dau de veste îndată ce bătrînul se înmoaie.

— Nici o șansă să intru ?

— Pentru nimic în lume.

— Banii n-au nici un cuvînt de spus ?

— Ar trebui să știi prea bine, ce să mai vorbim ?

— Am auzit că mai e puțin pînă în Noua Zeelandă.

— Va fi și mai puțin pînă la spital, dacă mai dai mult tîrcoale pe aici, Roy. Și acum, la revedere. Avem și noi treburile noastre. Acesta-i Roy Perkins, corespondent de război, îmi spuse Malone, în timp ce străbăteam complexul. I-am doborît recordul — pînă acum era socotit invincibil. Mutrița lui grăsulie și nevinovată îl făcea să pătrundă peste tot. Cîndva am lucrat în aceeași redacție. Ei iată — arătă spre un pîlc de vilișoare cochete cu acoperișuri roșii — aici sînt cantonamentele oamenilor. La foraje lucrează un colectiv splendid de muncitori plătiți cu mult peste salariile obișnuite. Trebuie să fie burlaci, membri ai ligii antialcoolice și să depună jurămînt că vor păstra secretul. Nu cred să fi fost pînă acum vreo defecțiune. Cîmpia aceasta este terenul lor de fotbal și în casa aceea izolată au biblioteca și camera de recreere. Bătrînul este un bun organizator, poți fi sigur. Dumnealui este domnul Barforth, inginerul-șef.

Înaintea noastră se ivi un bărbat înalt, slab, melancolic, cu liniile adînci ale neliniștii săpate pe față.

— Sper că sînteți inginerul de puțuri arteziene, ne întîmpină el mohorît. Am fost informat că veți veni. Îmi pare bine că vă văd. Nu trebuie să vă mai spun că răspunderea acestor lucrări mă calcă pe nervi. Forăm mereu și niciodată nu știm dacă nu ne trezim cu un jet de apă calcaroasă, un strat de cărbuni, o vînă de petrol sau, poate, în sfîrșit, cu focul iadului. Pînă în prezent, am fost cruțați de

această surpriză, dar acum vei intra în acțiune dumneata, după cîte știu.

— Este atît de cald acolo jos ?

— Da, e cald, nu se poate spune că nu. Totuși poate nu e mai cald decît o indică presiunea barometrică și spațiul limitat. Din păcate, ventilarea e cu totul nesatisfăcătoare. Pompăm aer în jos, dar oamenii de schimb și chiar flăcăii voluntari pot sta cel mult două ore. Profesorul a coborît ieri și a fost încîntat de tot ce a văzut. Cel mai bun lucru este ca, după ce luați o gustare, să vedeți totul cu ochii dumneavoastră.

După ce am luat la repezeală o gustare frugală, am fost introduși cu o grabă amabilă de director în tainele uzinei electrice. Peste tot se vedeau mormane de utilaj învechit, presărat pretutindeni în iarbă. Într-o parte era o lopată hidraulică Arrol, uriașă, demontată, cu care se făcuseră repede primele excavații. Lîngă ea se afla un scripete mare, care acționa un odgon de oțel, scoțînd rapid din fundul puțului, una după alta, cupele pline cu excavații. În uzina electrică se aflau mai multe turbine Escher Wyss de mare putere, cu o sută patruzeci de turații pe minut, comandînd acumulatorii hidraulici care dezvoltau o presiune de 1 400 pfunzi pe inciul pătrat, transmisă prin conducte de 3 inci în fundul puțului, unde acționau patru sfredele de stînci cu cuțite de foraj de tip Brandt. Alături de sala mașinilor era uzina electrică ce furniza energie pentru o amplă instalație de lumină, iar lîngă ea se afla altă extraturbină de 200 cai putere, care acționa un ventilator, de 10 picioare, cu aer comprimat, transmis printr-o conductă de 12 inci pînă în fundul lucrărilor. Directorul îmi arăta aceste minunății, însoțindu-le de numeroase explicații tehnice care mă plictiseau de moarte, așa cum am făcut la rîndul meu cu cititorul. Interveni o întrerupere binevenită. Cînd auzii huruitul unor roți, m-am bucurat văzîndu-mi Leyland-ul de 3 tone rulînd și hurducînd pe iarbă, încărcat pînă sus cu

utilaj și conducte și aducîndu-l pe Peters, contramaistrul meu și pe un alt lucrător nespus de mînjit pe față. Amîndoi au început de îndată să descarce materialele și să le care unde trebuia. Lăsîndu-i să-și vadă de treabă, directorul, Malone și eu însumi ne-am apropiat de puț. Era o lucrare uimitoare, la o scară mult mai mare decît mi-o închipuisem. Miile de tone de excavații formau o haldă înaltă, în formă de potcoavă, în jurul puțului. În concavitatea acestei halde alcătuită din calcar, lut, cărbuni și granit, se zbîrleau în sus stîlpi de fier și roți care acționau pompele și lifturile conectate cu uzina electrică, adăpostită într-o clădire de cărămidă care se ridica lîngă gura puțului ; aceasta se căsca asemenea unui hău uriaș cu un diametru de vreo 30—40 picioare, consolidat cu cărămidă și ciment. În timp ce întindeam gîtul pe marginea lui și priveam în jos abisul înfiorător despre care fusesem informat că era adînc de 8 mile, mi se învîrtea capul la gîndul acelei adîncimi amețitoare. Lumina soarelui cădea pieziș pe gura puțului și nu puteam să văd decît vreo cîteva sute de iarzi de calcar alb, murdar de noroi, zidit ici și colo, unde peretele păruse instabil. Deodată am zărit departe, în întunericul din adînc, o licărire slabă, un mic punct de lumină limpede și stăruitor pe fundul negru ca smoala.

— Ce-i lumina aceea ? am întrebat eu.

Malone s-a aplecat lîngă mine peste parapet.

— Urcă un lift, spuse el. Impresionant, nu ? Licărirea aceea slabă este a unei lămpi puternice cu arc, aflată la o milă și mai bine de aici. Urcă repede. O să fie aici în cîteva minute.

Stăruitor, punctul de lumină crescu tot mai mult, pînă ce razele sale argintii umplură puțul, trebuind să-mi feresc ochii de lumina lor orbitoare. O clipă după aceea cușca de fier zăngăni pe platforma de oprire și din ea ieșiră patru oameni.

— Nu-i glumă să faci un schimb la o asemenea adîncime, spuse Malone. Pe cît se vede, echipa dumitale e gata

să pornească la treabă. Cred că cel mai bun lucru pe care-l avem de făcut este să coborîm. Atunci vei putea să vezi totul cu ochii dumitale.

M-a condus într-o anexă a sălii mașinilor. Pe pereți atîrnau cîteva costume dintr-o țesătură foarte ușoară. Urmînd exemplul lui Malone, mi-am scos totul de pe mine, am îmbrăcat unul din acele costume și m-am încălțat cu o pereche de papuci cu tălpi de cauciuc. Malone, care se echipase înaintea mea, a ieșit din vestiar.

O clipă după aceea am auzit niște bufnituri, ca și cînd s-ar fi încăierat o haită de cîini și, alergînd afară, l-am găsit pe prietenul meu rostogolindu-se pe pămînt, încleștat de muncitorul care ajutase la așezarea în ordine a conductelor mele arteziene. El încerca să smulgă ceva din mîna celuilalt, care strîngea acel ceva cu disperare. Dar Malone, mult mai puternic decît el, i-l smulse din mîini și-l călcă în picioare, pînă ce-l făcu zob. Abia atunci mi-am dat seama că era un aparat fotografic. Lucrătorul cu fața mînjită se ridică jalnic de jos.

— La naiba, Ted Malone ! exclamă el. Era un aparat nou-nouț de zece guinee.

— N-am ce-ți face, Roy. Te-am văzut cînd ai luat poze și n-aveam altceva de făcut.

— Cum naiba te-ai amestecat printre utilajele mele ? am strigat eu, cu o indignare îndreptățită.

Pișicherul făcu cu ochiul, rînjind.

— Găsești totdeauna felurite mijloace, spuse el. Dar nu-l osîndi pe contramaistrul dumitale. N-a știut nimic. Mi-am schimbat hainele cu ajutorul lui.

— Și acum ai să pleci, spuse Malone. Orice discuție e de prisos, Roy. Dacă ar fi fost aici Challenger, asmuțea cîinii pe tine. Am fost și eu în asemenea situații, așa că n-am să fiu prea aspru. Aici sînt însă cîine de pază și pot să muș tot așa de bine precum latru. Hai ! Șterge-o !

Aşadar întreprinzătorul nostru vizitator fu scos afară din complex de doi lucrători care îl priveau rînjind. Publicul va înţelege, în sfîrşit, geneza acelui senzaţional articol pe patru coloane cu titlul : *Visul nebun al unui om de ştiinţă,* cu subtitlul *Un tunel spre Australia,* care a apărut în *The Adviser* cîteva zile mai tîrziu, aducîndu-l pe Challenger în pragul apoplexiei şi pe redactorul-şef al publicaţiei *The Adviser* la cea mai neplăcută şi primejdioasă întrevedere din viaţa lui. Articolul era un reportaj foarte colorat şi înflorit al aventurii lui Roy Perkins, „experimentatul nostru corespondent de război", şi conţinea pasaje violente ca : „taurul hirsut de la Enmore Gardens", „un complex păzit de sîrmă ghimpată, de bătăuşi pociţi, de copoi", şi, în sfîrşit : „am fost smuls de la gura tunelului anglo-australian de două brute, cel mai sălbatic fiind un fluieră-vînt pe care îl cunoscusem mai înainte din vedere ca pe un parazit al profesiei gazetăreşti, în timp ce al doilea, o figură sinistră într-un bizar costum tropical, poza ca inginer de fîntîni arteziene, deşi înfăţişarea lui amintea mai curînd de Whitechapel [1]". Etichetîndu-ne în felul acesta, pezevenghiul zugrăvea minuţios construcţiile de la gura puţului şi o excavaţie în zigzag prin care trenuri funiculare trebuiau să pătrundă în pămînt. Singurul inconvenient practic pe care îl avea articolul era că sporea simţitor mulţimea acelor pierde-vară care cutreierau pe la South Downs, aşteptînd să se întîmple ceva. A venit şi acea zi cînd s-a întîmplat într-adevăr ceva şi cînd ei ar fi preferat să se afle în altă parte.

Contramaistrul meu şi aşa-zisul lui ajutor presăraseră peste tot aparatele, lăzile cu materiale, sfredelele W, verigile de încărcătură, dar Malone stăruia să lăsăm totul baltă şi să coborîm în fundul puţului. În acest scop, am intrat într-un lift construit din bare de oţel şi, în compania ingi-

[1] Cartier de periferie londonez.

nerului-șef, am coborît vertiginos în măruntaiele pămîntului. În puț funcționau mai multe lifturi automate, fiecare cu propria sa stație operativă, scobită în peretele excavației. Ele circulau cu mare viteză și aveai mai curînd senzația că gonești pe o cale ferată verticală decît într-un lift lent, așa cum sînt cele britanice.

Întrucît liftul era făcut din bare și era viu iluminat, vedeam clar straturile pe care le străbăteam. Le priveam pe rînd, în timp ce erau prinse fulgerător în lumină, în goană. Erau calcaruri gălbui, straturi Hastings cafenii, straturi Ashburnham mai deschise, luturi carbonifere negre și apoi, sclipind în lumina electrică, strat după strat de lignit negru sclipitor, alternînd cu conglomerate de lut. Ici-colo erau consolidate cu lucrări de cărămidă. În general însă pereții puțului nu aveau nevoie de consolidare și te minunai privind munca uriașă și iscusința tehnică pe care o reprezentau. Sub straturile de cărbuni se vedeau zăcăminte alternative, cu o înfățișare asemănătoare cu betonul și după ele am trecut glonț prin zone de granit primitiv, unde cristalele de cuarț sclipeau și licăreau, ca și cînd pereții negri ar fi fost presărați cu pulbere de diamante. Coboram tot mai jos și mai jos — mai jos decît pătrunseseră vreodată alți muritori.

Coloritul stîncilor arhaice era variat și n-am să uit niciodată o centură lată de feldspat trandafiriu, care sclipi cu o frumusețe nepămîntească înaintea puternicelor noastre lămpi. Strat după strat, nivel după nivel, aerul deveni tot mai dens și mai cald, pînă ce chiar și costumul nostru ușor devenise de nesuportat și sudoarea curgea șiroaie de pe noi în papucii cu tălpi de cauciuc. În sfîrșit, tocmai cînd aveam impresia că nu mai pot să suport, ne-am oprit la ultimul nivel și am ieșit pe platforma circulară tăiată în rocă. Malone arunca de jur împrejur spre pereți priviri pline de îndoială. Dacă n-aș fi știut că era unul dintre bărbații cei mai curajoși, aș fi putut spune că părea extrem de nervos.

— Ciudată materie, observă inginerul șef, trecîndu-și mîna peste cea mai apropiată secțiune de stîncă. În lumina aceasta sclipea ca o zgură bituminoasă.

— Aici s-au produs zguduiri, cutremure. Nu știu ce se întîmplă. Profesorul pare încîntat de acest lucru, dar mie mi se pun probleme cu totul noi.

— Sînt obligat să spun că am văzut peretele vibrînd destul de perceptibil, spuse Malone. Ultima oară cînd am fost aici se fixau traversele acestea încrucișate pentru instalarea sfredelului dumitale. Cînd s-au scobit pereții pentru introducerea suporturilor, aceștia vibrau la fiece lovitură. Teoria bătrînului pare absurdă în solida și bărîna Londră, dar aici jos, la opt mile de la suprafața pămîntului, nu prea mai sînt sigur de nimic.

— Dacă ai vedea ce se află sub pînza aceea gudronată ai fi și mai puțin sigur, spuse inginerul. Stînca de la bază se taie ca brînza și cînd am străbătut-o am ajuns la o nouă formație, care nu semăna cu nimic de pe pămînt. „Acoperiți-o ! N-o atingeți !" a strigat profesorul. Așa că după instrucțiunile sale am acoperit-o cu pînza gudronată și ea zace acolo neatinsă.

— Nu putem să aruncăm o privire ?

Pe fața lugubră a inginerului se oglindi teama.

— Nu-i de glumit cu profesorul, șoväi el. Este atît de afurisit, de șiret, încît niciodată nu știi de unde te pîndește. Totuși vom risca să tragem puțin cu ochiul. El întoarse în jos lampa-reflector, așa încît lumina sclipi pe pînza neagră. Apoi se aplecă și, apucînd o funie legată de colțul pînzei, o răsfrînse pe o suprafață de cîțiva iarzi. Se ivi cea mai extraordinară și înspăimîntătoare priveliște. Dedesubtul pînzei era o substanță cenușie, strălucitoare și lucioasă, care creștea și descreștea, palpitînd încet. Pulsațiile nu erau directe, ci dădeau impresia unui ritm ușor, care un-

duia la suprafața substanței... Această suprafață în sine nu era întru totul omogenă, dar sub ea se vedeau ca printr-o sticlă niște pete alburii nedesluşite şi niște bulboane care îşi schimbau mereu forma şi mărimea. Ne uitam toți trei vrăjiți la acea privelişte extraordinară.

— Pare mai curînd un animal jupuit, şopti Malone cu teamă. Bătrînul nu e prea departe de adevăr cu acel nefericit *echinus* al lui.

— Doamne, Dumnezeule ! am exclamat. Şi eu trebuie să împlînt o cange în fiara asta.

— Asta-i norocul tău, fiule, spuse Malone. Îmi pare rău, dar şi eu voi fi obligat să mă aflu lîngă tine cînd ai s-o faci.

— Ei bine, eu nu voi participa, protestă inginerul-şef cu hotărîre.

— Niciodată n-am fost mai lucid decît acum în faţa acestei privelişti. Dacă bătrînul stăruie, renunţ la portofoliul meu. Dumnezeule mare, ia priviți !

Suprafața cenuşie săltă deodată, unduind spre noi, cum face un val cînd îl priveşti de după dig... Apoi descrescu şi pulsaţiile abia perceptibile continuară ca şi mai înainte. Barforth lăsă funia şi trase pînza la loc.

— Parcă ar şti că sîntem aici.

— De ce o fi unduind aşa spre noi ? S-ar putea ca lumina să aibă un efect oarecare asupra ei.

— Acum ce trebuie să fac ? am întrebat eu.

Domnul Barforth arătă spre cele două traverse puse de-a curmezişul puţului chiar sub punctul de oprire al liftului. Între ele era un interval de aproape nouă inci.

— Asta a fost ideea bătrînului, spuse el. Cred c-aş fi putut să le fixez mai bine, dar încearcă să discuţi cu bizonul turbat. E mai comod şi mai sigur să faci întocmai cum spune în orice privinţă. El e de părere să lucrezi cu sfredelul de şase inci şi să-l fixezi într-un fel oarecare între suporturile acestea.

— Ei bine, nu cred că treaba asta e prea dificilă, am răspuns eu. Mă apuc de lucru chiar azi.

A fost, cum e lesne de închipuit, cea mai stranie experienţă a vieţii mele cu adevărat variate, în timpul căreia am săpat puţuri pe toate continentele pămîntului. Întrucît profesorul Challenger stăruia foarte mult ca operaţia să fie dirijată de la distanţă şi cum începusem să văd o bună doză de raţiune în această pretenţie a sa, trebuia să imaginez un procedeu de comandă electrică, a cărui realizare era destul de uşoară, întrucît în puţ erau instalate fire de sus pînă jos.

Cu o grijă deosebită, împreună cu Peters, contramaistrul meu, am coborît în puţ conductele, sprijinindu-le pe stratul stîncos. După aceea, am ridicat platforma de la ultimul strat ca să ne facem loc. Întrucît eram de părere să folosim sistemul de percuţie, deoarece nu ne puteam baza exclusiv pe gravitate, am suspendat cumpăna de o sută de pfunzi pe un troliu, sub lift, şi am întins conductele dedesubt, încheind cu una terminală în formă de V. În sfîrşit, cablul care susţinea cumpăna era montat pe marginea puţului în aşa fel încît cumpăna să rămînă degajată la o comandă electrică. Era o muncă delicată şi grea, executată într-o căldură mai mult decît tropicală şi stăpîniţi fiind de sentimentul întotdeauna prezent că o lunecare a piciorului sau căderea unei scule pe pînza de sub noi putea provoca cine ştie ce catastrofă de neînchipuit. Ne înfricoşa tot ceea ce vedeam împrejur şi la picioarele noastre.

Mereu şi mereu se simţea un tremur, o vibraţie unduind de-a lungul pereţilor şi chiar am simţit sub mîini o pulsaţie nedesluşită, cînd îi atingeam. Nici lui Peters, nici mie nu ne-a părut rău cînd am semnalat pentru ultima oară că eram gata să ieşim la suprafaţă şi să raportăm domnului Barforth că profesorul Challenger îşi putea face experienţa cînd dorea.

Şi n-am avut mult de aşteptat. Nu mai tîrziu decît după trei zile de la executarea lucrărilor, am primit o notă. Era o invitaţie obişnuită „între intimi“ şi suna astfel :

„PROFESOR G. E. CHALLENGER
F.R.S., M.D., D. Sc.,[1] ETC.

(Fost preşedinte al institutului zoologic şi deţinător al atîtor titluri şi funcţiuni onorifice încît acestea depăşesc capacitatea prezentei invitaţii) solicită prezenţa

Domnului Jones (fără doamna),

la orele 11,30 a.m., joi 21 iunie, pentru a fi martor la un remarcabil triumf al spiritului asupra materiei

la

HENGIST DOWN, SUSSEX.

Tren special gara Victoria 10,5

Pasagerii îşi plătesc biletul. Masa, după experienţă, sau nu, în funcţie de împrejurări. Gara Storrington. 14 bis, Enmore Gardens S.W.“.

Am aflat că Malone tocmai primise şi el o misivă asemănătoare, pentru care pufnea de rîs.

— Pur şi simplu îşi dă ifose, trimiţîndu-ne asemenea marafeturi, spuse el. Trebuie să fim acolo, orice s-ar întîmpla, aşa cum îi spune călăul ucigaşului. Dar află că a făcut toată Londra să bîzîie. Este oriunde îi place să fie, cu un reflector, în prim plan, proiectat în plin asupra bătrînului său cap păros. În sfîrşit, veni ziua cea mare. În ceea ce mă priveşte, m-am gîndit că era bine să mă duc la faţa locului în ajun, seara, ca să mă asigur că totul era în ordine. Maşina noastră de forat era fixată în poziţie, cumpăna ajustată, dispozitivele electrice puteau fi conectate cu uşurinţă. Eram satisfăcut că participarea mea la acea stranie experienţă avea să se petreacă fără obstacole. Comanda electrică se dădea dintr-un punct aflat la vreo

[1] Diferite titluri academice.

cinci sute de iarzi de gura puțului, spre a evita orice pericol.

Cînd în dimineața hotărîtă — o ideală zi de vară engleză — am ieșit la suprafață liniștit, am urcat pînă la jumătatea colinei Down, de unde aveam o vedere generală asupra celor ce se petreceau.

Toată lumea părea să vină la Hengist Down. Cît vedeai cu ochii, drumurile erau pline de oameni. Autobuzele veneau hurducîndu-se și clătinîndu-se pe șosele și-și descărcau pasagerii la poarta complexului. Acolo sfîrșea drumul lor de cele mai multe ori. O mare ceată de paznici veghea la poartă ; nici pomeneală să intre careva în complex prin promisiuni sau bacșișuri, ci numai prezentînd jinduitele tichete galbene. De aceea oamenii se răspîndeau pe povîrnișul colinei, pînă sus, pe creastă, unde se adunase o mulțime de spectatori. Era o atmosferă ca la Epson Down în ziua derbyului. Înăuntrul complexului, pe anumite porțiuni, se instalaseră împrejmuiri din sîrmă și feluriții privilegiați erau conduși spre aceste locuri rezervate pentru ei. Unele împrejmuiri erau pentru *pairi*[1], altele pentru membrii Camerei Comunelor, una pentru fruntașii asociațiilor științifice și oamenii de știință celebri, inclusiv Leppelier de la Sorbona și Dr. Driesinger de la Academia din Berlin. O împrejmuire special rezervată, cu saci de nisip și cu acoperiș de tablă ondulată, era amenajată deoparte pentru trei membri ai familiei regale. La orele 11 și un sfert un șirag de automobile au adus de la gară pe oaspeții cu invitații speciale și eu am intrat în complex pentru a asista la recepție.

Profesorul Challenger stătea în prima îngrăditură rezervată elitei, strălucitor, în frac cu vestă albă și joben lucios, cu expresia omului atotputernic îmbinată cu o condescendență aproape agresivă, și cu un orgoliu de rău augur. „Vădit, expresia tipică a complexului Iehova", așa cum l-a descris unul dintre criticii lui. El asista, conducea

[1] *Pair*, membru al Camerei Lorzilor.

și uneori își îndemna oaspeții să-și ocupe locurile. În sfîrșit, după ce își adună elita în jur, se opri pe un dîmb potrivit și privi în jurul lui cu aerul unui președinte care așteaptă niște aplauze binevenite. Întrucît așa ceva nu se auzea deloc, Challenger intră brusc în subiect, cu glasul lui tunînd pînă departe.

— Domnilor, rosti el, cu prilejul acesta nu e nevoie să spun și „doamnelor". Dacă nu le-am invitat să fie de față cu noi în dimineața aceasta, nu este, vă pot asigura, din lipsă de prețuire, pentru că pot spune, urmă el cu un umor elefantin și cu o falsă modestie, că relațiile dintre noi au fost întotdeauna din ambele părți excelente și chiar intime. Adevăratul motiv este că experiența noastră conține o oarecare doză de pericol, deși acesta nu este suficient pentru a justifica emoția pe care o văd pe multe din fețele domniilor-voastre. Va interesa membrii presei să știe că am rezervat scaune anume pentru ei pe terasamentele de rocă, avînd cîmp de vedere direct asupra scenei operațiilor.

Domniile-lor au dovedit un interes inoportun, rareori deosebit de impertinență, în ceea ce privește treburile mele, așa încît, cu această ocazie cel puțin, nu se pot plînge că nu le-am satisfăcut exigențele. Dacă nu se va întîmpla nimic, ceea ce este foarte posibil, cel puțin eu am făcut tot ce am putut. Pe de altă parte, dacă se va întîmpla ceva, ei vor fi într-o excelentă poziție pentru a vedea experiența, a o înregistra total, simțindu-se pînă la urmă mîndri de misiunea lor.

După cum poate fi ușor de înțeles, e imposibil pentru un om de știință să explice acelora care pot fi denumiți, fără desconsiderare nejustificată, oameni de rînd, variatele motive ale concluziilor și acțiunilor sale. Se aud unele întreruperi nemanierate, așa că vom cere domnului cu ochelari în ramă de corn să nu-și fluture umbrela (un glas : „asemenea vorbe despre oaspeții dumitale sînt mai mult decît ofensatoare"). Probabil că expresia mea „oa-

meni de rînd“ să te fi jignit pe domnia-ta. Să-mi fie permis să spun atunci că ascultătorii mei sînt o gloată cituși de puțin de rînd. Nu ne vom pierde în jocuri de cuvinte. Eram pe punctul de a spune, înainte de a fi întrerupt de această remarcă necuviincioasă, că întreaga problemă este pe deplin și cu multă limpezime discutată în cartea mea despre pămînt, în curs de apariție, pe care o pot aprecia cu toată modestia cuvenită ca una dintre cărțile epocale despre istoria lumii (larmă generală și strigăte : „La fapte. Pentru ce-am venit aici ? E o glumă ?“). Tocmai voiam să explic totul și dacă voi mai fi întrerupt, mă voi vedea silit să iau măsuri ca să restabilesc buna-cuviință și ordinea, a căror lipsă este atît de dureros vădită. Problema în sine constă în faptul că am forat un puț prin scoarța pămîntului și că sînt pe punctul de a încerca efectele unei viguroase excitări asupra aparatului său senzorial, o operație delicată care va fi efectuată de subordonații mei, domnul Peerless Jones, un așa-zis specialist în fîntîni arteziene și domnul Edward Malone, care e reprezentantul meu în această ocazie. Substanța dezvăluită, sensibilă, va fi excitată, și cum va reacționa rămîne de văzut. Dacă acum veți fi atît de amabili să vă ocupați locurile, acești doi domni vor coborî în puț și vor face ultimele pregătiri... După aceea vom apăsa pe acest buton electric de pe masă și experiența va avea loc.

Auditorii cuvîntărilor lui Challenger simțeau de obicei, ca și pămîntul, că epidermele lor protectoare erau înțepate și nervii lăsați descoperiți. Adunarea de față nu făcea excepție, întrucît, în timp ce invitații se întorceau la locurile lor, se auzea un murmur înfundat de critici și resentimente. Challenger ședea singur pe dîmb lîngă măsuță, cu coama și cu barba neagră fremătînd de agitație — o imagine rău prevestitoare. Nici Malone nici eu nu puteam admira priveliștea aceea, întrucît ne grăbeam să ne îndeplinim extraordinara misiune. Douăzeci de mi-

nute mai tîrziu ne aflam în fundul puțului și trăgeam pînza gudronată de pe magma dată la iveală !

Înaintea noastră se dezvăluia o priveliște uimitoare. Printr-o stranie telepatie cosmică, bătrîna planetă părea să fi aflat că un nemaiauzit atentat la libertate era pe punctul de a se săvîrși. Magma dezvăluită era ca o oală în clocot. Mari bulboane cenușii se ridicau și plesneau cu un ecou asurzitor.

Bulele de aer și golurile din interior se separau și se contopeau într-o activitate agitată. Unduirile transversale erau mai puternice și mai repezi decît înainte. Un fluid purpuriu întunecat se ivi, pulsînd în anastomozele șerpuitoare ale canalelor de sub suprafață. În toate se vădea palpitația vieții. Un miros greu făcea aerul anevoie de respirat pentru plămînii omenești. Privirile îmi erau fixate asupra acestei stranii priveliști, cînd Malone, lîngă cotul meu, tresări deodată, alarmat.

— Dumnezeule, Jones ! strigă el. Privește !

Am aruncat într-acolo o privire și o clipă după aceea am deconectat dispozitivul electric și am sărit în lift.

— Vino ! i-am strigat. S-ar putea să urmeze o goană pe viață și pe moarte.

Ceea ce văzusem era într-adevăr înspăimîntător. Tot fundul puțului părea că participă la activitatea tot mai intesă pe care o observasem sub picioarele noastre.

Pereții păreau, prin asociație, să palpite, să pulseze și ei. Această mișcare avea o înrîurire asupra orificiilor pe care se sprijineau traversele și era clar că la cea mai mică retragere a pereților — totul depinzînd de cîțiva inci — traversele se vor prăbuși. Dacă s-ar fi întîmplat așa ceva, atunci vîrful ascuțit al conductei mele ar fi străpuns desigur magma, cu totul independent de deconectarea electrică.

Înainte de a se întîmpla acest lucru, era o chestiune de viață și de moarte pentru Malone și pentru mine să ieșim din puț. Să fii la opt mile în pămînt, cu posibilitatea

unei subite convulsiuni extraordinare, era o perspectivă înfiorătoare. Zburam disperați spre suprafață.

Va uita cîndva vreunul dintre noi acea goană, acel coșmar ? Lifturile bîzîiau, zumzăiau — totuși minutele păreau ore. Îndată ce ajungeam la un etaj, țîșneam afară și ne repezeam în liftul următor, apăsam pe buton și zburam mai departe. Prin acoperișul din drugi de oțel puteam să vedem sus, departe, micul punct de lumină de la gura puțului. Tot mai mare și mai mare, în cele din urmă deveni un cerc deplin și ochii noștri bucuroși se opriră asupra ghizdului de cărămidă de la intrare. Țîșnind afară, în sfîrșit, într-o clipă plină de bucurie și de recunoștință nebună, am sărit din închisoarea noastră, simțind sub picioare, încă o dată, iarba verde. Am scăpat ca prin urechile acului. Nu făcusem nici treizeci de pași de la gura puțului cînd, jos, departe, în adîncuri, sulița mea de fier s-a înfipt în ganglionul de nervi ai Maicii Glii și marea clipă sosi. Ce se întîmplase ? Nici Malone, nici eu n-am fost în stare să spunem, căci amîndoi am fost măturați ca de un ciclon și zvîrliți în iarbă, rostogolindu-ne mereu și mereu ca două pietricele care lunecau pe gheață. În același timp, urechile noastre au fost asurzite de urletul cel mai îngrozitor care s-a auzit vreodată. Cine din toate sutele de oameni care au trăit clipele acelea a putut să descrie fidel îngrozitorul vuiet ? Durerea, mînia, amenințarea și maiestatea ultragiată a naturii, totul se contopea într-un singur răcnet cumplit. El ținu un minut întreg — o mie de sirene într-una singură — paralizînd toată mulțimea aceea cu stăruința lui sălbatică și plutind departe prin văzduhul liniștit al verii, pînă ce ecoul lui se răspîndi de-a lungul întregii coaste de sud, ba chiar ajunse și la vecinii noștri francezi, dincolo de canal. Nici un sunet n-a egalat vreodată în istorie răcnetul pămîntului rănit.

Uluiți, asurziți, Malone și cu mine am simțit șocul, am auzit vuietul, dar am aflat din relatările altora celelalte amănunte ale acelei scene extraordinare.

Cele dintîi proiectile azvîrlite din măruntaiele pămîntului au fost lifturile. Celelalte dispozitive, prinse de pereți, au scăpat suflului, dar dușumelele trainice ale lifturilor au fost izbite în plin de șuvoiul vertical. Cînd mai multe alice sînt plasate laolaltă într-o țeavă în care se suflă, ele țîșnesc la rînd, una după alta. Tot astfel, cele paisprezece lifturi se iviră unul după altul în văzduh, înălțîndu-se unul după altul și descriind o parabolă superbă, unul din ele aterizînd în mare aproape de digul de la Worthing și al doilea pe o cîmpie nu departe de Chichester. Privitorii au declarat că din toate priveliștile stranii pe care le-au văzut vreodată, nici una n-a fost întrecută de aceea a celor paisprezece lifturi plutind lin pe cerul albastru.

După aceea a țîșnit gheizerul, tromba uriașă a unei substanțe urît mirositoare ca melasa, consistentă ca gudronul, ridicîndu-se la o înălțime apreciată la două mii de picioare. Un aeroplan de observație, care plutea deasupra priveliștii, a fost lovit, a fost înșfăcat ca de un balaur și a aterizat forțat, om și mașină făcuți totuna de noroi. Acea substanță respingătoare cu miros urît, pătrunzător, grețos, trebuie să fi fost sîngele vieții planetei sau, precum susțin profesorul Driesinger și școala de la Berlin, o secreție protectoare asemenea aceleia a sconcsului, secreție cu care Natura a înzestrat-o pe Maica Glie, ca să se apere de Challengerii indiscreți și inoportuni. Totuși cel dintîi ofensator, așezat pe tronul lui, pe dîmb, scăpă neatins, în timp ce nefericiții gazetari aflați în linia întîia de foc au fost atît de împroșcați, de udați, încît nici unul din ei n-a putut să iasă în lume mai multe săptămîni. Torentul de putreziciune a fost dus de vînt spre sud și a căzut peste nefericita mulțime care așteptase atît de mult și cu atîta răbdare pe colinele de la Downs ca să vadă

ce se va întîmpla. N-au fost accidente. Nimeni n-a avut de suferit ceva, dar mulţi au mirosit urît după aceea şi încă mai păstrează între pereţii lor cîte o amintire a marii întîmplări.

În cele din urmă puţul s-a surpat. Aşa cum natura închide încet o rană din adînc spre suprafaţă, tot astfel pămîntul vindecă nespus de repede orice leziune făcută în substanţa sa vitală. S-a auzit un scrîşnet prelung, strident, în timp ce pereţii puţului se împreunau, zgomotul răbufnind din adîncuri şi apoi ridicîndu-se tot mai sus, pînă ce, cu un tunet asurzitor, ghizdurile de cărămidă ale puţului se turtiră şi se sfărîmară, în timp ce o vibraţie, ca un cutremur uşor, nărui terasamentele şi ridică deasupra locului unde fusese puţul o piramidă de cinci sute de picioare, alcătuită din sfărîmături şi fier rupt. Experienţa profesorului Challenger nu era numai încheiată, dar fusese înmormîntată, ascunsă pentru totdeauna vederii omeneşti. Dacă nu s-ar vedea acolo obeliscul ridicat de Royal Society, ar fi îndoielnic că urmaşii noştri vor şti vreodată locul exact al acelui eveniment neobişnuit.

Apoi veni marele final.

Multă vreme după acele fenomene succesive s-a aşternut o linişte şi o tăcere încordată, în timp ce oamenii îşi recăpătau cumpătul şi încercau să-şi dea seama exact ce se întîmplase şi cum se ajunsese acolo. Şi deodată ţîşni în minţile lor revelaţia măreţei realizări, uriaşa întindere a concepţiei, geniul şi minunăţia execuţiei. Şi ei se întoarseră brusc spre Challenger. Din toate părţile cîmpiei răsunară strigăte de admiraţie. Pe dîmb, el privea în jos spre marea de chipuri întoarse către el, întretăiată doar de batistele care fluturau. Privind înapoi îl văd mai bine acum decît îl vedeam atunci. Se ridicase de pe scaun cu ochii pe jumătate închişi, pe faţă cu zîmbetul conştient al meritului, cu mîna stîngă în şold, cu dreapta dusă la piept, sub frac.

Fără îndoială că imaginea aceea va rămîne nemuritoare, întrucît am auzit împrejurul meu ţăcănitul aparatelor, ca acela de la jocul crichetului pe cîmp. Soarele de iunie strălucea auriu deasupra capului său, în timp ce el se întorcea grav, făcînd o plecăciune spre fiecare punct cardinal. Challenger super-om de ştiinţă, Challenger arhipionierul, Challenger primul om dintre toţi oamenii pe care Maica Glie a fost silită să-l recunoască.

Şi drept epilog, încă un cuvînt. Desigur, e bine cunoscut că efectul experienţei s-a simţit pe tot pămîntul. Este adevărat că planeta rănită n-a scos nicăieri un asemenea urlet ca în punctul de pătrundere, dar prin comportarea sa, pretutindeni ea a arătat că e într-adevăr o entitate. Şi-a arătat indignarea prin fiecare orificiu, prin fiecare vulcan. Hecla a mugit pînă ce islandezii s-au temut de un cataclism. Vezuviul a răsuflat adînc din măruntaie. Etna a împroşcat o cantitate oarecare de lavă şi, drept urmare, împotriva lui Challenger a fost intentat un proces de o jumătate de milion de lire în faţa instanţelor de judecată din Italia, reprezentînd daune pentru nimicirea viilor. Chiar în Mexic şi în centrul Americii Centrale erau semne ale unei intense mînii plutonice, iar urletele vulcanului Stromboli au asurzit întreaga Mediterană răsăriteană. E o ambiţie obişnuită a oamenilor să facă întreaga lume să vorbească, dar a fost numai privilegiul lui Challenger să facă întregul pămînt să răcnească.

Sam Moskowitz consideră că povestirea se caracterizează printr-o „puternică originalitate" (35). Fără a-i contesta nici o clipă meritele, trebuie să menţionăm că ideea *aparţine scriitorului francez G. de Wailly, autorul romanului* Asasinul globului, *publicat în* Journal des Voyages, *în 1910. Pentru că şi-a pierdut familia într-un cutremur, eroul romanului jură să ucidă Pămîntul, care i se pare a fi un animal imens şi rău. El încearcă să dis-*

trugă un „organ vital", dar se produce un cataclism și „animalul" nu moare.

Oricum, Cînd a răcnit Pămîntul, *ca* și Mașina de dezintegrare, *ne oferă din nou prilejul de a-l admira pe Challenger în postura agresiv triumfătoare pe care i-o cunoaștem din* Lumea pierdută. *Căci între timp apăruse* Țara cețurilor *(1925), în care monumentul de certitudine se transformase în contrariul său, cele cîteva accente mistice din* Centura toxică *amplificîndu-se pînă la proporțiile unei „apologii romanțate a spiritismului" (37). Evoluția teribilului profesor nu face decît să repete, dealtfel, evoluția creatorului său, care devenise, începînd din 1916, un adept deosebit de activ al „religiei psihice", termen preferat de el „spiritismului". Influența acestei doctrine, întemeiate pe autosugestie și pe înșelătorii, uneori foarte abile, este vizibilă și în a doua parte a ultimei incursiuni doyleene pe tărîmul fantasticului-științific,* Fosa Maracot.

După lumea pierdută *din Matto Grosso, scriitorul ne înfățișează acum* Lumea pierdută sub mare, *cum e subintitulată povestirea. Datorită unui incident, batisfera doctorului Maracot ajunge pe fundul Atlanticului, la sud-vest de insulele Canare și echipajul îi descoperă pe urmașii legendarilor atlanți. Îmbrățișînd teoriile teozofilor și ocultiștilor, Doyle pune pieirea Atlantidei pe seama coruperii locuitorilor ei de către semi-demonul Baal-Seepa, care vrea acum să-și desăvîrșească opera. Planurile lui sînt însă dejucate de doctorul Maracot, depozitar efemer al spiritului unui geniu atlant, adversarul dintotdeauna al lui Baal-Seepa...*

A venit momentul să ne întrebăm în ce constă contribuția lui Arthur Conan Doyle la dezvoltarea literaturii științifico-fantastice. Este el doar „unul dintre cei mai buni discipoli ai lui Jules Verne" ? (37). Cu toate asemănările pe care le-am semnalat, credem că în aventurile profesorului Challenger există un ferment aparținînd exclusiv secolului al XX-lea, o nouă modalitate de a ex-

prima plastic fenomenul lărgirii explozive a granițelor cunoașterii. Doyle nu este nici un epigon al lui Wells. El nu anticipează pentru a da avertismente sau pentru a-și afirma concepția asupra viitorului. Opera sa științifico-fantastică reprezintă mai curînd o prelungire a ciclului holmesian în alte coordonate. De aici preocuparea pentru suspense, *pentru un ritm susținut al acțiunii.*

Pierre Nordon greșește, după părerea noastră, și atunci cînd vrea să ne convingă că „Ciclul lui Challenger, care, în Lumea pierdută, *inaugura ultima fază a activității sale literare, înseamnă din partea lui Conan Doyle un fel de renunțare, căci aparține în mod deliberat literaturii pentru copii" (37). Se face simțită aici concepția eronată potrivit căreia* science fictionul *s-ar adresa exclusiv tinerilor cititori — și autorul pare s-o împărtășească, de vreme ce îi scria lui Greenhough Smith, editorul publicației* The Strand, *referitor la* Lumea pierdută: *„Ambiția mea este ca ea să însemne în literatura pentru băieți ceea ce a însemnat Sherlock Holmes în povestirea detectivă" (cf. 35). Dar cum să lipești o astfel de etichetă pe* Centura toxică *și* Cînd a răcnit Pămîntul, *ca să nu mai vorbim de* Țara ceților ?...

Criticul francez are în schimb dreptate afirmînd că: „Această operă ea singură (Lumea pierdută) *și seria de povestiri pe care o inaugurează ar fi fost fără îndoială de ajuns pentru a-i asigura lui Conan Doyle o reală reputație literară". Și, adăugăm noi, pentru a-l situa ferm printre maeștrii anticipației clasice.*

În 1925, cînd apărea Țara ceților, *Aleksandr Beleaev își făcea debutul în* science fiction. *Povestirea* Capul profesorului Dowell, *amplificată ulterior pînă la dimensiunile unui roman, pornea de la posibilitatea menținerii în viață a unui cap izolat, ceea ce părea atunci o enormitate. O bună parte a operei lui Beleaev, „întemeietorul literaturii științifico-fantastice sovietice, unul dintre cei mai mari reprezentanți ai ei" (28), se caracteri-*

zează prin ingeniozitate și îndrăzneală, chiar atunci cînd apelează la fondul de aur al anticipației. După 1920, revistele și editurile sovietice publicau numeroase lucrări ale autorilor străini, în primul rînd Jules Verne, H. G. Wells, Arthur Conan Doyle, dar și Maurice Renard, al cărui Doctor Lerne, sub-zeu *ar fi putut să-i sugereze lui Beleaev ideea primei sale povestiri. Scriitorul considera, dealtfel, că tînăra anticipație sovietică „trebuia în mod inevitabil să treacă prin stadiul uceniciei la maeștrii vesteuropeni. Firește că trebuia să ne însușim și formele standard" (7). Așa se explică, de pildă, prezența unor candidați la dominația mondială (Stirner din* Stăpînul lumii, *Baily din* Vînzătorul de aer), *viziunea unei omeniri viitoare degenerate din punct de vedere fizic* (Lupta în eter), *utilizarea anabiozei pentru călătoria în timp* (Nici viață, nici moarte), *teme și idei întîlnite frecvent în* science fiction-*ul occidental. Există și similitudini mai exact circumscrise :* Omul din dulapul de cărți *a făcut corpurile materiale penetrabile și trece el însuși prin pereți, iar șomerul din* Lumea care nu se vede *este sensibil la radiațiile electromagnetice — ca și* Omul trucat, *respectiv* Omul cu trup inconsistent *din povestirile cu aceleași titluri ale lui Maurice Renard :* Omul amfibie *are grefate bronhii de rechin, asemeni cu* Omul care poate trăi în apă *al lui Jean de La Hire (numele eroilor, Ihtiandr și Hictaner, sînt și ele destul de apropiate). Evident, nu e vorba de plagiat și nici măcar de adaptare, Beleaev fiind un creator în adevăratul sens al cuvîntului. Topind în creuzetul imaginației sale aceste sugestii, el știe să le dea o formă proprie și să integreze ideile anticipatoare într-o acțiune trepidantă, punîndu-le în slujba reliefării unor puternice drame individuale.*

Un loc aparte în opera lui Beleaev revine Invențiilor miraculoase ale profesorului Wagner. *Sînt peste zece povestiri, care nu-și propun să creeze un personaj complex, cu o personalitate covîrșitoare (cum e, de pildă, profeso-*

rul Challenger), ci se concentrează asupra „invențiilor" înseși, asupra genezei și implicațiilor utilizării lor, învăluindu-le într-o aură de amuzament ironic.

Iată cum descoperă fostul asistent al profesorului, Peskov, aria extrem de largă a preocupărilor acestuia: „Am impresia că am nimerit în cabinetul lui Faust. Laboratorul profesorului Wagner este uluitor. Ce nu poți vedea aici!... Fizică, chimie, biologie, electrotehnică, microbiologie, anatomie, fiziologie — s-ar părea că nu există domeniu al științei care să nu-l intereseze pe Wagner, sau Wag, cum mi-a cerut să-i spun. Microscoape, spectroscoape, electroscoape și diferite ale „scoape" care-i ingăduie să vadă lucruri altfel inaccesibile ochiului nostru. Urmează aparate pentru auz, „microscoape" acustice, cu ajutorul cărora Wagner recepționează mii de sunete noi: „și lunecarea jivinelor marine, și fiorul răchitei îndepărtate". Sînt aici materiale de sticlă, cupru, aluminiu, cauciuc, porțelan, ebonit, platină, aur, oțel, în cele mai variate forme și combinații. Retorte, baloane, serpentine, eprubete, lămpi, bobine, spirale, fire, șaltere, întrerupătoare, butoane... Oare toate acestea nu reflectă însăși complexitatea creierului lui Wagner? Camera de alături este un adevărat panopticum: acolo Wagner întreține culturi de țesuturi, hrănește un deget viu, o ureche de iepure, o inimă de cîine, un cap de berbec și... un creier de om. Da, da, un creier viu, care gîndește!" Este creierul unui tînăr savant german, Ring, mort într-un accident. Wagner a găsit un mijloc de comunicare cu el și știe că ar vrea să nu mai fie condamnat la imobilitate. Întrucît creierul, hrănit cu o soluție specială, a crescut foarte mult, nu mai poate fi vorba de a-l transplanta într-un craniu omenesc. Și atunci, Wagner îl introduce în craniul unui elefant care, botezat Hoiti-Toiti, *va ajunge în cele din urmă în arena unui circ berlinez.*

Subliniind că și în acest caz o idee mai veche (în Doctorul Lerne, *creierii lui Mac-Bell și Nicolas Vermont sînt*

transplantați în cranii de cîine și, respectiv, taur) este dezvoltată în mod independent, amintim o altă operație extraordinară, săvîrșită de Wagner în Africa. Un membru al expediției a suferit un accident, iar asistentul profesorului a murit înainte de a spune pe ce drum se poate ajunge la el. Wagner extrage creierul asistentului, află ceea ce dorește descifrîndu-i oscilațiile electromagnetice și-l înzestrează cu ochi de vacă, descoperindu-l astfel pe cel accidentat (Amba).

Un întreg capitol al operei lui Beleaev este consacrat popularizării diferitelor noțiuni științifice, într-o manieră atractivă. Apărînd inițial în revista Ioj (Ariciul), *din Leningrad, sub titlul generic „Întîmplări extraordinare", micile povestiri-enigmă au fost amplificate ulterior, potrivit metodei de lucru a scriitorului. Beleaev pare să adreseze logicii și fanteziei noastre întrebarea: ce-ar fi dacă... s-ar micșora viteza luminii* (Moartea luminii), *ar dispare bacteriile* (Lumea nepieritoare), *am realiza un aliaj din substanțe mai ușoare decît aerul* (Covorul zburător), *ar reînvia însușirile naturale pierdute ale omului primitiv* (Instinctul străbunilor)? *Din această categorie, am ales o povestire în care îl vom reîntîlni pe profesorul Wagner.*

ÎN ABIS

I. Vila misterioasă

În timpul plimbărilor mele prin împrejurimile Simeizului am remarcat o vilă singuratică pe un povîrniș al muntelui. La vilă nu ducea nici un drum. Era împrejmuită cu un gard înalt și avea o portiță scundă, întotdeauna bine închisă. De cealaltă parte a gardului nu se vedea nici un tufiș, nici un copac. În jurul vilei — colțuri de stînci

gălbui, între care creșteau ici-colo ienuperi piperniciți și brazi de munte mici și strîmbi.

„Cui i-o fi trecut prin minte să se stabilească pe stînca asta sălbatică și golașă ? îmi ziceam hoinărind prin jurul vilei. Oare o fi stînd cineva aici ?"

N-am văzut încă niciodată pe cineva ieșind de-acolo. Eram așa de curios încît, mărturisesc, încercam să arunc o privire în curtea misterioasei vile urcîndu-mă pe stincile din apropiere. Dar vila era situată astfel încît, din orice parte mă uitam, nu puteam să văd decît un colțișor al curții. Curtea era la fel de golașă ca și locul din jur.

Dar după cîteva zile de observații am surprins trecînd prin curte o femeie în vîrstă, îmbrăcată în negru.

Asta m-a intrigat și mai mult.

— Dacă aici stau oameni, ei trebuie să întrețină cît de cît o legătură cu lumea exterioară, cel puțin să meargă la piață după de-ale gurii !

Am început să culeg informații printre cunoștințele mele și în cele din urmă curiozitatea mi-a fost satisfăcută. E drept, nimeni nu știa ceva precis despre locatarii vilei, dar unul din cunoscuți mi-a spus că, după cum se zvonește, acolo stă profesorul Wagner.

Profesorul Wagner !

Atît era de ajuns ca să nu mai las vila din vedere. Acum voiam cu orice chip să-l văd pe omul acesta ieșit din comun, care a făcut atîta vîlvă cu invențiile sale. Dar cum ?... Am început pur și simplu să spionez vila. Simțeam că nu e bine ceea ce fac, totuși continuam să țin casa sub observație, stînd la pîndă ceasuri întregi, la diferite ore din zi și chiar din noapte, după o tufă de ienupăr din apropierea vilei.

Se zice că dacă un om urmărește neabătut un țel, mai devreme sau mai tîrziu îl va atinge.

Într-o dimineață, devreme de tot, de cum s-a luminat de ziuă, am auzit deodată scîrțiind portița din gardul

înalt. Cu atenția încordată, m-am făcut ghem, urmărind cu răsuflarea tăiată ce-o să fie mai departe.

Portița se deschise, lăsînd să iasă un bărbat înalt, rumen în obraji, cu o barbă blondă și cu mustățile lăsate în jos. Omul aruncă atent o privire în jur. Desigur era el, profesorul Wagner!

Convingîndu-se că nu se află nimeni prin preajmă, porni să urce încet, ajunse la o mică platformă din munte și aici începu să facă niște exerciții cu totul de neînțeles pentru mine. Pe platformă erau risipiți bolovani de diferite mărimi. Wagner se apropia de ei și încerca să-i ridice, apoi, călcînd cu grijă, își schimba locul și reluă operația. Dar toți bolovanii erau așa de mari și de grei încît chiar și un atlet profesionist abia dacă i-ar fi putut urni din loc.

„Ce îndeletnicire stranie!" mi-am zis. Și deodată am rămas atît de uluit încît am lăsat să-mi scape o exclamație. S-a petrecut ceva de necrezut: profesorul Wagner s-a apropiat de o bucată uriașă de stîncă, mai mare cît un stat de om, a apucat-o de un colț ascuțit care ieșea în afară și a ridicat-o cu atîta ușurință ca și cum ar fi fost o bucată de carton. Intinzînd brațul, începu să descrie segmente de arc cu bucata de stîncă.

Nu știam ce să cred. Ori Wagner avea o forță supranaturală... dar atunci de ce nu a putut să ridice bolovanii ceilalți, destul de mici, ori... Nu mi-am dus gîndul pînă la capăt, cînd o nouă scamatorie a lui Wagner mă uimi și mai mult.

Wagner aruncă bucata de stîncă în sus ca pe o pietricică și ea se ridică la vreo douăzeci de metri. Așteptam cu emoție s-o văd izbindu-se de pămînt. Dar recădea destul de încet. Numărasem zece secunde înainte ca ea să înceapă să revină. Și cînd ajunse aproape de pămînt la înălțimea unui om, Wagner întinse mîna, o prinse și o reținu, și trebuie să spun că mîna nici nu i-a tremurat.

— Ho-ho-ho! rîse cu o voce veselă de bas Wagner și aruncă departe de el bucata de stîncă. Aceasta, zburînd

o vreme paralel cu pămîntul, căzu brusc și se sfărîmă în bucăți cu un zgomot asurzitor.

— Ho-ho-ho ! rîse iar Wagner și făcu un salt neobișnuit. Ridicîndu-se la vreo patru metri, zbură în lungul platformei în direcția mea. Se pare însă că nu și-a calculat bine saltul, pentru că i s-a întîmplat același lucru ca și bucăților de stîncă : deodată începu să cadă brusc. Și dacă n-ar fi fost panta pe care se prăvăli, poate că Wagner și-ar fi pierdut viața. Căzu nu departe de mine, de cealaltă parte a tufei de ienupăr, scoase un geamăt și trînti o înjurătură, apucîndu-se de genunchi. Frecîndu-se de cîteva ori pe locul lovit, încercă să se ridice și gemu iar.

După un moment de ezitare m-am decis să-mi trădez prezența și să-i dau o mînă de ajutor.

— V-ați lovit rău ? Pot să vă ajut cu ceva ? l-am întrebat, ieșind de după tufiș.

Se pare că apariția mea nu l-a mirat pe profesor. În orice caz n-a lăsat să se vadă asta în nici un fel.

— Nu, mulțumesc, răspunse el calm. Și încercă din nou să se ridice. Fața i se schimonosi de durere. Ba chiar se răsturnă pe spate. Piciorul lovit se umfla repede la genunchi. Era evident că trebuia neapărat să-i vin într-ajutor.

Drept care am început să acționez decis.

— Să mergem pînă nu vă pierdeți și mai mult puterile, i-am spus, ajutîndu-l să se ridice.

Wagner se supuse. La fiecare mișcare, piciorul lovit îl făcea să sufere. Am urcat încet panta abruptă. Aproape că îl cărăm în cîrcă pe Wagner, și corpul lui destul de greu mă istovea. În același timp, însă, eram extrem de mulțumit că în felul acesta aveam prilejul nu numai să-l văd pe profesorul Wagner, dar să-l și cunosc, să-i vizitez casa. Dealtfel, poate că odată ajunși la portiță, el îmi va mulțumi și nu mă va pofti înăuntru. Gîndul acesta mă neliniștea în timp ce ne apropiam de gardul înalt al vilei sale. Dar Wagner nu spuse nimic, și poate că nici nu pu-

tea să spună, așa încît am trecut pragul mult rîvnit. Wagner se simțea prost de tot. Din pricina loviturii și a comoției aproape că își pierduse cunoștința. Și eu cădeam din picioare de oboseală. Și totuși, mai înainte de a-l duce în casă, am aruncat peste umăr o privire cercetătoare în curte.

Curtea era destul de mare. În mijlocul ei stătea un aparat semănînd cu aparatul lui Maurain. În fundul curții, pe pămînt, se vedea un orificiu rotund, acoperit cu un geam gros. În jurul acestui orificiu, de la el spre casă și încă în cîteva direcții porneau din pămînt niște arcuri aflate la o distanță de jumătate de metru unul de altul.

Mai mult n-am apucat să văd nimic. Din casă ne ieși în întîmpinare femeia aceea în vîrstă, îmbrăcată în negru, menajera lui, așa cum am aflat mai tîrziu.

Amîndoi l-am așezat pe profesorul Wagner în pat.

II. „Cercul vrăjit"

Wagner se simțea foarte rău. Respira greu, stătea cu ochii închiși, delira.

„Oare din cauza unei comoții poate să piară această genială mașină care este creierul profesorului Wagner ?" mă gîndeam îngrijorat.

Bolnavul delira rostind formule matematice și în răstimpuri gemea. Menajera, pierzîndu-se cu firea, stătea neajutorată, repetînd într-una :

— Ce ne facem acum ? Doamne, ce ne facem ?...

A trebuit să-i dau profesorului primul ajutor și să-l îngrijesc.

Abia a doua zi, spre dimineață, Wagner își veni în fire. Deschise ochii și mă privi perfect conștient.

— Vă mulțumesc... rosti el abia auzit.

I-am dat să bea, iar el, făcîndu-mi un semn cu capul, mă rugă să-l las singur. Obosit de emoţiile din ajun şi de noaptea nedormită, m-am decis, în sfîrşit, să-l las pe bolnav singur şi am ieşit în curte, ca să respir aerul proaspăt al dimineţii. Aparatul acela necunoscut din mijlocul curţii îmi atrase din nou atenţia. M-am apropiat de el şi am întins mîna.

— Staţi pe loc ! am auzit din spate vocea înfundată, speriată a menajerei. Şi în aceeaşi clipă am simţit că mîna mea a devenit neînchipuit de grea, ca şi cînd s-ar fi atîrnat de ea o greutate uriaşă, trăgîndu-mă în jos cu atîta putere încît am căzut la pămînt. O greutate nevăzută îmi apăsa încheietura braţului. Făcînd un mare efort, mi-am retras mîna. Mă durea şi se înroşise.

Lîngă mine stătea menajera şi clătina din cap afectată.

— Păi cum aşa ?... Păi se poate ?... Mai bine nu umblaţi prin curte, că vă striveşte cu totul !

Neînţelegînd nimic, m-am întors în casă şi mi-am pus o compresă pe mîna bolnavă.

Cînd profesorul se trezi din nou, arăta cît se poate de bine. Pare-se că omul acesta avea un organism din cale-afară de sănătos.

— Ce-i asta ? întrebă el, arătînd spre braţul meu.

I-am spus ce s-a întîmplat.

— Aţi fost într-un mare pericol, zise el.

Eram tare dornic să aflu cît mai grabnic de la Wagner o explicaţie a tuturor întîmplărilor extraordinare prin care trecusem, dar m-am abţinut să pun vreo întrebare, nedorind să-l deranjez pe bolnav.

În aceeaşi zi, seara, Wagner, cerînd să fie întors în pat cu faţa la geam, începu să vorbească singur despre ceea ce mă preocupa atît.

— Ştiinţa studiază manifestările forţelor naturii, începu el fără nici o introducere, stabileşte legile ştiinţifice, dar cunoaşte prea puţin esenţa acestor forţe. Noi spunem : „electricitate, forţă de gravitaţie". Le studiem însuşirile,

le folosim în scopurile noastre. Dar ele ne dezvăluie foarte anevoie ultimele taine ale naturii lor. De aceea nu le folosim nici pe departe în deplină măsură. Electricitatea s-a dovedit a fi în această privinţă mai docilă. Am supus această forţă şi punînd stăpînire pe ea, am silit-o să lucreze pentru noi. O deplasăm dintr-un loc în altul, o acumulăm ca rezervă, o consumăm pe măsura necesităţilor. Dar forţa de gravitaţie este într-adevăr forţa cea mai recalcitrantă. Cu ea trebuie să fim înţelegători, mai mult să ne adaptăm noi la ea decît s-o adaptăm pe ea la nevoile noastre. Dacă am putea să modificăm forţa de gravitaţie, s-o dirijăm cum vrem noi, s-o acumulăm aşa cum acumulăm electricitatea, gîndiţi-vă ce armă puternică am căpăta! Este o veche dorinţă a mea să pun stăpînire pe această forţă ce nu se lasă supusă.

— Şi aţi pus stăpînire pe ea! am exclamat, începînd să înţeleg cele ce se întîmplă.

— Da, am, pus stăpînire pe ea. Am găsit un mijloc pentru a regla forţa de gravitaţie aşa cum doresc eu. Aţi asistat la primul meu succes... Uf... succesele sînt uneori scump plătite!... oftă Wagner, frecîndu-şi genunchiul lovit. Am făcut o experienţă reducînd forţa de gravitaţie într-un mic sector de lîngă casă. Aţi văzut cu cîtă uşurinţă am ridicat bucata aceea de stîncă. Am reuşit asta prin creşterea forţei de gravitaţie într-un mic sector al curţii mele... Era cît pe ce să plătiţi cu viaţa curiozitatea dumneavoastră apropiindu-vă de „cercul vrăjit". Priviţi, urmă el, arătînd cu mîna pe geam. În direcţia vilei vine un stol de păsări. Poate măcar una din ele va trece pe deasupra sectorului cu gravitaţie amplificată...

Wagner tăcu. Eu urmăream tulburat păsările ce se apropiau. Iată-le zburînd pe deasupra curţii...

Deodată, una din ele căzu ca o piatră la pămînt. Nu se zdrobi doar, ci se prefăcu într-o pată, acoperind pămîntul cu un strat, cred, nu mai gros ca o foiţă de ţigară.

— Aţi văzut?

M-am cutremurat, gîndindu-mă că și eu puteam să am aceeași soartă.

— Da, îmi ghici el gîndul, v-ar fi strivit greutatea propriului dumneavoastră cap, prefăcîndu-vă într-o turtă. Și, rizînd din nou, continuă : Fima, menajera mea, spune că eu am inventat un mijloc excelent de a feri alimentele de pisicile vagabonde. „Nu le omoriți chiar de tot, zice ea, numai să li se lipească labele de pămînt, ca altă dată să nu mai vină !“ Da... zise el după o pauză, există pisici mai păguboase și mai periculoase, cu două picioare, înarmate nu cu gheare și cu dinți, ci cu tunuri și cu mitraliere. Închipuiți-vă ce barieră va constitui forța de gravitație supusă de om ! Eu pot să fac o zonă de baraj la frontierele statelor, peste care nu va trece nici un dușman. Aeroplanele vor cădea ca pasărea asta. Mai mult decît atît, nici chiar obuzele nu vor putea trece peste această zonă de baraj. S-ar putea face și invers : să-l lipsești pe inamicul în ofensivă de forța de gravitație, și atunci soldații, la cea mai mică mișcare, vor sări în sus și se vor bălăbăni neputincioși în aer... Dar toate acestea sînt fleacuri în comparație cu ceea ce am realizat. Am găsit un mijloc de a reduce forța de gravitație pe toată suprafața globului pămîntesc, cu excepția polilor...

— Cum veți realiza asta ?

— Voi sili globul pămîntesc să se învîrtească mai repede, asta-i tot, răspunse profesorul Wagner cu un aer ca și cum ar fi fost vorba de un titirez.

— Vreți să măriți viteza de rotație a Pămîntului ?! nu m-am putut stăpîni eu să exclam.

— Da, voi mări viteza lui de rotație, și atunci forța centrifugă va începe să crească, și toate corpurile aflate pe pămînt vor deveni tot mai ușoare. Dacă nu aveți nimic împotrivă să mai rămîneți la mine cîteva zile...

— Cu plăcere !

— Am să încep o experiență de îndată ce am să mă dau jos din pat, și veți vedea multe lucruri interesante.

III. Se învîrteşte!

După citeva zile, profesorul Wagner se făcu bine, dacă nu puneam la socoteală faptul că şchiopăta puţin. Se retrăgea pentru scurt timp în laboratorul său subteran, aflat într-un colţ al curţii, punîndu-mi mie la dispoziţie biblioteca. Dar în laborator nu mă poftea.

O dată, cînd şedeam în bibliotecă, intră Wagner, foarte surescitat, şi încă din prag îmi strigă :

— Se învîrteşte ! Am pus aparatul meu în funcţiune şi acum să vedem ce-o să fie mai departe !

Mă aşteptam să se petreacă ceva neobişnuit. Dar orele treceau, trecu ziua şi nu se schimbă nimic.

— Aşteptaţi, surise profesorul pe sub mustaţă, forţa centrifugă creşte proporţional cu pătratul vitezei. Iar Pămîntul e un titirez cam mare, durează pînă să-i faci vînt !

A doua zi dimineaţă, dîndu-mă jos din pat, m-am simţit parcă mai uşor. Ca să mă controlez, am ridicat un scaun. Mi se păru şi el mult mai uşor ca de obicei. Se pare că forţa centrifugă a început să acţioneze. Am ieşit pe terasă şi m-am aşezat cu o carte în mînă. Pe carte cădea umbra unei coloane. Fără să vreau, am băgat de seamă că umbra se deplasează destul de repede. Ce putea să însemne asta ? Era ca şi cum Soarele ar fi început să se deplaseze mai repede pe cer.

— Aha, aţi observat ? am auzit vocea lui Wagner, care mă urmărea. Pămîntul se învîrteşte mai repede, iar zilele şi nopţile se fac mai scurte

— Şi ce-o să fie mai departe ? l-am întrebat nedumerit.

— Om trăi şi-om vedea, răspunse profesorul.

În ziua aceea soarele a apus cu două ore mai devreme ca de obicei.

— Îmi închipui ce zarvă trebuie să fi produs acest eveniment în toată lumea ! i-am zis profesorului. Ar fi interesant de ştiut...

— Puteți afla asta la mine în cabinet, acolo e un aparat de radio, răspunse Wagner.

M-am dus repede în cabinet și m-am convins că populația întregului glob pămîntesc e într-o teribilă stare de surescitare.

Dar acesta era numai începutul. Rotația Pămîntului creștea mereu. O zi și o noapte durau doar patru ore.

— Acum toate corpurile aflate la ecuator au pierdut a patruzecea parte din greutate, spuse Wagner.

— De ce numai la ecuator ?

— Acolo puterea de gravitație a Pămîntului e mai mică, iar raza rotației mai mare, ceea ce înseamnă că și forța centrifugă acționează mai tare.

Oamenii de știință au și înțeles pericolul. A început o mare migrație a popoarelor din regiunile ecuatoriale spre latitudini mai înalte, unde forța centrifugă este mai mică. Deocamdată, însă, scăderea greutății era chiar folositoare : trenurile puteau transporta încărcături uriașe, un motor slab de motocicletă era suficient pentru a tracta un mare aeroplan de călători, viteza de deplasare creștea. Oamenii deveniră dintr-odată mai ușori și mai puternici. Eu însumi am simțit cum devin din ce în ce mai ușor. Un sentiment extraordinar de plăcut !

Radioul începu să aducă curînd vești tot mai triste. Trenurile deraiau tot mai des în pante și la curbe, dealtfel fără să se producă cine știe ce catastrofe : vagoanele, chiar deraind, nu se sfărîmau. Vîntul ridica nori de praf, care nu se mai lăsa pe pămînt, ci se transforma în uragan. De peste tot se anunțau inundații catastrofale.

Atunci cînd viteza de rotație a crescut de șaptesprezece ori, obiectele și oamenii de la ecuator nu mai aveau deloc greutate.

Într-o seară am auzit la radio o veste înfricoșătoare : în Africa Ecuatorială și în America au fost cîteva cazuri cînd oamenii, neavînd nici o greutate, sub efectul forței centri-

fuge, cădeau în sus. Curînd apoi a venit altă veste îngrozitoare : la ecuator, oamenii au început să se sufoce.

— Forța centrifugă smulge învelișul de atmosferă al globului pămîntesc, „fixat" de Pămînt prin forța gravitației terestre, mă lămuri calm profesorul.

— Atunci... și noi o să ne sufocăm, nu ? l-am întrebat îngrijorat.

Wagner ridică din umeri.

— Noi sîntem bine pregătiți pentru orice schimbări.

— Dar de ce ați făcut asta ? Bine, dar e o catastrofă mondială, asta înseamnă pieirea civilizației !.. nu m-am putut stăpîni să nu exclam.

Wagner rămase imperturbabil.

— Veți afla mai tîrziu de ce am făcut-o.

— Oare numai pentru o experiență științifică ?

— Nu înțeleg ce vă miră atîta, răspunse el. Ciudat ! Cînd trece un uragan sau erupe un vulcan și ucide mii de oameni, nimănui nu-i trece prin minte să învinuiască vulcanul. Considerați asta ca o calamitate...

Răspunsul nu mă satisfăcu. Fără să vreau, începeam să resimt ostilitate față de profesorul Wagner.

„Trebuie să fii un monstru, să n-ai inimă, pentru ca de dragul unei experiențe științifice să condamni la pieire miloane de oameni", mi-am zis.

Ostilitatea mea față de Wagner sporea pe măsură ce eu însumi mă simțeam din ce în ce mai prost, și aveam și de ce : veștile acestea îngrozitoare despre o lume care piere, perindarea aceasta tot mai accelerată a zilelor și nopților pot să te scoată din fire. Eu aproape că nu dormeam și eram extrem de nervos. Trebuia să mă deplasez cu cea mai mare prudență. Cel mai mic efort muscular mă făcea să sar în sus și să mă izbesc cu capul de tavan, e drept nu prea tare. Obiectele își pierdeau greutatea, și era tot mai dificil s-o scoți la capăt cu ele. Era destul să atingi din întîmplare o masă sau un fotoliu, că mobila se mișca din loc.

Apa din spălător curgea foarte încet și jetul de apă se deplasa într-o parte. Mișcările noastre erau repezite. Membrele corpului, aproape lipsite de greutate, se mișcau aiurea, ca la o marionetă. „Motoarele“ corpului nostru, mușchii, erau prea puternice pentru greutatea scăzută a corpului. Și nu puteam nicicum să ne obișnuim cu această situație nouă, deoarece greutatea scădea mereu.

Fima, menajera lui Wagner, nu era mai puțin furioasă decît mine. Cînd gătea, semăna cu un jongleur. Cratițele și tigăile zburau în sus sau în lături ; ea încerca să le prindă și făcea mișcări caraghiose.

Numai Wagner era într-o dispoziție excelentă și chiar rîdea de noi.

Cutezam să ies în curte numai după ce îmi umpleam buzunarele cu pietre, „ca să nu cad în cer“. Vedeam cum scădea apa în mare ; apa era mînată spre vest, unde probabil inunda țărmurile... Pe lîngă toate astea, am început să simt ameteli, mă sufocam. Aerul se rarefia. Vîntul uraganic, care bătea tot timpul dinspre est, parcă începuse să slăbească... În schimb temperatura scădea rapid.

Aerul se rarefia... în curînd va veni sfîrșitul... Mă simțeam atît de groaznic de prost, încît am început să mă gîndesc ce moarte să-mi aleg : să cad în cer, sau să mă sufoc. Asta e moartea cea mai rea ; în schimb am să văd pînă la capăt ce-o să se întîmple cu Pămîntul...

„Nu, e mai bine totuși s-o sfîrșesc imediat“, m-am decis, simțind că mă sufoc, și am început să scot pietrele din buzunar.

Mîna cuiva mă opri.

— Stați așa ! am auzit vocea lui Wagner. În aerul rarefiat, vocea lui suna foarte slab. E timpul să coborîm la subsol !

Mă luă de braț, făcu un semn din cap menajerei, care stătea pe terasă respirînd anevoie, și pornirăm spre un colț al curții, spre „geamul“ acela mare, rotund, din pămînt. Eu îmi pierdusem cu totul voința, mergeam ca

în vis. Wagner deschise ușa grea care ducea în laboratorul subteran și mă împinse prin ea. Pierzîndu-mi cunoștința, am căzut lin pe pardoseala de piatră.

IV. Cu capul în jos

Nu știu cît am stat în nesimțire. Prima senzație a fost că respir iar aer curat. Am deschis ochii și m-am mirat mult văzînd un bec electric fixat în mijlocul podelei nu departe de locul unde mă aflam.

— Să nu vă miraţi, am auzit vocea profesorului Wagner. Podeaua noastră va deveni curînd tavan. Cum vă simțiți ?

— Mulțumesc, mai bine.

— Atunci ridicați-vă, ați stat destul culcat ! spuse el, și mă luă de braț. M-am săltat în sus, spre tavanul de sticlă, apoi am început să cobor, foarte încet.

— Să mergem să vă arăt locuința mea subterană, spuse Wagner.

Locuința se compunea din trei camere : două din ele întunecoase, luminate doar de becuri electrice, și una mare, cu tavanul de sticlă, sau poate cu podeaua, mi-e greu să precizez. Trebuie spus că noi treceam, se pare, prin acel moment cînd forța de gravitație a Pămîntului și forța centrifugă făcuseră corpurile noastre imponderabile.

Asta ne îngreuna foarte mult deplasarea prin camere. Făceam cele mai fanteziste piruete, ne agățam de mobilier, ne avîntam proptindu-ne în mobile, săream, cădeam peste mese, uneori rămîneam atîrnați în aer, neajutorați, întinzîndu-ne, unul altuia mîinile. Ne despărțeau doar cîțiva centimetri, dar nu puteam străbate acest spațiu pînă nu găseam vreun truc care să ne scoată din starea asta de echilibru instabil. Lucrurile pe care le deplasam din loc zburau împreună cu noi. Un scaun plutea în mij-

locul camerei, paharele cu apă stăteau culcate și apa aproape că nu se vărsa, doar se prelingea pe pereții lor exteriori...

Am observat o ușă care ducea într-o a patra cameră. Acolo se auzea un duduit, dar Wagner nu mă lăsă să intru în această încăpere. Aici se afla probabil mecanismul care accelera rotația Pămîntului.

Curînd însă „călătoria noastră interplanetară" luă sfîrșit și coborîrăm pe... plafonul de sticlă, care de-acum înainte trebuia să ne slujească de podea. Lucrurile nu trebuiau deplasate, ele își schimbaseră singure locul, și becul electric fixat în podea stătea acum deasupra noastră, luminîndu-ne camera în nopțile scurte.

Wagner a prevăzut într-adevăr totul. Camera noastră era bine alimentată cu aerul păstrat în niște rezervoare speciale. Aveam destule conserve și apă. „Iată de ce nu mergea menajera la piață", m-am gîndit eu. Mutați pe tavan, mergeam pe el tot așa de liber ca pe podea, deși de fapt mergeam cu capul în jos. Dar omul se obișnuiește cu toate. Mă simțeam relativ bine. Cînd priveam în jos, sub picioare, prin geamul gros dar transparent, vedeam sub mine cerul și mi se părea că stau pe o oglindă rotundă în care se reflectă stelele.

Dar oglinda reflecta uneori niște lucruri neobișnuite și chiar înfiorătoare.

La un moment dat, menajera spuse că trebuie să meargă în casă, deoarece a uitat acolo uleiul.

— Cum ai să mergi ? i-am zis. Ai să cazi jos, adică sus... Pfui, drace, hai că s-au încurcat toate !

— Am să mă țin de scoabele din pămînt, așa m-a învățat profesorul. Înainte de a ne întoarce cu capul în jos, aveam în casă scoabe înfipte în tavan, și eu m-am învățat „să merg în mîini" mă apucam de ele și mergeam pe tavan.

Profesorul Wagner a prevăzut totul !

Nu mă așteptam la atîta eroism de la o femeie. Să-și pună viața în pericol, „să meargă în mîini“ deasupra hăului pentru niște ulei !

— Totuși e foarte periculos, am zis.

— Nu chiar așa cum vă închipuiți dumneavoastră, interveni profesorul Wagner. Greutatea corpului nostru e încă neînsemnată, ea abia a început să crească peste zero, și e suficientă o forță musculară cît de mică pentru ca să te poți ține. Și apoi am s-o însoțesc eu, fiindcă tot trebuie să-mi iau blocnotesul, pe care l-am uitat în casă.

— Bine, dar în exterior nu e aer !

— Am niște scafandre...

Și oamenii aceștia ciudați, punîndu-și scafandrele, ca și cum ar fi vrut să coboare pe fundul mării, porniră la drum. Ușa dublă se închise cu zgomot. Am auzit apoi zgomotul produs de ușa exterioară.

Culcat pe podeaua mea de sticlă, mi-am lipit fața de geamul gros și am început să-i urmăresc emoționat pe cei doi. Cu căștile sferice pe cap, stînd cu picioarele în sus și agățîndu-se de scoabele fixate în pămînt, „mergînd în mîini“, ei înaintau repede spre casă. Nici că puteai să-ți închipui ceva mai bizar !

„Adevărat, nu e chiar așa de înfiorător, mi-am zis. E totuși o femeie extraordinară. Dacă o apucă amețeala ?...“ Wagner și menajera urcară în aceași atitudine treptele terasei și se făcură nevăzuți.

Curînd cei doi reapărură.

Străbătuseră jumătate de drum, cînd deodată se petrecu ceva ce făcu să mă treacă toți fiorii. Menajera scăpă borcanul cu ulei și, vrînd să-l apuce, se desprinse și căzu în hău...

Wagner încercă s-o salveze : desfăcu funia pe care o avea prinsă la brîu și, agățînd-o de o scoabă, se precipită în urma menajerei. Nefericita femeie cădea destul de încet. Și cum Wagner își făcuse vînt, imprimînd corpului

său o viteză de deplasare mai mare, izbuti s-o ajungă. Întinse mîna, dar nu putu s-o prindă : forța centrifugă abătuse zborul ei puțin într-o parte. Curînd ea se depărtă de Wagner... Profesorul rămase o vreme suspendat de capătul funiei, apoi începu să urce încet din hăul cerului spre pămînt...

Am văzut-o pe nefericită dînd din mîini... corpul ei se micșora cu repeziciune... Noaptea care se lăsă învălui în faldurile ei tabloul acestei morți...

M-am cutremurat, închipuindu-mi ce trebuie să fi simțit ea în ultimele momente... Ce o să se întîmple cu ea ?... Cadavrul ei, care nu se va descompune în frigul cosmic, va zbura veșnic tot mai departe, dacă nu cumva vreun astru trecînd pe aproape îl va atrage spre el.

Eram așa de cufundat în gîndurile mele, încît nici n-am observat cînd Wagner a intrat și s-a așezat lîngă mine.

— Splendidă moarte, spuse el calm.

Am scrîșnit din dinți și nu i-am răspuns. Deodată am simțit că îl urăsc pe Wagner.

Priveam îngrozit hăul ce se căsca sub picioarele mele, și pentru prima oară am înțeles surprinzător de clar că cerul nu e spațiul albastru de deasupra noastră, ci un hău... că noi „trăim în cer" lipiți de un firicel de praf, care este Pămîntul, și că de-aceea e mai drept să ni se spună locuitori ai cerului decît locuitori ai Pămîntului. Niște prăpădiți de locuitori cerești ! Gravitația Pămîntului acționa, se pare, nu numai asupra corpului nostru, ci și asupra conștiinței noastre, lipind-o de Pămînt. Acum această legătură s-a rupt. Simțeam cît de șubredă era existența noastră terestră... Conștiința noastră s-a născut odată cu Pămîntul, în hăurile cerului, în hăurile acestui spațiu infinit, și tot aici se va stinge...

Mă gîndeam așa și în fața ochilor mei se petrecea ceva neobișnuit... Din pămînt se desprindeau bolovani și cădeau în sus... Curînd începură să se desprindă bucăți în-

tregi de stîncă... Zilele și nopțile se succedau tot mai repede. Soarele gonea pe bolta cerului și se făcea noapte, stelele goneau și ele cu aceeași viteză nebună, și iar apărea soarele, și iar se înopta... Iată, în lumina soarelui văd cum s-a desprins și a căzut gardul, descoperind orizontul. Văd fundul secat al mării, pămîntul pustiit... Văd că se apropie sfîrșitul...

Dar mai sînt încă oameni pe Pămînt... Aud în micul difuzor apelurile uneia din stațiile noastre de radio...

Pămîntul e pustiit aproape pînă la poli. Totul piere... Aceasta e ultima stație de radio în funcțiune, de pe insula Vranghel. Emite semnale și așteaptă un răspuns, pe care nu-l primește... Undele radio se precipită în pustietatea asta de moarte... Pămîntul tace, tace și cerul.

Zilele și nopțile se succed atît de repede, încît totul se învălmășește într-o pîclă... Soarele, zburînd pe cer, trage o dîră de foc pe un fond negru ; împreună cu ultimele rămășițe de atmosferă, Pămîntul și-a pierdut pologul albastru, lumina azurului celest... Luna s-a făcut mai mică : Pămîntul nu mai poate să-și rețină satelitul și Luna se îndepărtează de Pămînt...

Simt cum geamurile groase ale podelei noastre s-au încordat, s-au bombat, tremură... În curînd n-au să mai reziste și eu am să mă prăbușesc în hău...

Cine oare tot bolborosește lîngă mine ?... A, profesorul Wagner...

Mă ridic anevoie : viteza nebună a Pămîntului mi-a umplut corpul cu plumb. Respir greu...

— Hei !... îi spun furios profesorului Wagner. De ce ați făcut asta ? Ați nimicit omenirea, ați distrus viața pe Pămînt. Răspundeți-mi ! Încetiniți imediat rotația Pămîntului, altfel eu...

Dar profesorul clatină din cap fără a rosti o vorbă.

— Răspundeți-mi ! țip eu, strîngînd din pumni.

— Nu pot să fac nimic... Se pare că am comis o eroare de calcul...

— Veți plăti pentru eroarea asta ! am țipat iar și, ieșindu-mi cu totul din minți, m-am năpustit asupra lui Wagner și am început să-l sugrum... În aceeași clipă am simțit că podeaua noastră crapă, geamurile plesnesc și eu, fără a-i da drumul lui Wagner, zbor cu el în hău...

V. „O nouă metodă de predare"

Văd înaintea mea fața zîmbitoare a profesorului Wagner. Mă uit mirat la el, apoi în jurul meu.

E dimineață devreme. Deasupra se așterne pologul azuriu al cerului. În depărtare văd marea albastră. Dinaintea terasei se zbenguie doi fluturi. Pe lîngă mine trece menajera, cu o farfurie pe care se află o bucată mare de unt...

— Ce-i asta ?... Ce înseamnă asta ? îl întreb pe profesor.

Wagner zîmbește pe sub mustăți.

— Îmi cer scuze, zice el, că fără permisiunea dumneavoastră și chiar fără a vă fi cunoscut v-am folosit pentru un experiment. Dacă mă cunoașteți, știți probabil că eu lucrez de mult timp la problema acumulării de către un om a unei cantități uriașe de cunoștințe contemporane. Eu personal, bunăoară, am ajuns acolo încît fiecare emisferă a creierului meu funcționează în mod independent. Eu am desființat somnul și surmenajul...

— Am citit despre asta, i-am răspuns.

Wagner încuviință cu un semn din cap.

— Cu atît mai bine. Dar asta nu e la îndemîna oricui. Atunci mi-am propus să folosesc în scopuri didactice hipnoza. Pentru că în definitiv și pedagogia obișnuită are o anumită doză de hipnoză... Ieșind azi de dimineață să mă plimb, v-am observat pe dumneavoastră... Stați de mai multe zile la pîndă după o tufă de ienupăr, nu ? mă întrebă el cu un licăr vesel în ochi.

M-am simțit stînjenit.

— Ei bine, am vrut să vă pedepsesc pentru această curiozitate, hipnotizîndu-vă...

— Cum, toate astea au fost doar ?...

—Hipnoză și nimic mai mult, din clipa în care m-ați văzut. Nu-i așa că ați trăit totul ca și cum ar fi fost realitate ? Și fără îndoială că nu veți uita niciodată prin ce ați trecut. În felul acesta ați avut posibilitatea să urmăriți o lecție practică despre legile gravitației și ale forței centrifuge... Dar v-ați arătat a fi un elev prea nervos și la sfîrșitul lecției erați oarecum surescitat..

— Bine, dar cît timp a durat lecția ?

Wagner se uită la ceas.

— Vreo două minute, nu mai mult. Nu-i așa că e o metodă productivă de însușire a cunoștințelor ?

— Bine, am exclamat eu, dar geamul acela de sticlă, dar scoabele înfipte în pămînt !... Zicînd așa, am întins mîna și deodată am amuțit. Curtea era absolut netedă, nu se vedeau nici un fel de scoabe, nici „geamul" rotund de sticlă. Și asta a fost... tot hipnoză ?

— Ce altceva ?... Recunoașteți că nu prea v-ați plictisit la lecția mea de fizică, nu ? Fima, strigă Wagner, cafeaua e gata ? Să mergem la masă !

Deziluzia finală — totul n-a fost decît o amăgire — e îndulcită întrucîtva de apariția in extremis *a unei alte idei anticipatoare : folosirea hipnozei în scopuri didactice. Și mirajul integral pe care-l trăiește povestitorul constituie, într-adevăr, „o metodă productivă de însușire a cunoștințelor", superioară oricărei lecturi sau proiecții auxiliare. Desigur, asemeni multora dintre* Invențiile miraculoase, *miracolul wagnerian este acoperit și aici cu un „voal de umor și de aventură amuzantă", cum scrie A. Britikov, continuînd : „Acest aliaj complex ne face să discernem o anumită doză de posibil în imposibil. Oare nu cumva într-o povestire științifică se află germenul unei descoperiri ? Wagner a apărut la hotarul dintre basm și fantezia științifică pentru a camufla și totodată a explica*

această idee. E greu să înțelegem altfel prezența acestei figuri în centrul unui întreg ciclu, e greu să găsim o altă explicație a faptului că autorul unor romane serioase a scris în același timp o epopee glumeață...“ (10).

În timpul vieții și chiar mai tîrziu, Beleaev a fost deseori criticat pentru „caracterul neștiințific“ al unor romane ca Omul amfibie *și* Capul profesorului Dowell. *Luîndu-i apărarea, B. Leapunov invocă dreptul anticipației la „neconcordanță cu știința“, recunoscînd că „Ihtiandr... nu poate să existe“ (29). Dar evoluția cunoștințelor și realizărilor practice ale omenirii se efectuează cu o rapiditate care-i depășește uneori și pe exegeții bine intenționați! Iată, de pildă, ce declara în 1968 eminentul chirurg sovietic dr. Nikolai Amosov: „Putem să declanșăm tentativa de a menține în viață capete izolate, într-un viitor apropiat? Moraliștii spun, desigur, că nu. Eu spun că da. Cred că atunci cînd vor fi depășite dificultățile tehnice în experiențele pe animale, acest lucru ar putea fi propus unei persoane cu un intelect foarte dezvoltat, aflată pe patul morții. Nu văd nici un sacrilegiu în această idee și, în cea ce mă privește, aș accepta.“ La rîndul său, comandantul Yves Cousteau afirmă: „Pentru a putea trăi în adîncuri, omul trebuie să renunțe la plămîni. În sistemul lui circulator trebuie introduse butelii care să aprovizioneze sîngele cu oxigen și să îndepărteze bioxidul de carbon... Studiem aceste butelii. Primele experiențe chirurgicale pe animale vor fi făcute în 1975, iar pe oameni în 1980“.*

Se pare, deci, că oamenii-amfibii și capetele menținute în viață vor înceta să mai constituie un apanaj al literaturii de anticipație. Cei care susțin că realitatea întrece fantezia vor mai face două crestături pe răboj, fără să înțeleagă că micșorarea decalajului dintre previziuni și împliniri — pînă ce, printr-un proces dialectic, termenii relației își schimbă poziția — este însoțită de elaborarea continuă a materialului unei noi confruntări. Rolul de fer-

ment stimulator al fantasticului-științific se exercită deci și pe această cale.

Climatul efervescent creat în Statele Unite de concurența între magazinele de science fiction *avea să favorizeze apariția autorilor de certă valoare, unii dintre ei — Jack Williamson, Murray Leinster, Edmond Hamilton, Catherine L. Moore — sortiți unei cariere îndelungate. Dar influența cea mai profundă și mai durabilă asupra dezvoltării anticipației americane din anii 30—40 avea s-o exercite apariția meteorică a lui Stanley G. Weinbaum.*

„Weinbaum a explodat în lumea science fiction*-ului cu efectul unei bombe de 100 de megatone, cu prima sa povestire,* Odiseea marțiană*..." (38). Prezentînd textul publicat în numărul din iulie 1934 al lui* Wonder Stories*, editorul Hugo Gernsback și redactorul șef Charles Hornig nu-și drămuiau entuziasmul: „Autorul de față a scris o povestire științifico-fantastică atît de nouă, atît de spumoasă, încît se distinge, întrecîndu-le, de celelalte povestiri pe teme interplanetare" (cf. 35). Peste patru decenii, Jacques Sadoul consideră că „Acest text, devenit clasic, rămîne una dintre capodoperele* science fiction*-ului din toate timpurile..." (41). Să vedem cum se explică această avalanșă de superlative.*

ODISEEA MARȚIANĂ

Jarvis se întinse atît cît îi îngăduia spațiul redus din cabina lui „Ares".

Exulta:

— În sfîrșit, aer respirabil... Față de ceea ce îi ține locul afară, pare dens ca o supă.

Arătă, cu un semn din cap, peisajul marțian care se întindea, plat și posomorît, sub lumina celui mai apropiat satelit, dincolo de geamul ubloului.

Ceilalți trei îl priveau cu atenție : Putz, inginerul, Leroy, biologul și Harison, astronomul comandant al expediției.. Dick Jarvis, chimistul, completa echipa venită, la bordul lui „Ares", să pășească pentru prima oară pe solul misterioasei vecine a Pămîntului, planeta Marte.

Asta se petrecea, desigur, cu destulă vreme în urmă, la mai puțin de două decenii după ce smintitul de Doheny, celebrul pilot american, plătise cu viața punerea la punct a primei rachete atomice, și numai la zece ani după ce alt smintit, Cardoza, o pilotase pînă pe Lună.

Cei patru de pe „Ares" erau deci adevărați pionieri. În afara unei jumătăți de duzină de expediții lunare și a călătoriei nenorocoase a lui Lancey către seducătorul glob venusian, erau cei dintîi oameni care suportau o altă gravitație decît cea a Pămîntului și, fără îndoială, primul echipaj care izbutise să părăsească sistemul Pămînt-Lună.

Și își meritau succesul, dacă ne gîndim la dificultățile, încercările, lunile petrecute, acolo pe Pămînt, în camerele de aclimatizare, pentru a învăța să respire un aer atît de rarefiat ca acela de pe Marte... Apoi, brusc sfidarea vidului în minuscula rachetă propulsată de reactoarele atît de nesigure ale secolului al XXI-lea... Și să nu uităm uimitoarea cutezanță de a înfrunta o lume cu totul necunoscută.

Jarvis se întinse, își pipăi cu precauție vîrful nasului său mușcat de ger și suspină din nou, satisfăcut.

Harrison explodă :

— Ai de gînd să te hotărăști odată ? Putem ști, în fine, ce ți s-a întîmplat ? Pleci ca un fante cu o rachetă auxiliară, nu știm nimic despre tine timp de zece zile și, în sfîrșit, Putz te descoperă într-un furnicar de ființe aiurite, cu un fel de struț drept însoțitor. Dă-i drumu... povestește !

Jarvis scoase un mormăit de mulțumire și începu :

— De acord... Așadar... după cum ne-ai ordonat, l-am lăsat pe Karl să decoleze spre nord, iar eu am pornit spre sud, în cada mea zburătoare. Ți-amintești, șefule, aveam ordin să nu coborîm pe sol, ci numai să patrulăm în căutarea unor zone interesante. Am declanșat cele două aparate de filmat și m-am menținut la o înălțime convenabilă, circa șase sute de metri. În primul rînd, pentru a avea un unghi de filmare mai larg și apoi pentru ca jeturile inferioare, care ajung atît de departe în semividul de aici, să nu ridice vîrtejuri de praf.

— Am aflat toate astea de la Putz, bombăni Harrison. Măcar dacă ai fi salvat filmele... Ar fi acoperit cheltuielile de călătorie. Ți-amintești cum se-ngrămădea publicul să vadă primele filme de pe Lună ?

— Dar le am ! replică Jarvis. Sînt toate aici... Deci, reluă el, zburam destul de iute. Așa cum ne închipuisem, în această atmosferă aripile n-au mare portanță, la mai puțin de 160 pe oră și a trebuit să utilizez duzele inferioare. Datorită vitezei, altitudinii și prafului ridicat de jeturi, vizibilitatea nu era grozavă. Am reușit să văd că zburam mereu deasupra acestei nesfîrșite cîmpii pe care o contemplam de la sosirea noastră, cu opt zile în urmă... aceleași specii de tufe murdare, aceleași covoare de plante — animalcule colcăitoare pe care Leroy le numește biopode. La fiecare oră, îmi semnalam poziția, așa cum ne înțelesesem, dar nu știu dacă mă auzeați...

— Te auzeam ! confirmă Harrison.

— La o distanță de două sute cincizeci de kilometri spre sud, continuă Jarvis, imperturbabil, am văzut un fel de platou scund, un deșert de nisip portocaliu. Am conchis că ipoteza noastră se adeverea : cîmpia cenușie pe care coborîsem era într-adevăr Mare Cimerium iar deșertul meu portocaliu trebuia să fie regiunea numită Xanthus. Dacă aveam dreptate, urma să descopăr o altă întindere cenușie, Mare Chronium, la o distanță de trei sute de kilo-

metri, apoi un al doilea deșert portocaliu, Thyle 1 sau 2. Este tocmai ceea ce s-a întîmplat.

— Putz verificase poziția noastră cu o săptămînă și jumătate în urmă, mîrîi comandantul. Treci la fapte.

— Imediat, încuviință Jarvis. La treizeci de kilometri în interiorul lui Thyle, mă credeți sau nu, am survolat un canal!

— Putz a fotografiat cel puțin o sută... Spune-ne ceva nou.

— A văzut și vreun oraș?

— Douăzeci — dacă numești orașe grămezile astea de nămol!

— Bine. Atunci am să vă descriu cîteva lucrușoare pe care Putz nu le-a văzut.

Își scărpină nasul, care-l mînca mereu, și reluă:

— Știam că în acest anotimp dispuneam de șaisprezece ore de lumină de zi; deci, după opt ore de zbor, adică o mie trei sute de kilometri, am hotărît să mă întorc. Mă aflam deasupra lui Thyle 1 sau 2, nu știu exact care, și la mai puțin de patruzeci de kilometri în interior. Tocmai în clipa aceea, motorașul lui Putz m-a abandonat.

— Abandonat?... Cum asta? se interesă Putz.

— Reacția atomică a slăbit, am pierdut din înălțime și deodată, după o izbitură violentă, m-am pomenit în mijlocul deșertului... și cu nasul strivit de parbriz!

Își frecă amărît capătul apendicelui nazal.

— Ai încercat să injectezi acid sulfuric în camerele de combustie? întrebă Putz. Cîteodată, plumbul emite o radiație secundară...

— Nu, replică Jarvis, scîrbit, nu mi-ar fi dat niciodată prin gînd... Am făcut operația asta doar de zece ori! Dealtfel, șocul turtise aterizorul și distrusese duzele inferioare. Admițînd că aș fi reușit să pun drăcia în mișcare, după cincisprezece kilometri partea de jos mi s-ar fi topit sub picioare.

Își atinse din nou vîrful nasului.

— Noroc că aici un kilogram e mai puțin de-o livră, altfel mă făceam zob.

— Eu aș fi reparat racheta, insistă inginerul. Pariez că nu era ceva grav.

— Probabil, zise Jarvis, sarcastic. Doar că nu mai putea să zboare. Nu era grav, dar n-avem decît o alternativă: să aștept să fiu găsit, sau să încerc să mă întorc pe jos — o mie trei sute de kilometri, cînd nu mai erau decît douăzeci de zile pînă la plecarea de pe Marte !... Șaizeci și cinci de kilometri pe zi ! Evident, am ales întoarcerea. Îmi lăsa tot atîtea șanse de a fi reperat și aveam cel puțin o ocupație.

— Te-am fi găsit, spuse Harrison.

— Poate. Oricum, mi-am făcut un ham din cîteva chingi de scaun și mi-am prins rezervorul de apă în spate. Am luat o cartușieră, un pistol automat, cîteva alimente și am pornit la drum.

— Rezervorul de apă ? exclamă micul Leroy, biologul. Dar cîntărește un sfert de tonă !

— Nu era plin. Cîntărea numai o sută de kilograme terestre, ceea ce înseamnă treizeci și opt aici. Pe de altă parte, cum cele nouăzeci și cinci de kilograme ale mele nu fac decît treizeci și unu pe Marte, cîntăream cu totul, inclusiv rezervorul, șaizeci și nouă de kilograme, deci cu douăzeci și șase mai puțin ca pe Pămînt. Contam pe asta cînd m-am încumetat să străbat șaizeci și cinci de kilometri pe zi. A, desigur, am luat și un termo-sac de dormit pentru nopțile marțiene, atît de glaciale.

Și am pornit, făcînd salturi destul de rapide. Opt ore însemnau cel puțin treizeci de kilometri. M-am plictisit repede să merg așa într-un deșert de nisip moale, fără nimic împrejur, nici măcar biopodele colcăitoare ale lui Leroy, dar cam după un ceas am ajuns la canal, un fel de șanț secat larg de o sută douăzeci de metri și drept ca o linie de cale-ferată pe harta unei companii particulare. Totuși, cîndva fusese plin cu apă. Acum, șanțul e acoperit

cu o frumoasă peluză verde care, la apropierea mea, îmi făcu loc să trec.

— Cum ? sări Leroy.

— Da... Niște rude ale biopodelor tale. Am prins una, un fel de iarbă de lungimea unui deget, cu două labe subțiri ca niște fire.

— Unde e ? întrebă Leroy, cu mult interes.

— La naiba !... Nu mă gîndeam decît că trebuie să merg și peluza continua să se deschidă în fața mea, închizîndu-se de îndată în urmă. Apoi m-am pomenit, din nou, în deșertul portocaliu al lui Thyle.

Înaintăm cu regularitate, înjurînd nisipul care-mi încetinea mersul și idiotul tău de motor, Karl.

Chiar înainte de căderea serii, am atins marginea de nord a deșertului Thyle, de unde am putut să privesc, la picioarele mele, imensitatea cenușie a Mării Chronium. Aveam deci de înghițit o sută douăzeci de kilometri din această întindere dezolantă, apoi cei trei sute douăzeci de kilometri ai deșertului Xanthus și o porțiune aproape dublă din Mare Cimmerium. Vă dați seama cît mă încînta această perspectivă. Am început să vă blestem pentru că nu mă reperaseți încă...

— Făceam tot ce eram în stare, cretinule ! spuse Harrison.

— Asta nu mă ajuta deloc... În sfîrșit, mi-am zis că puteam folosi ceea ce mai rămăsese din zi pentru a coborî de pe faleză și am găsit pînă la urmă un loc comod.

Mare Chronium seamănă leit cu zona asta : plante baroee, fără frunze și grămezi de ființe colcăitoare. Am aruncat o privire de jur împrejur și mi-am instalat sacul de dormit. În lumea asta pe jumătate moartă nu văzusem pînă atunci nimic în stare să mă neliniștească, vreau să spun nimic periculos.

— Da... Și ? zise Harrison.

— Ai răbdare. Spuneam deci că voiam să mă culc, cînd se stîrni un tărăboi teribil...

— Tărăboi ? se miră Putz. Ce-nseamnă asta ?

— Mult zgomot, explică Leroy. Dar nu știu pentru ce.

— Ei bine, nici eu nu știam, reluă Jarvis, și m-am apropiat ușurel ca să aflu cauza scandalului. Parc-ar fi fost un cîrd de corbi spintecînd niște canari : șuierături, cîrîieli, piuituri, croncănituri, tot ce vă dă prin cap. Și atunci, ocolind un hățiș de tulpini lemnoase, l-am descoperit pe Tuirl.

— Tuirl ? repetă Harrison, în timp ce Leroy și Putz pronunțau „Tuil".

— Da, soiul ăsta de struț. Să-i zicem Tuil, e singurul fel în care pot să-l numesc fără să împroșc cu salivă. De altfel îl chema cam așa : Tttrrruirrrlll...

— Și ce făcea pasărea asta ?

— Era pe cale să fie mîncată ! Și scotea tot felul de strigăte, așa cum ar fi făcut oricine în situația ei.

— Mîncată ? De cine ? De ce ?

— N-am aflat decît mai tîrziu. Deocamdată, nu vedeam decît niște tentacule negricioase încolăcite în jurul a ceea ce părea a fi un struț. Evident, n-aveam de gînd să intervin, căci dacă antagoniștii erau primejdioși, ar fi rămas unul mai puțin pentru a mă stingheri.

Dar „pasărea" se apăra al nabii de bine. Între două piuituri ascuțite, izbea cu ciocul său lung de cel puțin patruzeci și cinci de centimetri. Am zărit o dată sau de două ori și animalul din care porneau tentaculele...

Jarvis se cutremură retrospectiv.

— Ceea ce mă hotărî să intervin, reluă el, fu un săculeț negru, sau poate o cutie, atîrnată la gîtul pseudo-păsării. Ființa era deci inteligentă ? Sau domesticită ? N-am mai stat pe gînduri, am scos pistolul și am tras în ceea ce puteam să văd din adversarul ei.

Tentaculele se crispară, țîșni un jet negru de o abjectă putrefacție, apoi creatura se ghemui în ea însăși, cu un zgomot dezgustător de ventuză și dispăru într-o gaură.

Cealaltă scoase o serie de cîrîieli, pivotă, poticnindu-se, pe labele groase ca niște crose de golf și se află, dintr-o dată, cu fața la mine. Țineam încă pistolul în mînă, fiind gata pentru orice eventualitate. Ne-am privit.

Marțianul nu era de fapt o pasăre. În afară de prima impresie, n-avea chiar nimic dintr-o pasăre. Poseda un cioc și cîteva accesorii semănînd vag a pene, dar ciocul nici măcar nu era ceea ce părea. Fiind mai mult sau mai puțin flexibil, îi vedeam vîrful mișcîndu-se încet dintr-o parte în alta, ca un fel de compromis între cioc și trompă.

Făptura avea două picioare cu cîte patru degete și extremități terminate la fel — mîini, dacă vreți, un mic trup rotund cu un gît lung avînd la capăt un cap minuscul — și faimosul cioc.

Ca talie, era cu doi-trei centimetri mai înalt decît mine și... pe cinstea mea, Putz l-a văzut!

Inginerul încuviință din cap :

— Ia... Am văzut.

— Deci, continuă Jarvis, ne priveam unul pe altul. Pînă la urmă, începu să cîrîie cu însuflețire și îmi întinse mîinile goale. Am considerat asta un semn de prietenie.

— Poate că îți remarcase nasul și credea că îi ești frate, sugeră maliții Harrison.

— Lasă-te de glume!... Deci, mi-am băgat pistolul în toc, am mormăit ceva de genul „N-ai pentru ce" și asta a fost tot ; eram prieteni.

Soarele coborîse mult la orizont și trebuia să aleg între a face focul și a mă refugia în termo-sacul de dormit. M-am hotărît pentru foc. Am căutat un loc la poalele falezei, unde stînca să-mi reflecte un pic de căldură în spate și am început să strîng vegetație uscată. Însoțitorul meu înțelese imediat și-mi aduse un braț. Voiam să scot un chibrit, cînd marțianul făcu să apară din săculeț ceva care semăna cu un cărbune aprins.

Un scurt contact și totul începu să ardă cu flacără! ...Știți doar cît ne e de greu să facem focul în atmosfera asta!... Și săculețul, fraților... Apeși la un capăt și hop! s-a deschis. Apeși la mijloc și hop! s-a închis. Atît de ermetic, încît e imposibil să distingi fanta. Iată ceva care întrece toate fermoarele noastre.

Am privit flacăra o vreme, apoi am încercat să intru în vorbă cu marțianul. M-am împuns cu degetul și am pronunțat clar „Dick!" A înțeles pe loc, a întins o gheară osoasă și a repetat: „Tick!". Apoi am arătat spre el și a făcut să se audă strigătul acesta pe care îl traduc prin Tuil. Nu puteam să-i imit accentul, dar mergea. Pentru a întări cunoașterea celor două nume, am reînceput: „Dick!" și apoi, arătînd spre el: „Tuil?"

N-a mai mers. Scoase niște cîrîituri care păreau dezaprobatoare și lansă ceva de genul „Ppprattt". Nu era decît începutul. Eu eram mereu „Tick", dar el, cînd „Tuil", cînd „Ppprutt" și, în restul timpului, o duzină de alte calificative.

Nu reușeam să cădem de acord. Am încercat cu „piatră", am încerat cu „stea, „copac", „foc", și Dumnezeu mai știe ce, dar, cu toate eforturile mele, nu puteam să obțin nici un cuvînt coerent. Două minute în șir, nimic din ceea ce spunea nu se repeta și dacă ăsta-i un adevărat limbaj, sînt gata să mă prefac într-un alchimist. În disperare de cauză, am abandonat, i-am spus Tuil și asta păru să-i convină.

Dar Tuil se agățase de cîteva dintre cuvintele mele de care-și amintea și presupun că era o mare izbîndă, cînd ești obișnuit cu o limbă pe care trebuie s-o creezi pe măsură ce-o vorbești.

În ceea ce mă privește, nu izbuteam să înțeleg felul lui de a se exprima, fie că era prea subtil pentru mine, fie că pur și simplu n-aveam același mod *de a gîndi* — și cred că adevărul e mai curînd acesta.

Am avut și alte motive de a opta pentru această explicație. După ce am renunțat la tentativele mele lingvistice, am încercat cu matematica. Am desenat pe sol 2+2=4 și am făcut demonstrația cu pietricele. Tuil înțelese și mă informă, la rîndul său, că 3+3=6. Se părea din nou că aveam să ajungem la un rezultat.

Știind deci că Tuil avea cel puțin o instrucție primară, am desenat un cerc, am arătat spre el apoi spre Soarele gata să dispară. Am adăugat succesiv pe Mercur, Venus, Pămîntul și Marte, am întîrziat asupra acestei din urmă planete și am făcut o mișcare circulară cu mîna, înglobînd tot ceea ce ne înconjura pentru a explica astfel că ne aflam acolo.

Voiam să-l fac să priceapă treptat că veneam de pe Pămînt. Tuil înțelese perfect întreaga diagramă. cotcodăci și cîrîi din belșug, apoi adăugă cu lovituri de cioc sateliții lui Marte, Deimos și Phobos, precum și propria noastră Lună. Știți ce dovedește asta? Pur și simplu că rasa lui Tuil folosește telescoapele. Că posedă o civilizație înaintată!

— Ba deloc, ripostă Harrison. Luna se vede de aici ca o stea de mărimea a cincea. Mișcarea ei de revoluție poate fi urmărită cu ochiul liber.

— Luna, da, amice, dar Mercur? Mercur nu poate fi văzut de pe Marte fără instrumente astronomice. Tuil cunoștea existența lui Mercur pentru că așezase Luna lîngă planeta a *treia*, nu a doua!... Altfel, ar fi plasat Pămîntul pe locul al doilea și pe Marte pe al treilea, în loc de al patrulea!... N-am dreptate?

— Hm! răspunse Harrison.

— În orice caz mi-am continuat lecția, căci aveam speranțe. Am arătat spre Pămîntul din diagramă, apoi spre mine și, spre a mă face mai bine înțeles, spre Pămîntul cel adevărat, scînteind verde-strălucitor aproape la zenit.

Tuil cîrîi cu atîta ardoare, încît am fost sigur că înțelesese. Era teribil de agitat, sărea pe loc. Cu gesturi largi, arăta spre el, spre cer, din nou spre el, din nou spre cer.

Își lovea pîntecul, arăta spre Arcturus, spre propriul său cap, spre Spica, își atingea picioarele și îmi arăta o jumătate de duzină de stele, în timp ce eu îl priveam uluit.

Deodată, făcu un salt formidabil... Ah, ce salt! Drept spre stele, la o înălțime de cel puțin douăzeci de metri. L-am văzut profilat pe cer, rotindu-se în jurul propriei lui axe, și căzînd cu capul în jos, pentru a-și înfinge ciocul ca o suliță în soarele meu desenat pe nisip. Drept în mijloc!

— Era nebun! declară comandantul. Nebun de-a binelea.

— Este exact ceea ce gîndeam și eu. Am rămas cu gura căscată, privindu-l, în vreme ce el își relua poziția orizontală. Apoi mi-am zis că nu mă înțelesese. Am reînceput comedia mea afurisită, care s-a terminat în același fel: Tuil cu ciocul înfipt în mijlocul desenului meu.

— Poate că e un rit religios? se încumetă Harrison.

— Poate, răspunse Jarvis, care părea să se îndoiască. Ajunsesem într-un punct mort. Puteam să schimbăm idei pînă la un moment dat și apoi — trosc!... Era ceva care ne deosebea, fără nici un raport posibil. Sînt sigur că Tuil mă socotea la fel de absurd precum îl socoteam eu pe el. Adevărul este că fiecare dintre noi privea lucrurile dintr-un unghi diferit și că unghiul său de vedere era, poate, la fel de valabil ca al nostru.

Imposibil să găsim un punct de contact, asta-i tot. Totuși, în ciuda dificultăților, aveam o adevărată simpatie pentru Tuil și am o stranie certitudine că și el ținea la mine.

— Un nebun! repetă comandantul, un smintit...

— Nu, zău? Stai să vezi... Oricum, am renunțat la tentativele mele și m-am strecurat în sacul de dormit. Focul nu mă încălzise deloc, dar afurisitul de termo-sac... După cinci minute, a trebuit să-l deschid puțin — și brr! Nasul

mi-a intrat în contact cu aerul la — 60° și am fost înzestrat pe loc cu această mică și plăcută degerătură, care s-a adăugat loviturii primite cu prilejul prăbușirii rachetei.

Nu știu ce-o fi crezut Tuil despre somnul meu. Se așezase la oarecare distanță dar, cînd m-am trezit, dispăruse.

În timp ce mă extrăgeam din sac, am auzit ceva ca un ciripit și iată-l că sosește, plonjind de la înălțimea a trei etaje, de pe faleza deșertului Thyle, pentru a ateriza în cioc, lîngă mine.

Am arătat spre mine și apoi spre nord, Tuil arătă spre el și apoi spre sud, dar cînd mi-am luat lucrurile pe umeri și am pornit la drum, a venit cu mine.

Și atunci, să vezi goană !... Cincizeci de metri dintr-un salt, despicînd aerul ca o săgeată și înfingîndu-se în cioc, la sosire. Părea foarte surprins de mersul meu greoi, dar se resemnă și îmi ținu tovărășie. Numai că, după cîteva minute, nu se mai putea reține, trebuia să se avînte și să aterizeze în cioc, la cincizeci de metri în față.

Apoi, se întorcea în același fel. La început, eram cam nervos văzînd ciocul uriaș sosind în direcția mea, dar el se înfingea totdeauna alături, în nisip.

Străbăteam astfel, amîndoi, Mare Chronium. Mereu aceleași plante idioate și aceiași biopozi verzi... Flecăream — nu pentru că ne-am fi putut înțelege, dar ca să ne treacă de urît. Eu cîntam, și cred că și el făcea la fel. Unele dintre trilurile lui vădeau chiar un fel de ritm subtil.

Apoi, pentru variație, Tuil demonstra proaspetele lui noțiuni de limbă engleză. Arăta spre o stîncă, spunea „piatră", arăta spre un bolovan și repeta „piatră", sau îmi atingea brațul, spunea „Tick" și-mi repeta numele de nu știu cîte ori.

Părea să se amuze mai ales la gîndul că un singur cuvînt poate să însemne același lucru de două ori la rînd, sau poate să denumească două lucruri diferite.

M-am întrebat dacă limbajul său nu era, din întîmplare, asemănător celui al anumitor populații primitive de pe Pămînt, știi Harrison, de exemplu al triburilor de negri, care nu au nici un termen generic. Nu au cuvinte pentru mîncare, apă, om, ci cuvinte care înseamnă mîncare *bună*, sau mîncare *rea*, sau apă *de ploaie*, sau apă *de mare*, sau om *puternic*, sau om *slab*, dar, repet, nu denumiri generale.

Sînt prea primitivi pentru a înțelege că apa de ploaie și apa de mare sînt două aspecte diferite ale aceluiași lucru.

Totuși, cu Tuil era altceva, doar și între noi exista o deosebire misterioasă, spiritele noastre erau cu totul străine unul altuia. Dar ne simțeam foarte bine împreună.

— Nici nu-i de mirare, doi smintiți ! comentă Harrison. Erați făcuți să vă simpatizați.

— Să admitem ! Dar țin și la tine ! replică Jarvis, cu promptitudine. Te rog să mă crezi că Tuil nu era nebun. În orice caz, n-ar fi de mirare să aibă ceva de adăugat atît de lăudatei noastre înțelegențe omenești. O, nu cred că era superinteligent, dar să nu uităm că reușise să priceapă ceva din modul de funcționare al minții mele, pe cînd eu n-am izbutit încă să înțeleg nimic din al său.

— Pentru că n-avea ! decretă Harrison, în timp ce Putz și Leroy clipeau de încordare.

— Ai să poți să judeci după ce-am să isprăvesc... Deci, timp de două zile, am mers prin Mare Chronium — Marea Timpului. Nu puteam decît să fiu de acord cu acest nume dat de Schiaparelli... Doar o întindere cenușie, interminabilă și nici un alt semn de viață în afara plantelor bizare. Era atît de monoton, încît am fost mulțumit, spre seara celei de-a doua zile, văzînd cum apare deșertul Xanthus.

Eram destul de epuizat, dar Tuil părea la fel de proaspăt ca la început, cu toate că nu-l văzusem niciodată nici bînd, nici mîncînd. Presupun că ar fi putut să

traverseze Mare Chronium în două ceasuri cu salturile sale de cincizeci de metri, dar a rămas lîngă mine.

O dată sau de două ori, îi oferisem apă. El luase paharul, aspirase lichidul cu ciocul, apoi îl retrimisese într-un jet subțire în paharul pe care mi-l înapoiase cu gravitate.

În clipa în care am găsit deșertul Xanthus, sau cel puțin falezele care-l mărginesc, s-a pornit unul dintre aceste blestemate vîrtejuri de nisip — cum am avut și aici, dar nu atît de neplăcute. Vă imaginați ce înseamnă asta în timpul mersului. Mi-am adăpostit fața sub capușonul transparent al termo-sacului și am văzut că Tuil își acoperea nările cu un fel de pene care-i creșteau ca o mustață sub cioc, iar ochii cu un hățiș de aceeași natură.

— Aha ! exclamă Leroy, micul biolog. E un animal de deșert !

— Și de ce, mă rog ?

— Nu bea apă... E adaptat la furtunile de nisip...

— Asta nu dovedește nimic ! Nicăieri pe această pilulă uscată căreia-i spunem Marte nu există apă de risipit. Pe Pămînt s-ar numi deșert de la un capăt la altul... După ce s-a potolit furtuna, a continuat să sufle o mică briză, nu destul de puternică pentru a ridica nisipul.

Și deodată, dinspre falezele lui Xanthus se iviră bule transparente, ca niște mingi de tenis de sticlă ! Erau destul de ușoare pentru a pluti în acest aer rarefiat — și goale. Ce puțin cînd am spart una sau două n-a ieșit decît un miros urît.

L-am întrebat pe Tuil și tot ce am scos de la el a fost „Nu, nu, nu". Am crezut că nu știe ce erau. Bulele continuară să treacă, asemeni unor baloane de săpun, și noi ne-am urmat drumul spre Xanthus.

După o clipă, Tuil îmi arătă o bulă, rosti „piatră", dar eram prea obosit pentru a începe o discuție atît de complicată. Am descoperit, mai tîrziu, ce voise să spună.

Nu se mai vedea prea bine cînd am ajuns, în sfîrșit, la poalele falezelor. Am hotărît să dorm, dacă era posibil,

pe platou. Presupuneam că vegetația din Mare Chronium, oricît de săracă ar fi fost, putea să adăpostească mai multe primejdii decît nisipul lui Xanthus. Nu pentru că aș fi avut motive de teamă — nu cunoaștem decît creatura neagră cu tentacule care-l înșfăcase pe Tuil și ea era probabil sedentară, mulțumindu-se să atragă victimele care-i treceau prin preajmă.

Nu era deci nici un risc să fiu prins în capcană în timpul somnului, cu atît mai mult cu cît Tuil părea să nu doarmă niciodată, mulțumindu-se să stea răbdător lîngă mine toată noaptea. De fapt, cum ajunsese în situația aceea ? N-aveam nici un mijloc de a mă lămuri.

Am aflat și asta, mai tîrziu. E ceva groaznic, diavolesc...

Am căutat un loc prielnic pentru urcușul falezei. Pentru Tuil, nu era nici o problemă : faleza era mai joasă decît aceea a deșertului Thyle, cam cu douăzeci de metri.

Am început să mă cațăr, blestemînd rezervorul de apă — era singurul moment cînd mă jena — și, deodată, am auzit un sunet care mi s-a părut cunoscut.

Știți cît de înșelătoare sînt zgomotele în acest aer rarefiat. O împușcătură seamănă cu destupatul unei sticle. Dar sunetul acela era zumzetul regulat al unei rachete și, într-adevăr, cel de-al doilea vehicul auxiliar trecea cam la cincisprezece kilometri spre vest, în lumina apusului...

— Eram eu, încuviință Putz. Te căutam.

— Desigur... Dar asta nu-mi prea ținea de cald... M-am agățat de faleză, am urlat, am făcut semne cu un braț. Tuil văzuse și el și cîrîia, scotea triluri, sărea pînă pe platou, și de acolo foarte sus, în văzduh.

Vai, obiectul pe care-l urmăream pătimaș cu privirea dispăru spre sud, în amurg...

M-am urcat pe platou. Tuil era la fel de frenetic, arătîndu-mi cerul, cîrîind într-una, sărind și aterizînd cu nasul în nisip.

Am arătat spre sud, apoi m-am lovit cu pumnul în piept și el spuse : „Da... Da...“ Am avut impresia că, pentru el, obiectul zburător era o ființă din aceeași familie cu mine. Probabil o rudă.

Sînt sigur acum că îi subestimam inteligența.

Decepționat că n-am putut să vă atrag atenția m-am grăbit să mă vîr în termo-sac, căci frigul nocturn își arăta colții. Tuil își înfipse ciocul în nisip, își replie labele și brațele în sus, semănînd astfel izbitor cu unul dintre acei arbuști fără frunze pe care-i cunoaștem. Cred că a rămas toată noaptea în această poziție.

— Mimetism protector, hotărî Leroy. Vezi, e într-adevăr o ființă de deșert.

— Am pornit din nou dimineața, reluă Jarvis. Nu făcusem o sută de metri, cînd am văzut ceva straniu. Un aliniament de piramide mici, foarte mici, neavînd mai mult de cincisprezece centimetri înălțime, cît vedeam cu ochii.

Erau construite din cărămizi miniscule, goale pe dinăuntru și trunchiate sau sfărîmate în vîrf, cu o deschizătură. Am arătat spre ele întrebîndu-l pe Tuil : „Ce-i asta ?“, dar el scoase cîteva piiuituri ca pentru a-mi răspunde că nu știe.

Am urmat aliniamentul piramidelor pentru că se înșirau spre nord, în direcția rachetei noastre. Ceasuri după ceasuri...

Apoi, am observat un alt lucru bizar. Erau mai mari ! Același număr de cărămizi în fiecare, dar cărămizile erau mai mari.

Spre prînz, piramidele îmi ajungeau la umăr. Am aruncat o privire într-una sau două, mereu asemănătoare, trunchiate în partea de sus și goale. Am cercetat și

cîteva cărămizi. Erau de siliciu și vechi din vremea Facerii.

— De unde știi ? interveni Leroy.

— Erau roase, rotunjite la colțuri... Siliciul nu se uzează ușor, nici pe Pămînt.. iar în atmosfera asta !...

— Ce vîrstă crezi că aveau ?

— Cincizeci de mii de ani... O sută de mii... De unde să știu ? Cele mici, întîlnite dimineața, erau mai vechi, poate de zece ori mai vechi... Se sfărîmau... Ce înseamnă asta ? Cinci sute de mii de ani ? Cine știe ?

Jarvis tăcu o clipă, apoi reluă :

— Fără să se oprească din mers, Tuil spusese „piatră", arătînd spre piramide. Mai rostise acest cuvînt și înainte. Dar acum avea mai mult sau mai puțin dreptate. Am încercat să-l întreb, indicînd cu degetul una dintre ciudatele construcții : „Ca și noi ?", arătînd succesiv spre el și spre mine.

Tuil scoase un fel de cîrîit negativ și spuse : „Nu, nu". Adăugă : „Nu, un-un-doi !... Nu, doi-doi-patru !" frecîndu-și pîntecul. L-am privit fix. El reîncepu : „Nu, un-un-doi !... Nu, doi-doi-patru !" Am rămas cu gura căscată.

— O dovadă în plus, exclamă Harrison. Un smintit !

— Crezi ? întrebă Jarvis, ironic. Nu e și părerea mea. Desigur nu pricepi acest „Nu, un-un-doi".

— Nu... ca și tine, dealtfel !

— Ba eu cred că pricep... Tuil folosea puținele cuvinte englezești pe care le cunoștea pentru a exprima o idee foarte complexă. Poți să-mi spui cu ce asociezi matematicile ?

— Să vedem... Cu astronomia... sau... sau cu logica...

— Asta e ! „Nu, un-un-doi"... Tuil îmi explica în felul acesta că neștiuții constructori ai piramidelor nu erau ființe ca noi, ființe inteligente, făpturi înzestrate cu rațiune. Ai înțeles ?

— Să fiu al naibii !

— Nici o grijă : vine și asta.

— Dar, interveni Leroy, de ce-și freca pîntecul bizarul tău însoțitor ?

— De ce ?... Pentru că, scumpul meu biolog, acolo i se află creierul. Nu în micul său cap... În burdihan !

— Imposibil !

— Pe Pămînt, da, pe Marte, nu !... Nimic nu e terestru aici... Nici flora, nici fauna... biopodele tale o dovedesc !

Jarvis surîse ironic și își reluă narațiunea :

— Ne-am urmat drumul. Spre amiază, al treilea fapt straniu. Sfîrșitul piramidelor.

— Nu mai era nici una ?

— Nici una, iar ultima — aveau acum trei metri înălțime — ultima era închisă ! Înțelegi ? Constructorul, cine-o fi fost, era încă înăuntru și pista lui, pe care mersesem, își avea originea cu jumătate de milion de ani în urmă.

Tuil observase și el, odată cu mine, piramida închisă. Mi-am scos automatul, încărcat cu gloanțe explozive Bolland, iar Tuil, ca un prestidigitator, făcu să apară din săculețul lui un mic și ciudat pistol de sticlă. Semăna cu ale noastre, în afara mînerului care era mai mare, adaptat mîinii sale cu patru ghiare.

Înaintam cu prudență, cu armele pregătite, de-a lungul piramidelor goale. Tuil văzu cel dintîi ceva mișcîndu-se. Partea de sus a construcției se ridica prin smucituri repetate și se nărui deodată, cu un zgomot înăbușit. Și atunci, am văzut... am văzut ieșind...

Un lung braț gri-argintiu apăru, trăgînd după el un trup cuirașat cu solzi de asemenea gri-argintii, cu reflexe vagi. Brațul scoase trupul din gaură și animalul se prăvăli pe nisip.

O creatură imposibilă — un fel de butoiaș gros, cenușiu, cu un braț și o gaură care putea fi socotită drept gură

la un capăt, și o coadă dreaptă, ascuțită, la celălalt. Asta-i tot.

Nici alte membre, nici ochi, nici urechi, nici nas, nimic! Monstrul se tîrî cîțiva metri, își înfipse în nisip coada ascuțită, se ridică și se lăsă în ea, pur și simplu.

L-am privit zece minute înainte de a-l vedea mișcînd din nou. Cu un scîrțîit și un fîșîit — ca și cum cineva ar fi boțit o hîrtie foarte rigidă — brațul se îndreptă spre gură și hop!... scoase din ea o cărămidă!...

Brațul așeză cu grijă cărămida pe sol și creatura își reluă imobilitatea.

Zece minute mai tîrziu... o altă cărămidă. O cărămidărie naturală, nu alta! Mă pregăteam să plec, cînd Tuil rosti „piatră". Am zis: „Cum"? și el repetă. Apoi, cu acompaniament de triluri, adăugă: „Nu... nu" și termină cu un zgomot repetat de respirație șuierătoare.

Ei bine, de data asta am înțeles imediat, ca prin miracol! Am articulat „Nu, respirație?" și am demonstrat ceea ce voiam să spun. Extaziat, Tuil îmi răspunse: „Da... da... nu... nu... spirație", urcă drept în sus dintr-un salt și ateriză în cioc la mai puțin de un pas de cărămidar.

Am trecut printr-un moment de spaimă. Brațul tocmai urca, pentru a lua o cărămidă. Mă așteptam să-l văd pe Tuil înhățat, ciopîrțit, dar... nimic! Tuil lovi cu ciocul creatura, brațul așeză metodic cărămida lîngă celelalte.

Tuil lovi și mai tare, spunînd „Piatră!" și mi-am pus la încercare curajul ducîndu-mă să verific eu însumi.

Tuil avea din nou dreptate. Monstrul era într-adevăr de piatră, și nu respira!

— De unde știi? îl întrebă Leroy, cu ochii sclipind de interes.

— Doar sînt chimist, bătrîne! Cărămidarul era literalmente un bloc de siliciu. Nisipul conținea, probabil, siliciu pur și monstrul se hrănea cu el. Mă urmărești, Leroy? Noi — și Tuil, și plantele astea ciudate, pînă și biopodele — aparținem unui sistem de viață bazat

pe carbon, în vreme ce această ființă minerală trăiește datorită unui alt joc de reacții chimice, întemeiate pe siliciu.

— Viață silicioasă ! urlă Leroy. I-am bănuit întotdeauna existența și iată acum dovada !... Trebuie neapărat să...

— Evident !... Evident ! îi întrerupse Jarvis. Poți să te duci să vezi cu ochii tăi. În orice caz, creatura trăia fără să trăiască, mișca la fiecare zece minute și numai pentru a așeza o cărămidă... altfel spus, pentru a se debarasa de deșeurile sale. Înțelegi, bătrîne ? Noi sîntem alcătuiți din carbon, deșeurile noastre constă deci din bioxid de carbon, dar cum cărămidarul nostru e alcătuit din siliciu, deșeurile *lui* sînt din bioxid de siliciu — silice. Și cum silicea este un corp solid, rezultatul : cărămizi.

În felul acesta, ființa minerală se zidește, sfîrșește prin a se închide în propria ei piramidă și, atunci, iese din ea pentru a reîncepe mai departe.

Nu-i de mirare că scîrțiie ! O creatură de cinci sute de mii de ani !...

— Cum poți să-i evaluezi vîrsta ? interveni Leroy, nerăbdător.

— Să vedem... Am urmat aliniamentul piramidelor de la început, nu-i așa ? Dacă individul n-ar fi fost unicul constructor, seria s-ar fi întrerupt undeva, înainte ca eu să ajung la el și ar fi reînceput cu piramide mici.

Nu-i ușor de înțeles ?

Și mai e ceva... Creatura se reproduce, sau cel puțin încearcă. Înainte de apariția celei de-a treia cărămizi, am auzit un foșnet ușor și am văzut apărînd un val de bule mici și cristaline : sînt sporii lui, sau ouăle, sau semințele, cum vrei să le spui. S-au îndepărtat săltînd și resăltînd prin deșertul Xanthus, așa cum cele dinainte trecuseră pe lîngă noi în Mare Chronium.

Am o idee în legătură cu modul lor de funcționare — asta pentru informarea ta, Leroy. Presupun că subțirea coajă cristalină de silice nu e decît un simplu înveliș protector, ca o coajă de ou și că principiul activ este mirosul, în interior. Un fel de gaz care atacă siliciul. Cînd coaja se sparge nu departe de un zăcămînt, se produce probabil o reacție care sfîrșește prin a da naștere unei creaturi asemeni celei văzute de mine.

— Ar fi trebuit să încerci ! se lamentă micul francez. Trebuia să spargi una, ca să vezi...

— Dar este exact ceea ce am făcut. Am spart două, pe nisip. E de ajuns să treci din nou pe aici peste, să spunem, zece mii de ani, pentru a verifica dacă am plantat monștrii piramidelor... Atunci va exista cu siguranță un rezultat.

Jarvis făcu o pauză, ca să-și tragă răsuflarea.

— Ce creatură !... Vi-o puteți închipui ? Oarbă, surdă, mută, fără nervi, fără creier, doar un automat și, totuși... o ființă nemuritoare !... Menită să scoată cărămizi, să construiască piramide atîta timp cît vor exista siliciu și oxigen.

Chiar atunci, se va opri doar. Nu va muri. Și dacă întîmplările unui milion de ani îi vor pune iar la îndemînă hrana, ea va fi acolo, gata să funcționeze din nou, în vreme ce creieri și civilizații vor rămîne departe în trecut... O făptură incredibilă — și totuși am întîlnit una și mai stranie.

— Într-un coșmar, fără îndoială !

— Bine zis ! comentă Jarvis, sobru. Da, poate fi numită creatură de coșmar. Ființa cea mai teribilă, cea mai înfricoșătoare care poate fi imaginată ! Mai primejdioasă decît un leu, mai vicleană decît un șarpe.

— Povestește ! imploră Leroy. Cît aș vrea să văd această ființă !

— Nu te sfătuiesc ! replică Jarvis, rămînînd mut cîteva clipe. Eram obosit, descurajat de dispariția lui Putz

și a rachetei sale. Tuil mă călca pe nervi cu trilurile și cu picajele lui în cioc. Lăsasem în urmă piramidele și mergeam, tăcut, ceasuri după ceasuri, prin deșertul de o deznădăjduitoare uniformitate.

Pe la mijlocul după-amiezii, am ajuns într-un punct de unde se distingea la orizont o linie joasă și întunecată. Știam despre ce era vorba. Un canal. Zburasem pe deasupra lui, la venire, în rachetă și asta însemna că nu străbătusem decît o treime din deșert. O adevărată plăcere, nu-i așa ? Și, totuși, urmam întocmai orarul pe care mi-l fixasem.

Ne apropiam încet de canal. Mi-am amintit că era tivit cu o bandă largă de vegetație — și că acolo se afla un *Oraș de noroi.*

Am spus că eram obosit. Visam la o mîncare caldă, apoi spiritul meu începu să vagabondeze, îmi spuneam că pînă și Borneo mi-ar părea un rai dacă aș scăpa de planeta asta aiurită. Apoi mi-am amintit de bătrînul meu New York și m-am gîndit la o fată drăguță, Fancy Long. Știi la cine mă refer, Harrison ?

— Da... Actriță la televiziune. Am văzut-o de multe ori. O blondă drăguță — dansează și cîntă în emisiunea *Maté Yerba.*

— Exact. O cunosc foarte bine. Sîntem prieteni. A fost chiar de față la plecarea lui „Ares". Mă gîndeam deci la ea, mă simțeam singur, apropiindu-mă împreună cu Tuil de linia vegetației sărace.

Și atunci... Mi-a scăpat o înjurătură. Ea era acolo !... Da... Fancy Long !... N-aveam cum să mă înșel, stătea sub unul dintre copacii aceia stranii, numai surîs, și-mi făcea semne, așa cum mi-o aminteam din momentul decolării.

— Asta-i acum !... Te-ai smintit și tu ! declară Harrison.

— Bătrîne, în clipa aceea mi-am spus același lucru. Mă holbam la ea, mă ciupeam, închideam ochii, îi deschi-

deam, priveam iar — și Fancy Long era mereu acolo, din ce în ce mai fermecătoare, cu chemările ei.

Tuil văzuse și el ceva. Cotcodăcea, cîrîia dar abia îl auzeam. Alergam spre ea, fără să-mi pun nici o întrebare, fascinat.

Tuil mă ajunse dintr-o săritură, cînd eram doar la cinci metri de Fancy. Mă apucă de braț și croncăni cît îl ținea gîtlejul : „Nu ! Nu ! Nu !“ M-am scuturat ca să mă eliberez — era ușor de parc-ar fi fost de bambus — dar îmi înfipse ghearele în braț, țipînd și mai tare.

Pînă la urmă, am avut o sclipire de bun-simț și m-am oprit la mai puțin de trei metri. Ea era acolo, continuînd să-mi facă semne și să surîdă, să surîdă și să-mi facă semne, iar eu o priveam, la fel de mut ca Leroy, în timp ce Tuil cîrîia și țipa febril.

Știam că nu putea fi adevărat — și totuși ea era acolo, în fața mea. Am îngăimat : „Fancy... Fancy Long !“

Ea continuă să surîdă și să facă gesturi. Părea întrutotul reală, ca și cum n-aș fi lăsat-o la o depărtare de șaizeci de milioane de kilometri. Tuil o țintì cu pistolul său de sticlă. L-am apucat de braț și el încercă să se elibereze din strînsoare.

Arătă spre Fancy, strigînd : „Nu 'spirație ! Nu 'spirație !“. Am înțeles : voia să spună că nu era vie. Ah, prieteni ! Mi se-nvîrtea capul. Oricum, mă treceau fiorii văzîndu-l cu arma îndreptată asupra ei. Nu știu de ce, am rămas nemișcat, privindu-l cum o ochește cu grijă. Apăsă pe mînerul pistolului, am văzut o pală de aburi și... Fancy Long dispăru.

În locul ei, un nod de tentacule negre, hidoase, care se contorsionau... O creatură oribilă ca aceea căreia i-l smulsesem pe Tuil.

Creatura de coșmar !... Am rămas țintuit locului, stupefiat și prostit, privindu-i agonia, în vreme ce Tuil scotea triluri și șuiera. Apoi îmi atinse brațul, arătă spre monstrul care se zvîrcolea în ultimele spasme și spuse :

„Tu-un-un-doi... El-un-un-doi“... N-am înțeles decît după ce l-am auzit repetînd de opt„ zece ori. Voi ați priceput ?

— Da, chelălăi Leroy. Știu... Creatura captează gîndurile. Dacă ar fi fost un cîine — un cîine flămînd care visează un os bine garnisit cu carne — ar fi văzut în fața lui osul acesta... sau i-ar fi simțit mirosul... Așa e ?

— Exact, încuviință Jarvis. Creatura de coșmar folosește dorințele victimei sale pentru a-i întinde capcana. Pasărea mascul, în sezonul cuiburilor, și-ar vedea soața, vulpea rătăcind în căutarea prăzii ar zări un iepure fără apărare.

— Dar cum face ? întrebă Leroy.

— De unde să știu ?... Cum face șarpele, pe Pămînt, pentru a vrăji o pasăre pînă ce-i cade în gură ? Și nu există pești ai abisurilor care-și atrag victimele în același fel ? Dumnezeule !... Jarvis continuă cu un tremur în voce : Vă dați seama de viclenia acestei creaturi de coșmar ? Acum sîntem preveniți, dar cum să ne mai încredem în proprii noștri ochi ?... Ați putea să mă vedeți, aș putea să-l văd pe unul dintre voi și... s-ar putea să nu fie decît o alta dintre aceste orori negre !

— Și însoțitorul tău cum a ghicit ? interveni Harrison.

— Tuil ? Mă întreb și acum... Poate că se gîndea la un lucru care n-avea cum să mă atragă și, cînd am început să alerg, și-a dat seama că vedeam altceva decît el, ceea ce l-a alarmat. Sau poate că monstrul e capabil să proiecteze doar un singur miraj și Tuil a văzut ce vedeam și eu — sau nimic. N-am avut cum să-l întreb. Dar e încă o dovadă că inteligența lui este egală cu a noastră — dacă nu superioară.

— Cum ? protestă Harrison. Ce te face să crezi că inteligența lui rivalizează cu inteligența umană ?

— Multe lucruri. Mai întîi, creatura piramidelor. El nu văzuse nici una înainte, mi-a spus-o. Totuși a clasat-o printre automatele moarte-vii minerale.

— Putea să fi auzit vorbindu-se... Nu uita că trăiește prin părțile astea, bătrîne.

— Să admitem... Dar limbajul ? N-am putut să prind nici una dintre ideile lui, iar el a reținut imediat șase sau șapte din cuvintele noastre. Și-ți dai seama ce idei complexe a izbutit să exprime cu aceste cîteva cuvinte ? Monstrul piramidelor, creatura de coșmar ! Cu o singură frază, m-a făcut să înțeleg că unul era un automat inofensiv, cealaltă un hipnotizator teribil de primejdios. Ce părere ai?

— Hm, mormăi Harrison.

— Poți s-o faci pe scepticul... Ai fi reușit același lucru cunoscînd doar șase cuvinte dintr-o limbă străină ? Mai mult, ai fi fost capabil să-mi explici că o altă ființă posedă o inteligență atît de diferită de a noastră, încît orice înțelegere între noi era imposibilă — mai imposibilă chiar decît între mine și Tuil ?

— Asta ce mai e ?

— Am să revin. Ceea ce vreau să demonstrez este că Tuil și ai lui sînt demni de prietenia noastră. Există cu siguranță undeva, pe Marte — și veți vedea că am dreptate — o civilizație și o cultură care le egalează pe ale noastre și, poate, le întrec. Comunicarea între ei și noi este posibilă. Tuil a dovedit-o. Asta ar putea să ceară ani și ani de încercări răbdătoare, căci spiritul lor nu e situat pe același plan cu al nostru, dar e oricum mai puțin îndepărtat decît cel al ființelor pe care aveam să le întîlnesc mai tîrziu — dacă au un spirit.

— Ce ființe ?

— Locuitorii orașelor de noroi, situate de-a lungul canalelor. Credeam că monstrul de siliciu și creatura de coșmar sînt cele mai stranii ființe imaginabile, dar mă înșelasem.

Făpturile despre care am să vă vorbesc sînt și mai uluitoare, și mai puțin de înțeles — infinit mai puțin decît Tuil, cu care, prin perseverență și concentrare, e posibil să te împrietenești și să faci un schimb de idei.

Am lăsat deci bestia cu tentacule să crape, încercînd să se tîrască pînă la vizuină, și am pornit spre canal. Covorul de ierburi colcăitoare se ferea din calea noastră și, cînd am ajuns pe mal, am văzut un firicel de apă gălbuie. Orașul pe care-l zărisem din rachetă semăna cu un mușuroi de cîrtițe. Se afla cam la un kilometru și jumătate, în dreapta, și aveam mare chef să merg acolo și să arunc o privire.

Mi se păruse pustiu și, chiar dacă ar fi fost bîntuit de niscaiva făpturi, Tuil și cu mine eram înarmați. Trebuie să spun, în treacăt, că pistolul lui Tuil e un instrument remarcabil. L-am examinat după povestea cu creatura de coșmar. Se pare că lansează o mică săgeată de sticlă otrăvită. Am socotit că avea o încărcătură de cel puțin o sută de lovituri. Și funcționează cu abur, bătrînul nostru abur !

— Cu abur ? repetă Putz. Și de unde provine aburul ?

— Din apă, firește !... Se poate vedea ușor, prin mînerul transparent. Mai era și o mică parte dintr-un alt lichid, gros și gălbui — cam cincisprezece centilitri. Strîngînd mînerul — căci nu are trăgaci — o picătură de apă și o picătură de lichid galben sînt injectate în camera de explozie și apa se vaporizează... plop !...

E simplitatea însăși, iar noi am putea utiliza același principiu. Acidul sulfuric concentrat ridică temperatura apei pînă aproape de punctul de fierbere. La fel și varul, potasiul, sodiul... Evident, arma nu avea bătaia armei mele, dar nu era un lucru foarte important în văzduhul ăsta rarefiat și putea să tragă tot de atîtea ori ca un revolver de *cowboy* într-un *western*. Și ce eficacitate, cel puțin față de viața marțiană !

Am încercat-o trăgînd într-una dintre plantele astea absurde și să mă ia dracu dacă planta nu s-a ofilit imediat, prefăcîndu-se în fărîme ! Este ceea ce mă face să cred că săgețile de sticlă sînt otrăvite.

Jarvis își reluă povestirea :

— Mergeam deci spre orașul de noroi, întrebîndu-mă dacă nu cumva constructorii acestor orașe erau aceia care săpaseră canalele. Tuil îmi dădu un răspuns negativ, gesticulînd spre sud.

Am conchis că sistemul de canale era opera unei alte rase, poate cea a lui Tuil. Dacă nu cumva există o altă rasă inteligentă sau ... o duzină. Marte e o lume atît de ciudată!

La o sută de metri de oraș, am traversat un fel de drum, o simplă pistă de noroi întărit, și acolo am văzut prima oară pe unul din constructorii mușuroaielor.

Ah, prieteni, vorbiți de creaturi fantastice!

Un butoiaș alungit, mergînd la trap pe patru labe și avînd patru tentacule. Fără cap, doar un trup și membre și un șir de ochi de jur împrejur. Partea de sus a butoiașului era o diafragmă întinsă ca pielea pe o tobă — și asta era tot.

Făptura trecu în goană pe lîngă mine, împingînd un cărucior gol, care părea din aramă. Nu păru să-și dea seama de prezența noastră, cu toate că parcă își aţinti ochii spre mine, în trecere.

Puțin după aceea sosi alta, tot cu un cărucior gol. Și, la fel, o șterse fără să ne dea cea mai mică atenţie. N-aveam să mă las ignorat de o bandă de butoiașe cu labe, care se jucau de-a trenul! Cînd se ivi un al treilea personaj, m-am înfipt în calea lui, gata să sar de-o parte, dacă nu s-ar fi oprit.

Dar el se opri. Se opri și diafragma lui emise un fel de sunet de tamburină. Am întins îndată amîndouă mîinile, exclamînd: „Sîntem prieteni!". Și ce credeţi că mi-a răspuns?

— „Încîntat să vă cunosc", sugeră Harrison.

— Dacă ar fi zis asta, n-aș fi fost mai stupefiat. El tamburină din diafragmă și zbieră deodată: „Sîntem p-p--p-prieteni!". În același timp, împinse pe neașteptate

căruciorul spre mine. Am sărit în lături și el spălă putina, în timp ce îl urmăream din ochi, prostit.

După un minut, sosi altul. Nu se opri, dar zbieră, în trecere : „Sîntem p-p-p-prieteni !“ și o șterse în galop. Cum învățase fraza asta ? Erau oare toate aceste creaturi în comunicare permanentă unele cu altele ? Făceau toate parte dintr-un organism central ? N-am idee, dar cred că Tuil trebuie să știe.

Și acum, toți cei care treceau ne salutau cu aceeași declarație. Era caraghios, n-aș fi crezut niciodată că am să găsesc atîția prieteni pe această sferă blestemată. Am făcut un gest întrebător la adresa lui Tuil. A înțeles probabil, căci a spus : „Un-un-doi, da !... Doi-doi-patru, nu !...“ Înțelegeți ?

— Evident, răspunse Harrison. E micul cîntec marțian.

— Cum ?... Ei bine, mă obișnuisem cu simbolismul lui Tuil și am interpretat astfel : „Un-un-doi, da !“ Aceste făpturi sînt inteligente. „Doi-doi-patru, nu !“ Această inteligență nu este similară cu a noastră, ci diferită și dincolo de logica lui doi și cu doi fac patru.

Poate că greșeam și Tuil voia doar să precizeze că inteligența lor era rudimentară, neîngăduindu-le să înțeleagă nimic mai presus de „Un-un-doi“. Dar ceea ce aveam să observ mai tîrziu mă face să cred că prima ipoteză este intemeiată.

După cîteva clipe, creaturile se întoarseră în grabă, una după alta, cu cărucioarele umplute cu pietre, nisip, bucăți de plante zgrunțuroase, tot felul de resturi. Ele ne aruncară, în tăcere, salutul lor prietenesc — nu chiar atît de prietenesc, cum veți vedea — și dispărură rapid.

Mi se păru că al treilea butoiaș cu labe era cel căruia mă adresasem și am hotărît să mai încerc o mică discuție.

El sosi, zbierînd „Sîntem p-p-p-prieteni !“ și se opri. Patru sau cinci dintre ochii lui mă priveau. Proferă din nou cuvîntul de trecere, împinse căruciorul, dar nu m-am mișcat. Atunci, afurisitul de butoiaș își lungi un tentacul

și-mi suci vîrful nasului cu doi clești în formă de degete.

— Ha ! Ha ! izbucni Harrison. Au precis simțul frumosului !

— Îți convine să rîzi ! Bietul meu nas lovit și degerat... Am urlat : „Ai !" Am sărit deoparte. Mizerabilul o șterse în goana mare și, din clipa aceea, formula generală deveni : „Sîntem prieteni ai !..." Ciudate ființe !

Împreună cu Tuil, am urmat atunci pista pînă la cel mai apropiat mușuroi. Creaturile plecau și veneau fără să se ocupe de noi, aducînd încărcăturile și coborînd într-un culuar care părea să ducă într-o mină părăsită. Și mereu acea frază invariabilă rostită în trecere, la fiecare ieșire sau intrare a unui butoiaș.

M-am apropiat de gura tunelului. Undeva în adînc se zărea o lumină. Nu era nici flacără, nici torță, ci un veritabil aparat de iluminat. Am presupus că voi putea să aflu vreun indiciu privind treapta de evoluție a acestei rase și am coborît la rîndul meu, cu Tuil urmărindu-mă pas cu pas, ceea ce îi prilejui un mic concert de triluri și ciripituri.

Lumina era ciudată. Pîrîia și trosnea ca o veche lampă cu arc, dar provenea de la o simplă tijă neagră înfiptă în peretele culoarului. Lumină electrică, fără nici o îndoială. Butoiașele păreau deci să fie destul de civilizate.

O altă lumină făcea să sclipească ceva nelămurit. M-am dus să văd. Nu era decît o grămadă de nisip lucitor. M-am întors, cu intenția de a ieși. Să mă ia naiba dacă intrarea nu dispăruse !

Mi-am spus că, probabil, culuarul făcea un unghi, sau că intrasem într-un pasaj lateral, dar mi-am dat seama curînd că mă aflam într-un adevărat labirint... Doar culuare sinuoase și uneori luminate, în care întîlneam, din cînd în cînd, un butoiaș cu labe, galopînd ca de obicei, cîteodată cu căruciorul, cîteodată fără.

Drept să vă spun, la început nu m-am neliniștit. Nu făcusem decît vreo cîțiva pași în interior. Dar toate încer-

cările noastre de a regăsi ieșirea păreau să ne ducă mai la adînc.

Mi-a venit ideea de a urmări unul dintre butoiașele care împingeau un cărucior gol, gîndindu-mă că avea să iasă pentru a căuta resturi, dar el nu făcu decît să meargă în cerc, prin diferite culuare, fără nici o țintă sigură. Pînă la urmă, începu să se rotească în jurul unui stîlp, ca un șoarece dansator japonez. Am abandonat, am lăsat rezervorul cu apă să cadă pe sol și m-am așezat.

Tuil era la fel de pierdut ca și mine. Am arătat în sus, iar el mi-a răspuns „Nu-nu-nu !", pe un ton neputincios. Și n-aveam ce aștepta de la localnici. Nu se ocupau deloc de noi, chiar atunci cînd afirmau că „Sîntem prieteni, ai !".

Nu știu cîte ceasuri ne-am tot învîrtit acolo ! Am ațipit de două ori, de oboseală. Tuil părea în continuare să n-aibă nevoie de somn. O luasem pe culuare ascendente, dar ele coborau imediat. În acest blestemat mușuroi, temperatura era constantă și n-aveai cum să deosebești ziua de noapte. După prima mea trezire, n-am știut nici măcar dacă dormisem o oră sau treisprezece ; eram incapabil să precizez, după ceas, dacă era amiază sau miezul nopții.

Am văzut o mulțime de lucruri stranii. În unele culuare am întîlnit mașini în mișcare, care nu păreau să producă ceva — pur și simplu roți care se învîrteau.

De mai multe ori, am văzut trecînd două butoiașe cu labe legate printr-unul mai mic, care creștea între ele.

— Partenogeneză ! izbucni Leroy. Partenogeneză prin înmugurire, ca lalelele !

— Dacă vrei, admise Jarvis. Și niciodată cel mai mic semn de atenție față de noi, în afară de, cum am mai spus, acel „Sîntem prieteni, ai !"... Nici un fel de viață de familie ; se mulțumeau să galopeze cu cărucioarele, să aducă resturile. Dar pînă la urmă, am descoperit ce făceau cu ele !

Avusesem un pic de noroc cu unul dintre coridoare : urcam de un timp și simțeam că trebuie să ne apropiem

de suprafață, cînd, deodată, am ieșit într-o sală al cărei tavan se rotunjea în boltă, singura pe care o întîlnisem în peregrinările noastre.

Și, prieteni, mi-a venit să dansez cînd am zărit o lumină care părea să fie aceea a zilei, printr-o fisură a bolții.

În sală era un fel de... de... mașină, o roată enormă care se învîrtea încet. Unul dintre butoiașe tocmai se indeletnicea cu vărsarea conținutului cărucior ului său sub această roată care strivea totul, zdrobind nisipul, pietrele, plantele și prefăcîndu-le într-o pulbere care curgea undeva.

Și în timp ce priveam, alte butoiașe soseau, își goleau cărucioarele și... asta era tot. Fără nici un sens. Ceea ce era întru totul în nota acestei planete aiurite.

Dar se mai petrecu și altceva, prea uluitor pentru a fi credibil. Una dintre aceste ființe abracadabrante, după ce își goli încărcătura, aruncînd căruciorul cu zgomot, se strecură sub roată. Am privit-o cum se lăsa măcinată, prea stupefiat pentru a putea emite vreun sunet. Și, peste o clipă, alta o imită. Era absolut metodic. Unul dintre butoiașele fără cărucioare îl lua pe cel părăsit.

Tuil nu părea uimit. I-am semnalat sinuciderea următoare și el ridică din umeri, cît se poate de omenește, ca pentru a spune : „Ce pot să fac ?". Probabil că era întrucîtva la curent.

Și mai e ceva.

Dincolo de roată, pe un piedestal nu prea înalt, strălucea un obiect. Era un fel de ou de cristal fluorescent, cu iradiații de o temperatură infernală. Fața și mîinile mă dureau de parcă aș fi suportat o descărcare statică. Atunci am făcut o nouă descoperire surprinzătoare. Îți amintești, Harrison, negul pe care-l aveam la degetul mare ? Poftim, uită-te !

Jarvis întinse mîna.

— S-a uscat, bătrîne... Și a căzut... uite-așa. Iar nasul... Bietul meu nas... Durerea a dispărut ca prin ma-

gie ! Oul avea proprietăţile razelor X dure, sau ale radiaţiilor gama, dar mult mai folositoare, pentru că nu atacau decît ţesutul bolnav, cruţînd ţesutul sănătos.

Îmi spuneam că ar fi un magnific dar pentru Pămînt, cînd izbucni o hărmălaie asurzitoare. M-am precipitat, împreună cu Tuil, de cealaltă parte a roţii şi am constatat că un cărucior fusese sfărîmat. Probabil o neglijenţă a unui sinucigaş...

Atunci toate butoiaşele începură să zbiere să tamburineze în jurul nostru şi vacarmul lor era fără îndoială ameninţător. Un grup înaintă, noi am dat înapoi pentru a ieşi din culoarul prin care mi se păruse că intrasem şi butoiaşele ne urmară mîrîind, unele împingînd cărucioare, altele fără nimic.

Ce brute înnebunite !... Urlau toate în cor : „Sîntem prieteni, ai !"... Nu-mi plăcea deloc acest „ai", care mi se părea mult prea sugestiv...

Tuil îşi scoase pistolul de sticlă. M-am debarasat grăbit de rezervorul de apă, pentru a avea o mai mare libertate de mişcare şi m-am înarmat şi eu. Am continuat să ne retragem în culuarul ascendent, cu douăzeci de butoiaşe cu labe urmărindu-ne de aproape.

Lucru uimitor, cele care veneau de afară cu cărucioarele pline treceau la cîţiva centimetri de noi, fără să se oprească.

Tuil observase şi el asta. Deodată, scoase cărbunele său aprins, îl apropie de un cărucior cu resturi vegetale... Puf ! ...Întreaga încărcătură începu să ardă, dar butoiaşul îşi continuă drumul imperturbabil, fără să-şi schimbe alura !

Incidentul cree totuşi oarecare dezordine printre prietenii noştri şi, în acest timp, am observat fumul care trecea prin culuar învîrtejindu-se pe lîngă noi şi am văzut ieşirea !

L-am înhăţat pe Tuil şi ne-am năpustit afară, cu douăzeci de butoiaşe pe urmele noastre. Lumina zilei mi se păru un paradis, cu toate că, după cum am constatat îndată, soarele era gata să dispară la orizont. Era un dezastru, fiindu-mi imposibil să supravieţuiesc nopţii marţiene fără termo-sac, sau cel puţin fără foc.

Lucrurile mergeau din ce în ce mai rău. Am fost încolţiţi între două mușuroaie, fără putinţa de scăpare. Nu deschisesem încă focul. Era inutil să irităm şi mai mult brutele care ne asediau. Se opriseră la mică distanţă şi reîncepură să-şi urle asigurările de prietenie, acompaniate de „ai !".

Situaţia continua să se agraveze. Un butoiaş cu labe se ivi împingînd un cărucior din care toţi semenii lui se aprovizionară cu suliţe subţiri de aramă, lungi cam de treizeci de centimetri şi foarte ascuţite... Zing ! Una dintre aceste săgeţi sosi, şuierîndu-mi pe la urechi. Era acum o problemă de viaţă şi de moarte. Trebuia să tragem.

Scurt timp lucrurile au mers bine. Ne ocupam mai ales de cei care erau aproape de cărucior, ceea ce reducea la minimum ploaia de suliţi, dar, deodată, se auzi un tunet de „prieteni" şi de „ai" şi din tunel ieşi o veritabilă armată.

Eram pierduţi, cu totul pierduţi, ştiam asta... Şi în aceeaşi clipă, mi-am dat seama că Tuil nu se afla în aceeaşi situaţie. Ar fi putut să sară cu uşurinţă peste mușuroiul de care ne lipisem cu spatele. Dar rămînea *pentru mine !...*

Aş fi plîns, dacă aş fi avut timp pentru asta. Îl simpatizasem pe Tuil de la început, dar aş fi fost oare capabil de un astfel de gest ? Admiţînd că l-aş fi smuls într-adevăr primei creaturi de coşmar, nu făcuse acelaşi lucru pentru mine ? L-am apucat de braţ, am făcut un gest în sus zicînd „Tuil". El protestă „Nu-nu-nu Tick" şi continuă să tragă cu arma lui de sticlă.

Ce era de făcut ?... Oricum, aș fi fost pierdut după apusul soarelui, dar cum să-i explic asta ? Am înginat : „Mulțumesc, Tuil.. Ești un om adevărat !“ și mi-am dat seama că nu era deloc un compliment. Un *om ?* Puțini sînt capabili de un asemenea gest.

Și *bang !*... trăgeam eu, și *puf !*... trăgea Tuil, și butoiașele aruncau sulițe, pregătindu-se de asalt, fără a înceta să strige că sînt prieteni...

Renunțasem la orice speranță cînd, fără veste, un înger căzu din cer sub înfățișarea lui Putz, care, cu jeturile inferioare, prefăcu în pulbere butoiașele cu labe.

Uraaa !... Am scos un urlet de bucurie, alergînd spre rachetă. Putz mi-a deschis trapa și am intrat rîzînd, plîngînd, vociferînd... Abia după un minut sau două mi-am amintit de Tuil. M-am uitat prin ublou tocmai la timp ca să-l văd sfîrșind un salt prin picajul tradițional în cioc, apoi avîntîndu-se din nou și dispărînd.

Mi-am scos sufletul pînă să-l conving pe Putz să-l urmărească. Dar înainte ca racheta să decoleze, s-a înnoptat — știți cum se petrece fenomenul ăsta aici, ca și cum a-i întoarce comutatorul ca să stingi lumina.

Am pornit pe deasupra deșertului, am aterizat o dată sau de două ori, am urlat „Tuil“ cît mă ținea gura.

Imposibil să-l regăsim. Putea să se ia la întrecere cu vîntul și tot ceea ce am auzit — dacă nu cumva mi s-a părut — au fost cîteva triluri îndepărtate, spre miazăzi.

Plecase și, pe cinstea mea, eu... eu aș fi vrut să nu fi plecat...

Cei patru oameni de pe „Ares“ rămaseră tăcuți, chiar și ironicul Harrison. Leroy le întrerupse meditația :

— Aș fi fost tare bucuros să-l văd.

— Da, încuviință Harrison, și apoi, apropò de povestea asta cu vindecarea negului, e totuși păcat că n-ai reușit să aduci oul de cristal... Poate că e acel leac al

cancerului pe care-l căutăm zadarnic de un secol și jumătate !

— Păi tocmai asta a dus la declanșarea ostilităților ! mormăi Jarvis.

Și scoase din buzunar un obiect strălucitor :

— Iată-l.

Este incontestabilă capacitatea autorului de a descrie într-o manieră credibilă forme de viață radical diferite de cele terestre, fără a face uz de clișeele atotstăpînitoare în magazinele de science fiction *ale timpului. Jacques van Herp are dreptate afirmînd că aceste publicații „Sînt responsabile mai ales de înmulțirea rapidă a B.E.M.-ilor,* Bug-Eyed-Monsters, *monștrii cu ochi de scarabei, întru totul dezgustători și antisociabili, cu tendințe lubrico-gastronomice" (21). Alternativa o constituie antropomorfismul cel mai plat, caracterizînd atît înfățișarea, cît și comportamentul făpturilor extraterestre. Nu în zadar saluta H. P. Lovecraft* Odiseea marțiană *în acești termeni : „Constat cu plăcere că cineva a scăpat în sfîrșit de lamentabilele banalități care alcătuiesc 99,99% din substanța tuturor povestirilor interplanetare. Mă bucur să văd că există cineva care poate să-și imagineze o altă planetă lipsită de regi antropomorfi și preafrumoase prințese și bătălii între nave spațiale și tunuri cu radiații și atacuri ale sub-oamenilor păroși..." (cf. 35). În aceste condiții, struțul inteligent și celelalte exemplare ale faunei marțiene descrise de Weinbaum reprezentau, fără îndoială, o deschidere spre înțelegerea mai exactă și mai cuprinzătoare a noțiunii de posibilă stranietate a altor lumi. Dar „inovația" nu era decît o adaptare sau o redescoperire a unei viziuni prezente în destule texte anterioare, aparținînd scriitorilor europeni.*

În ce constă, de fapt, noutatea personajului Tuil ? „Această făptură este inteligentă, dar spiritul ei este total

ireductibil la înțelegerea umană", scrie Jacques Sadoul (41). „Total" e prea mult spus, de vreme ce între cei doi tovarăși de drum prin pustiul marțian se înfiripă totuși un început de comunicare. Mai „ireductibile" ni se par a fi, în acest sens, spiritele Xipehuzilor lui Rosny Ainé, sau ale „păianjenilor" lui Maurice Renard, din Pericolul albastru. *Sîntem de acord, în schimb, cu Sadoul, cînd conchide astfel : „Tuil este într-adevăr prima ființă gînditoare fără nici o urmă de antropomorfism pe care a reușit s-o creeze* science fiction-*ul american".*

După părerea noastră, aportul întru totul original al lui Weinbaum la dezvoltarea anticipației mondiale trebuie căutat în individualizarea *straniilor sale creaturi extraterestre. Xipehuzii și „păianjenii" la care ne-am referit rămîn, în cel mai bun caz, o sumă de entități acționînd aproape exclusiv împreună. Tuil, în schimb, este doar un reprezentant al unei rase necunoscute și reacțiile lui îl definesc drept un individ cu o puternică personalitate.*

Succesul Odiseei marțiene, *poate și o înclinație secretă spre căutarea formelor insolite ale vieții, l-au determinat pe scriitor să reia formula care-l consacrase într-o bună parte a operei sale, destul de reduse din punct de vedere cantitativ.* Zbor pe Titan *ne înfățișează ulii-cuțit, furnici de gheață, copaci biciuitori și viermi filiformi.* Planeta parazit, *prima parte a unei trilogii avîndu-i drept eroi pe Ham Hammond și Patricia Burlingame, aduce în scenă ferocii triopși de pe Venus, asemănători ciclopilor legendari. Ei apar și în* Mîncătorii de lotuși, *în care Ham și Pat descoperă un fel de făpturi vegetale extrem de inteligente, capabile să construiască mental o imagine a universului, dar lipsite de orice urmă de voință, ceea ce face din ele o pradă inofensivă a triopșilor. Un ultim exemplu de acest fel îl constituie* Luna nebună, *cu menajeria ei de cufundari chicotitori cu gîtul lung și capul enorm, de „pisipapi" (jumătate pisică, jumătate papagal), de „furișători" semi-inteligenți, asemănători șobolanilor...*

Devenind propriul său epigon, Weinbaum nu mai reușește turul de forță din Odiseea marțiană, *apelînd la „combinații de elemente disparate ale diferitelor animale". Simțind probabil primejdia transformării inovației sale într-un poncif, scriitorul își exercită talentul și în alte zone ale* science fiction-*ului.* Adaptarea finală, *povestire semnată cu pseudonimul John Jessel, urmărește destinul unei tinere tuberculoase pe care un ser special nu numai că o vindecă, dar o și înzestrează cu capacitatea de a se adapta instantaneu la orice schimbare a mediului înconjurător. Sub același pseudonim a apărut, după moartea autorului (14 decembrie 1935),* Insula Proteus, *o fantezie biologică pe tema schimbării structurii genetice a faunei și florei de pe numita insulă, astfel încît nici un animal și nici o plantă nu seamănă cu celelalte.* Spectacolele lui Pygmalion *constă în proiecția unui nou tip de film, sub al cărui efect hipnotic spectatorul crede că participă la acțiune. Mai amintim* Lumile lui Dacă, *prima dintre aventurile profesorului von Manderpootz și ale tînărului Dixon Wells, care ne prezintă un aparat capabil să înfățișeze desfășurarea imaginară a vieții privitorului,* dacă *într-un anumit moment aceasta ar fi luat un alt curs decît în realitate. Un alt aparat revelează orientarea mentală și emoțională a omului către realitate, printr-o explorare sistematică a motivărilor subconștiente* (Idealul). *În fine, cea mai remarcabilă invenție a profesorului Manderpootz îngăduie să vezi lumea prin ochii altora* (Punctul de vedere). *Susținînd uneori pe nedrept anterioritatea ideilor lansate de autorii americani, Sam Moskowitz recunoaște de astă dată că „Există o asemănare izbitoare în privința temei și a caracterizării între această povestire și scurta povestire a lui Erckmann-Chatrian,* Luneta lui Hans Schnaps, *pînă și în utilizarea termenului «punct de vedere»"... (35).* Povestirile fantastice *ale cuplului Emile Erckmann-Alexandre Chatrian au apărut în 1860, dar Weinbaum a cunoscut probabil* Luneta lui Hans Schnaps

în versiunea engleză publicată în culegerea Clopotele sau Evreul polonez *(1872). O ultimă mențiune pentru romanul postum* Flacăra neagră, *care aparține acelei specii distincte, larg reprezentate în literatura conjecturală străină și botezată de anglo-saxoni* heroic fantasy, *sau* science fantasy. *Este vorba despre o civilizație post-atomică, despre splendida, cruda și nemuritoarea Margo cea Neagră, dominînd împreună cu fratele său Joaquin peste o parte a omenirii recăzute la nivelul Evului Mediu. Părerile sînt împărțite, în ceea ce privește valoarea romanului. După opinia noastră, povestirile lui Weinbaum sînt oricum mai la adăpost de lenta eroziune a timpului.*

Întorcîndu-ne la Odiseea marțiană, *putem, desigur, să ne întrebăm — ca și în legătură cu* Oul de cristal — *în ce măsură mai operează seducția lor astăzi, cînd credința în existența unei vieți marțiene este considerată cel mult ca o manifestare anacronică a dorinței omului de a nu fi singur în univers. Nu vom invoca argumentele celor care nu vor să renunțe la supremul miraj. În definitiv,* science fiction-*ul nu își propune să concureze manualele de astronomie, ci să descrie multiplele implicații ale pătrunderii în Cosmos. Iată de ce sîntem întru totul de acord cu Ray Bradbury care afirma, cu prilejul dezbaterii organizate de „California Institute of Technology" pe tema „Marte și ratiunea umană" : „...sentimentul omului față de celelalte planete, această pasiune ciudată și intensă, a constituit principala pîrghie a întregii aventuri spațiale la care asistăm". Am adăuga doar că „această pasiune ciudată și intensă" operează în toate domeniile cunoașterii și că la temelia ei se află, nu o dată, literatura științifico-fantastică. Este unul dintre motivele care ne-au îndemnat să vă înfățișăm această galerie, desigur incompletă, a maeștrilor anticipației clasice.*

BIBLIOGRAFIE

1 Alberès, R. M. *Faillite de la fiction scientifique ou devous-nous participer à la conquète littéraire du cosmos ? Combat*, 21 novembre 1957

2 Aldani, Lino, *La Fantascienza*, Editrice la Tribuna-Piacenza, 1962

3 Amis, Kingsley, *Nw Maps of Hell*, The Science Fiction Book Victor Gollancz, 1962

4 Andreev, Kiril, *Studiu introductiv* la *Operele complete* ale lui Jules Verne Goslitizdat, 1954

5 Barborică, C, *Karel Capek*, Editura Univers, 1971

6 Baudin, Henri, *La science fiction*, Bordas, 1971

7 Beleaev, Aleksandr, *O moih rabotah, Detskaia literatura*, No 5,1939

8 Bergier, Jacques, *La science fiction*, în *Histoire des littératures*, III, Editions Gallimard, 1958

9 Bridenne, Jean-Jacques, *La littérature française d'imagination scientifique*, Gustave Arthur Dassonville, 1950

10 Britikov, A. F., *Russkii sovetskii naucino fantasticeski roman*, Izdatelstvo Nauka, 1970

11 Brochon, Pierre, *Du surnaturel à la „Fabrique de l'Absolu"*, *Europe*, No 139—140, Juillet-Août 1957

12 Castex, Pierre-Georges, *Le conte fantastique en France de Nodier à Maupassant*, Librairie José Corti, 1951

13 Chesneaux, Jean *Une lecture politique de Jules Verne*, Librairie François Maspero, 1971
14 Clarke, Ian, *Tale of the future*. The Library Asociation, 1972
15 Colling, Alfred, *Edgar Poe*, Albin Michel, 1952
16 Daudet, Léon, *Ecrivains et artistes*, Editions du Capitole, 1928 — 1929
17 Fawcett, Brian, *Călătorie neterminată*, Editura Științifică, 1963
18 Ferrini, Franco, *Che cosa é la fantascienza*, Ubaldini Editore, 1970
19 Gattégno, Jean, *La science fiction*, Presses Universitaires de France, 1971
20 Goncourt, Edmond et Jules de *Journal, Fasquelle* Flammarion 1956
21 Herp, Jacques van *Panorama de la science fiction*, André Gérard, 1973
22 Hobana, Ion, *Viitorul a început ieri*, Editura Tineretului, 1966
23 Hobana, Ion, *Jules Verne, acest necunoscut, Secolul* XX, No. 43, aprilie 1975
24 Kére, François. *Karel Capek, Europe*, No 139—149, *Juillet-Août* 1957
25 Klein, Gérard, *Pentru a-l citi pe Jules Verne, Viața Românească*, No 1, ianuarie 1974
26 Kornbluth, C. M., *The failure of the science fiction novel as social criticism* în *The science fiction novel*, Advent : Publishers, 1969
27 Lalou, René, *Histoire de la littérature française contemporaine*, Presses, Universitaires de France, 1953
28 Leapunov, B., *Prefață* la *Operele alese* ale lui Aleksandr Beleaev, Editura Tineretului, 1962
29 Leapunov, B., *Aleksandr Beleaev — Sovietskii Pisatel, 1967*
30 Lundwall, Sam J. *Science fiction : what it's all about*, Ace Books, 1971
31 Martin, Charles-Noël, *Jules Verne, sa Vie et son Oeuvre*, Editions Rencontre, 1971
32 Mauclair, Camille, *Le génie d'Edgar Poe*, Albin Michel, 1925
33 Moré, Marcel, *Un révolutionnaire souterrain*, L'Arc, 29, Numero Special Jules Verne

34 Morton, A. L., *Utopia engleză*, Editura de stat pentru literatură politică, 1958
35 Moskowitz, Sam, *Explorers of the Infinite*, The World Publishing Company, 1963
36 Nagl, Manfred, *Science Fiction* în *Deutschland*, Tubinger Vereinigung für Volkskunde, E. V. Tubingen Schloss, 1972
37 Nordon, Pierre, *Sir Arthur Conan Doyle, L'homme et l'oeuvre*, Paris, 1964
38 Rogers, Alva, *A Requiem for Astounding, Advent : Publishers*, 1964
39 Rosny Ainé, J.H., *Les autres vies et les autres mondes*, Georges Crès et Cie, 1924
40 Rottensteiner, Franz, *Ordnungsliebend in Weltraum : Kurd Lasswitz, Polaris*, 1, Insel Verlag, 1973
41 Sadoul Jacques, *Histoire de la science fiction moderne*, Albin Michel, 1973
42 Valéry, Paul, *Varieté*, Editions Gallimard, 1924.
43 Versins, Pierre, *Outrepart*, Editions L'Age de l'Homme, 1971
44 Versins, Pierre, *Encyclopédie de l'utopie, des voyages extraordinaires et de la science fiction*, Editions L'Age de l'Homme, 1972
45 Weber, H. Preface la *L'Autre Monde* de Cyrano de Bergerac. Editions Sociales, 1959
46 Wells, H. G. *Seven famous novels*, Alfred A. Knopf, New York, 1934
47 Wollheim, Donald, A. *The Universe Makers*, N. Y. Harper and Row, 1971
48 *** *„La Belgique fantastique avant et après Jean Ray", 28 contes bizarres et surnaturels choisis et présentés par* Jean-Baptiste Baronian, André Gérard, 1975

CUPRINS

Edgar Allan Poe *Știri senzaționale prin express, via Norfolk !* (Traducere de Ion Vinea) 9
J. H. Rosny Ainé *Xipehuzii* (Traducere de Ion Hobana) 30
H. G. Wells *Oul de cristal* (Traducere de B. Bereanu) 65
Kurd Lasswitz *Cum l-a răpit diavolul pe profesor* (Traducere de I. M. Ștefan) 92
Jules Verne *Eternul Adam* (Traducere de Ion Hobana) 120
Maurice Renard *Ceața din 26 octombrie* (Traducere de Ion Hobana) 169
Jean Ray *Psaltirea din Mainz* (Traducere de Ion Hobana) 209
A. Conan Doyle *Cînd a răcnit pămîntul* (Traducere de Al. Ștefănescu-Medeleni) 248
Aleksandr Beleaev *In abis* (Traducere de Igor Blok) 288
Stanley G. Weinbaum *Odiseea marțiană* (Traducere de Ion Hobana) 308

Bibliografie 347

Lector : ELENA MURGU
Tehnoredactor : AURELIA ANTON

Bun de tipar 9.I.1976. Tiraj 72 110 ex. broşate. Coli ed. 17,35. Coli tipar 11.

Comanda nr. 50 581
Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii"
Piaţa Scînteii nr. 1 — Bucureşti
Republica Socialistă România

maeștrii anticipației clasice

«În ce măsură mai operează seducția unor povestiri ca *Odiseea marțiană* sau *Oul de cristal* astăzi, cînd credința în existența unei vieți marțiene este considerată cel mult ca o manifestare anacronică a dorinței omului de a nu fi singur în univers? Nu vom invoca argumentele celor care nu vor să renunțe la supremul miraj. În definitiv, *science-fiction*-ul nu își propune să concureze manualele de astronomie, ci să descrie multiplele implicații ale pătrunderii în Cosmos. Iată de ce sîntem de acord cu Ray Bradbury care afirma, cu prilejul unei dezbateri pe tema *Marte și rațiunea umană*: „Sentimentul omului față de celelalte planete, această pasiune ciudată și intensă, a constituit principala pîrghie a întregii aventuri spațiale la care asistăm". Am preciza doar că „această pasiune ciudată și intensă" operează în toate domeniile cunoașterii și că la temelia ei se află, nu o dată, literatura științifico-fantastică. Este unul dintre motivele care ne-au îndemnat să vă înfățișăm această galerie a maeștrilor anticipației clasice.»

ION HOBANA

Lei 5

editura minerva